

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ**  
**ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ ΙΧΘΥΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΥΔΑΤΙΝΟΥ**  
**ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ**  
**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ**



**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ**  
**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**  
**«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ»**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**«Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία  
και μετανάστευση ανθρώπινων πληθυσμών:  
Σχεδιασμός εκπαιδευτικού προγράμματος για μαθητές  
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης»**

**Μπούρα Γιαννούλα**

**ΒΟΛΟΣ 2021**

**UNIVERSITY OF THESSALY  
DEPARTMENT OF ICHTHYOLOGY AND AQUATIC  
ENVIRONMENT AND  
DEPARTMENT OF SPECIAL EDUCATION**



**JOINT POSTGRADUATE PROGRAMME  
«EDUCATION FOR SUSTAINABILITY AND THE  
ENVIRONMENT»**

**JOINT POSTGRADUATE MASTER'S THESIS**

**«Education for environment and sustainability  
and migration of human populations:  
Designing educational program for Secondary School students»**

**Boura Giannoula**

**VOLOS 2021**

**Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:**

**Ιωάννης Ρουσσάκης**, Επίκουρος Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής,  
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο  
Θεσσαλίας, *Επιβλέπων*.

**Δρ. Θεόδωρος Μαρδίρης**, Περιφερειακός Διευθυντής Εκπαίδευσης Δυτικής  
Μακεδονίας, *Συνεπιβλέπων*.

**Στέφανος Παρασκευόπουλος**, Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής,  
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο  
Θεσσαλίας, *Μέλος*.

**ΒΟΛΟΣ 2021**

*Στον Δημήτρη, τον Μάνο και την Υακίνθη*

## **I. ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ**

Θερμές ευχαριστίες προς τον Δρ. Θεοδωρή Μαρδίρη για τη συμβολή του στην εκπόνηση της εργασίας καθώς και προς τον κύριο Μπούρα Δημήτρη και την κυρία Μπούρα Δέσποινα για την αμέριστη ηθική στήριξη.

## II. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία με τίτλο «Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία και μετανάστευση ανθρώπινων πληθυσμών: Σχεδιασμός εκπαιδευτικού προγράμματος για μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης», εκπονήθηκε κατά το ακαδημαϊκό έτος 2020 – 2021. Η εκπόνηση της εργασίας έγινε στο πλαίσιο του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εκπαίδευση για την Αειφορία και το Περιβάλλον», με τη σύμπραξη του Τμήματος Γεωπονίας Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος της Σχολής Γεωπονικών Επιστημών και του Παιδαγωγικού Τμήματος Ειδικής Αγωγής, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Από την άποψη της μεθόδου, η εργασία στηριγμένη σε βιβλιογραφική έρευνα, στοχεύει στην ανάπτυξη ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, εντός του ισχύοντος πλαισίου των αρχών της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για τα Γυμνάσια και τα Λύκεια στην Ελλάδα.

Το περιεχόμενο κατανέμεται σε πέντε κεφάλαια τα οποία αφορούν στην εισαγωγή στις έννοιες της βιωσιμότητας και της αειφορίας, στη βιβλιογραφική έρευνα σχετικά με το μεταναστευτικό φαινόμενο και στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού προγράμματος, όπως προβλέπεται από τον τίτλο της εργασίας. Η μετανάστευση ως φαινόμενο που παρατηρείται στο περιβάλλον, φυσικό και ανθρωπογενές, και περιγράφεται με τους γενικούς όρους της “ανθρώπινης μετανάστευσης” και της “αποδημίας των ζώων”, συναρτάται στενά με την αειφορία. Η τελευταία έννοια συνδέεται με τον στόχο και το όραμα της βιωσιμότητας, η οποία διατρέχει τη ζωή της παρούσας γενεάς επιχειρώντας να μην υπονομεύσει τα όνειρα των μελλοντικών.

### III. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία στρέφει το ενδιαφέρον της στον σχεδιασμό εκπαιδευτικού προγράμματος για μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με θέμα τη μετανάστευση ανθρώπινων πληθυσμών υπό το πρίσμα της Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία. Γύρω από τον σκοπό της εργασίας μάς απασχόλησαν ζητήματα βιωσιμότητας και αειφορίας, κυρίως ως προς τον εννοιολογικό προσδιορισμό των όρων, καθώς σε μεγάλο βαθμό η μετανάστευση στο περιβάλλον, φυσικό και ανθρωπογενές, συνδέεται στενά με τις έννοιες αυτές. Η βιωσιμότητα του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος λειτουργεί αμφίδρομα με τη μετανάστευση σε ρόλους αιτίας και αποτελέσματος. Η μετανάστευση των ανθρώπινων πληθυσμών εξετάστηκε παράλληλα με την αποδημία των ζώων, διαμορφώνοντας ένα ακόμα πιο ευρύ πλαίσιο ένταξης του θέματος και πρόσληψης των φυσικών και βιολογικών του διαστάσεων. Η αποδημία και η μετανάστευση ανθρώπων και ζώων αναδεικνύονται σε ζητήματα «βαρόμετρο» για τις περιβαλλοντικές μεταβολές, οι οποίες τις τελευταίες δεκαετίες καταγράφουν μεγάλη επιδείνωση, λόγω της έξαρσης αρνητικών φαινομένων που σχετίζονται με τους φυσικούς πόρους και την ανάπτυξη. Η «μεταναστευτική κρίση» πλήττει ανθρώπους και ζώα, χωρίς επί του παρόντος τουλάχιστον να δίνονται επαρκείς θεσμοθετημένες λύσεις για την – κατά περίπτωση – συγκράτηση των ροών ή την προστασία των μεταναστευτικών πληθυσμών. Σε μια χώρα με μακρά μεταναστευτική ιστορία, όπως η Ελλάδα, είναι απαραίτητη η διαμόρφωση ανάλογης παιδείας, όχι μόνο για την εξάλειψη της μίστιγας της ξενοφοβίας και του ρατσισμού, αλλά κυρίως για την εμπέδωση θεμελιωδών αξιών που επανέρχονται μέσω των γενεών και σχετίζονται με την αναζήτηση της απλής και συνάμα δυσδιάκριτης ισορροπίας ανάμεσα στην ανάγκη και την κάλυψή της.

***Λέξεις κλειδιά:** Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία, Αποδημία και Μετανάστευση Ανθρώπων και Ζώων, Περιβαλλοντική Μετανάστευση, Περιβαλλοντικός Πρόσφυγας, Πρόγραμμα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.*



## IV. ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

I. ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ .....	5
II. ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	6
III. ΠΕΡΙΛΗΨΗ .....	7
IV. ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ .....	9
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
1.1. Θέματα όρων και ορισμών για τη γένεση και τον προσδιορισμό των εννοιών της βιωσιμότητας και της αειφορίας. ....	14
1.2. Η ελληνική απόδοση των όρων της «βιωσιμότητας» και της «αειφορίας» και τα ιδεολογικά τους όρια.....	18
2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ. 22	
2.1. Ανθρώπινη μετανάστευση και περιβαλλοντικές αλλαγές. ....	22
2.2. Μετανάστες/πρόσφυγες για το κλίμα ή “κλιματικοί” μετανάστες/πρόσφυγες. ..	25
2.3. Τα εσωτερικά εκτοπισμένα άτομα - Internally Displaced Persons (IDPs) .....	26
2.4. Το πρόβλημα της νομικής και θεσμικής αναγνώρισης των μετακινούμενων από περιβαλλοντικά αίτια. ....	29
2.5. Τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ των αιτιών του εκτοπισμού. ....	33
2.6. Περιβαλλοντικοί μετανάστες/πρόσφυγες στον ελλαδικό χώρο από την αρχαιότητα έως σήμερα: Φυσικές καταστροφές, περιβαλλοντικές διαταραχές και αλλαγή χρήσης γης.....	35
2.7. Αποδημία και μετανάστευση των ζώων.....	38
2.8. Επιστημονικές έρευνες στην Ελλάδα για την περιβαλλοντική μετανάστευση. ....	47
2.9. Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. ....	57
2.10. Φορείς και θεσμοί της ελληνικής πολιτείας για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες. ....	68
3. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΕ ΤΙΤΛΟ «ΑΠΟΔΗΜΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΖΩΩΝ».....	85
3.1. Θεσμικό πλαίσιο εκπόνησης του Προγράμματος. ....	85
3.2. Μεθοδολογικό πλαίσιο ανάπτυξης του Προγράμματος “Αποδημία και Μετανάστευση Ανθρώπων και Ζώων.” .....	86
4. «ΑΠΟΔΗΜΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΖΩΩΝ» .....	100
4.1. ΕΝΟΤΗΤΑ 1 : “Το γλωσσάρι της μετανάστευσης.” .....	100
4.2. ΕΝΟΤΗΤΑ 2: “Αποδημία και μετανάστευση των ζώων: Ταξίδι στο Serengeti National Park.” .....	106
4.3. ΕΝΟΤΗΤΑ 3: «Τα αποδημητικά πουλιά συνδέουν την Ελλάδα με τον κόσμο.» ...	113
4.4. ΕΝΟΤΗΤΑ 4: «Εθελοντισμός για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών άγριας ζωής.» .....	123

4.5. ΕΝΟΤΗΤΑ 5: «Το φαινόμενο της ανθρώπινης μετανάστευσης: Μετανάστες & πρόσφυγες σε κάθε σημείο του πλανήτη.» .....	132
4.6. ΕΝΟΤΗΤΑ 6: «Περιβαλλοντική μετανάστευση: Μεταβολές στο περιβάλλον και ανθρώπινη μετανάστευση.».....	144
5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	164
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	173
ABSTRACT .....	179
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	181
Παράρτημα κειμένων εκπαιδευτικού προγράμματος «Αποδημία και Μετανάστευση Ανθρώπων και Ζώων».....	181
ΕΝΟΤΗΤΑ 1. «Το γλωσσάρι της μετανάστευσης.».....	181
ΕΝΟΤΗΤΑ 2. «Ταξίδι στο Serengeti National Park.».....	186
ΕΝΟΤΗΤΑ 4. «Εθελοντισμός για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών άγριας ζωής.».....	188
ΕΝΟΤΗΤΑ 5: «Το φαινόμενο της ανθρώπινης μετανάστευσης: Μετανάστες & πρόσφυγες σε κάθε σημείο του πλανήτη.».....	196
ΕΝΟΤΗΤΑ 6: «Περιβαλλοντική μετανάστευση: Μεταβολές στο περιβάλλον και ανθρώπινη μετανάστευση.».....	203
Φύλλα Εργασιών. «Αποδημία και Μετανάστευση Ανθρώπων και Ζώων.».....	208
ΕΝΟΤΗΤΑ 1: “Το γλωσσάρι της μετανάστευσης.” .....	208
ΕΝΟΤΗΤΑ 2: “Αποδημία και μετανάστευση των ζώων: Ταξίδι στο Serengeti National Park.” .....	209
ΕΝΟΤΗΤΑ 3: «Τα αποδημητικά πουλιά συνδέουν την Ελλάδα με τον κόσμο.».....	211
ΕΝΟΤΗΤΑ 4: «Εθελοντισμός για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών άγριας ζωής.».....	215
ΕΝΟΤΗΤΑ 5: “Το φαινόμενο της ανθρώπινης μετανάστευσης: Μετανάστες και πρόσφυγες σε κάθε σημείο του πλανήτη.” .....	218
ΕΝΟΤΗΤΑ 6: «Περιβαλλοντική μετανάστευση: Μεταβολές στο περιβάλλον και ανθρώπινη μετανάστευση.».....	222
Πίνακες που αναφέρονται. ....	230
Εικόνες που αναφέρονται. ....	233

## 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η φύση και το φυσικό περιβάλλον της γης δημιουργούν και στηρίζουν το φαινόμενο της ζωής σε όλο το εύρος και το πλήθος των αναρίθμητων εκφάνσεών της. Το ανθρώπινο είδος ως μία από αυτές τις εκφάνσεις, ανταγωνίζεται - σύμφωνα με μια αντίληψη - τα άλλα είδη με τα οποία μοιράζεται τον πλανήτη. Δείγμα του “ανταγωνισμού” αποτελεί η ραγδαία πλανητική επέκταση των πάσης κλίμακας ανθρώπινων οικισμών και η εξαντλητική εκμετάλλευση κάθε φυσικού πόρου την ώρα που ο παγκόσμιος πληθυσμός σημειώνει κατακόρυφη αύξηση.

Μεταξύ των κρίσιμων ζητημάτων που τίθενται όσον αφορά στην τρέχουσα κατάσταση του πλανήτη είναι αυτό της συνέχισης της ζωής, μέσω της ύπαρξης των έμβιων όντων τα οποία συνθέτουν την ποικιλία των μορφών της. Κύκλοι σκεπτικιστών κάνουν δυσοίωνες προβλέψεις και προεικάζουν εκτεταμένη καταστροφή από ανθρωπογενή αίτια, εννοώντας κατά περίπτωση διαφορετικά φαινόμενα, όπως λόγω χάρη μια πιθανή μεγάλη εξαφάνιση ειδών, συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου του ανθρώπου, από κακή χρήση της πυρηνικής ενέργειας ή από υπερβολική και εκτεταμένη ρύπανση των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος εν γένει. Κάποιοι άλλοι θέτουν το επιτακτικό πρόβλημα της εξάντλησης της ικανότητας του πλανήτη να θρέψει τους οργανισμούς που τον κατοικούν, με πρώτο τον άνθρωπο, κυρίως λόγω της άνευ μέτρου και ορίων κατανάλωσης των πηγών επιβίωσης και ευημερίας. Το βέβαιο είναι πως η ανταγωνιστική, κυριαρχική και αχόρταγη στάση του σύγχρονου ανθρώπου απέναντι στη φύση και τις παροχές της, εγείρει θέματα επάρκειας των φυσικών πόρων και βιωσιμότητας των εξαρτώμενων από αυτούς πληθυσμών στο παρόν, το εγγύς και το απώτερο μέλλον.

Η ανάπτυξη, με κοινωνικούς και οικονομικούς όρους, που δε διασφαλίζει την ίδια αναγκαία ποσότητα και ποιότητα αγαθών για όλους, φαίνεται ανισόρροπη και με πεπερασμένες προοπτικές διατήρησης. Είναι προφανές πως τα δισεκατομμύρια των ανθρώπων που θέλουν να αναπνεύσουν, να ξεδιψάσουν και να τραφούν πάνω στη γη, διεκδικούν την κατοχή και νομή ικανού αριθμού, μεγέθους και είδους πόρων, από τους οποίους εξαρτάται αρχικά η επιβίωση και τελικά η ποιότητα της διαβίωσης. Η διεκδίκηση κατοχής και νομής των πόρων εμπεριέχει στη βάση της το στοιχείο της βίας, έννομης ή παράνομης. Όσο λιγότεροι είναι αυτοί που «κατέχουν και νέμονται», τόσο περισσότεροι είναι αυτοί που διεκδικούν, με ή χωρίς ελπίδα απόκτησης.

Συχνά οι πληθυσμοί με περιορισμένη πρόσβαση σε πόρους οδηγούνται στη μετοίκηση. Εγκαταλείπουν την άπορη γη που γεννιούνται και μετακινούνται σε αναζήτηση των αναγκαίων αγαθών. Οι ανθρώπινες μετακινήσεις είναι τόσο παλιές όσο και το είδος μας. Το ίδιο και οι ανάγκες ή οι συνθήκες που τις δημιουργούν.

Στη φύση η κινητικότητα των δυνάμενων να μετακινηθούν όντων είναι αυτονόητη και συνήθης. Η κινητικότητα ζωικών και ανθρώπινων πληθυσμών περιλαμβάνει τις έννοιες της απομάκρυνσης από ένα τοπικό - χωρικό «σταθερό σημείο» ή αντίθετα της προσέγγισης σε αυτό. Το «σημείο» είναι ο τόπος γέννησης του ατόμου ή των προγόνων του. Ο τόπος αυτός αποκαλείται «πατρίδα». Οι πατρίδες των ανθρώπων προσδιορίζονται χωρικά από τη γέννηση ή την καταγωγή τους, ενώ των ζώων και των φυτών από την πρώτη εμφάνιση των εκπροσώπων του είδους τους (Τριανταφυλλίδης, 1998). Η ίδια έννοια της πατρίδας εμπεριέχεται μεταφορικά στο περιεχόμενο της αρχαίας ελληνικής λέξεως «εστία».

Το «όσπίτιον» από το λατινικό «hospitium», δηλαδή το σπίτι, η κατοικία των όντων που δε συνηθίζουν να διαβιούν και να αναπαράγονται ασκεπή στη φύση, τοποθετείται συχνά

σε καθορισμένο σημείο του ευρύτερου χώρου της πατρίδας. Η ανθρώπινη κατοικία δε νοείται μόνο ως το κτίσμα, αλλά και ως οι δραστηριότητες που πραγματοποιούνται εντός της και προσδιορίζουν τον τρόπο της διαβίωσης των ενοίκων (Τριανταφυλλίδης, 1998). Κι ακόμη, ως τα πρόσωπα που συγκατοικούν τα οποία σχετίζονται εννοιολογικά με την οικογένεια. Κατά τον Black, η έννοια του «σπιτιού» δεν είναι τόσο απλή, όσο πιστεύεται, καθώς συνδέεται με την ταυτότητα και τη μνήμη των ανθρώπων, τις πεποιθήσεις, τα έθιμα ή τις παραδόσεις (Black R. , 2002).

Η απομάκρυνση από το σπίτι και την πατρίδα εμφανίζεται ως οδυνηρή απώλεια και ο νόστος, η επιστροφή μετά από ένα μακρύ και περιπετειώδες ταξίδι με αίσιο τέλος, μοιάζει πάντα διακαής πόθος, καθώς αποκαθιστά τη σχέση του ανθρώπου με το παρελθόν του και αναπλάθει το χρονικό κενό της απουσίας. Ο Οδυσσέας, ο αρχετυπικός ομηρικός ήρωας, αποτελεί τη συμβολική αναπαράσταση της αυτόματης, σχεδόν ενστικτώδους, ανθρώπινης τάσης για επιστροφή στη γενέτειρα ύστερα από μακροχρόνια κινητικότητα. Για τον χώρο όπου κατοικούν ή γεννούν τα ζώα, τα έντομα και κυρίως τα πτηνά, η λέξη που χρησιμοποιείται για το ενδιαίτημα είναι «φωλιά» (Τριανταφυλλίδης, 1998). Μεταξύ πολλών άλλων ειδών οι θαλάσσιες χελώνες - για παράδειγμα - μεταναστεύουν χιλιάδες μίλια μακριά, αλλά πάντα επιστρέφουν για να γεννήσουν τα αυγά τους στον τόπο που εκκολάφθηκαν οι ίδιες (The Biology of Sea Turtles, 2017). Η κινητικότητα των όντων των εν δυνάμει ικανών να μετακινηθούν από και προς το σπίτι ή το ενδιαίτημα (τη γενέτειρα ή τον τόπο καταγωγής), εμπίπτει επομένως στη σφαίρα του φυσιολογικού και φυσικού, υπό την έννοια του σχεδόν αυτονόητου, αφού απαντάται ευρύτατα στη φύση μεταξύ όλων των ειδών, αλλά και στην ανθρώπινη κοινωνία ως προϋπόθεση της εξέλιξης. Με την παρούσα εργασία, θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε το μεταναστευτικό φαινόμενο ανθρώπινων και μη ανθρώπινων πληθυσμών και να εντοπίσουμε τον ρόλο

καθώς και τη σημασία του περιβάλλοντος στην εκδήλωση αυτής της συμπεριφοράς. Επίσης, θα αναδείξουμε την αξία της εκπαίδευσης ως παράγοντα διαμόρφωσης κατάλληλης στάσης απέναντι στην αποδημία, η οποία τείνει να αναδειχθεί μέτρο και κριτήριο του βαθμού διατάραξης της περιβαλλοντικής ισορροπίας. Για τον σκοπό αυτό σχεδιάσαμε εκπαιδευτικό πρόγραμμα για μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης υπό τον γενικό τίτλο “Αποδημία και Μετανάστευση Ανθρώπων και Ζώων”.

### **1.1. Θέματα όρων και ορισμών για τη γένεση και τον προσδιορισμό των εννοιών της βιωσιμότητας και της αειφορίας.**

Το τελευταίο μισό του 20<sup>ού</sup> αιώνα απασχόλησαν έντονα τον πλανήτη τα φλέγοντα θέματα της ειρήνης, της ελευθερίας, της ανάπτυξης και του περιβάλλοντος. Κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1980 δημιουργήθηκαν παγκόσμιες επιτροπές για τη μελέτη των καίριων ζητημάτων διεθνούς ενδιαφέροντος, οι οποίες εκτός από τη σύνταξη και έκδοση κειμένων περί των εργασιών τους, οδηγούσαν συχνά στη σύγκληση παγκόσμιων διασκέψεων.

Η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη - World Commission on Environment and Development (WCED) - συγκλήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) - United Nations (UN) το 1982. Πέντε χρόνια ύστερα από την ολοκλήρωση του κύκλου των εργασιών της, συνέταξε μια έκθεση - σταθμό με τίτλο «Το κοινό μας Μέλλον» - “Our Common Future” (1987). Στην προεδρία της επιτροπής βρισκόταν η τότε πρωθυπουργός της Νορβηγίας Gro Harlem Brundtland, από το όνομα της οποίας μετονομάστηκε η Επιτροπή σε “Επιτροπή Brundtland” (Robert, Parris, & Leiserowitz, 2005).

Οι ιδεολογικές απαρχές της Επιτροπής Brundtland πρέπει να αναζητηθούν στην Παγκόσμια Διάσκεψη της Στοκχόλμης για το Ανθρώπινο Περιβάλλον (1972), κατά την οποία τέθηκε το θέμα της σύγκρουσης μεταξύ περιβάλλοντος και ανάπτυξης, καθώς και στην Παγκόσμια Στρατηγική για τη Διατήρηση της Φύσης της Διεθνούς Ένωσης για τη Διατήρηση της Φύσης (1980). Ωστόσο, ο άμεσος αντίκτυπος της Έκθεσης Brundtland φάνηκε το 1992 στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη - United Nations Conference on Environment and Development (UNCED) στο Ρίο Ντε Τζανέιρο γνωστή και ως Σύνοδος Κορυφής της Γης - Earth Summit. Προϊόν αυτής της διάσκεψης ήταν η Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, ένα κείμενο αρχών και επιθυμητών δράσεων, καθώς και η “Ατζέντα 21” ένα παγκόσμιο σχέδιο δράσης για την αειφορία. Στην ίδια διάσκεψη επιτεύχθηκαν διεθνείς συμφωνίες για την κλιματική αλλαγή και τη βιοποικιλότητα και ένα καταστατικό αρχών για τα δάση. Εντός αυτού του πλαισίου κινείται η Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη η οποία πραγματοποιήθηκε το 2002 στο Γιοχάνεσμπουργκ της Νότιας Αφρικής. Πρόκειται για τη σύνοδο στην οποία αναφέρονται για πρώτη φορά οι τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης, ο οικονομικός, ο κοινωνικός και ο περιβαλλοντικός, ενώ συγχρόνως διαμορφώνονται τρία χωρικά επίπεδα ανθρώπινης ανάπτυξης, το τοπικό, το εθνικό και το παγκόσμιο. Ταυτόχρονα αναδεικνύονται ζητήματα όπως η ισότητα και η κοινωνική δικαιοσύνη (Robert, Parris, & Leiserowitz, 2005). Ένας καινούργιος αιώνας είχε ανατείλει, ένας νέος παγκόσμιος όρος και στόχος είχε πλέον γεννηθεί, αυτός της “βιώσιμης/αειφόρου ανάπτυξης”.

Η ανάπτυξη είναι βιώσιμη όταν διασφαλίζει ότι ικανοποιούνται οι ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες. (Development that meets the needs of the

present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.) (WCED, 1987, p. 43).

Είναι προφανές ότι ο ιδιότυπος αυτός ορισμός εστιάζει το ενδιαφέρον του στον άνθρωπο (ανθρωποκεντρικός) και στη διαγενεακή ισότητα θέτοντας τις ανθρώπινες ανάγκες σε γραμμή προτεραιότητας, μιας και τις προβιβάζει σε βασικές και απαραίτητες, δηλαδή ουσιώδεις, αποκτώντας αποστάσεις από την έως τότε οικοκεντρική θεώρηση του περιβάλλοντος. Άλλωστε, ο συνδυασμός των δύο λέξεων του όρου προσεγγίζει συγχρόνως δύο θεμελιώδεις τομείς της ανθρώπινης επιβίωσης: Το περιβάλλον, με τον προσδιορισμό “βιώσιμη/αιφόρος”, και την οικονομική ανάπτυξη, με το προσδιοριζόμενο “ανάπτυξη”. Τα όρια της ανάπτυξης φαίνεται να καθορίζονται από τα όρια του περιβάλλοντος, αφού συναρτώνται στενά με το επίπεδο της τεχνολογικής εξέλιξης και της κοινωνικής οργάνωσης, όπως επίσης με την αντοχή και τις αρχές διαμοιρασμού των πόρων ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς και με την απορροφητικότητα της βιόσφαιρας (Robert, Parris, & Leiserowitz, 2005).

Ένας άλλος τρόπος να ορίσουμε τη βιώσιμη/αιφόρο ανάπτυξη είναι μέσω των στόχων της. Έχουν τεθεί τρεις ομάδες στόχων με διαφορετικό χωρικό (τοπικό, περιφερειακό, διεθνή) και χρονικό ορίζοντα: α) Βραχυπρόθεσμοι - μιας γενεάς (έως το 2015) (Millennium Project), όπως ορίστηκαν από τη Διακήρυξη της Χιλιετίας των Ηνωμένων Εθνών στη Σύνοδο Κορυφής της Χιλιετίας (Νέα Υόρκη, 2000). β) Μεσοπρόθεσμοι - δύο γενεών (έως το 2050) (Sustainability Transition of the Board on Sustainable Development) και γ) μακροπρόθεσμοι - πέραν των δύο γενεών (μετά το 2050) (Great Transition of the Global Scenario Group) (Robert, Parris, & Leiserowitz, 2005).

Άλλος τρόπος ορισμού της βιώσιμης ανάπτυξης είναι μέσω των δεικτών, των πρωτοβουλιών και των πρακτικών βιωσιμότητας. Η αιφόρος ανάπτυξη έχει αναμείξει



ένα σύνολο καθοδηγητικών αρχών και αξιών που βασίζονται στις εξαγγελίες της Έκθεσης της Επιτροπής Brundtland και προορίζονται να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες, τώρα και στο μέλλον, για την ανθρώπινη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη στη βάση της διατήρησης των οικοσυστημάτων που στηρίζουν τη ζωή στον πλανήτη. Κατ' επέκταση οι υποδηλώσεις της σημασίας των δύο λέξεων της φράσης “βιώσιμος/αειφόρος” και “ανάπτυξη” γενικά τυγχάνουν θετικής εκτίμησης και αξιολόγησης από την πλειοψηφία των ανθρώπων και ο συνδυασμός τους διαποτίζει αυτή την έννοια με εγγενή και σχεδόν καθολική συμφωνία, ότι η αειφορία είναι μία σημαντική αξία και στόχος, ένα ισχυρό χαρακτηριστικό σε διαφορετικά και αντικρουόμενα κοινωνικά πλαίσια.

Η αρχική έμφαση στην οικονομική ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος έχει διευρυνθεί για να συμπεριλάβει διαφορετικές εκδοχές (ανθρώπινη και κοινωνική) και εναλλακτικές όψεις της φύσης (ανθρωποκεντρική εναντίον οικοκεντρικής). Η επίτευξη συμφωνίας επί των αξιών, στόχων και δράσεων είναι συχνά δύσκολη και επώδυνη διαδικασία, καθώς οι διαφορετικές αξίες των συμμετεχόντων, αναδύονται, συγκρίνονται και συγκρούονται, υπόκεινται σε κριτική και διάλογο. Μερικές φορές τα συμβαλλόμενα μέρη θεωρούν τη διαδικασία πολύ δύσκολη ή απειλητική για τις δικές τους αξίες και είτε την απορρίπτουν εξ ολοκλήρου είτε επιδιώκουν τους δικούς τους στόχους είτε την κριτικάρουν ιδεολογικά, χωρίς να μετέχουν σε σκληρές και επίπονες διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς. Αντιπροσωπεύει διαφορετικές τοπικές και διεθνείς προσπάθειες να φανταστεί κανείς και να υλοποιήσει ένα θετικό όραμα ενός κόσμου στον οποίο οι ανθρώπινες ανάγκες ικανοποιούνται χωρίς να καταστρέφουν ή να εξαντλούν τα φυσικά οικοσυστήματα από τα οποία εξαρτιόμαστε όλοι (Robert, Parris, & Leiserowitz, 2005).

Οι προκλήσεις της αειφόρου ανάπτυξης είναι τόσο ετερογενείς και σύνθετες όσο η ποικιλομορφία των ανθρώπινων κοινωνιών και τα φυσικά οικοσυστήματα. Η «δημιουργική ασάφεια» του ορισμού της επιτρέπει να παραμείνει μία ανοιχτή, δυναμική και εξελισσόμενη ιδέα η οποία μπορεί να προσαρμοστεί σε διαφορετικές καταστάσεις και χωροχρονικά περιβάλλοντα. Η ερμηνευτική ευρύτητα του όρου επιτρέπει και ευρύτητα συμμετοχής σε πολλαπλά επίπεδα από το τοπικό ως το παγκόσμιο, σε κυβερνητικούς θεσμούς, επιχειρήσεις και κοινωνίες πολιτών. Η έννοια της βιωσιμότητας έχει προσαρμοσθεί για να αντιμετωπίσει πολύ διαφορετικές προκλήσεις που εκτείνονται από τον σχεδιασμό βιώσιμων πόλεων ως τη βιώσιμη διαβίωση και από την αειφορική γεωργία ως τη βιώσιμη αλιεία (Robert, Parris, & Leiserowitz, 2005).

## **1.2. Η ελληνική απόδοση των όρων της «βιωσιμότητας» και της «αειφορίας» και τα ιδεολογικά τους όρια.**

«Βιώσιμος» είναι αυτός που έχει πιθανότητες ή δυνατότητες να επιζήσει· να επιβιώσει, κυρίως οικονομικά (Τριανταφυλλίδης, 1998). Πρόκειται για λέξη που ετυμολογείται από τον «βίον» της ομηρικής εποχής και δήλωνε αρχικά, «τον τρόπο ζωής» (ανθρώπων και ζώων) ενώ αργότερα, «τα μέσα και τους πόρους εξασφάλισης των προς το ζην» (Μπαμπινιώτης, 2010). Στην ελληνική γλώσσα απαντάται επίσης ο όρος «αειφόρος» ή «αειφορικός» ως γλωσσικό σύνθετο του αρχαίου επιρρήματος «αεί» (< «αίει», ομηρικός τύπος) που σημαίνει «πάντοτε» (Μπαμπινιώτης, 2010) και του ρήματος «φέρω», «φέρνω». Στο ίδιο εννοιολογικό πλαίσιο κινείται βιβλιογραφικά και ο όρος «διατηρήσιμος» που παράγεται από το αρχαίο «διατηρώ» (Μπαμπινιώτης, 2010) και αποδίδει σημασιολογικά την «παραμονή σε καλή κατάσταση και την προστασία από την αλλοίωση και την καταστροφή» (Τριανταφυλλίδης, 1998). Τα επίθετα

«αιεφόρος/αιεφορικός», «βιώσιμος», «διατηρήσιμος», αλλά και «πράσινος», που έλκει την ετυμολογική του προέλευση από το χρώμα του πράσου (Μπαμπινιώτης, 2010), τα συναντάμε ως γλωσσικές προσθήκες στον όρο «ανάπτυξη» για τη δημιουργία των λεκτικών συνόλων «αιεφόρος/αιεφορική ανάπτυξη», «βιώσιμη ανάπτυξη», «διατηρήσιμη» και «πράσινη ανάπτυξη» (Τσιάρας, 2010). Η γέννηση των γλωσσικών και εννοιολογικών αυτών σχημάτων προήλθε από την ανάγκη της απόδοσης στα ελληνικά του αγγλικού όρου «sustainable development», ο οποίος έγινε ευρύτατα γνωστός από το κείμενο της έκθεσης της Επιτροπής Brundtland.

Αν και δεν πρόκειται για πρωτότυπη νοητική σύλληψη ή πρώτη χρήση του όρου, η επίσημη υιοθέτησή του από έναν διεθνή οργανισμό του βελγικού των Ηνωμένων Εθνών διά της Προέδρου της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, Gro Harlem Brundtland (1983), αποδείχθηκε ότι άσκησε πρωτοφανή επιρροή στην παγκόσμια πολιτική σκηνή και στην ατζέντα των θεμάτων για το περιβάλλον (Τσιάρας, 2010).

Σταδιακά και με την πάροδο του χρόνου η «βιώσιμη ανάπτυξη» («sustainable development») έδωσε τη θέση της στην έννοια της «βιωσιμότητας» («sustainability») (Jamieson, 1998). Η «βιωσιμότητα» ως όρος σχετίζεται εννοιολογικά με τη δυνατότητα της επιβίωσης. Η αντίστοιχη αγγλική λέξη που χρησιμοποιείται για την απόδοση της έννοιας της «διατήρησης μέσα στον χρόνο προκαλώντας μικρή ή καθόλου περιβαλλοντική επιβάρυνση», είναι η λέξη «sustainability» (Soroos, n.d.). Ο Jamieson (1998) στην έννοια της βιωσιμότητας συμπεριλαμβάνει την ανθρώπινη επιβίωση και ευεξία σε συσχετισμό με την αποφυγή της οικολογικής καταστροφής. Διακρίνει μάλιστα δύο αντιλήψεις για τη βιωσιμότητα, μια πιο διευρυμένη που αφορά στη διατήρηση του

φυσικού κεφαλαίου και μια πιο περιορισμένη που επικεντρώνεται στην ανθρώπινη ευημερία.

Παρά το γεγονός ότι η βιωσιμότητα και η αειφορία για τη συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων αποτιμώνται «θετικά», υπάρχει μια μειοψηφία «αιρετικών κύκλων» που δεν τρομοκρατείται με την ιδέα της περιβαλλοντικής αλλαγής, όπως δεν τρομοκρατείται και με την ιδέα του θανάτου (Jamieson, 1998). Κι ενώ καταγράφονται πλείστες όσες αποκλίσεις απόψεων για το είδος ή τον πόρο του φυσικού κεφαλαίου που πρέπει να διατηρηθεί με κάθε κόστος, στην κορυφή των προτιμήσεων βρίσκεται το ανθρώπινο κεφάλαιο. Το ανθρώπινο είδος, οι ανθρώπινες κοινότητες και πολιτισμοί, ανεξάρτητα από τον βαθμό της ανάπτυξής τους, πιστεύουν οι περισσότεροι πως πρέπει να διατηρηθούν με κάθε κόστος. Το ζητούμενο είναι αν το κόστος για την ανθρώπινη διατήρηση ή ευημερία υπολογίζεται σε απώλεια άλλων αγαθών που προέρχονται από τη φύση (Jamieson, 1998).

Εντωμεταξύ, ο Kothari (1994) διατείνεται πως η έννοια της βιώσιμης/αειφόρου ανάπτυξης στη «μετά-Brundtland εποχή», έχει αποκτήσει δύο σημασίες, μία επιστημονικο-τεχνική και μία ηθική. Η πρώτη αδυνατεί να προσεγγίσει την ουσία της περιβαλλοντικής κρίσης του σύγχρονου πολιτισμού. Η δεύτερη, η ηθική, αποτελεί την ολιστική απάντηση στην προσπάθεια προσδιορισμού της έννοιας ως ηθική μεταβολή και όχι ως τεχνολογικό επίτευγμα ή επένδυση. Η μεταβολή αφορά στο σύστημα των αξιών του σύγχρονου πολιτισμού, ο οποίος ως επί το πλείστον εκτιμά τη φύση σε επίπεδο πόρων και παροχών με οικονομικό αντίκρισμα. Ο Kothari (1994) προτείνει η έννοια της αειφορίας να θεμελιωθεί στον σεβασμό της ποικιλομορφίας της φύσης και στην ευθύνη διατήρησής της. Από εδώ απορρέει κατ' επέκταση ο σεβασμός της ποικιλομορφίας των πολιτισμών και των μέσων διαβίωσης, η βάση όχι μόνο της βιωσιμότητας, αλλά και της

δικαιοσύνης και της ισότητας. Η μεταστροφή από τη σύγχρονη οικολογική κρίση και παρακμή στη βιωσιμότητα θα επιτευχθεί αν πάψει ο άνθρωπος να αντιμετωπίζει το φυσικό κεφάλαιο καθώς και μεγάλο μέρος του ανθρώπινου κεφαλαίου, αντί για απαραίτητα, ως διαθέσιμα και αναλώσιμα (Kothari, 1994).

## 2. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

### 2.1. Ανθρώπινη μετανάστευση και περιβαλλοντικές αλλαγές.

Σύμφωνα με τη Marino E. (2012) «η ανθρώπινη μετανάστευση που συνδέεται με την περιβαλλοντική αλλαγή υπήρξε μια κοινή αιτία μετανάστευσης για μεγάλο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας». Παρόλα αυτά, όπως υποστηρίζει η ίδια επιστήμονας, η περιβαλλοντική μεταβολή, μέχρι τα μέσα του 20<sup>ου</sup> αι., δε συγκαταλεγόταν στις κύριες αιτίες της σύγχρονης ανθρώπινης μετανάστευσης (Marino, 2012).

Από το 1958 και μετά η μετανάστευση επασυνδέεται με το περιβάλλον καθώς ο Petersen επαναφέρει τον αιτιακό συσχετισμό των δύο εννοιών. Στην προτεινόμενη τυπολογία που κατάρτισε για τη μετανάστευση, εισάγει τον τύπο της «πρωτόγονης μετανάστευσης» και τον αποδίδει στην «οικολογική εκδίωξη», δηλαδή «στον εκτοπισμό που σχετίζεται με την ανικανότητα του ανθρώπου να αντιμετωπίσει τις φυσικές δυνάμεις» (Petersen, 1958 αναφέρεται στο Morinière, 2009).

Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει η Marino E. (2012) «η σύγχρονη διερεύνηση της ανθρώπινης μετανάστευσης που συνδέεται με τις μεταβαλλόμενες οικολογικές συνθήκες άρχισε πάλι σοβαρά με την έκθεση που εκπόνησε ο Essam El-Hinnawi (1985) για λογαριασμό του Προγράμματος Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Εθνών - United National Environmental Programme (UNEP), στην οποία ο συγγραφέας καθόρισε τον όρο «περιβαλλοντικοί πρόσφυγες»:

Εκείνα τα άτομα που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τον παραδοσιακό τους βίοτοπο, προσωρινά ή μόνιμα, λόγω μιας έντονης περιβαλλοντικής διαταραχής

(φυσική ή / και προκαλούμενη από ανθρώπους) που έθεσε σε κίνδυνο την ύπαρξή τους ή / και επηρέασε σοβαρά την ποιότητα της ζωής τους. [...] Με τον όρο «περιβαλλοντική διαταραχή» σε αυτόν τον ορισμό εννοούνται τυχόν φυσικές, χημικές ή / και βιολογικές αλλαγές στο οικοσύστημα (ή τους πόρους) που το καθιστούν, προσωρινά ή μόνιμα, ακατάλληλο για την υποστήριξη της ανθρώπινης ζωής (Essam El-Hinnawi, 1985, σελ. 4 αναφέρεται στο Bates, 2002).

Η Bates (2002) εκτιμά πως ο παραπάνω ορισμός ακολουθεί τόσο γενική διατύπωση που τελικά, αντί να διασαφηνίζει τον όρο, διευρύνει τα όριά του σε βαθμό που να αυξάνεται σημαντικά η περιπτώσιολογία των προσφύγων που μπορούν να ενταχθούν κάτω από την «ομπρέλα» του. Επισημαίνει μάλιστα, ότι η υιοθέτηση του όρου «πρόσφυγας» για μετακινούμενους λόγω δυσμενών περιβαλλοντικών μεταβολών περιορίζεται, όπως θα διαπιστώσουμε και παρακάτω, από το διεθνές δίκαιο, τη μέριμνα για την ασφάλεια των χωρών και τα ζητήματα που ενσκήπτουν από την παγκόσμια μεταναστευτική κρίση.

Πάντως, η ταξινόμηση των «υποκατηγοριών» περιβαλλοντικών προσφύγων του El-Hinnawi (1985), ενίσχυσε περαιτέρω τη συζήτηση για το θέμα. Οι «υποκατηγορίες» του – τρεις στον αριθμό - διακρίνονται με κριτήριο την προσωρινότητα ή τη μονιμότητα της περιβαλλοντικής πίεσης και κατά συνέπεια της μετατόπισης: «προσωρινή μετατόπιση, λόγω προσωρινής περιβαλλοντικής πίεσης, μόνιμη μετατόπιση, λόγω μόνιμης περιβαλλοντικής αλλαγής και προσωρινή ή μόνιμη μετατόπιση, λόγω προοδευτικής υποβάθμισης των πόρων» (Black R. , 2001)

Η Jacobson (1988), πατώντας στα επιστημονικά χνάρια που άφησε ο El-Hinnawi, προσδιόρισε κι εκείνη τρεις διαφορετικούς τύπους «προσφύγων του περιβάλλοντος». «Αυτούς που εκτοπίστηκαν προσωρινά λόγω μιας τοπικής διαταραχής όπως είναι μια χιονοστιβάδα ή ένας σεισμός, εκείνους οι οποίοι μεταναστεύουν επειδή η

περιβαλλοντική καταστροφή υπονομεύει την επιβίωση τους ή θέτει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή τους, και εκείνους που εγκαταστάθηκαν εκ νέου σε άλλη περιοχή είτε εξαιτίας της υποβάθμισης του εδάφους, η οποία οδήγησε σε ερημοποίηση, είτε εξαιτίας άλλων μόνιμων και μη βιώσιμων αλλαγών στο οικιστικό τους περιβάλλον».

Η Morinière (2009) διεξήγαγε έρευνα για τη βιβλιογραφική χρήση διαφόρων ονομασιών για τους «πρόσφυγες του περιβάλλοντος». Παρατήρησε πως σε κάθε περίπτωση η ονομασία αποτελείται από δύο λέξεις από τις οποίες η μία αναφέρεται στην αιτία της μετακίνησης (όπως περιβάλλον, κλίμα, λιμός, εξαθλίωση) και η δεύτερη στα πρόσωπα των μετακινούμενων (για παράδειγμα, πρόσφυγες, μετανάστες, εκτοπισμένοι, εξόριστοι). Στη συνέχεια κατάρτισε τον επόμενο πίνακα (Πίνακας 1) που περιλαμβάνει την πρώτη χρονικά επίσημη χρήση των σχετικών όρων, όπως δημοσιεύθηκαν σε κείμενα άρθρων και βιβλίων μεταξύ των ετών 1958 και 2007:

**Πίνακας 1.** Η εξέλιξη των ονομασιών για τους «περιβαλλοντικούς πρόσφυγες» στη βιβλιογραφία από το 1958 έως το 2007.

Η Morinière (2009) παραθέτει μια πολύ ενδιαφέρουσα διαπίστωση συγκρίνοντας τα στατιστικά δεδομένα της επίσημης βιβλιογραφικής απήχησης των παραπάνω όρων. Επικρατέστερος όλων είναι ο όρος «περιβαλλοντικός πρόσφυγας» (1985) και ακολουθεί ο «περιβαλλοντικός μετανάστης» (1996). Οι δύο αυτοί όροι μοιάζουν να έχουν κοινό εννοιολογικό περιεχόμενο και χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν «άτομα που υφίστανται αναγκαστική μετανάστευση η οποία σχετίζεται με την περιβαλλοντική αλλαγή» (Farbotko & Lazrus, 2012). Οι «περιβαλλοντικοί μετανάστες/πρόσφυγες» είναι δηλαδή «πληθυσμοί που έχουν εκτοπιστεί ή κινδυνεύουν από εκτοπισμό που σχετίζεται με την περιβαλλοντική αλλαγή (κλιματική αλλαγή σε σημαντικό μέρος)» (Farbotko & Lazrus, 2012).



## 2.2. Μετανάστες/πρόσφυγες για το κλίμα ή “κλιματικοί” μετανάστες/πρόσφυγες.

Μετά την είσοδο στον 21<sup>ο</sup> αιώνα και την εισαγωγή του θέματος της κλιματικής αλλαγής στις παγκόσμιες και περιφερειακές συζητήσεις για το περιβάλλον, ο όρος «κλιματικός πρόσφυγας/πρόσφυγας για το κλίμα» (εισήχθη από το 2006) γνωρίζει πλατιά διάδοση (Morinière, 2009). Μερικοί αναλυτές, μεταξύ αυτών και ο Norman Myers του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης προσπάθησαν να εκτιμήσουν τον αριθμό των ανθρώπων που θα αναγκαστούν να μετακινηθούν μακροπρόθεσμα ως άμεσο αποτέλεσμα της κλιματικής αλλαγής (Brown, 2008).

Η πρόβλεψη του καθηγητή είναι για 200 εκατομμύρια εκτοπισμένων (σ.σ. πρόκειται για αριθμητική εκτίμηση που έχει αμφισβητηθεί), εξαιτίας της υπερθέρμανσης του πλανήτη και των επακόλουθων διαταραχών που σχετίζονται με τα συστήματα των μουσώνων και άλλων τύπων βροχοπτώσεων, με τις έντονες σε διάρκεια ξηρασίες, καθώς και με την άνοδο της στάθμης της θάλασσας και τις παράκτιες πλημμύρες (Brown, 2008).

Ως προς το περιεχόμενό του, ο όρος «πρόσφυγας για το κλίμα» αποτυπώνει «τον μεγάλο αριθμό ατόμων που προβλέπεται να εκτοπιστούν μόνιμα ή προσωρινά από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, όπως ξηρασία, απερίμωση, αποψίλωση, διάβρωση του εδάφους, έλλειψη νερού και αύξηση της στάθμης της θάλασσας» (Myers N. , 2002).

Στην Πρώτη Έκθεση Αξιολόγησης (1990), η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή (Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC) υποστήριξε ότι «τα σοβαρότερα αποτελέσματα της κλιματικής αλλαγής μπορεί να είναι αυτά στην ανθρώπινη μετανάστευση». Στην Τέταρτη Έκθεση

Αξιολόγησης (2007), η IPCC σημειώνει ως πιθανή βασική συνέπεια της κλιματικής αλλαγής μετακινήσεις πληθυσμών (CCEMA, 2010).

Όπως επισημαίνει ο G. Bettini υπάρχει κάποια διαφορά μεταξύ των εκθέσεων αξιολόγησης, καθώς η αναφορά της έννοιας της μετανάστευσης το 2007 «συνοδεύεται από πιο προσεκτικούς τόνους και ήπιες λέξεις [...] και δεν απεικονίζεται πλέον ως το “σοβαρότερο” αποτέλεσμα της αλλαγής του κλίματος». Σύμφωνα με τον συγγραφέα αυτό έχει την εξήγησή του:

Ο ήπιος τόνος της IPCC και η ουδετερότητα σηματοδοτούν (α) την απουσία ουσιαστικής συμφωνίας στο πλαίσιο της έρευνας για τον τρόπο κατανόησης του θέματος, και (β) το άνοιγμα των διακριτικών (πολιτικών) αγώνων για τους ορισμούς της έννοιας και των αμφισβητούμενων πολιτικών επιπτώσεων που έχουν ορισμένες σημασίες του (Bettini, 2013).

### **2.3. Τα εσωτερικά εκτοπισμένα άτομα - Internally Displaced Persons (IDPs)**

Μελετώντας την έκθεση της Christian Aid (May, 2017) με τίτλο “Ανθρώπινη παλίρροια – η πραγματική μεταναστευτική κρίση - Human tide - the real migration crisis” σταθήκαμε ιδιαίτερα στον όρο «εσωτερικά εκτοπισμένα άτομα - Internally Displaced Persons (IDPs) και στις διαπιστώσεις των συντακτών για τη δραματική αύξηση του αριθμού των ανθρώπων αυτής της κατηγορίας, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Στην έκθεση γίνεται εκτεταμένα λόγος για τις επιπτώσεις των φυσικών καταστροφών (από σεισμούς, τυφώνες, πλημμύρες κ.λπ.), των μεγάλων αναπτυξιακών έργων και, κυρίως, της κλιματικής αλλαγής στον «εσωτερικό εκτοπισμό» εκατομμυρίων ανθρώπων.

Οι άνθρωποι αυτοί, σύμφωνα με το κείμενο, δε διέρχονται κρατικά σύνορα και δεν

απολαμβάνουν ούτε αναγνώρισης ούτε νομικής προστασίας. Οι εθνικές κυβερνήσεις των χωρών τους, οι οποίες συχνά έχουν μεγάλο μερίδιο ευθύνης για την κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει, είναι νομικά υπεύθυνες για αυτούς, ενώ η διεθνής βοήθεια δεν μπορεί να τους παρασχεθεί χωρίς επίσημη κυβερνητική έγκριση.

Στην έκθεση της οργάνωσης (Christian Aid, 2017) προτείνεται μία σειρά μέτρων για την αντιμετώπιση (πρόληψη ή θεραπεία) του εσωτερικού εκτοπισμού βάσει των αρχών της νομοθεσίας για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αναφέρουμε τους τίτλους των πιο σημαντικών προτάσεων: Αποτροπή εκτοπισμού με πρωτοβουλίες των εθνικών κυβερνήσεων, παροχή προστασίας και οικονομικής βοήθειας στους πληγέντες από την κυβέρνηση της χώρας όπου σημειώνεται ο εσωτερικός εκτοπισμός και το φαινόμενο που τον προκαλεί, παροχή ειδών πρώτης ανάγκης και υγειονομικής περίθαλψης, διεθνής βοήθεια από οργανισμούς όπως αυτός της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες – United Nation Refugee Agency (UNHCR), ίδρυση παρατηρητηρίου παρακολούθησης της υλοποίησης των κυβερνητικών δεσμεύσεων απέναντι στους εσωτερικά εκτοπισμένους.

Ειδικότερα σχετικά με τον εσωτερικό εκτοπισμό, λόγω φυσικών καταστροφών, προτείνονται μέτρα, όπως η εγκατάσταση συστημάτων προειδοποίησης, η προστασία της ακτογραμμής από παράνομα αναπτυξιακά έργα, η αποτροπή της οικιστικής επέκτασης σε δασικές εκτάσεις που αποψιλώθηκαν, η αποφυγή μετεγκατάστασης φτωχών πληθυσμών σε πεδινές περιοχές επισφαλείς στην πλημμύρα, η κατασκευή κατοικιών και σχολείων ανθεκτικών στον σεισμό. Από την πλευρά του εσωτερικού εκτοπισμού εξαιτίας μεγάλων αναπτυξιακών έργων, γίνεται εισήγηση για ελεγχόμενες οικονομικές αποδόσεις και αντισταθμιστικά οφέλη που θα καταβάλουν οι κατασκευαστές στους εκτοπισμένους.

Οι επιστημονικές εκτιμήσεις, σύμφωνα με την Christian Aid (2017) για τις ανθρώπινες εσωτερικές μετακινήσεις ως αποτέλεσμα της κλιματικής αλλαγής είναι μάλλον αποθαρρυντικές και φαίνεται να επιδεινώνονται ταχύτερα από το αναμενόμενο. Μιλούν για δεκάδες εκατομμύρια εκτοπισμένους, οι οποίοι θα προέρχονται κυρίως από τις ήδη ευάλωτες χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου.

Η πληροφορία αυτή εκτός από αποκαρδιωτική είναι και θλιβερή, γιατί περιγράφει την αδικία σε βάρος των φτωχών, που ενώ ρυπαίνουν λιγότερο προβλέπεται να πληγούν περισσότερο. Και όσο μαίνεται η διεθνής διαμάχη σχετικά με το ποιος ρυπαίνει περισσότερο, οι χώρες υψηλού εισοδήματος φαίνεται να έχουν μεγαλύτερα ποσοστά εκπομπών CO<sub>2</sub> συγκριτικά με τις χώρες χαμηλού εισοδήματος. Για παράδειγμα, το 2017 ο Νίγηρας είχε κατά κεφαλήν εκπομπές CO<sub>2</sub> 0,12 τόνους ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής 16,24 τόνους (Ritchie & Roser, 2017).

Στην κατηγορία των «εσωτερικά εκτοπισμένων» λόγω της κλιματικής αλλαγής από την “Ανθρώπινη παλίρροια – η πραγματική μεταναστευτική κρίση - Human tide - the real migration crisis” (2017) συγκρατήσαμε τις επόμενες προτάσεις μετριασμού του φαινομένου: Παγκόσμια μείωση των εκπομπών CO<sub>2</sub>, μεγέθυνση της οικονομίας των αναπτυσσόμενων χωρών με βοήθεια από τις αναπτυγμένες, χρηματοδότηση «καθαρής – πράσινης» ανάπτυξης των φτωχών χωρών από τις πλούσιες, αποζημίωση των λιγότερο εύρωστων χωρών από τους «μεγάλους ρυπαντές» προκειμένου να αντισταθμιστούν οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής (όπως η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, η ξηρασία και οι ακραίες καιρικές συνθήκες). Μεταφορά τεχνογνωσίας «πράσινης τεχνολογίας» με χαμηλή κατανάλωση διοξειδίου του άνθρακα και εκπαίδευση των αναπτυσσόμενων χωρών, ώστε να τη χρησιμοποιούν, παραγωγή τεχνολογίας χαμηλών ρύπων, διαχείριση χρεών των φτωχών χωρών και αύξηση της αναπτυξιακής βοήθειας μέσω μηχανισμών

χρηματοδότησης της καθαρής ενέργειας, επίτευξη διακρατικής συμφωνίας προστασίας των «εσωτερικά εκτοπισμένων ατόμων» επιστημονικά τεκμηριωμένης και δίκαιης.

#### **2.4. Το πρόβλημα της νομικής και θεσμικής αναγνώρισης των μετακινούμενων από περιβαλλοντικά αίτια.**

Σε μια εποχή για την ανθρωπότητα που οι μεταναστευτικές ή προσφυγικές μετακινήσεις, όπως και τα ζητήματα ασύλου, βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, ιδιαίτερα σε περιόδους εκλογών (Morinière, 2009), στη συζήτηση για τους μετανάστες ή τους πρόσφυγες που σχετίζονται με το περιβάλλον εγείρονται θέματα που αφορούν είτε στη διασαφήνιση των όρων είτε στον αριθμό των εκτοπισμένων και τις ροές τους (Renaud, Dun, Bogardi, & Warner, 2007). Κατά συνέπεια, δυναμώνουν οι φωνές εκείνων που αναρωτιούνται αν είναι φρόνιμο ή απαραίτητο να «οριστεί» ή να «προσδιοριστεί» μια καινούργια κατηγορία μεταναστών ή προσφύγων (Renaud, Dun, Bogardi, & Warner, 2007).

Προς την κατεύθυνση της αρνητικής κριτικής κινούνται και όσοι τάσσονται υπέρ της άποψης πως ο όρος «περιβαλλοντικός μετανάστης ή πρόσφυγας» αποτελεί ένα ψευδές νομικό κατασκεύασμα ή μια επινόηση των μέσων επικοινωνίας υπό την καθοδήγηση της διεθνούς κοινότητας (Morinière, 2009). Στην ίδια κατεύθυνση κινείται η Έπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, η οποία υποστηρίζει ότι οι όροι «περιβαλλοντικοί ή κλιματικοί πρόσφυγες» δεν εδράζονται στο διεθνές προσφυγικό δίκαιο εκτιμώντας πως η χρήση της έννοιας του «πρόσφυγα» υπονομεύει το νομικό πλαίσιο για τους πρόσφυγες, όπως υπαγορεύεται από τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951. Στον αντίποδα αυτού του επιχειρήματος κινείται η άποψη του Lister (2014) ο οποίος υποστηρίζει την επέκταση της Σύμβασης για τους Πρόσφυγες (1951) σε εκείνους που

εκτοπίζονται από ζημιές οι οποίες απορρέουν από το περιβάλλον συμπεριλαμβανομένης και της κλιματικής αλλαγής. Συγκεκριμένα, προτείνει την αλλαγή και διεύρυνση του πλαισίου της Σύμβασης ώστε να εμπίπτουν σε αυτή και να είναι επιλέξιμα για άσυλο άτομα που διαφεύγουν από περιβαλλοντικούς κινδύνους αόριστης διάρκειας και που η δυνατότητα για μια αξιοπρεπή ζωή επιβάλλει τη διέλευση διεθνών συνόρων (Lister, 2014).

Στο σημείο αυτό αναφέρεται η αντίφαση που σχετίζεται με το θέμα των περιβαλλοντικών προσφύγων την οποία επισημαίνει εμφατικά ο N. Myers (2002). Η προσφυγική κρίση για το περιβάλλον, αν και κατατάσσεται σε μία από τις σημαντικότερες κρίσεις της εποχής μας, δεν οδήγησε την κατηγορία αυτή των προσφύγων σε επίσημη αναγνώριση, «παρά το γεγονός πως το φαινόμενο αυτό καθαυτό αποτελεί εκδήλωση βαθιάς στέρησης και απελπισίας».

Μια άλλη αντίφαση που επισημαίνει ο Myers (2002) είναι πως μολονότι η κρίση αυτή προέρχεται κυρίως από το περιβάλλον, εντούτοις δημιουργεί προβλήματα πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής υφής «αφού στην κοινή αντίληψη οι πρόσφυγες εμφανίζονται ως απειλή για την κοινωνική συνοχή και εθνική ταυτότητα και δικαιολογία για εκρήξεις εθνικών εντάσεων, αστικών και πολιτικών αναταραχών.

Σύμφωνα με τον ίδιο οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες ωθούνται σε αναγκαστική μετανάστευση, όχι μόνο από πολιτική καταπίεση, αλλά και από την υποβάθμιση των πόρων του περιβάλλοντος - του εδάφους, του νερού και των δέντρων - που στηρίζουν την οικονομία τους. Μάλιστα, ο συνδυασμός περιβαλλοντικής υποβάθμισης και ραγδαίας πληθυσμιακής αύξησης οδηγεί συχνά τους πληθυσμούς σε αναγκαστική μετανάστευση. Συγχρόνως, η μετεγκατάσταση δημιουργεί υψηλό κόστος στη χώρα προορισμού, καθώς η κάλυψη της περίθαλψης και αποκατάστασης των προσφύγων είναι

πολλαπλάσια της εξωτερικής βοήθειας για την ανάσχεση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης.

Στην αναζήτηση των βασικών αιτιών του προβλήματος, εγγύτερων και απότερων, δεν εστιάζουμε μόνο στα περιβαλλοντικά αίτια, αλλά και στα υποκείμενα προβλήματα όπως η πληθυσμιακή πίεση, η φτώχεια, οι πόλεμοι και οι συγκρούσεις. Αν ένα φαινόμενο ή ένα γεγονός έχει ανθρωπογενή αίτια, τότε ανθρωπογενής θα είναι και η αντιμετώπιση. Αν δηλαδή οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες, γίνονται πρόσφυγες εξαιτίας της περιβαλλοντικής υποβάθμισης με ανθρώπινη υπαιτιότητα, η αντιμετώπιση του προβλήματος απαιτεί ανθρώπινες παρεμβάσεις για αναβάθμιση του περιβάλλοντος (Myers N. , 2002).

Οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες πρέπει να συμπεριληφθούν στους «πρόσφυγες», ώστε να ενταχθούν σε ένα θεσμοθετημένο περιβάλλον αντιμετώπισης, δηλαδή να αποκτήσουν επίσημη υπόσταση. Επιπλέον, στα πλαίσια της προληπτικής πολιτικής για τη μείωση της ανάγκης για μετανάστευση, θα μπορούσαν να ληφθούν μέτρα, όπως η κατάρτιση σχεδίου δράσης κατά της ερημοποίησης. Τέτοια προγράμματα είναι συχνά λιγότερο δαπανηρά από το κόστος της απώλειας γεωργικών προϊόντων εξαιτίας της περιβαλλοντικής υποβάθμισης του εδάφους και του νερού (Myers N. , 2005).

Επιπρόσθετα, η λύση στο πρόβλημα μπορεί να βρίσκεται και στη «βιώσιμη ανάπτυξη». Η οικονομική επένδυση για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης με ταυτόχρονη αλλαγή της περιβαλλοντικής πολιτικής σε επίπεδο εγγυήσεων αειφορίας για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της φτώχειας, του υπερπληθυσμού και της έλλειψης καλλιεργήσιμων εδαφών, είναι μία καλή τακτική αντιμετώπισης, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες (Myers N. , 2002).

Συγχρόνως, απαιτείται καλύτερη στόχευση της ξένης βοήθειας, δηλαδή καλύτερη κατανομή της οικονομικής βοήθειας για την κάλυψη πρωταρχικών αναγκών από διεθνείς οργανισμούς και φορείς, όπως ο ΟΗΕ, σε πληθυσμούς χωρών που βρίσκονται σε κατάσταση έσχατης ένδειας. Άλλωστε, οι ανάγκες για νερό, αποχέτευση, διατροφή και υγεία, αποτελούν επιβαρυντικούς παράγοντες που συμβάλλουν σημαντικά στη δημιουργία περιβαλλοντικών προσφύγων. Τέλος, προτείνεται η μείωση των στρατιωτικών και εξοπλιστικών δαπανών για τις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες έχουν δυσανάλογα μεγάλο αριθμό περιβαλλοντικών προσφύγων με βάση τον πληθυσμό, την ίδια ώρα που επενδύουν σε στρατιωτικές δραστηριότητες περισσότερο από τον παγκόσμιο μέσο όρο (Myers N. , 2002).

Έρευνα των Mortreux & Barnett (2009) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι άνθρωποι στο Funafuti, μία κοραλλιογενή νήσο που ανήκει στο μικρό νησιωτικό κρατίδιο του Tuvalu στον Ειρηνικό Ωκεανό, δεν επιθυμούν να μεταναστεύσουν, αλλά να παραμείνουν στον τόπο τους λόγω του «τρόπου ζωής, του πολιτισμού και της ταυτότητάς τους».

Παρά το γεγονός ότι διεθνώς καταγράφεται ευαισθητοποίηση για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην καταβύθιση μικρών νησιωτικών περιοχών από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας, λόγω της υπερθέρμανσης του πλανήτη, οι κάτοικοι του νησιού Funafuti, σύμφωνα με την έρευνα, δεν αξιολογούν αυτόν τον παράγοντα ως κύριο αίτιο εξώθησης σε μετανάστευση. Προτιμούν να παραμείνουν στον τόπο τους τον οποίο αποκαλούν «παράδεισο» παρά να εκτεθούν στην περιπέτεια μιας αμφίβολα επωφελούς μετανάστευσης.

Γενικότερα φαίνεται πως οικονομικοί, κοινωνικοί και ορισμένοι πολιτικοί κύκλοι ενθαρρύνουν τους κατοίκους στη μετεγκατάσταση, αντί να εισηγηθούν λύσεις προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή που θα τους κρατήσουν στον τόπο τους.



Απλουστευτικά, αυτό συμβαίνει επειδή στη δεδομένη συγκυρία η μετανάστευση είναι λιγότερο δαπανηρή από την αντιμετώπιση ή την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Η ενθάρρυνση της μετανάστευσης ως λύση στην κλιματική αλλαγή μειώνει την ανάγκη για πολιτικές προσαρμογής που επιτρέπουν στους ανθρώπους να «ζήσουν το είδος της ζωής που εκτιμούν στους τόπους όπου ανήκουν» (Adger and Barnett, 2005, σελ. 328 αναφέρεται στο Mortreux & Barnett, 2009).

Από την άλλη πλευρά η απόφαση της μετανάστευσης συναρτάται στενά με τις ατομικές αντιλήψεις για τους κινδύνους λόγω της κλιματικής αλλαγής. Είναι μια «υποκειμενική διαδικασία» που μπορεί τελικά να αποκτά κοινωνική υπόσταση, αλλά κατά κύριο λόγο διαμορφώνεται, όχι μόνο από τις γνώμες και τις εκθέσεις των ειδικών επιστημόνων, αλλά και από προσωπικές συνιστώσες όπως είναι ο πλούτος, η υγεία, το φύλο, η ηλικία, η πρόσβαση στην ενημέρωση, οι αξίες, οι προσωπικές αντιλήψεις, η εμπιστοσύνη στις αρχές, η προσαρμοστικότητα κ.ά. (Mortreux & Barnett, 2009).

## **2.5 Τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ των αιτιών του εκτοπισμού.**

Ο καθηγητής Norman Myers (2005), από τους πλέον έγκριτους στο θέμα της κινητικότητας των πληθυσμών λόγω περιβαλλοντικών μεταβολών, προσδιορίζει τους «περιβαλλοντικούς πρόσφυγες» παρά το γεγονός ότι - όπως εμφατικά υπογραμμίζει - δεν έχουν ακόμα αναγνωριστεί ως πρόβλημα και δεν υπάρχει θεσμικό πλαίσιο υποδοχής, προστασίας ή περίθαλψης. «Πρόκειται για άτομα που δεν μπορούν πλέον να αποκτήσουν ασφαλή διαβίωση στις πατρίδες τους λόγω ξηρασίας, διάβρωσης του εδάφους, ερημοποίησης, αποψίλωσης και άλλων περιβαλλοντικών προβλημάτων, καθώς και συναφών προβλημάτων της πίεσης του πληθυσμού και της βαθιάς φτώχειας».

Ο Myers συνδέει επομένως τη φτώχεια με τον περιβαλλοντικό εκτοπισμό, μόνιμο ή προσωρινό, εντός ή εκτός συνόρων, ισχυριζόμενος ότι «μερικές φορές είναι δύσκολο να γίνει διάκριση μεταξύ των προσφύγων που οφείλονται σε περιβαλλοντικούς παράγοντες και εκείνων που προκαλούνται από οικονομικά προβλήματα». Διευρύνει μάλιστα την αναφορά του και σε άλλες παραμέτρους που έχουν αιτιώδη συνάφεια τόσο με τους περιβαλλοντικούς πρόσφυγες όσο και με τη φτώχεια, όπως η πληθυσμιακή πίεση, η αστικοποίηση, η ανεπάρκεια των καλλιεργήσιμων εδαφών, η επισιτιστική ανασφάλεια, η ανεργία, οι πανδημίες, οι εσφαλμένες πολιτικές, η άνιση πρόσβαση σε πόρους και υπηρεσίες και οι τοπικές ή διακρατικές συγκρούσεις (Myers N., 2005). Οι παράγοντες αυτοί σε συνδυασμό με την περιβαλλοντική μεταβολή γίνονται σημαντικοί ως προς την «ώθηση» για μετανάστευση (Mortreux & Barnett, 2009).

Ένα ακόμη ενδιαφέρον σημείο της προσέγγισης του Myers στο ίδιο κείμενο, αφορά στην πολυπλοκότητα του φαινομένου, το οποίο, αν και εξετάζεται σε σχέση με την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, εξαπλώνεται και σε άλλους τομείς, τον πολιτικό, τον κοινωνικό και τον οικονομικό. Το θέμα άλλωστε, συναρτάται με την άσκηση πιέσεων που μπορούν ενδεχομένως να προκαλέσουν αναταραχές και συγκρούσεις, αλλά και με τη δυνατότητα ή την προαίρεση των χωρών υποδοχής να δεχθούν, σε περίοδο μεταναστευτικής κρίσης, τους εκτός συνόρων περιβαλλοντικά εκτοπισμένους (Myers N., 2005).

Προς το παρόν, το θέμα μπορεί να τύχει κάποιας σταθεροποίησης ή επιτυχούς διαχείρισης μέσω της επίτευξης των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης, ιδιαίτερα ως προς τη μείωση της ακραίας φτώχειας, τη βελτίωση της διατροφής και την προώθηση της βιώσιμης γεωργίας, την καλή υγεία και την ευημερία για όλους, την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, την πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό και σε βιώσιμη ενέργεια, την

οικονομική ανάπτυξη μέσω της εργασίας, την τεχνολογική καινοτομία και τη γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στις χώρες του Βορρά και του Νότου (SDGs, Sustainable Development Goals, n.d.).

## **2.6. Περιβαλλοντικοί μετανάστες/πρόσφυγες στον ελλαδικό χώρο από την αρχαιότητα έως σήμερα: Φυσικές καταστροφές, περιβαλλοντικές διαταραχές και αλλαγή χρήσης γης.**

«Θυμάμαι, σε μια από τις τελευταίες διαλέξεις του ο Μαρινάτος επισήμανε πως δε βρίσκονταν ανθρώπινοι σκελετοί στα ερείπια των οικοδομών της Θήρας και σκέφτηκε πως οι κάτοικοι, απελπισμένοι, θα είχαν όλοι μαζευτεί κάπου, ίσως σε κάποια παραλία, για να φύγουν μακριά.» (Σακελλαράκης, 2006)

Όσοι ερευνητές ασχολούνται με την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, αναφέρονται σε σεισμική δραστηριότητα η οποία προηγήθηκε χρονικά και ενδεχομένως να προκάλεσε τη μεγάλη ηφαιστειακή έκρηξη του 17<sup>ου</sup> ή 16<sup>ου</sup> αι. π.Χ. Τα δύο αυτά γεωλογικά φαινόμενα, σεισμοί και ηφαιστειακή έκρηξη, οδήγησαν τον πληθυσμό του εύρωστου προϊστορικού οικισμού των 200 στρεμμάτων στη μετανάστευση. Έκτοτε η περιοχή έμεινε ακατοίκητη. «Η ζωή στην πόλη τελείωσε απότομα [...] όταν οι κάτοικοί της αποφάσισαν να την εγκαταλείψουν εξαιτίας ισχυρών σεισμών. Η έκρηξη του ηφαιστείου ακολούθησε. Τα ηφαιστειακά υλικά που κάλυψαν την πόλη και ολόκληρο το νησί προστάτευσαν ως σήμερα τα κτήρια και το περιεχόμενό τους, όπως έγινε και στην Πομπηία» (ΥΠ. ΠΟ., 2020).

Η αλλαγή της στάθμης της θάλασσας της Μεσογείου αποδεικνύεται από την υποθαλάσσια προϊστορική αρχαιολογία. Η βυθισμένη προϊστορική πόλη στο Παυλοπέτρι Λακωνίας, στο δυτικό άκρο του κόλπου του Βάτικα, απέναντι από την Ελαφόνησο,

ταυτοποιήθηκε πρώτη φορά το 1904 από τον γεωλόγο Φωκίωνα Νέγρη χωρίς να αξιολογηθεί ως σημαντικό εύρημα. Εξήντα τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1968, ο ερευνητής Nicholas Flemming μαζί με μία ομάδα φοιτητών από το Πανεπιστήμιο του Κέμπριτζ εξέτασε τα βυθισμένα απομεινάρια της προϊστορικής πόλης, δίνοντας περισσότερη αίγλη και αναγνώριση σε αυτή την αρχαιολογική ανακάλυψη. Η επανεκτίμηση εκείνων των ευρημάτων ξεκίνησε το 2007 από τη Χρυσάνθη Γάλλου με τη συμμετοχή του John Henderson, αλλά και του ίδιου του Flemming, οι οποίοι αποτύπωσαν τα ερείπια του υποβρυχίου οικισμού (5.000 έως 3.000 π.Χ. - Πρώιμη Εποχή του Χαλκού). «Τα στοιχεία [σ.σ. που έχουν στη διάθεσή τους οι επιστήμονες] δείχνουν ότι η περιοχή της προϊστορικής πόλης ήταν πιθανώς πλημμυρισμένη και καλυμμένη με νερό ήδη από τη Ρωμαϊκή Εποχή και έτσι εγκαταλείφθηκε εντελώς.» (Henderson, Gallou, Flemming , & Spondylis, 2011). Προφανώς, η εγκατάλειψη δεν ήταν αιφνίδια ούτε προέκυψε μόνο από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι στην αργή εξέλιξη του καταποντισμού, ο κατακλυσμός της πόλης προχωρούσε μαζί με την παρακμή της ώσπου βαθμιαία η εγκατάλειψη ολοκληρώθηκε.

Ο πληθυσμός του οικισμού στο Παυλοπέτρι δεν εκτοπίστηκε ακαριαία προκειμένου να περισώσει την ύπαρξή του που κινδύνευε από το μέγεθος και την ένταση της φυσικής καταστροφής, όπως στην περίπτωση των κατοίκων στο Ακρωτήρι. Αντίθετα, φαίνεται να μετανάστευσε σταδιακά, εξαιτίας της συνεχιζόμενης υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος και των μέσων επιβίωσης.

Η διαπίστωση αυτή έχει την ερμηνεία της στο είδος της περιβαλλοντικής μεταβολής που προκάλεσε τον εκτοπισμό. Η φυσική καταστροφή μπορεί να είναι «αιτιώδης παράγοντας» για τη μετακίνηση του πληθυσμού στην πλησιέστερη ασφαλή περιοχή έως την επιστροφή στην πατρίδα όταν οι συνθήκες το επιτρέψουν (Lonergan, 1998 στο

Mortreux & Barnett, 2009). «Η αθροιστική περιβαλλοντική αλλαγή όμως, έχει μια αργή έναρξη και τείνει να συμβεί παράλληλα με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές.» (Mortreux & Barnett, 2009)

Στην περίπτωση των πληθυσμών που μετακινούνται αναγκαστικά από τον τόπο καταγωγής ή διαμονής λόγω αλλαγής χρήσεων της γης και μεγάλων αναπτυξιακών έργων, ο εκτοπισμός λαμβάνει μεν επιτακτικό χαρακτήρα, αλλά παραμένει για τους μετακινηθέντες αδικαιολόγητος. Στη συνείδηση των εκτοπισμένων το αίτιο δεν καταχωρίζεται ως ανίκητο και αδάμαστο σαν τις δυνάμεις της φύσης που κατακρημνίζουν ή κατακλύζουν εξωθώντας τους πληθυσμούς σε αναγκαστική έξοδο. Τα αίτια εδώ διαφέρουν γιατί είναι ανθρωπογενή.

Παραδείγματος χάριν, όταν δημιουργήθηκε η λίμνη Volta στην Γκάνα το 1969, αν και εξασφαλίστηκε μια πολύ καλύτερη περιοχή εγκατάστασης των 80.000 κατοίκων της περιοχής σε άλλη γεωγραφική θέση, οι κάτοικοι αρνήθηκαν να εγκαταλείψουν την ευρύτερη περιοχή και κατασκεύασαν τα σπίτια τους σε εκτός σχεδίου περιοχές στις όχθες της νεοσύστατης λίμνης (Φιλίντας & Πολύζος, 2008).

Στον ελλαδικό χώρο ένα από τα πλέον γνωστά υδρευτικά φράγματα είναι αυτό της λίμνης του Μόρνου, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1979. Οι κάτοικοι του Καλλίου Φωκίδας εκτοπίστηκαν στο σύνολό τους, καθώς ο οικισμός τους πλημμύρισε από τα νερά της τεχνητής λίμνης. Ο Σωτήρης Τσίγκανος, ο ένας από τους δύο δημιουργούς της ταινίας μικρού μήκους «NEROMANNA» (Bisai & Tsiganos, 2018) με θέμα το “πνιγμένο” Κάλιο και τη διάσπαση της κοινότητάς του, σχολιάζει πως δεν είναι μόνο ότι οι κάτοικοι έχασαν τα σπίτια τους και έγιναν πρόσφυγες, αλλά και ότι χάθηκε και η δομή της κοινότητάς τους. Ανάμεσα στις μαρτυρίες των εκτοπισμένων που ακούγονται στη

διάρκεια της ταινίας είναι κι αυτές: «Δεν το πιστεύαμε όταν μας είπαν ότι θα φύγουμε από κει. Πνιγήκαμε για να πιει ο κόσμος νερό, αλλά ποιος μας άκουσε;». «Όταν ήρθε το νερό μες στην αυλή, αναγκαστήκαμε να τα φορτώσουμε όλα και να φύγουμε. Ήμασταν εκεί που πνίγηκε η εκκλησία, μεταφέραμε τις εικόνες, πιανόταν η ψυχή σου. Μάζενα τα πράγματα από το σπίτι κι έκλαιγα λες κι είχα πεθαμένο.» (Γιάνναρου, 2019).

## 2.7. Αποδημία και μετανάστευση των ζώων.

Οι απόψεις των επιστημόνων συγκλίνουν ως προς το ότι η μετανάστευση των ζώων είναι μία «συνηθισμένη διαδικασία» ή ένα «διαδεδομένο φαινόμενο» που απαντάται ευρέως στο ζωικό βασίλειο, καθώς εμφανίζεται σε «πολλές διαφορετικές ταξινομικές ομάδες από έντομα, ψάρια και ερπετά έως πουλιά και θηλαστικά», ενώ παρατηρείται σε κάθε πεδίο μετακίνησης, από τον ουρανό και τη γη ως τους ωκεανούς και τα ποτάμια (Seebacher & Post, 2015. Bauer & Klaassen, 2013. Wilcove & Wikelski, 2008).

Η μελέτη της μετανάστευσης των ζώων θα μπορούσε να αφορά στις απαντήσεις ερωτημάτων που σχετίζονται με τους λόγους της αποδημίας – κυρίως για την ανεύρεση τροφής ή για αναπαραγωγή – με την τοπική και χρονική αφετηρία, με τους παράγοντες που την επηρεάζουν - τοπικούς και περιφερειακούς – με τις προσαρμογές στην ανατομία και τη συμπεριφορά των ζώων πριν και στη διάρκεια της αποδημίας, όπως επίσης και με τις δημογραφικές συνέπειες της μετανάστευσης (Milner - Gulland, Fryxell & Sinclair 2011 στο Bauer & Klaassen, 2013).

Οι Bauer & Klaassen (2013) ανανεώνουν τα προτεινόμενα προς διερεύνηση θέματα της μετανάστευσης των ζώων, συγκεφαλαιώνοντάς τα σε έξι, με πρώτο τις διαδρομές και δεύτερο τον χρόνο μετανάστευσης. Ως τρίτο θέμα έρευνας αναφέρουν τη σωστή συμπεριφορά κατά τη μετεγκατάσταση που συναρτάται «με τις επιλογές

προσανατολισμού και πλοήγησης, ταχύτητας και υψομέτρου/βάθους του ταξιδιού, προσαρμογής της μορφολογίας και της φυσιολογίας του σώματος (π.χ. ευελιξία οργάνων, μεταβολικοί ρυθμοί) και συμμετοχής σε συγκεκριμένες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, όταν το ταξίδι είναι ομαδικό».

Τέταρτο, την εξέλιξη της μετανάστευσης η οποία οδηγείται σε ορισμένες περιπτώσεις σε αδράνεια ή μπορεί να εμφανίσει διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε υποομάδες ορισμένων ειδών βάσει του φύλου ή της ηλικίας των ζώων. Πέμπτο, τις αλληλεπιδράσεις με άλλα είδη. Πράγματι, οι μετανάστες αλληλεπιδρούν με διάφορους τρόπους με άλλους οργανισμούς: Γίνονται μεταναστευτικοί ξενιστές παθογόνων και παράσιτων, μεταφορείς θρεπτικών συστατικών, θηρευτές από θηράματα και αντίστροφα, ενώ συγχρόνως «επηρεάζονται από διαδικασίες (βιοτικές και αβιοτικές) στις κοινότητες που κατοικούν».

Τέλος, ως έκτο ερευνητικό ζήτημα οι Bauer & Klaassen αναφέρουν τη διατήρηση και διαχείριση των μεταναστευτικών πληθυσμών των ζώων όπως τέθηκε από τους Wilcove & Wikelski (2008). Οι τελευταίοι θεωρούν ότι στην πλειοψηφία τους τα αποδημητικά ζώα διατρέχουν ιδιαίτερο κίνδυνο από τις διαδικασίες της παγκόσμιας περιβαλλοντικής αλλαγής, αν και καταγράφονται και ορισμένες περιπτώσεις μεταναστευτικών ειδών που το μέγεθος του πληθυσμού τους αυξάνεται. Ωστόσο, «λίγα μοντέλα έχουν διερευνήσει τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής και των αλλαγών των οικοτόπων κατά μήκος των οδών μετανάστευσης στη δυναμική του πληθυσμού» (Bauer & Klaassen, 2013).

Εντούτοις, καταγράφεται συχνά ως εμπειρική, αλλά και επιστημονική παρατήρηση, ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν διαταράξει τη φυσιολογική λειτουργία της αποδημίας, με αποτέλεσμα το φαινόμενο να μπορεί να χαρακτηριστεί «απειλούμενο».

Πολλές μεταναστεύσεις είτε ατόνησαν είτε εξαφανίστηκαν μαζί με τους πληθυσμούς των μεταναστών στους οποίους ομολογουμένως καταγράφεται σημαντική μείωση. Στις αιτίες

των μειώσεων απαντώνται βιβλιογραφικά «η καταστροφή ενδιαιτημάτων, η δημιουργία εμποδίων, η υπερεκμετάλλευση (Lennox, et al., 2016) και η κλιματική αλλαγή» (Wilcove & Wikelski, 2008).

Στο ερώτημα αν στην πληθώρα των κρίσιμων περιβαλλοντικών ζητημάτων που ταλανίζουν σήμερα τον πλανήτη μπορεί να συγκαταλεγεί η απειλούμενη μετανάστευση των ζώων, η απάντηση είναι emphaticά καταφατική. Ο λόγος σχετίζεται με «την οικολογική σημασία της μετανάστευσης». «Καθώς ο αριθμός των μεταναστών μειώνεται, μειώνονται και πολλές από τις πιο σημαντικές οικολογικές ιδιότητες και υπηρεσίες που σχετίζονται με αυτές» (Wilcove & Wikelski, 2008). «Η μετανάστευση, ειδικότερα, επηρεάζει τη βιοποικιλότητα σε περιφερειακές και παγκόσμιες κλίμακες και τα μεταναστευτικά ζώα επηρεάζουν τις διαδικασίες του οικοσυστήματος» (Seebacher & Post, 2015).

Οι Wilcove & Wikelski (2008) υπογραμμίζουν πως η διατήρηση του μεταναστευτικού φαινομένου στο ζωικό βασίλειο αποδεδειγμένα συνδέεται με τη διατήρηση της αφθονίας των πληθυσμών των μεταναστών. Παρόλα αυτά επισημαίνουν πως συχνά οι επιστήμονες δυσκολεύονται να μελετήσουν και να κατανοήσουν με ακρίβεια τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στη μείωση των πληθυσμών των αποδημητικών ειδών για λόγους πρακτικούς και μεθοδολογίας. Εξίσου δύσκολο είναι να κατανοήσουν τη φαινολογία της μετανάστευσης σε σχέση με τη χρονική και την τοπική έκταση, τη διάρκεια και τη λήξη της.

Ιδιαίτερα σε μια περίοδο που το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής είναι σε εξέλιξη, επιστημονικοί κύκλοι εκφράζουν την έντονη ανησυχία τους για τις πιθανές επιπτώσεις στη μετανάστευση των ζώων. Οι Seebacher & Post (2015) απαντούν σε αυτή την παρατήρηση αναφερόμενοι στην ανάπτυξη ενός μαθηματικού μοντέλου το οποίο



ενσωματώνει στοιχεία της φαινολογίας της μετανάστευσης, όπως η ημερομηνία άφιξης και εκκόλαψης. Το μοντέλο αυτό αποτυπώνει μαθηματικά τις επιπτώσεις στον χρόνο και την πλοήγηση της μετανάστευσης από τις αλλαγές στη θερμοκρασία λόγω της υπερθέρμανσης του πλανήτη.

Στην περίπτωση των αποδημητικών πουλιών για παράδειγμα, οι υψηλότερες θερμοκρασίες προκαλούν πρόωμη εμφάνιση των εντόμων. Τα έντομα ως γνωστόν προορίζονται για θηράματα που θα θρέψουν τους εκκολαπτόμενους νεοσσούς. Το γεγονός αυτό ασκεί πίεση στην έναρξη της αναπαραγωγής των πουλιών, έτσι ώστε η εκκόλαψη να συμπέσει με την αιχμή της αφθονίας των εντόμων.

Η συσχέτιση της κλιματικής αλλαγής με τις φαινολογικές αλλαγές στη μεταναστευτική συμπεριφορά των αποδημητικών ειδών, αναμένεται να αποδειχθεί περαιτέρω πειραματικά, καθώς σύγχρονες επιστημονικές μελέτες συνδέουν τη μείωση της μετανάστευσης ή τη μετατροπή των μεταναστευτικών πληθυσμών σε μόνιμους με τις ανθρωπογενείς αλλαγές στο περιβάλλον και κυρίως την κλιματική αλλαγή. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο συσχετισμός του περιορισμού της αποδημίας με τη συχνότητα εμφάνισης και μετάδοσης μολυσματικών ασθενειών στα ζώα.

Οι πεταλούδες *Monarch* στις ΗΠΑ έχουν αλλάξει δραστικά τη μεταναστευτική τους συμπεριφορά τα τελευταία χρόνια ως αποτέλεσμα αλλαγών των ενδιαιτημάτων και η συχνότητα των μόνιμων, μη μεταναστευτικών πληθυσμών αυξάνεται. Οι μη μεταναστευτικοί πληθυσμοί έχουν σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό μόλυνσης από το πρωτοζωικό *Ophryocystis elektroscirrha* σε σύγκριση με τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς. Οι μολυσμένες πεταλούδες έχουν μειώσει σημαντικά τη διάρκεια ζωής τους (Satterfield, Maerz, & Altizer, 2015).

Όσο η ανθρώπινη ευημερία ασκεί πίεση στις αποδημητικές διαδρομές, «η προστασία της μετανάστευσης θα απαιτήσει τη συμμετοχή, όχι μόνο των αρμόδιων κυβερνητικών φορέων, αλλά και των τοπικών κατοίκων μεμονωμένα.» ( Wilcove & Wikelski, 2008) Αυτό σημαίνει πως η μετανάστευση έχει, εκτός από την οικολογική και επιστημονική, και μία κρίσιμη κοινωνική διάσταση. Βέβαια, οι μετακινήσεις δεν είναι όλες ίδιες. Υπάρχουν για παράδειγμα αυτές που η μετανάστευση – χερσαία, υδάτινη ή αέρια - είναι κοντινή και άλλες πολύ μεγάλων αποστάσεων. Εκείνες που είναι περιοδικές και αφορούν σε ένα μέρος του έτους και αυτές που είναι βαθμιαίες και χαρακτηρίζουν ένα στάδιο της ζωής του αποδημητικού πληθυσμού. Ορισμένες διακρίνονται για τη μεγάλη διασπορά στα ενδιαφέροντα των μεταναστών και άλλες εντοπίζονται σε μία τοποθεσία, γεγονός που καθιστά τους πληθυσμούς ευάλωτους στην υπερεκμετάλλευση.

Τα αποδημητικά είδη χρειάζονται προστασία. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο αν άτομα και επίσημοι φορείς ενεργούν προληπτικά και συνεργατικά για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προβλημάτων και εν προκειμένω, αν η συνεργασία διεξάγεται μέσα από τη δημιουργία ενός διεθνούς δικτύου προστατευόμενων περιοχών (Wilcove & Wikelski, 2008).

### **2.7.1. Ο προσανατολισμός και η πλοήγηση των αποδημητικών και μεταναστευτικών ειδών.**

Τα πουλιά, οι θαλάσσιες χελώνες, οι νυχτερίδες, οι σαλαμάνδρες και οι σολομοί είναι μερικά από τα είδη ζώων που χρησιμοποιούν τα μαγνητικά σήματα, που βρίσκονται στο ράμφος ή στο κεφάλι τους, για τον προσανατολισμό τους κατά το μεταναστευτικό ταξίδι σε μεγάλες αποστάσεις (Lennox, και συν., 2016). Ενδέχεται όμως, χωρίς αυτό να έχει αποδειχθεί πλήρως επιστημονικά, οι ανθρώπινες παρεμβάσεις (όπως τα μαγνητικά πεδία

που δημιουργούνται γύρω από πόλεις, ο τεχνητός φωτισμός, η ρύπανση κ.λπ) να διαταράσσουν αυτή τη λειτουργία, αποπροσανατολίζοντας, εξαντλώντας και ως εκ τούτου προκαλώντας ποσοστό θανάτων στα μεταναστευτικά ζώα. Ανάλογες συνθήκες επικρατούν όταν οι πληροφορίες πλοήγησης είναι οπτικές ή οσφρητικές. Η αλλοίωση, από ανθρωπογενή αίτια, των χημικών πληροφοριών που πρέπει να συλλάβουν τα ζώα κατά την αποδημία τους έχει ως αποτέλεσμα η μετανάστευση να μην είναι επιτυχής (Lennox, και συν., 2016).

### **2.7.2. Τα ενεργειακά αποθέματα των αποδημούντων και των μεταναστών.**

Τα αποδημητικά ή μεταναστευτικά είδη, την περίοδο της προετοιμασίας για την αποδημία, συγκεντρώνουν πλούσια ενεργειακά αποθέματα ώστε να αυξήσουν την αντοχή τους στη διάρκεια ενός απαιτητικού ταξιδιού ανάμεσα στα ενδιαίτηματα προέλευσης και προορισμού. Για τον λόγο αυτό, η τροφή των ζώων πρέπει να είναι ποσοτικά και ποιοτικά επαρκής. Η έλλειψη όμως κατάλληλου ενδιαιτήματος για τη δημιουργία ή την ενδιάμεση αναπλήρωση των ενεργειακών αποθεμάτων των ζώων, αυξάνει το άγχος των μεταναστών που κινδυνεύουν σοβαρά από εξάντληση. Η αστικοποίηση ή η υποβάθμιση των οικοτόπων περιορίζει τις πιθανότητες υψηλής πρόσληψης ενέργειας από τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς οι οποίοι πρέπει να αναζητήσουν εναλλακτικούς τρόπους λήψης τροφής ως προσαρμογή στις ταχύτατες μεταβολές των αποδημητικών οικοτόπων προέλευσης, στάσης ή προορισμού (Lennox, και συν., 2016).

### **2.7.3. Ο κατάλληλος συγχρονισμός της αποδημίας ή της μετανάστευσης.**

Η μετανάστευση έχει αυξημένες πιθανότητες επιτυχίας, όταν η έναρξή της πραγματοποιηθεί τον κατάλληλο χρόνο. Ο κακός συγχρονισμός συνδέεται με την εξάντληση των πόρων τροφής στους οικοτόπους στάσης ή με «μειωμένες ευκαιρίες αναπαραγωγής στον προορισμό». Ο χρόνος της μετανάστευσης καθορίζεται γενετικά ή βιοχημικά, ενώ το περιβάλλον διατηρεί εδώ δευτερεύοντα ρόλο.

Παρόλα αυτά, η κλιματική αλλαγή φαίνεται να προκαλεί αναντιστοιχία μεταξύ των λειτουργιών της μετανάστευσης ή της αναπαραγωγής και των συνθηκών του περιβάλλοντος που τις επηρεάζουν, όπως η ανθοφορία και η εμφάνιση των εντόμων. Ωστόσο, η μεταναστευτικοί πληθυσμοί των ζώων αναπτύσσουν μηχανισμούς προσαρμογής που είναι ίδιοι με εκείνους που αντιμετώπιζαν πάντα τις ανεπιθύμητες καιρικές μεταβολές πριν την έναρξης της αποδημίας, δηλαδή με αναπροσαρμογή του χρονοδιαγράμματος μετανάστευσης.

Πάντως, «[ανθρωπογενείς] καθυστερήσεις ή αλλαγές στο μεταναστευτικό πρόγραμμα μπορούν να βλάψουν την ικανότητα των μεταναστευτικών ζώων». Για παράδειγμα «η κινητικότητα πολλών μεταναστευτικών ειδών από ψάρια τα εκθέτει στην αλιεία, καθώς πολλοί από τους σημαντικότερους αλιευτικούς πόρους είναι μεταναστευτικά είδη. [...] Η μετανάστευση καθυστερεί και ο κίνδυνος θανάτωσης αυξάνεται για τον πληθυσμό που δεν αλιεύεται, αφού οι οργανισμοί των ψαριών μπορεί να απαιτούν ώρες ή ημέρες για την αποκατάσταση της ομοιόστασης» (Lennox, και συν., 2016).

#### **2.7.4. Η προσαρμογή των αποδημητικών και μεταναστευτικών ειδών στην περιβαλλοντική μεταβολή.**

Η μεταναστευτική συμπεριφορά των ζώων δε μένει ανεπηρέαστη από τις ανθρώπινες δραστηριότητες και την παγκόσμια κλιματική αλλαγή. Η συνεχής εξάπλωση των ανθρώπινων οικισμών η κατασκευή μεγάλων αναπτυξιακών έργων (φράγματα, δρόμοι, γέφυρες, πολυώροφα κτήρια κ.ά.) η αύξηση των ανθρωπογενών θορύβων και η ακουστική υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η χρονική μετατόπιση των εποχών, η μείωση της χιονόπτωσης σε αντίθεση με την αύξηση των βροχοπτώσεων και το λιώσιμο των πάγων είναι ορισμένες μόνο από τις καταγεγραμμένες μεταβολές που παρατηρούνται στο περιβάλλον. Οι μεταβολές αυτές αποτελούν πρόκληση για τα ζώα, ιδιαίτερα τα μεταναστευτικά. Αν και είναι διάχυτη στους επιστημονικούς κύκλους η ανησυχία ότι η κλιματική αλλαγή θα επηρεάσει τη μετανάστευση των αποδημητικών ειδών, συγχρόνως διατυπώνεται και η αισιόδοξη άποψη πως τα μεταναστευτικά ζώα θα καταφέρουν να εξελιχθούν και να προσαρμόσουν τη φυσιολογία τους ακόμα και σε ακραίες μεταβολές, ακριβώς όπως γίνεται εκατομμύρια χρόνια περιβαλλοντικών αλλαγών (Lennox, και συν., 2016).

#### **2.7.5. Το φαινόμενο της «μετανάστευσης Lessepsian (Lessepsian Migration)».**

Το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας που ασχολείται με τα θαλάσσια οικοσυστήματα τις τελευταίες δεκαετίες έχει στραφεί προς τις βιολογικές εισβολές, δηλαδή τη φυσική ή ανθρωπογενή μετανάστευση ξένων ειδών (τα οποία λέγονται «ξενικά» ή «ξενιστές» ή «βιολογικοί εισβολείς») σε νέα οικοσυστήματα. Έχει παρατηρηθεί ότι το εισερχόμενο είδος άλλοτε προσαρμόζεται ομαλά και άλλοτε

διαταράσσει το τροφικό δίκτυο μειώνοντας τη βιοποικιλότητα και προκαλώντας σωρεία άλλων επιπτώσεων, περιβαλλοντικών και οικονομικών. Οι εισβολείς προέρχονται από σκόπιμες ή μη ανθρώπινες παρεμβάσεις ή από μετανάστευση εξαιτίας των μεταβολών, φυσικοχημικών και βιολογικών, των οικοσυστημάτων.

Η Μεσόγειος αποδεικνύεται ιδιαίτερα ευάλωτη στο φαινόμενο αυτό, αφού αριθμεί περισσότερα από 250 ξενικά είδη τα οποία εισβάλουν από τη διώρυγα του Γιβραλτάρ και του Σουέζ (Πύλη Παιδαγωγικού Υλικού ΠΕ, χ.χ.). Σύμφωνα με τον Pierre Madl (1999) η μετανάστευση ειδών κατά μήκος της διώρυγας του Σουέζ ονομάζεται “μετανάστευση Lessepsian (Lessepsian Migration)” (από τον σχεδιαστή του έργου, Ferdinand de Lesseps). «Η δυνητικά αμφίδρομη αυτή μετακίνηση έχει κατεύθυνση κυρίως από την Ερυθρά Θάλασσα στη Μεσόγειο, σπάνια το αντίθετο, και ευνοείται από δύο ξεχωριστές ανθρωπογενείς εκδηλώσεις: Σε μεγαλύτερο βαθμό από το άνοιγμα του καναλιού του Σουέζ και σε μικρότερο από την κατασκευή του φράγματος Aswan». (Madl, 1999)

Ο Madl αναφέρει πως η διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ το 1869 επέτρεψε την επικοινωνία των υδάτων της Μεσογείου με αυτά της Ερυθράς Θάλασσας. «Για ορισμένα από τα φυτά και ζώα της Ατλαντικομεσογειακής και της Ινδοειρηνικής χλωρίδας και πανίδας, καθώς κι αυτής της Ερυθράς Θάλασσας, δημιουργήθηκε μια ευκαιρία διείσδυσης σε νέες περιοχές.» Κατά τον ίδιο συγγραφέα η «λεσεψιανή μετανάστευση» είναι μία «εξαιρετικά επιλεκτική» διαδικασία, η οποία σε μεγάλο βαθμό καθορίζεται από τη δυνατότητα αναπαραγωγικής προσαρμογής του μεταναστατευτικού είδους. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι η περίοδος ωοτοκίας πρέπει να συμπίπτει με «κατάλληλες φυσικές και οικολογικές συνθήκες» οι οποίες θα σταθούν ευνοϊκές, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα αναπαραγωγικά στάδια.

Σημαντικός παράγοντας προσαρμογής στις μεταβληθείσες βιοτικές συνθήκες είναι και ο χρόνος. Τα πιο «ανθεκτικά είδη» στην πάροδο του χρόνου δημιουργούν «τοπικές φυλές» κοντά στο «γονικό απόθεμα», σε μέρη με παρόμοιες συνθήκες. «Είναι ένα κοινό χαρακτηριστικό της εισβολής οργανισμών ότι μετά από μια αρχική περίοδο επιτυχούς προσαρμογής στο νέο και βασικά ευνοϊκό περιβάλλον, μπορεί ξαφνικά να αυξηθεί ο αριθμός και να εξαπλωθεί σε παρακείμενες περιοχές» (Madl, 1999). Για να συμβεί αυτό, το αποικιακό είδος δεν θα πρέπει να έχει «επιλεκτικές διατροφικές συνήθειες», ενώ γενικότερα θα πρέπει να αποδειχθεί «ανεκτικό» απέναντι στις καινούργιες περιβαλλοντικές συνθήκες, οι οποίες εμφανίζουν αποκλίσεις συγκριτικά με τις περιοχές προέλευσης.

Ένας ιδιαίτερα «επιθετικός» εισβολέας στη Μεσόγειο είναι το είδος *Caulerpa taxifolia* το οποίο διέφυγε από το Ωκεανογραφικό Μουσείο του Μονακό και απειλεί σήμερα τα πολύτιμα λιβάδια Ποσειδωνίας. (Πύλη Παιδαγωγικού Υλικού Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, χ.χ.)

## **2.8 Επιστημονικές έρευνες στην Ελλάδα για την περιβαλλοντική μετανάστευση.**

### **2.8.1. Η έρευνα Δρίτσα<sup>1</sup>.**

#### **Το θέμα της έρευνας.**

---

<sup>1</sup> Ο πλήρης τίτλος: «Οργάνωση και διοίκηση-διαχείριση του παράκτιου χώρου - Αξιολόγηση ανθρώπινων πόρων: Οι περιβαλλοντικοί μετανάστες και χωροταξικός σχεδιασμός στην Ευρώπη και στην Μεσόγειο. Μελέτη περιπτώσεων: Η Gironde (το δέλτα) στη Γαλλία και η Θεσσαλονίκη (τα δέλτα Αξιο ύ-Λουδία-Αλιάκμονα) στην Ελλάδα.»

Ο Δρ. Δρίτσας Σοφοκλής (2015) στη διδακτορική διατριβή του με θέμα σχετικό με την περιβαλλοντική μετανάστευση, ερευνά ζώνες υψηλού περιβαλλοντικού (πλημμυρικού) κινδύνου σε ευρωπαϊκές και δη μεσογειακές χώρες, τη Γαλλία και την Ελλάδα, και αναφέρεται στα μεγέθη των πληθυσμιακών μετακινήσεων που θα προκληθούν από μελλοντική περιβαλλοντική καταστροφή ή υποβάθμιση, με χρονικούς ορίζοντες το 2025 και το 2050. Η έρευνά του περιλαμβάνει την εξέταση δύο εδαφικών ζωνών (μελέτη περίπτωσης) με υψηλό κίνδυνο πλημμύρας. Τη Gironde (δέλτα του ποταμού) στη Γαλλία και τη Θεσσαλονίκη (δέλτα των ποταμών Αξιού-Λουδία-Αλιάκμονα) στην Ελλάδα.

#### **Τα συμπεράσματα της έρευνας που αφορούν στην περίπτωση της Ελλάδας.**

Ειδικότερα όσον αφορά στην Ελλάδα, ο Δρίτσας συμπεραίνει πως, ενώ η περιοχή μελέτης, η οποία βρίσκεται εκτεθειμένη σε «σχετικά υψηλό περιβαλλοντικό κίνδυνο», δε συγκεντρώνει σήμερα, βάσει των δημογραφικών στοιχείων, μεγάλο πληθυσμό, τα δεδομένα αυτά αναμένεται να μεταβληθούν. Μελλοντικά και σε βάθος μερικών δεκαετιών (2050), όχι μόνο θα έχει επεκταθεί η περιοχή των δέλτα, αλλά θα έχει γνωρίσει αριθμητική αύξηση και ο τοπικός πληθυσμός. Επομένως, τα σημερινά δεδομένα θα μεταβληθούν, αφού η περιοχή αναμένεται να αντιμετωπίσει περαιτέρω πιέσεις, τόσο περιβαλλοντικές όσο και ανθρωπογενείς.

Κατ' επέκταση τα μοντέλα ταξινόμησης και κατηγοριοποίησης του τοπικού πληθυσμού με κριτήρια που σχετίζονται με τον περιβαλλοντικό κίνδυνο στον οποίο θα εκτεθεί και τη συνεπαγόμενη προσωρινή ή μόνιμη μετακίνηση, είτε λόγω αναστρέψιμων είτε λόγω αναπόδραστων συνεπειών, δεν μπορεί να είναι στατικά. Αντίθετα, θα πρέπει να είναι μεταβαλλόμενα στη βάση προβλέψεων και εκτιμήσεων για τον αριθμό των ατόμων που πιθανολογείται ότι θα βρεθούν εκτεθειμένα.



Στο καίριο ζήτημα της υποδοχής και αποκατάστασης των εκτοπισμένων, ο Δρίτσας επισημαίνει την ανάγκη διαμόρφωσης αποτελεσματικών πολιτικών, με τη συμβολή και τη συνεργασία διοικητικών φορέων και επιστημόνων, σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Συγχρόνως, προτείνει να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εκτοπισμένων – κοινωνικά, δημογραφικά και οικονομικά - καθώς και οι προσδοκίες τους. Αυτές μπορεί να σχετίζονται με την επιθυμία να δημιουργήσουν μια νέα εγκατάσταση κοντά στην προηγούμενη μόνιμη διαμονή ή σε περιοχή που να έχει παρόμοια τοπογεωγραφικά χαρακτηριστικά.

Πάντως, ο Δρίτσας διαπιστώνει υστερήσεις στη χώρα μας - οι οποίες επιδεινώνονται ακόμη περισσότερο από την εκδήλωση της βαθιάς οικονομικής κρίσης - στους τομείς της πρόληψης και της ενημέρωσης του παράκτιου πληθυσμού για τους κινδύνους που προέρχονται από τις πλημμύρες. Σημαντικό πρόβλημα εκτιμά πως αποτελεί και η έλλειψη δεδομένων για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής που υποβιβάζουν την αποτελεσματικότητα των μέτρων πρόληψης, προστασίας και διαχείρισης των καταστάσεων έκτακτης ανάγκης λόγω φυσικών καταστροφών. Τα φαινόμενα πλημμυρών που αναμένεται να επηρεάσουν τις παράκτιες περιοχές κατά τις επόμενες δεκαετίες ως το 2050, αποτελούν σήμερα «πρόκληση» για τον σχεδιασμό πολιτικών και στρατηγικών όσον αφορά στις μελλοντικές χρήσεις γης βάσει των εν δυνάμει επερχόμενων αλλαγών.

Στις προβλεπόμενες επιπτώσεις ανήκει και η δημιουργία μεταναστευτικού ρεύματος με άμεσο και επιτακτικό χαρακτήρα, λόγω των καταβυθίσεων και της ραγδαίας υποβάθμισης των παράκτιων περιοχών, ή με μακροπρόθεσμο αποφευκτικό στόχο, προκειμένου δηλαδή να αντιμετωπιστούν οι δυσμενείς - κυρίως ψυχολογικές επιπτώσεις στον πληθυσμό - λόγω του φόβου της επανάληψης πλημμυρών σε αυξημένη συχνότητα.

Την απόφαση της μετεγκατάστασης μπορεί να επηρεάσει και η οικονομική δυσπραγία που ακολουθεί μετά την αδυναμία τουριστικής αξιοποίησης της πληγείσας περιοχής ή μετά τις καταστροφικές συνέπειες που συνεπάγεται για τη γεωργία η αλάτωση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων.

Αναφορικά με την εκτίμηση κατά προσέγγιση του αριθμού των περιβαλλοντικών μετακινήσεων από την κλιματική αλλαγή στο μέλλον, ο Δρίτσας θεωρεί πως πρόκειται για ένα έργο δυσχερές που εύκολα μπορεί να τεθεί εκτός πραγματικότητας, καθώς οι παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση των εκτιμήσεων είναι πολλοί (χρονικός ορίζοντας, έκταση της κλιματικής αλλαγής, φύση και ένταση των καταστροφών). Για τον λόγο αυτό, προτείνει την προσπάθεια ανάπτυξης, μάλιστα σε τοπικό επίπεδο, «αξιόπιστων μεθόδων εκτίμησης και χαρακτηρισμού των πληθυσμών που εκτίθεται σε ορισμένους προβλεπόμενους κινδύνους, με σαφή διάκριση των επιπέδων κινδύνων». Επισημαίνει δε πως, στο πλαίσιο της διαμόρφωσης μιας στρατηγικής προληπτικής αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, η προστασία των ακτών και των εκβολών ποταμών σε χώρες, όπως η Ελλάδα και η Γαλλία, πρέπει να αποτελεί «προτεραιότητα», υπερβαίνοντας τις καταγεγραμμένες καθυστερήσεις της χώρας μας έναντι άλλων χωρών. Η Γαλλία για παράδειγμα, έχει αναπτύξει καλύτερα συστήματα παρακολούθησης και ανάλυσης δεδομένων για περιβαλλοντικές απειλές που προκαλούνται από την αλλαγή του κλίματος.

### **Η εισήγηση νέου όρου για τα μετακινούμενα άτομα λόγω περιβάλλοντος.**

Για τις πληθυσμιακές ομάδες που προβλέπεται να μετακινηθούν λόγω των αναμενόμενων περιβαλλοντικών κινδύνων από την κλιματική αλλαγή σε παράκτιες και παρόχθιες περιοχές, ο Δρίτσας εισηγείται τον όρο «Μετακινούμενα Άτομα μετά από Περιβαλλοντική Καταστροφή ή Υποβάθμιση του Περιβάλλοντος» (ΜΑΠΚΥΠ). Ο όρος

αυτός προτείνεται ως δηλωτικός των αιτιών της πληθυσμιακής μετακίνησης, ως κατάταξη αναγνώρισης της διαφορετικότητας του είδους της μετακίνησης (σε αντιδιαστολή με τη μετανάστευση και την προσφυγιά) και ως ένα βήμα προσέγγισης από νομικής πλευράς των θεμάτων της απόδοσης υπόστασης και προστασίας των μετακινούμενων.

### **2.8.2 Η έρευνα της Μπούσδα για την περιβαλλοντική μετανάστευση σε ελληνική περιοχή εξόρυξης λιγνίτη. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών και η παιδαγωγική αντιμετώπιση του θέματος.**

Στα πλαίσια εκπόνησης μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας με θέμα τη λιγνιτική δραστηριότητα στην Ελλάδα (Δυτική Μακεδονία) και την προκληθείσα περιβαλλοντική μετανάστευση, η Μπούσδα Φ. (2018) διεξήγαγε έρευνα<sup>2</sup> με την οποία εξετάστηκαν οι απόψεις εκπαιδευτικών των δύο πρώτων βαθμίδων εκπαίδευσης σχετικά με το παραπάνω θέμα. Οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί συνδέονταν με τη βιομηχανική περιοχή εξόρυξης λιγνίτη και παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας λόγω υπηρετήσης ή και καταγωγής - διαμονής στους οικισμούς περίξ των ορυχείων και της βιομηχανίας.

Για τους σκοπούς της έρευνας πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις για τη διερεύνηση των αντιλήψεων και στάσεων των εκπαιδευτικών απέναντι στη βιομηχανική δραστηριότητα και τις ποικίλες επιπτώσεις της, μία από τις οποίες είναι η μετεγκατάσταση ορισμένων οικισμών είτε λόγω της επέκτασης των λιγνιτωρυχείων είτε λόγω της ραγδαίας περιβαλλοντικής υποβάθμισης.

---

<sup>2</sup> Ο πλήρης τίτλος είναι «Λιγνιτική δραστηριότητα και περιβαλλοντική μετανάστευση στη Δυτική Μακεδονία: Οι απόψεις των εκπαιδευτικών και η παιδαγωγική προσέγγιση του ζητήματος στο σχολείο».

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στην αποτίμηση των θετικών επιπτώσεων από την εξορυκτική και βιομηχανική δραστηριότητα επισημαίνεται από τους ερωτώμενους η οικονομική ανάπτυξη της περιοχής και η δυνατότητα απασχόλησης εργατικού δυναμικού, όπως και μία σειρά από άλλες επάλληλες ευνοϊκές εξελίξεις που συνδέονται κατά κύριο λόγο με την οικονομία άμεσα ή έμμεσα (προσέλκυση ξένων εργαζόμενων και επενδυτών, δημόσια έργα υποδομών, παροχές στον τομέα της υγείας, πολιτιστική ζύμωση κ.ά.).

Στις αρνητικές εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών προτάσσονται οι δυσμενείς περιβαλλοντικές επιπτώσεις που εντοπίζονται κυρίως στην εκτεταμένη ρύπανση της ατμόσφαιρας, των υδάτων και του εδάφους, στην επιβάρυνση της υγείας κατοίκων και εργαζομένων, στην ανισόρροπη οικονομική ανάπτυξη και τις οικονομικές ανισότητες, στον υπερκαταναλωτισμό και την αύξηση του κόστους ζωής καθώς και στην υποβάθμιση του τοπίου. Ένας από τους κύριους στόχους της έρευνας ήταν η καταγραφή και «μέτρηση» των διαμορφωμένων αντιλήψεων και στάσεων των εκπαιδευτικών αναφορικά με το θέμα της μετεγκατάστασης των εκμεταλλεύσιμων - λόγω λιγνιτικών κοιτασμάτων - ή περιβαλλοντικά πληττόμενων οικισμών και των πληθυσμών τους.

#### **Οι αποτιμήσεις των ερωτώμενων εκπαιδευτικών για τον εκτοπισμό των πληθυσμών που ανήκαν σε οικισμούς εντός της μεταλλευτικής περιοχής.**

Οι ερωτώμενοι εξέφρασαν απόψεις για την περιβαλλοντική μετακίνηση οι οποίες κατανεμήθηκαν σε τρίβαθμη κλίμακα, θετικές - αρνητικές - ουδέτερες. Όσοι αποτίμησαν θετικά τη μετακίνηση, συνδέονταν με σχέση καταγωγής ή διαμονής με τους οικισμούς και οι απόψεις τους βρήκαν ερείσματα στην αποφυγή των αρνητικών επιπτώσεων σε βάρος του περιβάλλοντος και της υγείας, στην επιδίωξη ενός καλύτερου μέλλοντος, στη στόχευση σε αντισταθμιστικές οικονομικές απολαβές, στην άρση των δυσάρεστων

συναισθημάτων φόβου και ανασφάλειας και στη διατήρηση προσδοκιών και ελπίδων για εργασιακή και κοινωνικοοικονομική βελτίωση στη νέα εγκατάσταση. Πάντως, σε αποσπάσματα ορισμένων συνεντεύξεων αναγνωρίζεται το αίσθημα απογοήτευσης για τη διάρρηξη των κοινωνικών και πολιτιστικών δεσμών των μελών της παλιάς κοινότητας τα οποία διασπάρθηκαν ή επίκειται η διασπορά τους σε διαφορετικές νέες εγκαταστάσεις.

Όσοι αποτίμησαν αρνητικά τη μετακίνηση, διατηρούσαν έντονους συναισθηματικούς δεσμούς με τους οικισμούς προέλευσης των περιβαλλοντικά εκτοπισμένων ατόμων. Η αρνητική τοποθέτηση ισχυροποιήθηκε περαιτέρω από τα εγγενή προβλήματα της μετακίνησης, την έλλειψη οργάνωσης, την αποστασιοποίηση των ιθυνόντων, τη ματαίωση στην πράξη των μεγάλων οικονομικών και επαγγελματικών προσδοκιών. Για τον λόγο αυτό, οι ερωτηθέντες ενέταξαν στις επιθυμητές συνθήκες μετακίνησης τον καλύτερο σχεδιασμό και οργάνωση της μετοίκησης, την ομόθυμη επιλογή της νέας εγκατάστασης, τη συνδρομή των επιστημόνων, την υπεύθυνη ενημέρωση και την παροχή μεγαλύτερων οικονομικών κινήτρων. Συγχρόνως παρουσιάζει ενδιαφέρον η εστίαση στα συναισθήματα των αρνητικά τοποθετημένων τα οποία είναι δυσάρεστα και εδράζονται στην οδυνηρή απώλεια του «τόπου» που μπορεί να είναι τόπος καταγωγής (ιδιαίτερη πατρίδα) ή τόπος εργασίας και διαμονής.

Όσοι είχαν ουδέτερες - ούτε καλές ούτε κακές - απόψεις για τη μετακίνηση, ήταν απαλλαγμένοι από τη συναισθηματική σύνδεση με τον οικισμό λόγω μη εντοπιότητας, και εστίαζαν περιορισμένα σε μεμονωμένους παράγοντες, όπως οι εργασιακοί.

**Οι επιπτώσεις της περιβαλλοντικής μετανάστευσης μέσα από το πρίσμα των συνεντεύξεων της έρευνας Μπούσδα.**

Αξιοσημείωτη είναι σύμφωνα με τις συνεντεύξεις η ταξινόμηση των συνεπειών της περιβαλλοντικής μετανάστευσης σε αρνητικές και θετικές. Στις αρνητικές επιπτώσεις

κατατάσσονται η τόνωση της αστυφιλίας, η υποβάθμιση ή εγκατάλειψη του τοπικού αγροκτηνοτροφικού πολιτισμού, η ιστορική ασυνέχεια, η ψυχολογική επιβάρυνση και οι δυσχέρειες προσαρμογής ιδιαίτερα των μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων. Στις θετικές επιπτώσεις αναφέρθηκε η πολιτιστική αφύπνιση μέσω στοχευμένων δράσεων και εκδηλώσεων και ο συνεκτικός ρόλος της για τους μελλοντικά μετακινούμενους στο στάδιο της προετοιμασίας πριν τον εκτοπισμό.

#### **Περιβαλλοντική μετανάστευση και εκπαίδευση στο λιγνιτικό κέντρο.**

Η περιβαλλοντική μετανάστευση δεν ευνοεί την τοπική εκπαίδευση, διότι συνεπεία αυτής, καταγράφεται μείωση του μαθητικού δυναμικού, συναισθήματα δυσαρέσκειας και ανησυχίας για τους μη μετεγκατεστημένους (σ.σ. ακόμα) μαθητές και κτηριακά προβλήματα εξαιτίας της αναμενόμενης, σχεδιαζόμενης ή προγραμματισμένης, εγκατάλειψης του σχολείου.

#### **Οι εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών για τη στάση μαθητών και γονέων απέναντι στην περιβαλλοντική μετανάστευση.**

Οι εκπαιδευτικοί εκτιμούν πως ορισμένοι μαθητές είναι θετικά τοποθετημένοι ως προς τη μετακίνηση, ενώ άλλοι αρνητικά. Οι τοποθετήσεις δηλαδή των μαθητών κατά τους ερωτηθέντες δεν έχουν ενδιάμεση βαθμίδα μεταξύ της θέσης και της άρνησης. Ο παράγοντας διαφοροποίησης φαίνεται πως είναι η ηλικία. Οι μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που αντιλαμβάνονται τον εκτοπισμό ως ευκαιρία αστικοποίησης και αποφυγής των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τη βιομηχανική δραστηριότητα, είναι θετικά διακείμενοι. Αντίθετα, οι μαθητές Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που εκλαμβάνουν τον εκτοπισμό ως αιτία αποχωρισμού από οικεία πρόσωπα και χώρους και ως πηγή αβεβαιότητας για το μέλλον, είναι αρνητικά διακείμενοι.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε πως σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς οι γονείς των μαθητών, που συγχρόνως αντιπροσωπεύουν το φθινό και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου εργατικό δυναμικό της βιομηχανίας, ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να απασχοληθούν στον ίδιο τομέα παραγωγής και συγχρόνως να μετακινηθούν από τους οικισμούς. Παρόλα αυτά, οι διαπιστωμένες δυσμενείς επιπτώσεις στην υγεία των κατοίκων και το περιβάλλον δείχνουν να διαμορφώνουν μία νέα αρνητική στάση των γονέων, τουλάχιστον όσον αφορά στη βιομηχανική δραστηριότητα.

### **Η εκπαιδευτική και παιδαγωγική προσέγγιση του θέματος της περιβαλλοντικής μετανάστευσης στα σχολεία της εξορυστικής περιοχής.**

Σύμφωνα με την έρευνα, η αφορμή για ενασχόληση με το θέμα δίνεται είτε από τα διδακτικά αντικείμενα και τα σχολικά εγχειρίδια είτε από τους ίδιους τους μαθητές και τις εμπειρίες της καθημερινότητας. Στις ερευνητικές διαπιστώσεις αναφορικά με τους τρόπους της εκπαιδευτικής και παιδαγωγικής προσέγγισης του ζητήματος καταγράφονται η εκπόνηση μικρού αριθμού περιβαλλοντικών προγραμμάτων, οι ετήσιες επισκέψεις στη βιομηχανία (εργοστάσιο και ορυχεία), η διεξαγωγή ομαδικών συζητήσεων εντός της τάξης, η αξιοποίηση εποπτικών μέσων (φωτογραφικό και κινηματογραφικό υλικό), η δημιουργία ζωγραφικών αναπαραστάσεων που αποτυπώνουν τη σταδιακή μεταλλαγή και επιδείνωση των συνθηκών του φυσικού περιβάλλοντος, μία σχολική θεατρική παράσταση και παραγωγή κειμενικών ειδών, η συμμετοχή των μαθητών σε πορείες διαμαρτυρίας για το περιβάλλον και μία βιοματική διάλεξη εκπαιδευτικού για τον περιβαλλοντικό εκτοπισμό.

### **Η ερμηνεία της επιφυλακτικής στάσης των εκπαιδευτικών απέναντι στα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που εκθέτουν το ζήτημα.**

Οι εκπαιδευτικοί της έρευνας αναγνωρίζουν τη σημασία εκπόνησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων για το περιβάλλον και είναι υποστηρικτές της αξίας τους σε γνωστικό, συναισθηματικό και βιωματικό επίπεδο. Παρόλα αυτά εμφανίζονται επιφυλακτικοί ως προς την υλοποίηση προγραμμάτων που εκθέτουν το λιγνιτικό ζήτημα, την οργάνωση των οποίων εναποθέτουν στα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ) της ευρύτερης περιοχής. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγουν - λόγω της ιδιαιτερότητας του θέματος - να επιβαρύνουν ψυχολογικά τους λιγοστούς μαθητές τους, να διαθέσουν πολύτιμο διδακτικό χρόνο από τον ήδη περιορισμένο και να δημιουργήσουν συνθήκες αντιπαράθεσης με το οικογενειακό περιβάλλον των μαθητών, το οποίο διατηρεί σχέσεις εργασίας και οικονομικής επιβίωσης με τη βιομηχανία. Στα γενικότερα αίτια αποσιώπησης του θέματος του λιγνίτη και του επακόλουθου εκτοπισμού ανέφεραν επίσης την αδιαφορία μαθητών και γονέων, την εξωδιδασκτική απασχόληση, την ασυμβατότητα με το αντικείμενο της ειδικότητάς τους και τον φόβο της κοινωνικής επίκρισης.

**Ο εν δυνάμει ρόλος του σχολείου και των εκπαιδευτικών στο λιγνιτικό ζήτημα και τον επακόλουθο εκτοπισμό.**

Οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν πεπεισμένοι πως το σχολείο πρέπει να ενημερώνει, να ευαισθητοποιεί και να κινητοποιεί τους μαθητές σχετικά με το λιγνιτικό ζήτημα και τον προκαλούμενο εσωτερικό εκτοπισμό. Ότι πρέπει να παρέχει επιπλέον στους επικείμενους εκτοπισμένους μαθητές υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης και να προτείνει λύσεις αντιμετώπισης του περιβαλλοντικού προβλήματος και των επιπτώσεών του. Θετικά εκτιμάται από τους εκπαιδευτικούς ο ρόλος του σχολείου στην εκπόνηση περιβαλλοντικών προγραμμάτων (σ.σ. από το σύνολο και όχι μεμονωμένα). Οι ερωτώμενοι τέλος, δείχνουν να αντιλαμβάνονται τον ρόλο του εκπαιδευτικού ως



υποστηρικτικό, εμπνευστικό, καθοδηγητικό και μεσολαβητικό ανάμεσα στον μαθητή και το περιβάλλον. Υποδεικνύουν μάλιστα ως αποτελεσματική μέθοδο την εφαρμογή της ελεύθερης συζήτησης στην οποία μπορούν να εκθέσουν το πρόβλημα και την άποψή τους, χωρίς όμως να την επιβάλουν.

## **2.9. Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα.**

### **2.9.1. Από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ) και την Εκπαίδευση για την Αειφορία (ΕΑΑ) στην Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΠΑΑ).**

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ) είναι μια διαδικασία που προωθεί την ανάπτυξη σαφούς αντίληψης και ενδιαφέροντος για την οικονομική, κοινωνική, πολιτική και οικολογική αλληλεξάρτηση σε αστικές και αγροτικές περιοχές. Παρέχει σε κάθε άτομο τη δυνατότητα απόκτησης γνώσεων, στάσεων, δεσμεύσεων και δεξιοτήτων που χρειάζονται για να προστατεύσει και να καλυτερεύσει το περιβάλλον. Συμβάλλει στη δημιουργία νέων προτύπων συμπεριφοράς ατόμων, ομάδων, κοινωνιών προς το περιβάλλον. (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO, 1977 στο Οικονόμου, 2015).

Σύμφωνα με τον Σκούλλο Μ. (Πρακτικά Επιμορφωτικού Σεμιναρίου, 2003) η ΠΕ αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί κύριο συντελεστή της περιβαλλοντικής πολιτικής. Ως πρωταρχικό μέλημά της εντοπίζει την προστασία της «βάσης», του «υποστρώματος» - εννοώντας το περιβάλλον - και μέσω της βάσης, την προστασία του «εποικοδομήματος» - εννοώντας την κοινωνία. Όσον αφορά στα εργαλεία της ΠΕ ορίζει τρία: α) τις «περί του περιβάλλοντος» γνώσεις, που αφορούν στην κατανόηση της

λειτουργίας του, β) την «εντός του περιβάλλοντος» εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία συντελείται κατά τη βιωματική επαφή με αυτό, και γ) την «υπέρ του περιβάλλοντος» εκπαίδευση η οποία προβάλλεται ως μία υποστηρικτική ή προστατευτική στρατηγική για το περιβάλλον. Απαντώντας στο διαχρονικό και πάγιο ερώτημα σχετικά με τα γενεσιουργά αίτια της περιβαλλοντικής κρίσης - η αναζήτηση των οποίων υπήρξε ερευνητικό και μελετητικό αντικείμενο της ΠΕ – κατονομάζει τέσσερα: Τον υπερπληθυσμό, τον υπερκαταναλωτισμό, την έλλειψη ενημέρωσης και παιδείας καθώς και τη λανθασμένα στοχευμένη οικονομική ανάπτυξη.

Κατά τον Σκούλλο (Πρακτικά Επιμορφωτικού Σεμιναρίου, 2003) τα εξελικτικά στάδια της ΠΕ είναι στενά συνυφασμένα με τις ανά δεκαετία πραγματοποιημένες μεγάλες διεθνείς διασκέψεις της UNESCO σε συνεργασία με το Πρόγραμμα για το Περιβάλλον των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Environment Programme – UNEP): α) Της Τιφλίδας το 1977, κατά την οποία συντάχθηκε η Διακήρυξη για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, όπου διευκρινίστηκαν οι έννοιες, οι στόχοι, οι αρχές και οι στρατηγικές εφαρμογής της ΠΕ σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. β) Της Μόσχας το 1987, με θέμα «Διεθνής Στρατηγική για Δράση στον Τομέα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης & Κατάρτισης» στην οποία υιοθετήθηκαν «η φιλοσοφία, οι σκοποί, οι στόχοι, το περιεχόμενο και οι αρχές της ΠΕ» και γ) της Θεσσαλονίκης το 1997 με θέμα «Περιβάλλον και Κοινωνία: Ευαισθητοποίηση των Πολιτών για την Αειφορία», στην οποία συζητήθηκαν θέματα απολογιστικού χαρακτήρα, μεγαλύτερης ενεργοποίησης των εμπλεκόμενων πολιτειακών και εκπαιδευτικών φορέων, υλοποίησης των δεσμεύσεων και κατάρτισης (Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, n.d.).

Από τις τρεις αυτές διασκέψεις της UNESCO για την ΠΕ ξεχωρίζουμε ως ορόσημα τα παρακάτω: α) Από τη Διάσκεψη της Τιφλίδας (1977), τον επικρατέστερο και πιο πλατιά

διαδεδομένο ορισμό για την ΠΕ, β) από τη Διάσκεψη της Μόσχας (1987) την αναγνώριση της Αειφόρου Ανάπτυξης (ΑΑ) ως «μοναδική λύση για το περιβαλλοντικό πρόβλημα καθώς αίρει το δίλημμα, ανάπτυξη ή περιβάλλον» και γ) από τη Διάσκεψη της Θεσσαλονίκης (1997) την πρόταση για την εισαγωγή του όρου «Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία (ΕΠΑ)» προς αντικατάσταση του όρου «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ)» (Πρακτικά Επιμορφωτικού Σεμιναρίου, 2003).

Ο Μαρδίρης (2015) εκτιμά ότι η περιβαλλοντική αγωγή και εκπαίδευση αποτελεί μέσο για τη διαμόρφωση συνειδητά ευαίσθητων πολιτών σε θέματα περιβάλλοντος, γεγονός βαρύνουσας σημασίας για τις σύγχρονες κοινωνίες των πολιτών. Σε τέτοιες κοινωνίες η ενημέρωση, η συμμετοχή και η παρέμβαση σε θέματα περιβάλλοντος δε συνιστούν απλά τη χάραξη μιας φιλοπεριβαλλοντικής πολιτικής, αλλά τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας.

Ο Οικονόμου (2015) αναφερόμενος στις τρεις συνιστώσες της ΠΕ κατά Sauvé τις παρουσιάζει ως εξής: α) Η περιβαλλοντική που επικεντρώνεται στο «βιο-φυσικό περιβάλλον με στόχο την προστασία του και την κοινωνική αλλαγή», β) η εκπαιδευτική που στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξη ατόμων και κοινωνικών ομάδων και γ) η παιδαγωγική που, καθώς απομακρύνεται από αυτή του παραδοσιακού σχολείου, στοχεύει στην εφαρμογή νεωτερικών μεθόδων, όπως η διεπιστημονικότητα και η ενεργός μαθητική συμμετοχή.

Η έννοια της ΠΕ όμως, δεν παρέμεινε στατική στη διατύπωση του 1977. Ο όρος και το περιεχόμενό της διευρύνθηκε αποκτώντας νέα υπόσταση. Η «Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ)» ενσωμάτωσε στους σκοπούς και στόχους των προγραμμάτων ΠΕ τη διά βίου μαθησιακή διαδικασία που οδηγεί στη διαμόρφωση καλά ενημερωμένων και ενεργών πολιτών. Με ποιο κριτήριο όμως η εκπαίδευση συναρτάται

με την «αιεφόρο» και όχι τη «βιώσιμη ανάπτυξη»; Γιατί επιλέχθηκε για τον νέο τίτλο ο όρος της αιεφορίας αντί της βιωσιμότητας; Όπως εξηγεί ο Σκούλλος (2015) η διαφορά ανάμεσα στις δύο έννοιες «αιεφόρος ανάπτυξη» και «βιώσιμη ανάπτυξη» είναι ότι η πρώτη ανήκει περισσότερο στη σφαίρα του ιδεατού ιδανικού παρά του άμεσα υλοποιήσιμου. Ο ίδιος την αντιλαμβάνεται δηλαδή ως έναν στόχο προς τον οποίο τείνουμε προκειμένου να πετύχουμε τη μέγιστη δυνατή σύγκλιση μεταξύ των τριών πυλώνων που τη συναρτούν, του περιβάλλοντος, της κοινωνίας και της οικονομίας. Κατά τον ίδιο εισηγητή όμως, η αποτελεσματικότητα της προσπάθειας θα κριθεί από τη στήριξή της στην εκπαίδευση, όχι μόνο την περιβαλλοντική, αλλά και την εκπαίδευση για την οικονομία και την κοινωνία. Αναφέρεται επομένως στο σύνολο της εκπαίδευσης τμήμα της οποίας δύναται να αποτελέσει η «Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αιεφορία (ΕΠΑΑ)».

Ο Σκούλλος εισηγείται μάλιστα τη σχηματική απόδοση-αναπαράσταση της πρότασής του ως μία τριγωνική πυραμίδα με τέσσερις αλληλοεπιδρούσες έδρες, μία για κάθε τομέα – περιβάλλον, οικονομία, κοινωνία και εκπαίδευση - για να καταδείξει ότι η εκπαίδευση είναι αναγκαία, αλλά όχι και επαρκής συνισταμένη για την επίλυση των πολύπλοκων και σύνθετων προβλημάτων του περιβάλλοντος: «Μόνο με την εκπαίδευση δεν μπορούμε, λοιπόν, να δράσουμε και να έχουμε αποτέλεσμα, καθώς χρειαζόμαστε και νομοθεσία-θεσμούς, τεχνολογία και άλλα.» Προχωρώντας ακόμα περισσότερο εισάγει την έννοια της «διακυβέρνησης» ως «το σύνολο των ενεργειών και των διατεταγμένων, οργανωμένων λειτουργιών μιας κοινωνίας, η οποία μπορεί να αντιμετωπίσει τα προβλήματα [σ.σ. του περιβάλλοντος]». Αν θεωρήσουμε το περιβάλλον «βάση» όλα τα άλλα – κοινωνία, οικονομία, εκπαίδευση, νομοθεσία, τεχνολογία - είναι «ανθρωπογενή εποικοδομήματα». Τελικά, η ΕΑΑ κατά Σκούλλο είναι «μία από τις βασικές λειτουργίες

που μαζί με τη νομοθεσία (θεσμούς), την τεχνολογία, την ειδική προστασία για το περιβάλλον, την ειδική κοινωνική πρόνοια και κοινωνική ευθύνη, και τη λειτουργία της οικονομίας εξασφαλίζει την αειφόρο ανάπτυξη».

### **2.9.2. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για την ανθρώπινη μετανάστευση και το περιβάλλον: Το «Φωτόδεντρο», ο Εθνικός Συσσωρευτής Εκπαιδευτικού Περιεχομένου και εκπαιδευτικοί πόροι για τη μετανάστευση στο περιβάλλον.**

Το «Φωτόδεντρο», όπως αποκαλείται η ηλεκτρονική πλατφόρμα του Εθνικού Συσσωρευτή Εκπαιδευτικού Περιεχομένου, δημιουργήθηκε προκειμένου να διευκολύνει την αναζήτηση ανοιχτών εκπαιδευτικών πόρων για την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ανεξάρτητα από το πού βρίσκονται αποθηκευμένοι. Εκπαιδευτικοί, μαθητές και άλλοι ενδιαφερόμενοι έχουν εύκολη πρόσβαση σε περισσότερους από 19.000 ανοιχτούς εκπαιδευτικούς πόρους που προέρχονται από 20 φορείς και 16 διαφορετικά ψηφιακά αποθετήρια. Στα πλαίσια αυτής της δυνατότητας αναζητήσαμε και καταγράψαμε καλές πρακτικές και εκπαιδευτικά προγράμματα εκπαιδευτικών για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση με θέματα γύρω από την ανθρώπινη μετανάστευση και το περιβάλλον. Σκοπός αυτής της αναζήτησης, πλην της διερεύνησης, ήταν η ανακάλυψη της διδακτικής αξιοποίησης των προγραμμάτων αυτών στην πράξη.

**2.9.3. Καλές εκπαιδευτικές πρακτικές, δραστηριότητες και προγράμματα για τη μετανάστευση των ανθρώπινων πληθυσμών λόγω του περιβάλλοντος.**

**«Περιβαλλοντική Προσφυγιά και Μετανάστευση. Η παλίρροια που απειλεί όλες τις βάρκες.»**

Πρόκειται για εφαρμογή ανοιχτής εκπαιδευτικής πρακτικής<sup>3</sup> με δημιουργούς τους εκπαιδευτικούς διαφορετικών ειδικοτήτων, Βαφειάδη Α., Μαργαρού Ε., Ματσιώρη Α. και Παπτσίκη Αι., στο πλαίσιο του μαθήματος της Πολιτικής Παιδείας Α΄ Λυκείου. Έχοντας ως θεματική αφετηρία τις μετακινήσεις πληθυσμών λόγω της κλιματικής αλλαγής, τίθενται σε εφαρμογή εκπαιδευτικές διαδικασίες γνωστικής και συναισθηματικής - βιωματικής προσέγγισης του θέματος. Δημιουργοί και συμμετέχοντες, μέσω της διαθεματικότητας - διεπιστημονικότητας και της ομαδικής συνεργασίας, εμπλέκουν εποικοδομητικά διδακτικά αντικείμενα και εργαλεία. Η συμμετοχή φορέων και εκπροσώπων από τη Μέση και Ανώτερη Εκπαίδευση, καθώς και από άλλους θεσμούς της πολιτείας, υπογραμμίζει αφενός μεν την πολυπλοκότητα των ζητημάτων, αφετέρου δε την αναγκαιότητα της συλλογικής και συνεργατικής αντιμετώπισής τους.

Η ανοικτή εκπαιδευτική πρακτική “Περιβαλλοντική προσφυγιά και μετανάστευση. Η παλίρροια που απειλεί όλες τις βάρκες.”, εφαρμόστηκε στους μαθητές ενός τμήματος της Α΄ Τάξης του Πειραματικού Λυκείου του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Το πρόγραμμα εντάσσεται στις καινοτόμες πρακτικές ως προς τον σχεδιασμό και την υλοποίηση σε σχέση με τη μεθοδολογία και τα παραγόμενα αποτελέσματα. Οι εκπαιδευτικοί που θα

---

<sup>3</sup> Διεύθυνση Αναφοράς: <http://photodentro.edu.gr/oepr/8532/686?locale=el>.

αξιοποιήσουν μέρος ή το σύνολο των ενοτήτων, έχουν την ευκαιρία να ανατρέξουν στο εκπαιδευτικό υλικό και να καθοδηγηθούν σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού και της εφαρμογής του.

**«Μεταναστευτικό Αιγαίο - Ανθρωπιά υπό εξαφάνιση. Προσφυγικές & μεταναστευτικές ροές, θάλασσα και ιστορία».**

Πρόκειται για περιβαλλοντικό πρόγραμμα<sup>4</sup> (συνεργατικό σχέδιο εργασίας τύπου project) κυμαινόμενης διάρκειας μερικών εβδομάδων ή μηνών που απευθύνεται σε μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Οι δημιουργοί του, Τρίκατζη Ά., Κεραμιδά Στ., Βλάχου Στ. και Ηλία Α., αξιοποιούν την ιστορική εμπειρία και γνώση προκειμένου να προσεγγίσουν τις σύγχρονες μορφές μετανάστευσης. Το πρόγραμμα αφορά σε πληθυσμιακές ομάδες που μετατρέπονται σε μετανάστες ή πρόσφυγες από περιβαλλοντικά αίτια τα οποία σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, τις εκτεταμένες φυσικές καταστροφές και τα επακόλουθά τους, την ακραία φτώχεια, τον υποσιτισμό, την αδυναμία πρόσβασης σε καθαρό πόσιμο νερό και άλλους φυσικούς πόρους. Τα προβλήματα αυτά συχνά επιδεινώνονται από εμφύλιες και εθνικές πολεμικές συρράξεις που καθιστούν τον εκτοπισμό μοναδική λύση επιβίωσης.

Για τις μεταναστευτικές ροές που προέρχονται από την Ασία και την Αφρική, η Μεσόγειος και το Αιγαίο αποτελούν τον θαλάσσιο δρόμο διαφυγής μετά τους χερσαίους. Το πρόγραμμα, με κοινό σημείο αναφοράς τη θάλασσα και συνεκτικό στοιχείο τη μετανάστευση και την προσφυγιά, ανατρέχει επίσης στα μεγάλα γεγονότα της ελληνικής ιστορίας του 20<sup>ου</sup> αιώνα, όταν οι Έλληνες ακολουθούσαν τις δικές τους υδάτινες διαδρομές του εκτοπισμού. Σύμφωνα με τους δημιουργούς, οι ενδιαφερόμενοι για την

---

<sup>4</sup> Διεύθυνση αναφοράς: <http://photodentro.edu.gr/oepr/8532/560?locale=el>.

αξιοποίησή του θα μπορούσαν να περικόψουν την ιστορική διάσταση του προγράμματος και να διατηρήσουν τη θεματική της περιβαλλοντικής μετανάστευσης εντάσσοντάς τη στο σύγχρονο μεταναστευτικό ζήτημα.

### **Πρόγραμμα για την περιβαλλοντική μετανάστευση.**

Οι εκπαιδευτικοί Πετσιμέρη Ει. και Ρόρρης Δ., με αφετηρία το δάσος σε συσχετισμό με την κλιματική αλλαγή και τις επιπτώσεις της, σχεδίασαν και εφάρμοσαν ετήσιο πρόγραμμα ΠΕ<sup>5</sup>, το οποίο εν τέλει επικεντρώθηκε στο θέμα της περιβαλλοντικής μετανάστευσης, τα αίτια και τις ταξινομικές της κατηγοριοποιήσεις. Για την επίτευξη των γνωστικών κυρίως, και συναισθηματικών στόχων υιοθετήθηκαν μέθοδοι, όπως η βιωματική και η συνεργατική. Η βιωματική προσέγγιση του θέματος της περιβαλλοντικής μετανάστευσης μέσω των δραστηριοτήτων προσομοίωσης των εμπειριών των εκτοπισμένων μπορεί να ενταχθεί σε κάθε πρόγραμμα ή δραστηριότητα που συνδέεται με το θέμα.

### **Περιβαλλοντική μετανάστευση: Η φωνή μας, η δύναμή μας.**

Η εκπαιδευτική πρακτική<sup>6</sup> που σχεδίασαν οι εκπαιδευτικοί Αλμπανάκη Ξ., Στουγιαννούδης Γ. και Σύβακα Τρ., αναπτύσσεται βάσει των αρχών της συνεργασίας με κύριο σκοπό την προαγωγή των εννοιών της αειφορίας, της ενεργούς και κριτικής σκέψης στα πλαίσια των σύγχρονων ευρωπαϊκών κοινωνιών των πολιτών. Αξιοποιώντας την καινοτομία και την τεχνολογία και εφαρμόζοντας τη βιωματική και διεπιστημονική - διαθεματική προσέγγιση του θέματος, οι δημιουργοί του παρήγαγαν πρωτότυπο υλικό και σχεδίασαν δράσεις και δραστηριότητες ευαισθητοποίησης για το θέμα της

---

<sup>5</sup> Διεύθυνση Αναφοράς: SAME\_WORLD\_CONTEST\_1st\_Vocational\_School\_of\_Ymittos.pdf(252015B)

<sup>6</sup> Διεύθυνση Αναφοράς: <http://photodentro.edu.gr/oep/r/8532/537?locale=el>



περιβαλλοντικής μετανάστευσης. Η πρακτική αυτή μπορεί να εφαρμοστεί είτε συνολικά, ως ολοκληρωμένη εκπαιδευτική πρόταση, είτε μερικώς, υιοθετώντας και ενσωματώνοντας σε άλλα project ορισμένες από τις καινοτόμες προτάσεις της.

### **Φράγματα - Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα.**

Οι δημιουργοί, Πάνος Α., Γαβριλάκης Κ. και Λιαράκου Γ., σχεδίασαν μια εκπαιδευτική δραστηριότητα<sup>7</sup> ψηφιακής εξερεύνησης των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων των φραγμάτων και γενικότερα των θετικών και αρνητικών επιπτώσεων από τις ανθρώπινες παρεμβάσεις στη φύση. Σε σχέση με τη δραστηριότητα θεωρούμε αξιοποιήσιμη για το θέμα της μετανάστευσης για λόγους περιβάλλοντος την υποενότητα *Πλημμύρες & Απώλεια Εκτάσεων* αναφορικά με την καταβύθιση ανθρώπινων οικισμών και την υποενότητα *Εμπόδια στη Μετανάστευση Ψαριών* σε σχέση με τη διατάραξη της μετανάστευσης (και αναπαραγωγής) ορισμένων ειδών ψαριών (σολομός, χέλι, οξύρυγχος). Η εφαρμογή απευθύνεται σε μαθητές/-τριες Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου.

### **Το ορυχείο χρυσού στην Πεύκη.**

Το εκπαιδευτικό παιχνίδι<sup>8</sup> με δημιουργούς τους Λιαράκου Γ., Γαβριλάκη Κ. και Κώστα Α., στοχεύει στη διαμόρφωση αποκρυσταλλωμένης άποψης και οριστικής γνώμης για ζητήματα με τα οποία έρχονται συχνά αντιμέτωπες οι τοπικές κοινωνίες, όταν έχουν να λάβουν αποφάσεις με σοβαρές, αλλά συγκρουόμενες οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Στο σενάριο του εκπαιδευτικού παιχνιδιού τα διλήμματα, λόγω των συνεπειών για τους ανθρώπους και το περιβάλλον, προέρχονται από την

---

<sup>7</sup> Διεύθυνση Αναφοράς: <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-11285>

<sup>8</sup> Διεύθυνση Αναφοράς: <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-10863>

πρόταση εγκατάστασης ενός ορυχείου χρυσού δίπλα σε έναν οικισμό. Ο χρήστης συμμετέχει ενεργά στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων επιλέγοντας μεταξύ των επιχειρημάτων που προβάλλουν οι εκπρόσωποι τεσσάρων εμπλεκόμενων κοινωνικών ομάδων, ενώ συγχρόνως του δίνεται η ευκαιρία να αναπροσαρμόσει τις επιλογές του μέχρι τη διαμόρφωση της οριστικής του απόφασης.

Σε σχέση με το παιχνίδι θεωρούμε αξιοποιήσιμη για το θέμα της μετανάστευσης για λόγους περιβάλλοντος, αν και δε γίνεται σαφής αναφορά, την ενημερωτική και ενεργητικά διαμορφωτική διάσταση αυτής εφαρμογής. Οι μαθητές τίθενται ενώπιον της ευθύνης του σχηματισμού μιας άποψης, η οποία αθροιζόμενη με τις απόψεις των κοινωνικών εταίρων, θα επηρεάσει καταλυτικά για μεγάλο χρονικό διάστημα τη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον και τη σχέση του ανθρώπου με τον εαυτό του και τους άλλους. Το παιχνίδι απευθύνεται σε μαθητές/-τριες Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

### **Μεγάλες περιβαλλοντικές καταστροφές.**

Οι μεγάλες περιβαλλοντικές καταστροφές του 20<sup>ου</sup> και του 21<sup>ου</sup> αιώνα<sup>9</sup> δίνουν στον χρήστη τη δυνατότητα να αναλογιστεί τις επιπτώσεις, αλλά και τα αίτια των τεράστιων αυτών καταστροφών, οι οποίες έχουν αυξηθεί και σε συχνότητα εμφάνισης και σε ένταση μετά τη βιομηχανική επανάσταση. Ορισμένες από τις περιβαλλοντικές καταστροφές που σημειώθηκαν σε κατοικημένες περιοχές, οδήγησαν είτε άμεσα σε εκτοπισμό, λόγω της αιφνίδιας και αμετάκλητης καταστροφής που συντελέστηκε, είτε έμμεσα καθιστώντας σταδιακά και με την πάροδο του χρόνου δυσμενείς τις συνθήκες επιβίωσης ή διαβίωσης για τους πληθυσμούς των ανθρώπινων οικισμών. Οι δημιουργοί του μαθησιακού αυτού

---

<sup>9</sup> Διεύθυνση Αναφοράς: <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-10859>

αντικειμένου (χρονογραμμή), Λιαράκου Γ., Γαβριλάκης Κ. και Κώστας Α., σχεδίασαν μια εκπαιδευτική εφαρμογή που απευθύνεται σε μαθητές/-τριες Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

### **Υποσιτισμός - Ποιες χώρες πλήττει περισσότερο;**

Η επισιτιστική ανασφάλεια προκαλεί πολύ συχνά μετακινήσεις πληθυσμών που πλήττονται από υποσιτισμό. Οι μετακινούμενοι κατατάσσονται στα άτομα που εκτοπίζονται από περιβαλλοντικά αίτια, αφού η γη και το φυσικό περιβάλλον που ζουν δεν μπορεί να τους θρέψει. Οι εκπαιδευτικοί Πάνος Α., Γαβριλάκης Κ. και Λιαράκου Γ., δημιούργησαν ένα πρόγραμμα<sup>10</sup> για την έκταση και εξέλιξη του υποσιτισμού στον πλανήτη, το οποίο εκτός από συγκριτικά δεδομένα και τοπογεωγραφικά στοιχεία παρέχει και γνώσεις με ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου.

### **Κλιματική αλλαγή - Έχουμε όλοι την ίδια ευθύνη;**

Οι δημιουργοί της εφαρμογής<sup>11</sup>, Πάνος Α., Γαβριλάκης Κ. και Λιαράκου Γ., μέσω μιας χρονογραμμής και ενός διαδραστικού χάρτη διευκολύνουν τη συγκριτική μελέτη και την αντιπαραβολή στοιχείων που αφορούν στην παραγωγή ενέργειας από την καύση ορυκτών από τη μια και από τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ) από την άλλη. Η συνολική ενεργειακή κατανάλωση κάθε χώρας και ο τρόπος κάλυψής της, αποκαλύπτει στον χρήστη ότι δεν έχουμε όλοι την ίδια ευθύνη στις εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου και στην κλιματική αλλαγή, αν και οι συνέπειες αυτού του φαινομένου δεν αφήνουν πλέον κανένα κράτος ανεπηρέαστο.

### **Εικονικό μουσείο: Περιβαλλοντική μετανάστευση.**

---

<sup>10</sup> Διεύθυνση Αναφοράς: <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-10876>

<sup>11</sup> Διεύθυνση Αναφοράς: <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/10874>

Σχεδιασμός<sup>12</sup> και δημιουργία εικονικού μουσείου και περιήγησης με θέμα την περιβαλλοντική μετανάστευση από τους συντονιστές της Ομάδας Σχεδιασμού και Ανάπτυξης, Αλμπανάκη Ξ., Στουγιαννούδη Γ. και Σύβακα Τ. Η πρακτική<sup>13</sup> που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο Ευρωπαϊκού Περιβαλλοντικού Προγράμματος του SAME WORLD για μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο ως εποπτικό μέσο όσο και ως έναυσμα για δημιουργία, γύρω από τη θεματική του περιβαλλοντικού εκτοπισμού.

## **2.10. Φορείς και θεσμοί της ελληνικής πολιτείας για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες.**

### **2.10.1. Όροι σχετικοί με τη μετανάστευση σύμφωνα με την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία.**

Βάσει του Προεδρικού Διατάγματος (ΠΔ) υπ' αριθ. 141/2013 (ΦΕΚ 226Α'/21.10.2013) «Προϋποθέσεις για την αναγνώριση και το καθεστώς των δικαιούχων διεθνούς προστασίας» καθώς και του Νόμου υπ' αριθ. 4251/2014 (ΦΕΚ 80Α'/01.04.2014) «Κώδικας μετανάστευσης και κοινωνικής ένταξης και λοιπές διατάξεις», το περιεχόμενο όρων σχετικών με τη μετανάστευση, έχει ως εξής:

- α. «Αίτηση διεθνούς προστασίας» ή «αίτηση ασύλου» ή «αίτηση» είναι η αίτηση παροχής προστασίας από το ελληνικό κράτος. Την υποβάλλει ο αλλοδαπός ή ο ανιθαγενής και ζητά την αναγνώριση στο πρόσωπό του της ιδιότητας του

---

<sup>12</sup> <https://www.artsteps.com/>

<sup>13</sup> Διεύθυνση Αναφοράς: <http://photodentro.edu.gr/ugc/r/8525/898>

πρόσφυγα - σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης - ή τη χορήγηση καθεστώτος επικουρικής προστασίας.

- β. «Αιτών διεθνή προστασία» ή «αιτών άσυλο» ή «αιτών» είναι ο αλλοδαπός ή ανιθαγενής, ο οποίος, ενώπιον οποιασδήποτε ελληνικής αρχής, στα σημεία εισόδου ή εντός της ελληνικής επικράτειας, δηλώνει προφορικά ή εγγράφως ότι ζητά άσυλο ή επικουρική προστασία στη χώρα μας ή με οποιονδήποτε τρόπο ζητά να μην απελαθεί σε κάποια χώρα από τον φόβο δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης ή επειδή κινδυνεύει να υποστεί σοβαρή βλάβη<sup>14</sup> και για το αίτημα του οποίου δεν έχει ληφθεί ακόμη τελεσίδικη απόφαση.
- γ. «Αλλοδαπός» είναι το φυσικό πρόσωπο που δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια ή που είναι ανιθαγενής.
- δ. «Ανιθαγενής» είναι το φυσικό πρόσωπο που πληροί τις προϋποθέσεις της Σύμβασης της Νέας Υόρκης του 1954 περί του καθεστώτος των ανιθαγενών, η οποία έχει κυρωθεί με το ν. 139/1975 (Α' 176)<sup>15</sup>.
- ε. «Αντικειμενικά στερούμενος διαβατηρίου» είναι ο πολίτης τρίτης χώρας ο οποίος αποδεικνύει, αντικειμενική αδυναμία εφοδιασμού με διαβατήριο ή ταξιδιωτικό έγγραφο λόγω ιδιαίτερων συνθηκών ή καταστάσεων.

---

<sup>14</sup> Άρθρο 15. - Σοβαρή βλάβη. Η σοβαρή βλάβη συνίσταται σε:

α) θανατική ποινή ή εκτέλεση ή β) βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία του αιτούντος στη χώρα καταγωγής του ή γ) σοβαρή και προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας σε καταστάσεις διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης.

<sup>15</sup> Ορισμός του όρου "ανιθαγενής". Άρθρον 1.- 1. Δια τους σκοπούς της παρούσης Συμβάσεως, ο όρος "ανιθαγενής" υποδηλοί πρόσωπον το οποίον ουδέν Κράτος θεωρεί ως υπήκοόν του κατ' εφαρμογήν της νομοθεσίας του.

στ. «Ασυνόδευτος ανήλικος» είναι ο ανήλικος, ο οποίος φθάνει στην Ελλάδα χωρίς να συνοδεύεται από πρόσωπο που ασκεί, σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο, τη γονική του μέριμνα ή την επιμέλειά του ή από ενήλικο συγγενή που ασκεί στην πράξη τη φροντίδα του και για όσο χρόνο η άσκηση των καθηκόντων αυτών δεν έχει ανατεθεί σε κάποιο άλλο πρόσωπο σύμφωνα με τον νόμο. Στον ορισμό αυτόν περιλαμβάνεται και ο ανήλικος που παύει να συνοδεύεται μετά την είσοδό του στην Ελλάδα.

ζ. «Δικαιούχος διεθνούς προστασίας» είναι το πρόσωπο στο οποίο έχει χορηγηθεί καθεστώς πρόσφυγα ή καθεστώς επικουρικής προστασίας.

η. «Δικαιούχος επικουρικής προστασίας» θεωρείται ο αλλοδαπός ή ο ανιθαγενής που δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να αναγνωρισθεί ως πρόσφυγας, αλλά στο πρόσωπό του συντρέχουν ουσιώδεις λόγοι από τους οποίους προκύπτει ότι αν επιστρέψει στη χώρα καταγωγής του ή στην περίπτωση ανιθαγενούς, στη χώρα της προηγούμενης συνήθους διαμονής του, κινδυνεύει να υποστεί σοβαρή βλάβη<sup>16</sup> και που δεν μπορεί ή δεν επιθυμεί, λόγω του κινδύνου αυτού, να θέσει τον εαυτό υπό την προστασία της εν λόγω χώρας.

θ. «Δελτίο αιτούντος διεθνή προστασία» είναι το ειδικό ατομικό δελτίο που εκδίδεται για τον αιτούντα κατά τη διάρκεια της εξέτασης του αιτήματός του από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές παραλαβής και του επιτρέπει την παραμονή στην ελληνική επικράτεια μέχρι την έκδοση τελεσίδικης απόφασης επί του αιτήματος.

ι. «Καθεστώς πρόσφυγα» είναι η αναγνώριση από την αρμόδια ελληνική αρχή ενός αλλοδαπού ή ανιθαγενούς ως πρόσφυγα.

---

<sup>16</sup> Όπ. π. 4.

- ια. «Καθεστώς επικουρικής προστασίας» είναι η αναγνώριση από την αρμόδια ελληνική αρχή ενός υπηκόου τρίτης χώρας ή ανιθαγενούς ως δικαιούχου επικουρικής προστασίας.
- ιβ. «Πολίτης της Ένωσης» είναι κάθε πρόσωπο το οποίο έχει την ιθαγένεια κράτους – μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- ιγ. «Πολίτης τρίτης χώρας» είναι το φυσικό πρόσωπο που δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια ούτε την ιθαγένεια άλλου κράτους – μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- ιδ. «Πρόσφυγας» είναι ο αλλοδαπός ο οποίος, συνεπεία βάσιμου φόβου διώξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, βρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν μπορεί ή λόγω του φόβου αυτού δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας ή ο ανιθαγενής ο οποίος, βρισκόμενος εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του για τους ίδιους προαναφερθέντες λόγους, δεν μπορεί ή λόγω του φόβου αυτού δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτήν.
- ιε. «Πρόσωπο που δικαιούται επικουρική προστασία» είναι ο αλλοδαπός ή ο ανιθαγενής που δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να αναγνωρισθεί ως πρόσφυγας, αλλά στο πρόσωπό του συντρέχουν ουσιώδεις λόγοι από τους οποίους προκύπτει ότι, αν επιστρέψει στη χώρα της καταγωγής του ή, στην περίπτωση ανιθαγενούς, στη χώρα της προηγούμενης συνήθους διαμονής του, κινδυνεύει να υποστεί σοβαρή βλάβη<sup>17</sup> και που δεν μπορεί ή λόγω του κινδύνου αυτού δεν επιθυμεί να θέσει τον εαυτό του υπό την προστασία της εν λόγω χώρας.

---

<sup>17</sup> Όπ. π. 4.

ιστ. «Σύμβαση της Γενεύης» είναι η Σύμβαση περί της Νομικής Καταστάσεως των Προσφύγων, η οποία υπογράφηκε στη Γενεύη στις 28 Ιουλίου 1951 και κυρώθηκε με το Ν.Δ. 3989/1959 (Α' 201), όπως τροποποιήθηκε από το συναφές Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης της 31<sup>ης</sup> Ιανουαρίου 1967, το οποίο κυρώθηκε με τον Α.Ν. 389/1968 (Α' 125).

### **2.10.2. Φορείς και θεσμοί της ελληνικής πολιτείας για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες.**

#### **Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής.**

Το κατηγορημένο πλέον Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής συστάθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθμ. 123 (ΦΕΚ 208Α'/4.11.2016) τον Νοέμβριο του 2016.

**Άρθρο 3. Σύσταση Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής.** Συνιστάται Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής. Το Υπουργείο συγκροτούν [...] οι ακόλουθες υπηρεσίες: α) Η Γενική Γραμματεία Μεταναστευτικής Πολιτικής του πρώην Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης [...]. β) Η Γενική Γραμματεία Υποδοχής του πρώην Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης [...].

Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά στο ίδιο άρθρο (παρ. 2) της μεταφοράς της Υπηρεσίας Ασύλου από το Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης που καταργήθηκε στο τότε νέο Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής.

#### **Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου.**

Το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου ιδρύθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθμ. 4/2020 (ΦΕΚ 4Α'/15.01.2020) «Σύσταση Υπουργείου Μετανάστευσης και



Ασύλου, καθορισμός των αρμοδιοτήτων του και ανακατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ Υπουργείων»:

**Άρθρο 1. Σύσταση Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου.** Συνιστάται Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Το Υπουργείο συγκροτούν, μεταφερόμενες σε αυτό [...] οι ακόλουθες υπηρεσίες του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη: α) η Γενική Γραμματεία Μεταναστευτικής Πολιτικής, Υποδοχής και Ασύλου που συνενεστήθη με το άρθρο 4 του ΠΔ 84/2019 και β) η Ειδική Γραμματεία Υποδοχής, η οποία υπάγεται στην ως άνω Γενική Γραμματεία και συνενεστήθη δυνάμει της παρ. 4 του άρθρου 111 του ν. 4622/2019.

#### **Η πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου.**

Η πολιτική ηγεσία του υπουργείου Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου συγκροτείται από

- α. τον/την Υπουργό,
- β. τον/την Αναπληρωτή/-τρια Υπουργό,
- γ. τον/την Γενικό/-κή Γραμματέα Μεταναστευτικής Πολιτικής,
- δ. τον/την Γενικό/-κή Γραμματέα Υποδοχής Αιτούντων Άσυλο,
- ε. τον/την Ειδικό/-κή Γραμματέα Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων &
- στ. τον/την Ειδικό/-κή Γραμματέα Συντονισμού Εμπλεκόμενων Φορέων (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

#### **Ίδρυση Γενικών Διευθύνσεων και Γραμματειών στα πλαίσια της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής.**

Η Ελλάδα ιστορικά είναι μια χώρα μεταναστών, υπό την έννοια της προέλευσης, της διέλευσης και της υποδοχής μεταναστευτικών ρευμάτων. Εντούτοις, παρά την αντιμετώπιση συχνών φαινομένων που σχετίζονται με τη «μεταναστευτική κρίση» λόγω

γεωπολιτικής θέσης, η ελληνική πολιτεία προχώρησε με αργά βήματα και μόλις τον 21<sup>ο</sup> αιώνα στη θεσμική συγκρότηση ενός αποκλειστικού φορέα για τη μετανάστευση και τους πρόσφυγες σε επίπεδο υπουργείου (2016).

Μέχρι τότε η μεταναστευτική και προσφυγική πολιτική σχεδιαζόταν και ασκούσαν σε επίπεδο Γενικών Διευθύνσεων και Γραμματειών του Υπουργείου Εσωτερικών ή του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη. Συγκεκριμένα, το 2007 ιδρύθηκε η Γενική Διεύθυνση Μεταναστευτικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ένταξης η οποία υπαγόταν στο Υπουργείο Εσωτερικών (ΠΔ 234/2007 - ΦΕΚ 272Α΄/5.12.2007). Το 2010 η ίδια Διεύθυνση υπάχθηκε στη «νέα» Γενική Γραμματεία Μεταναστευτικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη (ΠΔ 11/2010 - ΦΕΚ Α΄ 15/16.02.2010). Μετά την κατάργηση του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής το 2019, συστάθηκε στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, η Γενική Γραμματεία Μεταναστευτικής Πολιτικής, Υποδοχής και Ασύλου (ΠΔ 84/2019 – ΦΕΚ 123Α΄/17.7.2019) η οποία σήμερα (2021) υπάγεται στο Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου.

#### **Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης.**

«Η Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΥΠ.Υ.Τ.) συγκροτείται από την Κεντρική Υπηρεσία και τις Περιφερειακές Υπηρεσίες Υποδοχής. Η Κεντρική Υπηρεσία με έδρα την Αθήνα, έχει την ευθύνη του προγραμματισμού, του σχεδιασμού και του συντονισμού των δράσεων που λαμβάνουν χώρα στις Περιφερειακές Υπηρεσίες, διασφαλίζοντας την απρόσκοπτη άσκηση των αρμοδιοτήτων τους. Ειδικότερα η Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης συνεργάζεται:

- α. Με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες,
- β. με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (ΔΟΜ),

- γ. με τη διακυβερνητική οργάνωση Intergovernmental Consultations on Migration, Asylum and Refugees (IGC),
- δ. με την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία υποστήριξης για το Άσυλο – EASO». (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

#### **Οι διαδικασίες υποδοχής και ταυτοποίησης.**

**Άφιξη στο Κέντρο Υποδοχής ή στην Κινητή Μονάδα.** Η άφιξη πραγματοποιείται μετά από τη σύλληψη των υπηκόων τρίτης χώρας ή των ανιθαγενών από το προσωπικό των ελληνικών σωμάτων ασφαλείας ή του στρατού. Ακολουθεί ενημέρωση σε γλώσσα που κατανοούν οι μετανάστες/πρόσφυγες από αρμόδιους φορείς και όργανα, τόσο της ελληνικής πολιτείας, όσο και διεθνή (Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης). Στη συνέχεια διενεργείται προκαταρκτικός ιατρικός έλεγχος και αντιμετώπιση των άμεσων ή ειδικών ιατρικών και ψυχοκοινωνικών αναγκών. Η υπαγωγή στη διαδικασία της υποδοχής και ταυτοποίησης γίνεται σε περιοριστικό καθεστώς ελευθερίας.

**Καταγραφή και Ιατρικός Έλεγχος.** Καταγράφονται και ταυτοποιούνται σε βάσεις δεδομένων στοιχεία ταυτότητας και βιομετρικά. Διενεργείται ενδεδειγμένος ιατρικός έλεγχος και παρέχεται μέριμνα και υποστήριξη στις ευάλωτες ομάδες μεταναστών/προσφύγων.

**Παραπομπή σε διαδικασία υπαγωγής σε καθεστώς διεθνούς προστασίας.** Όσοι επιθυμούν την υπαγωγή σε καθεστώς διεθνούς προστασίας παραπέμπονται στο τοπικό αρμόδιο γραφείο.

**Περαιτέρω παραπομπή και μετακίνηση.** Οι πολίτες τρίτης χώρας ή ανιθαγενείς που δεν επιθυμούν να υπαχθούν σε καθεστώς διεθνούς προστασίας παραπέμπονται στους αρμόδιους φορείς.

**Πίνακας 2.** Ταξινόμηση ομάδων μεταναστών/προσφύγων βάσει της διαδικασίας αίτησης ασύλου που έπεται της ολοκλήρωσης των διαδικασιών υποδοχής & ταυτοποίησης (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

### **Υπηρεσία Ασύλου.**

Η Υπηρεσία Ασύλου ιδρύθηκε με τον Ν. 3907/2011 ως αυτοτελής υπηρεσία του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη ενώ σήμερα υπάγεται στη Γ.Γ. Μεταναστευτικής Πολιτικής. Η διάρθρωσή της συνίσταται στην Κεντρική Υπηρεσία, στα Περιφερειακά Γραφεία και τα Αυτοτελή Κλιμάκια (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

Αποστολή της Υπηρεσίας αυτής είναι «η εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας για την παροχή πολιτικού ασύλου και άλλων μορφών διεθνούς προστασίας σε αλλοδαπούς που έχουν εγκαταλείψει τη χώρα τους λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης για λόγους φυλετικούς, θρησκευτικούς, εθνικής καταγωγής, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, οι οποίοι δεν μπορούν ή δεν επιθυμούν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους» καθώς και «η συμβολή στον σχεδιασμό και τη διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής ασύλου» (άρθρ. 1. του ν. 3907/2011).

### **Διαδικασία Ασύλου.**

#### **Αίτηση Ασύλου (Διεθνούς Προστασίας).**

«Ελεύθερη και δωρεάν» χαρακτηρίζεται η πρόσβαση στη διαδικασία αίτησης για χορήγηση ασύλου (διεθνούς προστασίας). Την αίτηση υποβάλλει υπήκοος τρίτης χώρας ή ανιθαγενής, ενώπιον των Περιφερειακών Γραφείων ή Κλιμακίων Ασύλου με αίτημα να μην απελαθεί «γιατί φοβάται δίωξη λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων, ή γιατί κινδυνεύει να υποστεί σοβαρή βλάβη στη χώρα καταγωγής ή προηγούμενης διαμονής του, ιδίως γιατί κινδυνεύει με θανατική ποινή ή εκτέλεση, με βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή

εξευτελιστική μεταχείριση ή κινδυνεύει η ζωή ή η ακεραιότητά του λόγω διεθνούς ή εμφύλιας σύρραξης».

Ο αιτών μπορεί να υποβάλει αίτηση και για τα μέλη της οικογένειάς του που το επιθυμούν, εφόσον αυτά παραβρίσκονται στην Ελλάδα και μπορούν να προσέλθουν στην Υπηρεσία Ασύλου (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

### **Η συνέντευξη.**

Είναι προσωπική και δίνεται σε ορισμένη ημερομηνία, σε κατάλληλα εκπαιδευμένο υπάλληλο της Αρχής Παραλαβής της Υπηρεσίας Ασύλου. Οι ερωτήσεις που υποβάλλονται αφορούν στα στοιχεία ταυτότητας του αιτούντος, στον τρόπο άφιξης, στους λόγους εγκατάλειψης της χώρας καταγωγής ή διαμονής καθώς και στους λόγους που καθιστούν αδύνατη ή ανεπιθύμητη την επιστροφή.

Αν και το περιεχόμενο των απαντήσεων είναι εμπιστευτικό, μπορεί να κοινοποιηθεί σε άλλες αποκλειστικά ελληνικές αρχές. Υπάρχει δυνατότητα ηχογράφησης της συνέντευξης, δωρεάν διερμηνείας και παρουσίας δικηγόρου ή άλλου συμβούλου επ' αμοιβή. Τηρούνται πρακτικά της συνέντευξης τα οποία, αφού ελεγχθούν και επιβεβαιωθούν ή διορθωθούν, υπογράφονται. Ο αιτών δικαιούται αντίγραφο του πρακτικού ή της ηχητικής καταγραφής (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

### **Το Δελτίο Αιτούντος Διεθνή Προστασία.**

Το Δελτίο Αιτούντος Διεθνή Προστασία (ΔΑΔΠ), το οποίο παραχωρείται στον αιτούντα μετά από την κατάθεση της αίτησής του, επιτρέπει την παραμονή στην Ελλάδα – χωρίς να ισοδυναμεί με άδεια διαμονής - μέχρι την ολοκλήρωση της εξέτασης της αίτησης. Η διάρκεια ισχύος του κυμαίνεται από έναν έως έξι μήνες (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

### **Η έκδοση απόφασης.**

Η έκδοση της απόφασης για την παραχώρηση ασύλου βάσει της αίτησης που έχει υποβληθεί προέρχεται από συνεκτίμηση της συνέντευξης και των στοιχείων του φακέλου του αιτούντος.

Η απόφαση μπορεί να είναι

- α. υπαγωγή στο καθεστώς πρόσφυγα,
- β. υπαγωγή στο καθεστώς επικουρικής προστασίας,
- γ. απορριπτική, γεγονός που συνεπάγεται την άμεση απομάκρυνση του αιτούντος από τη χώρα ή την άσκηση προσφυγής (β' βαθμός).

Ο αιτών δικαιούται να παραιτηθεί από την αίτηση ή να επιστρέψει στη χώρα καταγωγής ή προέλευσης (Πρόγραμμα Εθελουσίας Επιστροφής του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης – ΔΟΜ) (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

#### **Οι συνέπειες της απόφασης για χορήγηση ασύλου.**

##### **Η υπαγωγή στο καθεστώς πρόσφυγα.**

Συνεπάγεται τη χορήγηση τριετούς άδειας διαμονής, ταξιδιωτικών εγγράφων, δικαιώματος υποβολής αίτησης οικογενειακής επανένωσης υπό προϋποθέσεις καθώς και απόκτησης της ελληνικής υπηκοότητας υπό όρους. Χορηγείται επίσης ελεύθερη πρόσβαση σε θεσμούς όπως η εργασία, η εκπαίδευση, η κοινωνική πρόνοια και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

##### **Η υπαγωγή στο καθεστώς επικουρικής προστασίας.**

Συνεπάγεται τη χορήγηση άδειας διαμονής ενός έτους με δυνατότητα ανανέωσης για άλλα δύο έτη. Παραχωρούνται ταξιδιωτικά έγγραφα υπό όρους, δικαίωμα απόκτησης της ελληνικής υπηκοότητας υπό προϋποθέσεις και υπάρχει μέριμνα για πρόσβαση στην εργασία, την εκπαίδευση, την κοινωνική πρόνοια και την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

**Απόρριψη της αίτησης για άσυλο ή υπαγωγή στο καθεστώς της επικουρικής προστασίας αντί του πρόσφυγα.**

Παρέχεται το δικαίωμα άσκησης προσφυγής αυτοπροσώπως ενώπιον της Αρχής Προσφυγών (β' βαθμός). Η προσφυγή που συνεπικουρείται από δωρεάν νομική συνδρομή, εξετάζεται από την Ανεξάρτητη Επιτροπή Προσφυγών και προϋποθέτει την αυτοπρόσωπη παρουσία του προσφυγόντος. Η απόρριψη της προσφυγής επιτρέπει την άσκηση Αίτησης Ακύρωσης η οποία όμως δεν έχει αυτόματο ανασταλτικό χαρακτήρα. Όσο βρίσκεται σε εξέλιξη η διαδικασία απομάκρυνσης από την Ελλάδα, ο προσφυγών κρατείται σε Προαναχωρησιακό Κέντρο Κράτησης (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

**Παράνομη μετανάστευση.**

Δίπλα στους επίσημους αριθμούς και τα ποσοστά των οργανισμών και των χωρών για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες υπάρχει ένα αόρατο και βουβό μεταναστευτικό ρεύμα που αγνοείται. Είναι οι «παράνομοι» ή «παράτυποι μετανάστες» που αποτελούν σημαντικό τμήμα της συνολικής διεθνούς μετανάστευσης. Όπως και για άλλες νομικές έννοιες, έτσι και για την παράνομη μετανάστευση δεν έχει υπάρξει καθολικά αποδεκτός ορισμός. Σύμφωνα όμως με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (ΔΟΜ) παράνομη ή παράτυπη θεωρείται η «κίνηση που πραγματοποιείται εκτός των κανονιστικών κανόνων της χώρας προέλευσης, διέλευσης και προορισμού». Σε αυτή την κατηγορία εμπίπτουν όσοι εισέρχονται παράνομα σε μια χώρα. Παράνομη θεωρείται η είσοδος χωρίς έγγραφα ή με πλαστά έγγραφα ή από μη επίσημο σημείο διέλευσης των συνόρων. Στην ίδια κατηγορία εντάσσονται όσοι παραμένουν και απασχολούνται παράνομα σε μια χώρα παραβιάζοντας τους όρους θεώρησης εισόδου ή μετά από την απόρριψη της αίτησης ασύλου (IOM, 2016).

## **Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι.**

### **Ορισμός.**

Μια από τις πιο ευαίσθητες πτυχές του μεταναστευτικού/προσφυγικού ζητήματος, πέρα από τις ταξινομήσεις σε σχέση με τις αιτίες που προκαλούν τις μετατοπίσεις των πληθυσμιακών ομάδων, είναι τα άτομα κάτω των δεκαοκτώ ετών που δε συνοδεύονται από γονέα ή από ενήλικα συγγενή ο οποίος ασκεί γι' αυτά τη γονική μέριμνα ή την επιμέλεια ή τη φροντίδα τους. Ο επίσημος ευρωπαϊκός όρος που έχει ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο της Ελλάδας είναι «ασυνόδευτος ανήλικος»:

«Ασυνόδευτος ανήλικος» είναι το πρόσωπο ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών που φτάνει στο έδαφος των κρατών μελών (σ.σ. της Ε.Ε.) χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικο υπεύθυνο για αυτό, σύμφωνα με το νόμο ή το έθιμο και εφόσον κανένας ενήλικος δεν ασκεί στην πράξη την επιμέλειά του. Ο ορισμός καλύπτει και τους ανηλίκους που παύουν να συνοδεύονται μετά την είσοδό τους στο έδαφος των κρατών μελών (ΕΕ, 2003)<sup>18</sup>.

**Συνθήκες υποδοχής των ασυνόδευτων ανηλίκων, διαδικασίες και προσφυγές όπως παρουσιάζονται στο ψηφιακό υλικό της επίσημης ιστοσελίδας του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου.**

Αν και το θέμα των ασυνόδευτων ανηλίκων θα μπορούσε να απασχολήσει εξ ολοκλήρου και αποκλειστικά μία ερευνητική εργασία ως αυτοτελές αντικείμενο, θελήσαμε να προσεγγίσουμε στον επιτρεπόμενο βαθμό το ζήτημα των συνθηκών υποδοχής και προστασίας των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα.

---

<sup>18</sup> ΟΔΗΓΙΑ 2003/9/ΕΚ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 27ης Ιανουαρίου 2003 σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη.



Για τον σκοπό αυτό ανατρέξαμε στο ψηφιακό πολυμεσικό υλικό της επίσημης ελληνικής πολιτείας με το οποίο το κράτος απευθύνεται στους ασυνόδευτους ανηλίκους ή τους φροντιστές τους, προκειμένου να τους γνωστοποιήσει τα δικαιώματά τους όσον αφορά στην προστασία και την ευημερία τους σε μια χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στην ηλεκτρονική διεύθυνση [migration.gov.gr](http://migration.gov.gr) του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, εντοπίσαμε την ενότητα «Ασυνόδευτοι Ανήλικου». Στο ελληνικό κείμενο των τετρακοσίων δεκαέξι λέξεων (416) λάβαμε γενική και περιληπτική ενημέρωση για το ποιος θεωρείται σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία «ασυνόδευτος ανήλικος», για τον ορισμό επιτρόπου ή εκπροσώπου από την αρμόδια δικαστική αρχή σε συνεργασία με την Ειδική Γραμματεία Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, για τον ρόλο του επιτρόπου ή εκπροσώπου στη διαδικασία της υποβολής αίτησης ασύλου και στη μέριμνα για στέγαση και φροντίδα του ασυνόδευτου ανηλίκου. Κι ακόμη, για τη διαδικασία της συνέντευξης, για το Δελτίο Αιτούντος Διεθνή Προστασία, για τη διαπίστωση της ανηλικότητας από τις αρχές, για την εύρεση στέγης ανάμεσα σε οικογένεια ή καταλύματος σε ειδικά Κέντρα Φιλοξενίας και τέλος, για την αναζήτηση της οικογένειας του ασυνόδευτου ανηλίκου.

Στην ίδια σελίδα με τον ελληνικό τίτλο «Είμαι κάτω από 18 και αναζητώ άσυλο στην Ελλάδα», καταγράψαμε έξι γλωσσικές παραλλαγές ενός ηλεκτρονικού εικονογραφημένου οδηγού για τη διαδικασία υποβολής αίτησης ασύλου στη χώρα μας. Ο οδηγός είναι μεταφρασμένος στις γλώσσες French, Urdu<sup>19</sup>, Farsi Dari<sup>20</sup>, Bangla<sup>21</sup>, Arabic & English, ενώ οι σελίδες του ανά γλώσσα είναι από δεκατρείς έως δεκαέξι.

---

<sup>19</sup> Εθνική γλώσσα του Πακιστάν και μία από τις επίσημες γλώσσες της Ινδίας ([Πηγή ΕΛΛ. ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ](#)).

<sup>20</sup> Περσική γλώσσα ([Πηγή ΕΝ. WIKIPEDIA](#)).

<sup>21</sup> Επίσημη γλώσσα του Μπαγκλαντές και μία από τις επίσημες γλώσσες της Ινδίας ([Πηγή ΕΝ. WIKIPEDIA](#)).

Στην αγγλική γλωσσική απόδοση του δεκαεξασέλιδου οδηγού με τίτλο “I AM UNDER 18 AND I’M SEEKING ASYLUM IN GREECE” εντοπίσαμε σύντομα κείμενα αποτυπωμένα πάνω στις ολοσέλιδες εικονογραφήσεις που επικεντρώνονται στο θέμα της ανηλικότητας και της ειλικρινούς δήλωσης ηλικίας, στο δικαίωμα υπαγωγής στο καθεστώς της διεθνούς προστασίας (άσυλο), στα δικαιώματα του ορισμού επιτρόπου ή εκπροσώπου, της παροχής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και εκπαίδευσης, στις προϋποθέσεις υπαγωγής στο καθεστώς του ασύλου και στον ρόλο του επιτρόπου ή εκπροσώπου απέναντι στον ασυνόδευτο ανήλικο.

Επιπλέον, διακρίναμε τη σύντομη παρουσίαση των διαδικασιών της καταγραφής των ατομικών στοιχείων (the first step), της συνέντευξης (the second step) και της έκδοσης της απόφασης σχετικά με την αίτηση του ασύλου (the third step). Συλλέξαμε πληροφορίες για τα οφέλη που προκύπτουν για τον ασυνόδευτο ανήλικο μετά την υπαγωγή του στο καθεστώς του πρόσφυγα ή της επικουρικής προστασίας, αλλά και πληροφορίες για την άσκηση προσφυγής ή ακόμη και δικαστικής έφεσης σε περίπτωση που η αίτηση για άσυλο απορριφθεί από τις υπηρεσίες.

Στην προτελευταία σελίδα του οδηγού πιστοποιείται ότι το έργο πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα της Ελληνικής Υπηρεσίας Ασύλου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τη συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης & Ένταξης (2014-2020) και της Ελλάδας. Στην τελευταία σελίδα του οδηγού εικονίζεται χάρτινο καράβι με τη συμβολική ονομασία “HOPE” – ΕΛΠΙΔΑ. Η υπόλοιπη εικονογράφηση και ο σχεδιασμός, αποτυπώνουν στο φάσμα της χρωματικής αντίθεσης εκτεταμένη μονοχρωμία – εστιασμένη πολυχρωμία, στιγμιότυπα από την άφιξη και την παραμονή ενός ασυνόδευτου παιδιού, αγοριού ή κοριτσιού, στη νησιωτική Ελλάδα και την Αθήνα (κυρίως).

Οι διαφορετικές πολύχρωμες φιγούρες των ασυνόδευτων ανηλίκων, μοναχικές και μελαγχολικές, τοποθετούνται μέσα σε ένα μονόχρωμο φόντο που αναπαριστά: Μια πολυσύχναστη κεντρική οδό της Αθήνας (εξώφυλλο), έναν νησιώτικο οικισμό, μια πλαστική λέμβο στην οποία επιβαίνουν μετανάστες/πρόσφυγες, έναν μεθοριακό προσφυγικό καταυλισμό, το εσωτερικό ενός γραφείου της Υπηρεσίας Ασύλου, την εξωτερική όψη κτηρίου δημόσιας αρχής όπου δίνονται συνεντεύξεις, μέρος της διαδρομής κατά τη νυχτερινή πεζοπορία σε κάποια ενδοχώρα, μια σχολική βιβλιοθήκη, έναν χώρο αναμονής όπου παρίσταται διερμηνέας, το Δελτίο Αιτούντος Διεθνή Προστασία και τέλος τον σταθμό Βικτώρια του μετρό της Αθήνας.

Παραμένοντας στην ηλεκτρονική σελίδα για τους ασυνόδευτους ανηλίκους του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, υπό τον τίτλο “Asylum Seeker Animation” εντοπίσαμε τις πληροφορίες για τις συνθήκες υποδοχής των ασυνόδευτων ανηλίκων, τις διαδικασίες και τις προσφυγές για το άσυλο, με τη μορφή ψηφιακής ταινίας κινουμένων σχεδίων. Η ταινία που είναι ομιλούσα και μεταγλωττισμένη σε έξι γλώσσες - Français, English, Arabic, Dari<sup>22</sup>, Bengali<sup>23</sup> & Urdu – είναι αποθηκευμένη και αναπαράγεται στον ιστότοπο YouTube. Πρόκειται για τις ίδιες εικόνες του εικονογραφημένου οδηγού για την αίτηση ασύλου οι οποίες αποτυπώνουν κίνηση, διαθέτουν υπότιτλους, αφήγηση και μουσική υπόκρουση. Οι ήρεμες φωνές που αποδίδουν προφορικά τα κείμενα των υπότιτλων βρίσκονται σε συμφωνία με τον μακρόσυρτο ήχο της μουσικής υπόκρουσης. Η διάρκεια της ταινίας κυμαίνεται από 03.32 έως 04.28 λεπτά ομιλίας, ανάλογα με τη γλώσσα. Πρόκειται για παραγωγή του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της

---

<sup>22</sup> Περσική διάλεκτος που μιλιέται στο Αφγανιστάν ([Πηγή EN. WIKIPEDIA](#)).

<sup>23</sup> Bengali ή Bangla: Επίσημη γλώσσα του Μπαγκλαντές και μία από τις επίσημες γλώσσες της Ινδίας ([Πηγή EN. WIKIPEDIA](#)).

Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Union Agency for Fundamental Rights - FRA) για την Ελληνική Υπηρεσία Ασύλου. Η ταινία φέρει τις υπογραφές των δημιουργών του υλικού των εικόνων και των κινουμένων σχεδίων<sup>24</sup>. Από τις εκδοχές των μεταγλωττίσεων και του υποτιτλισμού, επιλέξαμε την αγγλική την οποία **αποδώσαμε στα ελληνικά** μεταφράζοντας ελεύθερα το κείμενο (προφορικό ή γραπτό)<sup>25</sup>.

---

<sup>24</sup> Cristina Tsevis & Indiepics.

<sup>25</sup> Η παραγραφοποίηση έγινε με θεματικά κριτήρια ενώ για τη μεταγραφή στα ελληνικά, ακολουθήσαμε τους γραμματοσυντακτικούς κανόνες της επίσημης σχολικής γραμματικής για την ελληνική γλώσσα.

### **3. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΕ ΤΙΤΛΟ «ΑΠΟΔΗΜΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΖΩΩΝ»**

#### **3.1. Θεσμικό πλαίσιο εκπόνησης του Προγράμματος.**

Το Πρόγραμμα Αποδημία και Μετανάστευση Ανθρώπων και Ζώων εκπονήθηκε στο πλαίσιο Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας με τίτλο Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία και μετανάστευση ανθρώπινων πληθυσμών: Σχεδιασμός εκπαιδευτικού προγράμματος για μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2020 – 2021, με επιβλέποντα τον Επίκουρο Καθηγητή κύριο Ιωάννη Ρουσσάκη και συνεπιβλέποντα τον Περιφερειακό Διευθυντή Εκπαίδευσης, Δρ. Θωδωρή Μαρδίρη. Το Πρόγραμμα απευθύνεται σε μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Γυμνασίου και Λυκείου, Γενικού και Επαγγελματικού, και αφορά στην ηλικιακή ομάδα των δεκατριών έως δεκαοκτώ (13 – 18) ετών. Είναι σχεδιασμένο για τον εκπαιδευτικό θεσμό της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και συναρτάται με το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα «Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης»:

Η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη σηματοδοτεί ένα νέο όραμα και μια διαφορετική εκπαιδευτική προσέγγιση που θα επιτρέψει στους μαθητές και τις μαθήτριες να κατανοήσουν καλύτερα τον κόσμο μέσα στον οποίο ζουν, να αντιληφθούν τη διασύνδεση των προβλημάτων (π.χ. υπερκατανάλωση, εξάντληση φυσικών πόρων, παρακμή των πόλεων, ανισότητα των φύλων και φυλών, παραβίαση των ανθρωπίνων

δικαιωμάτων, περιβαλλοντική υποβάθμιση κ.ά.) και τελικά να καταστούν ικανοί να αντιμετωπίσουν την πολυπλοκότητα της πραγματικότητας.<sup>26</sup>

Επιπλέον, συνδέεται άμεσα με τα Προγράμματα Σπουδών του Γυμνασίου και Λυκείου στις θεμελιώδεις έννοιες «χώρος, χρόνος, εξέλιξη, αλληλεπίδραση, φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, μεταβολή»<sup>27</sup> και στις γενικές αρχές του ακολουθεί την Εγκύκλιο Υλοποίησης Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων για το σχολικό έτος 2019 - 2020<sup>28</sup>

### **3.2. Μεθοδολογικό πλαίσιο ανάπτυξης του Προγράμματος “Αποδημία και Μετανάστευση Ανθρώπων και Ζώων.”**

#### **3.2.1. Το θέμα του Προγράμματος σε συνάρτηση με τα ενδιαφέροντα και τις εμπειρίες των μαθητών/-τριών.**

Το θέμα του προγράμματος Αποδημία και Μετανάστευση Ανθρώπων και Ζώων εμπίπτει στα ενδιαφέροντα των μαθητών/-τριών, καθώς το μεταναστευτικό ζήτημα απασχολεί συχνά την επικαιρότητα με ειδήσεις που σχετίζονται με τη μεταναστευτική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Οι ιθαγενείς μαθητές/-τριες στην Ελλάδα συναναστρέφονται αλλοδαπούς μαθητές, παιδιά μεταναστών και προσφύγων στη χώρα μας και το αντίστροφο. Από την άλλη πλευρά, οι εκπαιδευόμενοι/-ες ενδέχεται να είναι απόγονοι

---

<sup>26</sup> Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα «Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης» σελ 4.

<sup>27</sup> Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Γυμνάσιο, σελ. 47.

<sup>28</sup> Αρ.Πρωτ.190790/Δ7/04-12-2019/ΥΠΑΙΘ «Σχεδιασμός και Υλοποίηση Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων 2019 – 2020 (Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αγωγή Υγείας, Πολιτιστικών Θεμάτων, Αγωγή Σταδιοδρομίας)».

Ελλήνων μεταναστών ή προσφύγων, αφού τον 20<sup>ό</sup> αι. η χώρα γνώρισε τόσο την έξοδο σημαντικού αριθμού Ελλήνων μεταναστών, όσο και την εισροή συντριπτικά μεγάλου ελληνικού προσφυγικού ρεύματος. Οι παράμετροι αυτές εξασφαλίζουν ότι το θέμα προσφέρεται προς ανάπτυξη, καθώς άπτεται των βασικών γνώσεων και των εμπειριών των μαθητών/-τριών. Αναφορικά με το μέρος του Προγράμματος που προσεγγίζει την αποδημία και τη μετανάστευση των ζώων, πιστεύουμε ότι γίνεται ελκυστικό, κυρίως εξαιτίας της γοητείας που το περιβάλλει, μιας γοητείας που προέρχεται από την παιδική ηλικία και τους συσχετισμούς με εικόνες ευάρεστων παιδικών βιωμάτων και αναμνήσεων που συνδέονται κυρίως με τα αποδημητικά πουλιά.

Επιπλέον το θέμα προσφέρεται για:

- α. Ενσωμάτωση των αρχών της αειφορίας.
- β. Συμπερίληψη καινοτόμων προσεγγίσεων σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών.
- γ. Διαθεματική/διεπιστημονική προσέγγιση με ταυτόχρονη εναρμόνιση με τους σκοπούς και τους στόχους του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών – (ΑΠΣ).
- δ. Συνεργατική μάθηση και ομαλή ένταξη στο σύγχρονο κοινωνικό γίνεσθαι.
- ε. Αξιοποίηση των ποικίλων δεξιοτήτων και ικανοτήτων των μαθητών.
- στ. Δημοκρατική διαχείριση των σχέσεων των μελών της Περιβαλλοντικής Ομάδας τόσο μεταξύ τους, όσο και με το υπόλοιπο περιβάλλον του σχολείου και της τοπικής κοινωνίας.

### **3.2.2. Σκοπός και στόχοι.**

#### **Γενικός σκοπός του Προγράμματος.**

Ο γενικός σκοπός του Προγράμματος είναι να αντιληφθούν οι μαθητές/-τριες ότι:

- α. Οι μεγάλες μετακινήσεις – μεταναστεύσεις είναι φαινόμενο κοινό που απαντάται στους ανθρώπινους, αλλά και στους πληθυσμούς των άλλων ειδών, έστω κι αν διέπεται από διαφορετικούς «νόμους», κοινωνικούς ή βιολογικούς κατά περίπτωση. Οι άνθρωποι, όπως και άλλα είδη οργανισμών, μεταναστεύουν προκειμένου να αυξήσουν τις πιθανότητες για επιβίωση, για βελτίωση της διαβίωσης και διαίωσιση. Ή αντίθετα μετακινούνται για να μειώσουν το ενδεχόμενο της απώλειας, της φθοράς και εν τέλει του θανάτου.
- β. Σε κάθε περίπτωση το περιβάλλον παίζει καθοριστικό ρόλο στην εκδήλωση της μεταναστευτικής συμπεριφοράς των ειδών, γενετικά καθορισμένης ή επίκτητης, διότι είναι αυτό που εξασφαλίζει τους πόρους της επιβίωσης. Η αειφορική διαχείριση των φυσικών πόρων επιτρέπει την αποδημία των ζώων και ανακόπτει τη μαζική και εκτεταμένη μετανάστευση των ανθρώπινων πληθυσμών, γεγονότα που συνιστούν μάλλον το τελικό ζητούμενο, γιατί περιορίζουν τη διατάραξη των οικοσυστημάτων.
- γ. Τα οικοσυστήματα, όπως είναι γνωστό, χαρακτηρίζονται από την τάση να διατηρούν σε ισορροπία τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των παραγόντων τους. Επίσης, όσο μεγαλύτερη ποικιλότητα έχει ένα οικοσύστημα, τόσο πιο ισορροπημένο είναι. Παρόλα αυτά, οι άνθρωποι δείχνουν συχνά επιφυλακτικότητα απέναντι στην ποικιλότητα του είδους τους. Ίσως, πρόκειται για μία γενετική εγγραφή του αρχέγονου φόβου μιας ενδεχόμενης μη ειρηνικής εισβολής σε έναν ανθρώπινο βιότοπο με σκοπό τη βίαιη διεκδίκηση και νομή των φυσικών πόρων.
- δ. Οι μη ανανεώσιμοι πόροι της γης εξαντλούνται όμως, λόγω του υπερπληθυσμού και του σύγχρονου μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης. Το πρόβλημα αυτό αντιμετωπίζεται μόνο με αειφορική διαχείριση. Σε κάθε άλλη περίπτωση η έλλειψη πόρων θα οδηγήσει στην εξαφάνιση πολλών μεταναστευτικών και αποδημητικών



ειδών της άγριας ζωής, περιορίζοντας τη βιοποικιλότητα και διαταράσσοντας το οικοσύστημα. Συγχρόνως, θα προκαλέσει μαζικές ανθρώπινες μεταναστεύσεις με απρόβλεπτες συνέπειες, τόσο για τις περιοχές προέλευσης, όσο και για τους τόπους προορισμού. Τελικά, η απάντηση σε όλα αυτά βρίσκεται στη φράση «αιφορική διαχείριση» και στην «εκπαίδευση για την αιφορία και το περιβάλλον». Είναι οι μόνοι ενδεδειγμένοι τρόποι διατήρησης της ζωής και της ισορροπίας στον πλανήτη.

**Επιμέρους στόχοι ως προς το γνωστικό αντικείμενο και ως προς τη μαθησιακή διαδικασία.**

**1ο Επίπεδο: Γνωρίζω και κατανοώ (γνώσεις).**

- α. Θεμελιώδεις έννοιες γύρω από τις μεγάλες μετακινήσεις – μεταναστεύσεις ανθρώπων και ζώων.
- β. Την έννοια του οικοσυστήματος, των υπηρεσιών του προς τον άνθρωπο (οικοσυστημικές υπηρεσίες) και της βιοποικιλότητας.
- γ. Τις συνέπειες για την ανθρώπινη ζωή και ευημερία, από την παρέμβαση στη λειτουργία των οικοσυστημάτων και τη μείωση της βιοποικιλότητας.
- δ. Τη σημασία της διατήρησης των πόρων για την επιβίωση της παρούσης και των επερχόμενων γενεών.
- ε. Τον ρόλο της αποδημίας και της μετανάστευσης των οργανισμών για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.
- στ. Τον ρόλο της μετανάστευσης των ανθρώπινων πληθυσμών στην εξέλιξη του πολιτισμού.
- ζ. Τη σύνδεση μεταξύ περιβάλλοντος και μετανάστευσης.
- η. Τη σχέση μεταξύ ανθρώπου ή ζώου και ενδιαιτήματος.

**2ο Επίπεδο: Διερευνώ και εντοπίζω (δεξιότητες).**

- α. Τη γνώση μέσω της ανακάλυψης (ανακαλυπτική γνώση).
- β. Τον συνδυασμό των νέων γνώσεων με τις ήδη υπάρχουσες (διαμόρφωση επιπέδων γνώσης σε ένα άτομο).
- γ. Την άντληση πληροφοριών από ποικίλες πηγές και τη διαχείρισή τους: Έλεγχος, κριτική θεώρηση, αποδοχή, κατάταξη και συμπλήρωση.
- δ. Την εξοικείωση με νέα περιβάλλοντα γραμματισμού, όπως της Πληροφορικής και της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη.
- ε. Την προσωπική βελτίωση μέσω της αυτενέργειας και της ανάληψης πρωτοβουλιών.
- στ. Την καλλιέργεια της δημιουργικότητας και της φαντασίας.
- ζ. Την ανάπτυξη κριτικής σκέψης.
- η. Την εμβάθυνση της ενσυναίσθησης.

### **3ο Επίπεδο: Επικοινωνώ (και συνεργάζομαι με τους άλλους).**

- α. Την εξισορρόπηση ανάμεσα στην ατομικότητα και τη συλλογικότητα και την επίτευξη της αυτοβελτίωσης σε ομαδικά πλαίσια.
- β. Τον αυτοσεβασμό, τον αλληλοσεβασμό και τη συμπερίληψη (όλοι έχουν το δικαίωμα του «ανήκειν»).
- γ. Την ανεκτικότητα ως αποτέλεσμα της αποδοχής της διαφορετικότητας.
- δ. Την επικοινωνία σε πλαίσια ανεξαρτησίας, αλλά και συνεργατικότητας.
- ε. Την αλληλεγγύη και τη γόνιμη σύμπραξη για την πραγμάτωση ενός κοινού στόχου.
- στ. Την εσωτερίκευση αρχών και κανόνων ομαδικής συνεργασίας.
- ζ. Την υπευθυνότητα του «αυριανού πολίτη», σε προσωπικό και συλλογικό επίπεδο.

### **4ο Επίπεδο: Συνδέομαι με τη ζωή.**

- α. Τον σεβασμό απέναντι σε κάθε μορφή ζωής.

- β. Τη διεκδίκηση της ποιότητας ζωής σε όλα τα επίπεδα, υγείας και ψυχοπνευματικής ευεξίας.
- γ. Την πρόληψη για την εξασφάλιση πόρων διαβίωσης για τις επερχόμενες γενεές.
- δ. Την ενημέρωση και την ανάληψη πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προβλημάτων απειλητικών για τη ζωή στον πλανήτη στην ποικιλία των μορφών της.

### 3.2.3. Χρονοδιάγραμμα.

Τα Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που υλοποιούνται στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση διαρκούν από τέσσερις (4) έως πέντε (5) μήνες<sup>29</sup>, μετά από την ολοκλήρωση της διαδικασίας έγκρισής τους από τον αρμόδιο Διευθυντή της οικείας Διεύθυνσης βάσει της εισηγητικής πρότασης της Επιτροπής Σχολικών Δραστηριοτήτων. Υπολογίζοντας πως για κάθε εγκεκριμένο πρόγραμμα ορίζεται εβδομαδιαίως ένα δίωρο εκτός ωρολογίου προγράμματος<sup>30</sup> θεωρούμε ότι ο εκτιμώμενος χρόνος διάρκειας των δεκαεπτά (17) εβδομάδων - αλλιώς τριάντα τεσσάρων (34) ωρών - αυτού του Προγράμματος είναι ρεαλιστικά επαρκής, με βάση τη μελέτη της κατανομής των ωρών ανά εβδομάδα.

**Πίνακας 3.** Κατανομή των ωρών/εβδομάδων διάρκειας του Προγράμματος στον ενδεδειγμένο χρόνο διδασκαλίας.

Το Πρόγραμμα χωρίζεται σε έξι αυτοτελείς ενότητες, οι οποίες αποτελούν τα άρθρα τμήματα ενός συνόλου απαραίτητου για την ολοκλήρωση της διαπραγμάτευσης του

---

<sup>29</sup> Ο.π. 1. Πλαίσιο υλοποίησης Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων (στο εξής ΠΣΔ) § 1.1. Χρονική Διάρκεια ΠΣΔ.

<sup>30</sup> Πλαίσιο υλοποίησης Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων (ΠΣΔ) §§ 1.2. Υλοποίηση των Προγραμμάτων σε σχέση με το ωρολόγιο πρόγραμμα και 1.3. Εμπλεκόμενοι/νες εκπαιδευτικοί στα ΠΣΔ.

θέματος. Στον Πίνακα 4 δίνεται η περιγραφή των τίτλων ανά θεματική ενότητα, ο αριθμός και η κατανομή των ωρών στο διάστημα πέντε (5) μηνών, από τον Δεκέμβριο έως τον Απρίλιο.

**Πίνακας 4.** Κατανομή ωρών & θεματικών ενοτήτων Προγράμματος, στο διάστημα των πέντε μηνών.

#### **3.2.4. Δομή θεματικών ενοτήτων.**

Κάθε ενότητα απαρτίζεται από τα παρακάτω δομικά μέρη: Τίτλος<sup>31</sup>, εισαγωγή στο θέμα της ενότητας, στόχοι, στοιχεία οργάνωσης και μεθόδου και περιγραφή των διδακτικών ενεργειών και των δραστηριοτήτων. Κάθε ενότητα ακολουθείται από συμπληρωματικό υλικό κειμένων και από φύλλο εργασίας.

#### **3.2.5. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και διδακτικές στρατηγικές.**

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση – (ΠΕ) αποτελεί τμήμα των προγραμμάτων των σχολείων της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Ν.1892/90 και οι αντίστοιχες Εγκύκλιοι). «Δεν είναι ένα ιδιαίτερο μάθημα ή ένας ιδιαίτερος επιστημονικός κλάδος, αλλά μια εκπαιδευτική διαδικασία, στην οποία η διάρκεια, ο χρόνος και τα όρια δεν είναι αυστηρά καθορισμένα. Δε δεσμεύεται από το Αναλυτικό ή Ωρολόγιο Πρόγραμμα (χωρίς να τα καταργεί ή να τα παραβιάζει).» (Φέρμελη, Ρουσομουστακάκη - Θεοδωράκη, Χατζηκώστα, & Γκαίτλιχ, 2008). Σκοπός της είναι η διερεύνηση της σχέσεως του ανθρώπου με το περιβάλλον του, φυσικό και κοινωνικό, η ευαισθητοποίηση και η κινητοποίηση για την επίλυση των προβλημάτων που διαταράσσουν αυτή τη σχέση.

---

<sup>31</sup> Τίτλος Προγράμματος, τίτλος ενότητας και η παράθεση ενός σύντομου κειμένου, ενός αποφθέγματος ή στίχων, ως αναφορά ή σχόλιο στο θεματικό περιεχόμενο της ενότητας.

Οι μετέχοντες της ΠΕ θα πρέπει να διαμορφώσουν έναν κώδικα συμπεριφοράς τέτοιο που να συμβάλλει στην ατομική, αλλά και τη συλλογική αντιμετώπιση των προβλημάτων του περιβάλλοντος. Ως εκφάνσεις της «ολιστικής σύλληψης του περιβάλλοντος» στην ΠΕ εκλαμβάνονται το φυσικό, τεχνητό/δομημένο, κοινωνικο-οικονομικό και ιστορικό περιβάλλον. Για τον λόγο αυτό κάθε θέμα - πρόβλημα μελετάται διεπιστημονικά (ή πολυεπιστημονικά) και διαθεματικά. Σήμερα, η ΠΕ ενσωματώνει τις αρχές και τις αξίες της Αειφόρου Ανάπτυξης και εκτείνεται σε νέες θεματικές με «οικουμενικό προσανατολισμό» όπως η ειρήνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η διαφορετικότητα κ.λπ. Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - (ΠΙ) πριν την αντικατάστασή του από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής – (ΙΕΠ) επεξεργάστηκε τη σύνταξη του ακόμη ισχύοντος Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ)<sup>32</sup>, εισάγοντας τη διαθεματική / διεπιστημονική προσέγγιση της γνώσης. Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται σε δύο βασικούς άξονες που αποτελούν βασικές αρχές της Γενικής Παιδείας: Τη διασύνδεση των σχολικών γνωστικών αντικειμένων και τη σφαιρική ανάλυση βασικών επιστημονικών εννοιών. Για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και ιδιαίτερα για το Γυμνάσιο, θεωρείται αναγκαίο τα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα να διδάσκονται μεν αυτοτελώς παράλληλα όμως, κρίνεται σκόπιμη και η οριζόντια διασύνδεση των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών – (ΑΠΣ). Η διδασκαλία ενός περιβαλλοντικού θέματος πλαισιώνεται δηλαδή από γνώσεις και δεξιότητες περισσότερων του ενός γνωστικών αντικειμένων που αναδεικνύουν τις επιμέρους διαστάσεις του μέσω της

---

<sup>32</sup> Συμπληρωματικά προς τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών: (Νέο) Πρόγραμμα Σπουδών του Διδακτικού - Μαθησιακού Πεδίου «Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη» Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, (Νέο) Πρόγραμμα Σπουδών Γυμνασίου του Διδακτικού - Μαθησιακού Πεδίου «Περιβάλλον Και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη» Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, (Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό) «Περιβάλλον Και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη» - Οδηγός για το Γυμνάσιο.

προσέγγισης από την οπτική των γνωστικών αντικειμένων του σχολείου (πολυεπιστημονικότητα & διαθεματικότητα – διεπιστημονικότητα). (Φέρμελη & συν., 2008). Όσον αφορά στη διασύνδεση του παρόντος Προγράμματος με τα σχολικά γνωστικά αντικείμενα αυτά είναι: Αγγλικά, Αρχαία Ελληνικά, Βιολογία, Γεωγραφία, Λογοτεχνία, Καλλιτεχνικά, Νεοελληνική Γλώσσα, Πληροφορική, Τεχνολογία.

Ως προς τις διδακτικές στρατηγικές εφαρμόζονται μεταξύ άλλων η κατασκευή εννοιολογικού χάρτη όρων, το σχέδιο εργασίας, η ανίχνευση & τροποποίηση των εναλλακτικών ιδεών των μαθητών (εποικοδομητική προσέγγιση), η αντιπαράθεση απόψεων, οι δραστηριότητες και τα παιχνίδια προσομοίωσης, το παιχνίδι ρόλων, η μέθοδος έρευνας με υποβολή ερωτήσεων, η δραματοποίηση, η επίλυση προβλήματος και η μελέτη περίπτωσης (Φέρμελη & συν., 2008 σελ. 17-23). Οι μεθοδολογικές αυτές προσεγγίσεις επιλέχθηκαν με κριτήριο το θέμα κάθε ενότητας και τους επιμέρους διδακτικούς στόχους. Πρόκειται για διαδικασίες που προάγουν τη συνεργασία, την ομαδική συμμετοχή, την ενεργό δράση, την υπευθυνότητα, τη ρεαλιστική προσέγγιση της καθημερινότητας, τη δημιουργικότητα, την ελεύθερη έκφραση, την αισθητική καλλιέργεια, την εποικοδομητική γνώση, τη διαμόρφωση κώδικα αξιών, στάσεων και συμπεριφορών και γενικότερα την προαγωγή γνωστικών και αισθητηριακών εμπειριών και δεξιοτήτων.

**Πίνακας 5.** Κατανομή διδακτικών στρατηγικών/ενεργειών ανά ενότητα του Προγράμματος & σύνδεση με διδακτικά αντικείμενα.

Οι μαθητές με τις δραστηριότητες που προτείνονται στα πλαίσια του Προγράμματος:

**Καλλιεργούν την ικανότητα να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν:** Οι μαθητές δεν έχουν τη γνώση τυπωμένη σε μία σελίδα ή ένα βιβλίο. Την ανακαλύπτουν μόνοι τους κάνοντας «εξερευνητική πλοήγηση» στο πολυτροπικό υλικό των υπερκειμένων που έχουν στη

διάθεσή τους. Βάσει του υλικού και των σχεδιασμένων δραστηριοτήτων καλούνται να κατανοήσουν γεγονότα και να αντιληφθούν έννοιες και ρυθμιστικούς κανόνες. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού δεν είναι παρεμβατικός, αλλά καθοδηγητικός και συμβουλευτικός, όπου οι μαθητές θα το ζητήσουν.

**Μαθαίνουν πώς να ενεργούν:** Οι μαθητές ενεργούν λαμβάνοντας μηνύματα από το κοινωνικό περιβάλλον της τάξης, καθώς είναι ενσωματωμένοι σε αυτό και, χωρίς να χάνουν την αυτονομία τους, συνδιαλέγονται ενεργητικά με το σύνολο. Έτσι, συνδυάζοντας την ετερο-παρατήρηση με την αυτενέργεια, μαθαίνουν πώς να ενεργούν.

**Αντιλαμβάνονται τι σημαίνει να συμβιώνουν με τους άλλους:** Η κοινωνική συμβίωση αποτελεί διαδικασία εσωτερίκευσης κανόνων. Οι μαθητές εντός του δομημένου περιβάλλοντος της σχολικής τάξης που διέπεται από όρους λειτουργίας, κατανοούν τις γενικές αρχές και ακολουθούν μια πορεία σύμπλευσης και συμβίωσης με τους άλλους.

**Μαθαίνουν πώς να υπάρχουν και να συνυπάρχουν με τους άλλους:** Η κατάκτηση από τους μαθητές της αντίληψης περί «του εαυτού τους» και «των άλλων» γίνεται σταδιακά και ολοκληρώνεται μέσα στα χρόνια της φοίτησης στο σχολείο. Σε αυτή τη σταδιακή και εκτεταμένη χρονικά διαδικασία, παρεμβάλλονται δραστηριότητες και δράσεις οργανωμένες στο επίπεδο της μονάδας, της δυάδας και της ομάδας. Και είναι αυτή ακριβώς η οργάνωση που εκπαιδεύει τους μαθητές στη διαβούλευση ανάμεσα στη δική τους οντότητα και των άλλων.

### **3.2.6. Σύνθεση του Προγράμματος.**

Ανά ενότητα το Πρόγραμμα ολοκληρώνεται ως προς μία από τις έξι συνολικά επιμέρους θεματικές του. Κάθε θεματική ενότητα περιλαμβάνει αριθμό διδακτικών ενεργειών που κατατείνουν σε ένα αποτέλεσμα. Το αποτέλεσμα αυτό αποτυπώνεται στην παραγωγή

ενός «έργου», όπως είναι για παράδειγμα η εικαστική απόδοση ενός εννοιολογικού χάρτη (ενότητα 1), η παραγωγή ενός ενημερωτικού φυλλαδίου (ενότητα 2), δράσεις στα πλαίσια μιας εκστρατείας ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης (ενότητες 3 & 4), παραγωγή και δημοσίευση υλικού έρευνας (ενότητα 5), παραγωγή πρωτότυπων οικολογικών παραμυθιών (ενότητα 6). Τα «έργα» αυτά αποτελούν τα συνθετικά μέρη της συλλογικής και συνολικής εργασίας, η οποία είτε σταδιακά κατά τη διάρκεια του Προγράμματος είτε συνολικά μετά την ολοκλήρωσή του, κοινοποιείται και δημοσιοποιείται στο σχολείο και την τοπική κοινωνία.

### **3.2.7. Η παρουσίαση των εργασιών.**

Η παρουσίαση των εργασιών του Προγράμματος γίνεται στο σχολείο στο πλαίσιο εκδήλωσης που διοργανώνεται για την παρουσίαση των καινοτόμων δράσεων οι οποίες αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς.

### **3.2.8. Κοινοποίηση και διάχυση των αποτελεσμάτων.**

Σε μια περίοδο που τα αριθμητικά στοιχεία των διεθνών οργανισμών για τη μετανάστευση φανερώνουν τις εκρηκτικές διαστάσεις του προβλήματος τόσο ως προς την αμιγώς περιβαλλοντική πλευρά του όσο και ως προς την κοινωνική, τα αποτελέσματα αυτού του προγράμματος, αν κοινοποιηθούν μέσω αρμόδιων φορέων, μπορούν να συμβάλουν στην αντιμετώπιση φαινομένων ξενοφοβίας και ρατσισμού.

### **3.2.9. Αξιολόγηση.**

Οι στόχοι που θέσαμε αρχικά - γνωστικοί, δεξιότητων και συναισθηματικοί - μπορούν να αξιολογηθούν στο τέλος ως προς τα αποτελέσματά τους: την απόκτηση γνώσεων, τη συναισθηματική και διανοητική ανάπτυξη των μαθητών, την έκφραση της



δημιουργικότητάς τους, την εμπέδωση κοινωνικών και πολιτισμικών δεξιοτήτων, τη διαμόρφωση κώδικα αξιών, στάσεων και συμπεριφορών απέναντι στον εαυτό, την ομάδα και το περιβάλλον. Η αξιολόγηση αποτελεί «εργαλειακό» τρόπο ανατροφοδότησης και αφορά στην ουσιαστική βελτίωση του αρχικού σχεδιασμού.

Για τον σκοπό αυτό δημιουργείται ερωτηματολόγιο το οποίο καλύπτει όχι μόνο τη στοχοθεσία και τη μεθοδολογία, αλλά και την πρωτοτυπία του σχεδιασμού, τη διαθεματικότητα και τη διεπιστημονικότητα, τον αριθμό και την ποιότητα των πηγών, την αξιοποίηση της τεχνολογίας, την οργάνωση στη συγκέντρωση και την επεξεργασία δεδομένων, την εξαγωγή συμπερασμάτων, την αποτελεσματικότητα στη σύνθεση της τελικής εργασίας κ.ά.

Ένας άλλος άξονας που πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη στην κατάρτιση του ερωτηματολογίου είναι αυτός του επιπέδου της επικοινωνίας και συνεργασίας των ομάδων τόσο μεταξύ τους όσο και σε επίπεδο ατόμων που τις απαρτίζουν. Πρόκειται για ευαίσθητο τομέα που κρίνει συχνά τις ομαδοσυνεργατικές μεθόδους του σχολείου. Αν οι μαθητές/τριες δεν καταφέρουν να ξεπεράσουν τον σχολικό ανταγωνισμό και την ατομική προβολή και δεν πετύχουν την ισότιμη συμμετοχή και συμβολή ανάλογα με τις δεξιότητές τους, τα αποτελέσματα δεν θα είναι τα αναμενόμενα. Καθοριστικό ρόλο σε αυτό παίζει η παιδαγωγική διαχείριση από τον εκπαιδευτικό, η οποία πρέπει να στηρίζεται στις αρχές της αποδοχής, της ενθάρρυνσης, της στήριξης και της δίκαιης κρίσης. Η αξιολόγηση μπορεί να είναι μία τελική ή μπορεί να προηγείται και μία αρχική της μορφής «πριν – μετά». Σε κάθε περίπτωση πάντως, αποτελεί καίριο ζήτημα και ευκαιρία για τον εκπαιδευτικό που εκπονεί το πρόγραμμα να προχωρήσει στον επανασχεδιασμό ή τουλάχιστον στον αναστοχασμό όσον αφορά στις παραμέτρους της δομής, του περιεχομένου, της οργάνωσης και του τελικού αποτελέσματος.

### **3.2.10. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού ή του εμπνευστή κατά τη διάρκεια του Προγράμματος.**

Το Πρόγραμμα πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο στο σχολικό εργαστήριο πληροφορικής, όπου ο εκπαιδευτικός μετακινείται εντός της αίθουσας και προσεγγίζει τις ομάδες των μαθητών, ενισχύοντας την προσπάθειά τους, δίνοντας συμβουλές και γενικές οδηγίες ή απαντώντας σε επιμέρους και πιο ειδικά ερωτήματα. Με άλλα λόγια κρατάει για τον εαυτό του την ευθύνη του σχεδιασμού των δραστηριοτήτων και της κατανομής του διδακτικού χρόνου ανά δραστηριότητα και αφήνει στους μαθητές τον ρόλο της εξερεύνησης. Προκειμένου να επιτευχθεί το τελικό αποτέλεσμα ο εκπαιδευτικός εκτός από καθοδήγηση, παρέχει ενθάρρυνση και εμπύχωση, υποστήριξη και ανατροφοδότηση.

### **3.2.11. Ο ρόλος των μαθητών/-τριών που συμμετέχουν.**

Οι μαθητές από την αρχή ως το τέλος του Προγράμματος ερευνούν, ανακαλύπτουν, στοιχειοθετούν, συμπεραίνουν, δημιουργούν και διαχέουν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους. Οργανωμένοι σε μικρές και ευέλικτες ομάδες συνεργάζονται στο εργαστήριο πληροφορικής. Η ευελιξία των ομάδων προσφέρει τη δυνατότητα να αλλάζουν θέση και ρόλους ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις δεξιότητες τους. Ένας μαθητής με ταλέντο στον γραπτό λόγο μπορεί να έχει ως πρόσφορο συμπαραστάτη έναν συμμαθητή του που είναι περισσότερο εξοικειωμένος με τα εργαλεία των νέων τεχνολογιών. Οι μαθητές χρειάζεται να έχουν ικανότητες χρήσης βασικών περιβαλλόντων των Τεχνολογιών

Πληροφορίας και Επικοινωνιών<sup>33</sup> (ΤΠΕ) όπως η επεξεργασία κειμένου. Να έχουν κατακτήσει βασικές γνώσεις και δεξιότητες χρήσης των ΤΠΕ που αφορούν στην αναζήτηση και διαχείριση πληροφοριών, στη δημιουργική έκφραση και στην επικοινωνία.

### **3.2.12. Αξιοποίηση εκπαιδευτικών λογισμικών και υπηρεσίες των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ).**

Από τα εκπαιδευτικά λογισμικά και τις υπηρεσίες των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), αξιοποιούνται ο φυλλομετρητής ιστοσελίδων / πρόγραμμα περιήγησης ιστού, εργαλεία γενικής χρήσης, όπως ο επεξεργαστής κειμένου, τα διαδραστικά σχολικά βιβλία, το νέφος και συνεργατικές πλατφόρμες καθώς και λογισμικά και περιβάλλοντα που λειτουργούν ως πηγές πληροφόρησης.

---

<sup>33</sup> Ενδέχεται αλλού ο όρος να αναφέρεται με άλλη παραλλαγή της ονομασίας, όπως Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνίας.

## 4. «ΑΠΟΔΗΜΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΖΩΩΝ»

### 4.1. ΕΝΟΤΗΤΑ 1 : “Το γλωσσάρι της μετανάστευσης.”

*Τα όρια της γλώσσας μου είναι τα όρια του κόσμου μου.*

*Ludwig Wittgenstein*

#### 4.1.1. Εισαγωγή.

Οι μετακινήσεις-μεταναστεύσεις μεμονωμένων ατόμων, ανθρώπινων ομάδων, αλλά και ολόκληρων πληθυσμών, από την προϊστορία μέχρι σήμερα, είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται παντού και πάντα χωρίς διακοπή. Θα έλεγε κάποιος πως η εξέλιξη και ο πολιτισμός είναι συνυφασμένα με την ιστορία των ανθρώπινων μετακινήσεων-μεταναστεύσεων.

Οι μετακινήσεις αυτές, οι οποίες στις μέρες μας εμφανίζονται ως αποτέλεσμα πιέσεων άλλοτε οικονομικών και άλλοτε πολιτικών, κοινωνικών (πολιτιστικών, θρησκευτικών) ή περιβαλλοντικών, στη βάση τους κρύβουν τον αιώνιο αγώνα του ανθρώπου για επιβίωση ή για βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Η επιβίωση και η διαίωσιση του είδους ως μηχανισμοί αυτοσυντήρησης κινητοποιούν επίσης, πολλά είδη ζώων και τα ωθούν στην αποδημία και τη μετανάστευση είτε λόγω γενετικών προδιαγραφών είτε λόγω ιδιαίτερων κλιματικών ή εδαφικών συνθηκών. Τελικά, η μετανάστευση στη φυσική/βιολογική της διάσταση ή στην κοινωνική εκδοχή της εμφανίζεται εξίσου, τόσο μεταξύ των ζώων, όσο και ανάμεσα στους ανθρώπους. Είναι ένα φαινόμενο παγκόσμιο, διαχρονικό και πάντα επίκαιρο.

Με τις δραστηριότητες της ενότητας με τον τίτλο «Το γλωσσάρι της μετανάστευσης» οι μαθητές/τριες θα εισαχθούν στις έννοιες που σχετίζονται με τις μετακινήσεις των ζώων και των ανθρώπων. Πρόκειται για γλωσσικά παιχνίδια που αποσκοπούν στην καλύτερη γνωριμία των συμμετεχόντων με το λεξιλόγιο της μετακίνησης-μετανάστευσης, αλλά και μεταξύ τους.

#### 4.1.2. Οι στόχοι της ενότητας.

Οι μαθητές/-τριες με την εισαγωγική ενότητα στο θέμα της μετακίνησης – μετανάστευσης:

- α. Θα εισαχθούν σε λέξεις και έννοιες που σχετίζονται με τις μεγάλες μετακινήσεις ανθρώπων και ζώων.
- β. Θα αντιληφθούν το σημασιολογικό και εννοιολογικό εύρος των λέξεων αυτών.
- γ. Θα εντοπίσουν και θα κατανοήσουν τις λεπτές διαφορές που διακρίνουν τις έννοιες μεταξύ τους.
- δ. Θα συνδέσουν τις λέξεις με φαινόμενα της ζωής στη φύση και την κοινωνία.
- ε. Θα αρχίσουν να παρατηρούν μεταναστευτικές συμπεριφορές στην ολότητα του φαινομένου.
- στ. Θα διαμορφώσουν ένα λεξιλόγιο που θα τους φανεί χρήσιμο για τη συμμετοχή στο πρόγραμμα.
- ζ. Θα εξοικειωθούν γλωσσικά και κοινωνικά παίζοντας. «Ο άνθρωπος παίζει μόνον, όπου είναι άνθρωπος με την πλήρη σημασία της λέξης, και είναι μόνον εκεί εντελώς άνθρωπος, όπου παίζει.» Friedrich Schiller. (Λενακάκης, 2013).

### 4.1.3. Στοιχεία οργάνωσης και μεθόδου.

#### α. Η ομάδα μας.

Η ομάδα μας αποτελείται από είκοσι (20) μαθητές/-τριες που φοιτούν στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο, Γενικό ή Επαγγελματικό Λύκειο).

#### β. Διδακτική στρατηγική ενότητας: Κατασκευή εννοιολογικού χάρτη όρων<sup>34</sup>.

γ. Διασύνδεση με τα σχολικά γνωστικά αντικείμενα: Νεοελληνική Γλώσσα, Καλλιτεχνικά.

δ. Χρόνος υλοποίησης: Ενενήντα λεπτά (90') ή δύο διδακτικές ώρες.

ε. Τόπος υλοποίησης: Αίθουσα διδασκαλίας.

στ. Μέσα υλοποίησης: Προμηθευόμαστε γραφική ύλη, χαρτόνι από ανακυκλωμένο χαρτί και μη τοξικούς (οικολογικούς) μαρκαδόρους, έναν πίνακα ανακοινώσεων φελλού και ένα κουτί πινέζες. Σχεδιάζουμε σε ένα τμήμα του χαρτονιού ένα δέντρο, χωρίς καρπούς και φύλλα. Στο τμήμα που περίσσεψε δημιουργούμε **πρότυπα σχέδια καρπού και φύλλου, και ενός ορθογώνιου πλαισίου**. Στερεώνουμε το δέντρο στον πίνακα ανακοινώσεων. Στον κορμό γράφουμε τη λέξη «μετακινούμαι» και ως τίτλο τη φράση «Το δέντρο των μεγάλων μετακινήσεων».

#### ζ. Το άυλο υλικό μας.

Το άυλο υλικό μας αποτελούν:

- ο Αλφαβητικός κατάλογος ρημάτων της νεοελληνικής γλώσσας που εμπεριέχουν την έννοια της μετακίνησης (βλ. Παράρτημα Κατάλογος 1). Πρόκειται για ρήματα που

---

<sup>34</sup> «Κατασκευή εννοιολογικού χάρτη/χάρτη ιδεών: Στη χαρτογράφηση εννοιών, οι μαθητές καλούνται να οργανώσουν έννοιες, ξεκινώντας από τις πλέον γενικές και καταλήγοντας στις πιο απλές και στις πιο ειδικές, και να προσδιορίσουν τις σχέσεις που τις συνδέουν.» (Φέρμελη, Ρουσομουστακάκη - Θεοδωράκη, Χατζηκώστα, & Γκαϊτίλιχ, 2008).

εμπεριέχουν την έννοια της μετακίνησης στον χώρο. Οι επιμέρους σημασίες των ρημάτων διαφοροποιούνται ως προς τα αίτια (τα κίνητρα ή τους σκοπούς) της μετακίνησης, τον τρόπο που πραγματοποιείται (προαιρετικά ή αναγκαστικά, ατομικά ή συλλογικά), τη διάρκειά της (προσωρινή ή μόνιμη) κ.λπ. Τη συλλογή των επιλεγμένων λέξεων, τα ρήματα, τα παραθέτουμε με αλφαβητική σειρά μαζί με την ερμηνεία τους.

*Αλφαβητικός κατάλογος παράγωγων των ρημάτων της νεοελληνικής γλώσσας που εμπεριέχουν την έννοια της μετακίνησης.* (βλ. Παράρτημα Κατάλογος 2). Πρόκειται κυρίως για ουσιαστικά και επίθετα της νέας ελληνικής που ανάγουν την ετυμολογική τους προέλευση στα τριάντα δύο ρήματα του Καταλόγου 1.

#### η. **Η προετοιμασία.**

Συγκεντρώσαμε τριάντα δύο (32) λέξεις (ρήματα) της κοινής νέας ελληνικής γλώσσας για να ανακαλύψουμε τα όρια των εννοιών τους αναφορικά με τους ανθρώπους (ή τα ζώα) που μετακινούνται. Για την ερμηνεία των ρημάτων και για τον δεύτερο αλφαβητικό κατάλογο που δημιουργήσαμε, με τα παράγωγά τους, αξιοποιήσαμε το *Ηλεκτρονικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Τριανταφυλλίδη)*. Οι δύο κατάλογοι αποτελούν τους οδηγούς μας στην εκτέλεση δραστηριοτήτων (παιχνίδια λέξεων) που, όσον αφορά στον γενικό στόχο τους, αποσκοπούν στην πνευματική διέγερση των μαθητών/-τριών σε σχέση με το φυσικό και κοινωνικό φαινόμενο της μεγάλης μετακίνησης - μετανάστευσης ζώων και ανθρώπων.

#### *Δημιουργήσαμε Φύλλο Εργασιών.*

#### 4.1.4. Περιγραφή.

**1η διδακτική ώρα. Κατασκευή εννοιολογικών χαρτών όρων και εννοιών για τη μετανάστευση. Παιχνίδι λέξεων.**

**Δραστηριότητα 1. Η προετοιμασία των παικτών, η συγκρότηση της επιτροπής διαιτησίας και η οργάνωση αγώνων άμιλλας.**

Καλωσορίζουμε τους μαθητές στο πρόγραμμα **ΑΠΟΔΗΜΙΑ & ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ανθρώπων & ζώων**. Τους εξηγούμε σε γενικές γραμμές το θέμα και τους επισημαίνουμε πως για να γνωριστούμε, να συνεργαστούμε και να καταλαβανόμαστε καλύτερα, θα ξεκινήσουμε με δραστηριότητες κατάκτησης του βασικού λεξιλογίου του θέματος, οι οποίες συνδυάζουν τη μάθηση με το παιχνίδι, και μάλιστα το ομαδικό.

Ζητάμε από την ομάδα των είκοσι μελών να χωριστεί σε τέσσερις (4) πενταμελείς ομάδες. Κάθε μικρότερη ομάδα έχει τέσσερα (4) μέλη κι έναν αρχηγό. Ένα μέλος από κάθε ομάδα συμμετέχει στη συγκρότηση της «επιτροπής διαιτησίας», η οποία μετακινείται στην έδρα. Η επιτροπή, αφού ορίσει τα δύο ζεύγη των ομάδων για τους προκριματικούς αγώνες άμιλλας, παραλαμβάνει αντίγραφα του αλφαβητικού καταλόγου των λέξεων (ρημάτων) για τη μετακίνηση (Κατάλογος 1). Ο αντιπρόσωπος κάθε ομάδας στην επιτροπή σημειώνει την πρώτη (δεύτερη, τρίτη ή τέταρτη) οκτάδα λέξεων στον κατάλογο και τον παραδίδει στον αρχηγό.

Ο αρχηγός ζητά από τα μέλη να αντιγράψουν κάθε όρο και ορισμό που έχει επισημανθεί στον κατάλογο πάνω στα κατάλληλα σχήματα (μοτίβα) από χαρτόνι. Όταν ολοκληρωθεί η αντιγραφή, ο κατάλογος επιστρέφεται στον αντιπρόσωπο της ομάδας στην επιτροπή, οι οκτώ (8) ορισμοί (ορθογώνια σχήματα) παραδίδονται στον αρχηγό των αντιπάλων, ενώ οι οκτώ (8) όροι (μοτίβο καρπού) παραμένουν στην ομάδα.

**Δραστηριότητα 2. Προκριματικοί αγώνες άμιλλας των ομάδων ανά ζεύγη.**



Ο αγώνας ξεκινά. Κάθε αρχηγός διαβάζει εναλλάξ στους αντιπάλους έναν ορισμό - όποιον επιλέξει – δυνατά. Οι αντίπαλοι υποχρεούνται εντός καθορισμένου χρόνου βάσει χρονομέτρησης, να ανακοινώσουν φωναχτά, μετά από συνεννόηση των μελών, τον όρο που αντιστοιχεί σωστά στον ορισμό που ακούστηκε προηγουμένως. Η επιτροπή ελέγχει την ορθότητα και την εγκυρότητα της απάντησης. Για κάθε σωστή αντιστοίχιση, ο αρχηγός αναρτά τον όρο (μοτίβο καρπού) σε ένα από τα κλαδιά «του δέντρου των μεγάλων μετακινήσεων» και του επιστρέφεται ο ορισμός. Νικήτρια ανά ζεύγος ανακηρύσσεται η ομάδα με τις περισσότερες αναρτήσεις «καρπών» (όρων, λέξεων-ρημάτων) στα κλαδιά.

**2η διδακτική ώρα. Κατασκευή εννοιολογικών χαρτών όρων και εννοιών για τη μετανάστευση. Παιχνίδι λέξεων.**

**Δραστηριότητα 3. Τελικός αγώνας άμιλλας ανάμεσα στο ζεύγος των νικητών των προκριματικών.**

Οι δύο νικήτριες ομάδες των προκριματικών καλούνται να συναγωνιστούν μεταξύ τους. Η επιτροπή διαιτησίας καταλαμβάνει τη θέση της και παραδίνει στους δύο αρχηγούς τον αλφαβητικό κατάλογο ρημάτων της νεοελληνικής γλώσσας που εμπεριέχουν την έννοια της μετακίνησης (Κατάλογος 1). Οι ομάδες θα πρέπει εντός ορισμένου χρόνου να σημειώσουν παράγωγα των ρημάτων του καταλόγου, κυρίως ουσιαστικά και ρήματα. Μετά τη λήξη του χρόνου, οι λέξεις παραδίνονται στην επιτροπή η οποία ελέγχει αν περιλαμβάνονται στον κατάλογο που έχει στη διάθεσή της. Νικήτρια αναδεικνύεται η ομάδα που βρίσκει τα περισσότερα παράγωγα. Τα μέλη της νικήτριας ομάδας αναγράφουν κάθε παράγωγη λέξη πάνω στο σχέδιο του φύλλου και στη συνέχεια το αναρτούν στα κλαδιά του «δέντρου των μεγάλων μετακινήσεων».

**Δραστηριότητα 4. Αναστοχασμός και εμβάθυνση.**

Η νικήτρια ομάδα κερδίζει τον έπαινο της μεγαλύτερης συμβολής στην παραγωγή «καρπών και φυλλώματος» στο «δέντρο των μεγάλων μετακινήσεων». Όμως, τα δέντρα στηρίζονται και αναπτύσσονται χάρη στο ριζικό τους σύστημα. Ποιες είναι οι ρίζες του δέντρου των μεγάλων μετακινήσεων; Γιατί μεταναστεύουμε άνθρωποι και ζώα; Κάθε ομάδα με τη μέθοδο του καταιγισμού ιδεών επιλέγει τις λέξεις ή τις φράσεις που περιγράφουν όσα νομίζουν ότι ωθούν σε μεγάλες μετακινήσεις – μεταναστεύσεις. Ο αρχηγός τις σημειώνει στη βάση του δέντρου<sup>35</sup> προκειμένου η εικόνα να αποκτήσει πληρότητα.

#### **4.2. ENOΤΗΤΑ 2: “Αποδημία και μετανάστευση των ζώων: Ταξίδι στο Serengeti National Park.”**

*Κάθε ζώο ξέρει περισσότερα απ’ ό,τι εσύ.*

*Παροιμία αυτόχθονων της Β. Αμερικής*

##### **4.2.1. Εισαγωγή.**

Η αποδημία και η μετανάστευση είναι στενά συνδεδεμένες με τη μία και μοναδική ή περιοδικά επαναλαμβανόμενη μεγάλη χωρική μετακίνηση ομάδων ζώων και ανθρώπων. Οι επιστήμονες έχουν αποφανθεί ότι οι μεταναστεύσεις των πρώτων ανθρώπων από την Αφρική στην Ευρώπη και την Ασία, καθόρισαν την πορεία της ανθρώπινης εξάπλωσης πάνω στη γη. Οπωσδήποτε όμως, η εμφάνιση του ανθρώπου ακολούθησε χρονικά την

---

<sup>35</sup> Αναζήτηση ασφάλειας, προστασίας, τροφής εργασίας, εκπαίδευσης, αναψυχής κ.λπ. Αποφυγή βίας, περιορισμού της ελευθερίας, πολιτικής & θρησκευτικής δίωξης, διακρίσεων, ανέχειας, καταστροφών κ.λπ.

εμφάνιση των ζώων τα οποία προϋπήρχαν εκατομμύρια χρόνια πριν. Τα ζώα λοιπόν, έχουν αναπτύξει μεταναστευτική συμπεριφορά νωρίτερα από τον άνθρωπο επιδιώκοντας να εξασφαλίσουν τις καλύτερες δυνατές συνθήκες επιβίωσης, τόσο ως άτομα όσο και ως είδος. Κυρίως τα κοπάδια και οι αγέλες των άγριων ζώων, αλλά και τα σμήνη των πουλιών που αποδημούσαν, ήταν πάντα άξια παρατήρησης από τους ανθρώπους που τα κοιτούσαν με δέος αντιλαμβανόμενοι τη δύναμη της φύσης και της άγριας ζωής. Εξάλλου, από τα ζώα εξαρτιόταν και η επιβίωση του ανθρώπου ως θηρευτή, ενίοτε δε και ως θήραμα.

Με τις δραστηριότητες της ενότητας “Ταξίδι στο Serengeti National Park” οι μαθητές/-τριες θα εισαχθούν στην έννοια της παρατήρησης της μετανάστευσης των ζώων μέσα σε ένα οικοσύστημα και θα αντιληφθούν τις φυσικές και τις ανθρώπινες απειλές με τις οποίες τα μεταναστευτικά ζώα έρχονται συνεχώς αντιμέτωπα.

#### 4.2.2. Οι στόχοι της ενότητας.

“Τι θα μάθουμε από ένα ταξίδι στο Serengeti National Park;”

- α. Θα γνωρίσουμε την έννοια του οικοσυστήματος και θα αναγνωρίσουμε τη σημασία της διατήρησής του.
- β. Θα αντιληφθούμε τη σημασία της προστασίας της μεταναστευτικής συμπεριφοράς των ζώων ως μέσο για την προστασία της βιοποικιλότητας και του οικοσυστήματος.
- γ. Θα καταλάβουμε με ποιο τρόπο η μετανάστευση των ζώων συσχετίζεται με τη μετανάστευση των ανθρώπινων πληθυσμών.
- δ. Θα γνωρίσουμε ένα εθνικό πάρκο που έχει ανακηρυχθεί Μνημείο Παγκόσμιου Κληρονομιάς (Serengeti National Park - Τανζανία) από την UNESCO.

- ε. Θα ενημερωθούμε για την παγκόσμια πολυπληθέστερη μετανάστευση μεγάλων θηλαστικών που αποδημούν στην Αφρική (από την Τανζανία στην Κένυα).
- στ. Θα ενημερωθούμε σχετικά με τους φυσικούς κινδύνους που διατρέχουν οι αγέλες των ζώων που μεταναστεύουν κατά τη διάρκεια του ταξιδιού.
- ζ. Θα μάθουμε για τους κινδύνους που προέρχονται από τον άνθρωπο και απειλούν τη ζωή των άγριων ζώων.

#### 4.2.3. Στοιχεία οργάνωσης και μεθόδου.

##### α. Η ομάδα μας.

Η ομάδα μας αποτελείται από είκοσι (20) μαθητές/-τριες Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Γυμνάσιο, Γενικό ή Επαγγελματικό Λύκειο).

##### β. Διδακτική στρατηγική ενότητας: Σχέδιο εργασίας<sup>36</sup>.

γ. Διασύνδεση με τα σχολικά γνωστικά αντικείμενα: Βιολογία, Γεωγραφία, Νεοελληνική Γλώσσα, Πληροφορική.

δ. Ο χρόνος υλοποίησης: Εκατόν ογδόντα λεπτά (180΄) ή τέσσερις (4) διδακτικές ώρες.

ε. Τόπος υλοποίησης: Σχολικό Εργαστήριο Πληροφορικής.

στ. Μέσα υλοποίησης: Σύνδεση στο διαδίκτυο, ηλεκτρονικός υπολογιστής & βιντεοπροβολέας, πρόγραμμα κειμενογράφου.

##### ζ. Προετοιμασία.

---

<sup>36</sup> «Το Σχέδιο Εργασίας είναι μια μορφή ομαδικής διδασκαλίας που διαμορφώνουν από κοινού ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές.» (Φέρμελη, Ρουσσουμουστακάκη - Θεοδωράκη, Χατζηκώστα, & Γκαϊτίλχ, 2008).

Αναζητούμε σε βιβλιογραφικές ή διαδικτυακές πηγές υλικό που σχετίζεται με το θέμα της ενότητας, το ταξινομούμε και το οργανώνουμε με τη μορφή επιμέρους θεμάτων για έρευνα και μελέτη.

**Δημιουργούμε Φύλλο Εργασιών.**

#### **4.2.4. Περιγραφή.**

**1<sup>η</sup> διδακτική ώρα. Πρώτο στάδιο (ανάλυση): Ανάθεση επιμέρους θεμάτων στις ομάδες.**

Μετά την εισαγωγή (βλ. παραπάνω) ενημερώνουμε τους/τις μαθητές/-τριες για το θέμα με τίτλο “Ταξίδι στο Serengeti National Park” και ανακοινώνουμε ότι θα δημιουργήσουμε ένα συνεργατικό σχέδιο εργασίας γύρω από αυτό. Προτείνουμε τον χωρισμό των μαθητών σε έξι (6) ομάδες των 3-4 ατόμων και ζητάμε να συγκεντρωθούν ανά ομάδα σε κάποιο σημείο του χώρου. Θέτουμε στις ομάδες το αρχικό ερώτημα αν έχουν την εμπειρία της φυσικής παρατήρησης της αποδημίας κάποιου από τα είδη των μεταναστευτικών ζώων και αν θα ήθελαν να έχουν. Υποθέτοντας ότι η έμφυτη περιέργεια των παιδιών θα τα κινητοποιήσει να δώσουν θετική απάντηση στο δεύτερο ερώτημα, ενημερώνουμε πως θα ταξιδέψουμε (εικονικά) ως τη μακρινή Τανζανία για να «παρακολουθήσουμε» τη μετανάστευση περισσότερων από ένα εκατομμύριο οπληφόρων ζώων στο Serengeti National Park.

Για τον σκοπό αυτό θα πρέπει να ενημερωθούμε με πληροφορίες γύρω από τη φύση και τον σκοπό του ταξιδιού. Οι πληροφορίες αυτές θα συγκεντρωθούν σε ένα έντυπο το οποίο θα διανείμουμε σε μαθητές και εκπαιδευτικούς του σχολείου με σκοπό να κεντρίσουμε το ενδιαφέρον τους για την ιδιαίτερη αυτή δραστηριότητα, της παρατήρησης άγριων θηλαστικών κατά το μεταναστευτικό τους ταξίδι.

Τα θέματα - δραστηριότητες που είναι ήδη διατυπωμένα (φύλλο εργασιών), διανέμονται ηλεκτρονικά ή τυπωμένα και ανατίθενται στις ομάδες:

**Δραστηριότητα 1.** Τι ορίζουμε ως οικοσύστημα και ποια είναι τα συστατικά του; Πώς μελετάμε ένα οικοσύστημα και με ποιον τρόπο προστατεύεται η ισορροπία του; Αξιοποιήστε τις πληροφορίες από τη σχολική Βιολογία και συντάξτε μία παράγραφο με τίτλο «Τα οικοσυστήματα και η σημασία της διατήρησής τους για τη φύση».

**Δραστηριότητα 2.** Κατά μία επιστημονική θεωρία οι σύγχρονοι άνθρωποι εμφανίστηκαν μόνο στην ανατολική Αφρική και από εκεί μετανάστευσαν σε όλο τον κόσμο. Τι λέει η σχολική Βιολογία για αυτό; Μελετήστε τη σχετική ενότητα και γράψτε μία παράγραφο με τίτλο «"Πέρα από την Αφρική" Πώς η αφρικανική μετανάστευση συνέβαλε στην εξέλιξη του ανθρώπου».

**Δραστηριότητα 3.** Γιατί μεταναστεύουν τα ζώα και πώς καθοδηγούνται στο μακρύ ταξίδι της αποδημίας; Κάντε σύντομη αναφορά σε αντιπροσωπευτικά μεταναστευτικά είδη ζώων. Συντάξτε δύο παραγράφους υπό τον τίτλο «Αποδημία και μετανάστευση των ζώων».

**Δραστηριότητα 4. Serengeti National Park:** Συγκεντρώστε πληροφορίες μέσω διαδικτυακής αναζήτησης και παρουσιάστε τες οργανωμένα καλύπτοντας θέματα, όπως πού βρίσκεται αυτό το πάρκο, γιατί είναι Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς και προστατευόμενη περιοχή, πώς μπορεί κάποιος να ταξιδέψει ως εκεί και τι είδους δραστηριότητα μπορεί να αναπτύξει ως επισκέπτης. Χρησιμοποιήστε τον τίτλο «Το Serengeti National Park: Εθνικό πάρκο, προστατευόμενη περιοχή και Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς».

**Δραστηριότητα 5.** Παρακολουθήστε τις κινηματογραφημένες σκηνές<sup>37</sup> από την ετήσια μεγάλη αποδημία των άγριων θηλαστικών του Serengeti National Park και προσπαθήστε να καταγράψετε ορισμένους από τους φυσικούς κινδύνους που αντιμετωπίζουν τα οπληφόρα κατά τη διάρκεια της μετανάστευσής τους. Στη συνέχεια συντάξτε δύο παραγράφους με τίτλο «Η συναρπαστική μετανάστευση των μεγάλων θηλαστικών στο Serengeti National Park και οι φυσικοί κίνδυνοι για τα ζώα».

**Δραστηριότητα 6.** Το Serengeti National Park είναι εθνικό πάρκο και προστατευόμενη περιοχή. Ποιες ανθρώπινες παρεμβάσεις νομίζετε πως είναι επικίνδυνες, επειδή μπορούν να ανατρέψουν την ισορροπία του οικοσυστήματος; Στην παράγραφο που θα αναπτύξετε χρησιμοποιήστε τον τίτλο «Ανθρώπινες παρεμβάσεις που θέτουν σε κίνδυνο την ισορροπία του οικοσυστήματος μιας προστατευόμενης περιοχής».

**2η διδακτική ώρα. Δεύτερο στάδιο (σύνθεση): Οι ομάδες συνθέτουν την εργασία στα επιμέρους τμήματά της.**

Οι μαθητές/-τριες έχουν αναλάβει να συνθέσουν συνεργατικά ένα κείμενο βάσει του τίτλου και των υπότιτλων που παρατίθενται στη συνέχεια:

**Τίτλος: “Ταξίδι στο Serengeti National Park”.**

**Υπότιτλοι:**

- i. Τα οικοσυστήματα και η σημασία της διατήρησής τους για τη φύση.
- ii. Πέρα από την Αφρική: Πώς η αφρικανική μετανάστευση συνέβαλε στην εξέλιξη του ανθρώπου.
- iii. Αποδημία και μετανάστευση των ζώων.

---

<sup>37</sup> Ταινία με τίτλο «Great Migration from the Serengeti to the Maasai Mara, Kenya». Πηγή <https://www.youtube.com/watch?v=yI8rGO20G58>

- iv. Το Serengeti National Park· εθνικό πάρκο, προστατευόμενη περιοχή και Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.
- v. Η συναρπαστική μετανάστευση των μεγάλων θηλαστικών στο Serengeti National Park και οι φυσικοί κίνδυνοι για τα ζώα.
- vi. Ανθρώπινες παρεμβάσεις που θέτουν σε κίνδυνο την ισορροπία του οικοσυστήματος μιας προστατευόμενης περιοχής.

**3η διδακτική ώρα. Τρίτο στάδιο (παρουσίαση): Οι ομάδες επιμελούνται την περιορισμένη έκδοση του κειμένου.**

Οι μαθητές/-τριες επιμελούνται τα κείμενα γλωσσικά, τα πληκτρολογούν, τα εμπλουτίζουν με φωτογραφίες (ελεύθερες πνευματικών δικαιωμάτων) τα εκτυπώνουν σε περιορισμένα αντίτυπα και τα διανέμουν (σε άλλο χρόνο) ή τα κοινοποιούν ηλεκτρονικά στις διευθύνσεις των μελών της μαθητικής κοινότητας.

**4η διδακτική ώρα. Τέταρτο στάδιο (προεκτάσεις): Ας αναστοχαστούμε κι ας εμβαθύνουμε.**

Ολοκληρώνοντας την ενότητα με θέμα «Αποδημία και μετανάστευση των ζώων: Ταξίδι στο Serengeti National Park» συζητάμε με την ολομέλεια των μαθητών/-τριών ότι διαδικασίες που γίνονται στη φύση, όπως η μετανάστευση των ζώων, εξακολουθούν να παραμένουν σε αρκετά μεγάλο βαθμό ανεξιχνίαστες από τον άνθρωπο, παρά την ανάπτυξη της επιστήμης. Τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί αρκετή πρόοδος στο ζήτημα της επιστημονικής παρακολούθησης της μεταναστευτικής συμπεριφοράς των ζώων, με την τοποθέτηση μικροσκοπικών πομπών παρακολούθησης στο σώμα του ζώου. Παρόλα αυτά η μελέτη της αποδημίας ή της μετανάστευσης, δεν επαρκεί για την προστασία της.



Σύγχρονες επιστημονικές έρευνες καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η κλιματική αλλαγή, ως αποτέλεσμα του φαινομένου του θερμοκηπίου και της υπερθέρμανσης του πλανήτη, η γιγάντωση του αστικού χώρου με την επακόλουθη καταστροφή των ενδιαιτημάτων, τα μεγάλα αναπτυξιακά έργα και ο συνακόλουθος περιορισμός των βιοτόπων, η αποψίλωση και οι πυρκαγιές των δασών, η αύξηση της θερμοκρασίας των ωκεανών και η αλάτωση των υδάτων, η λαθροθηρία και η έλλειψη τροφής επηρεάζουν – μεταξύ άλλων παραγόντων – τη μετανάστευση των ζώων με δύο τρόπους. Τα αποδημητικά ζώα και πουλιά, όπως και τα μεταναστευτικά ψάρια, αντιμετωπίζουν καινούργια και συνεχώς αυξανόμενα εμπόδια στη διάρκεια του μεγάλου και επίπονου μεταναστευτικού ταξιδιού. Από την άλλη, πολλά είδη που ζουν είτε στην ξηρά ή σε γλυκά και θαλασσινά νερά έχουν ήδη μετακινηθεί προς νέες περιοχές ενδιαίτησης, λόγω της υποβάθμισης των βιοτόπων τους, η οποία επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την επιβίωσή τους και εν γένει τη βιοποικιλότητα.

#### **4.3. ΕΝΟΤΗΤΑ 3: “Τα αποδημητικά πουλιά συνδέουν την Ελλάδα με τον κόσμο.”**

*κείνο που μας προσάπτουνε τα χελιδόνια*

*- η άνοιξη που δεν φέραμε –*

*Οδυσσέας Ελύτης*

### 4.3.1. Εισαγωγή.

Όσοι πρόλαβαν να ζήσουν την παιδική τους ηλικία μαθαίνοντας τις εναλλαγές των εποχών από την αποδημία<sup>38</sup> των χελιδονιών και τις περιοδικές μετακινήσεις των νομάδων κτηνοτρόφων μαζί με τα κοπάδια τους από και προς τα χειμαδιά<sup>39</sup>, έχουν οπωσδήποτε κρατήσει στη μνήμη τους εικόνες μιας άλλης εποχής από έναν άλλο αιώνα. Η άφιξη ή η αναχώρηση των αποδημητικών πουλιών, που οι βιότοποι αναπαραγωγής τους βρίσκονταν εντός κατοικημένων αγροτικών, ημιαστικών και αστικών περιοχών, καθώς και η άφιξη ή αναχώρηση των κτηνοτρόφων με τα αιγοπρόβατά τους σε τόπο κατάλληλο είτε για να περάσουν το καλοκαίρι ή να ξεχειμάσουν<sup>40</sup>, σηματοδοτούσε κάποτε για τους παρατηρητές της πολύβουης ζωής της υπαίθρου τη μετάβαση από (την άνοιξη και) το καλοκαίρι στο (φθινόπωρο και τον) χειμώνα και αντίστροφα.

Σήμερα, τις εικόνες αυτές δύσκολα μπορεί να τις παρατηρήσει κάποιος μετά από την επέλαση της αστικοποίησης και την εντατικοποίηση της αγροτοκτηνοτροφικής παραγωγής σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας.

Σύμφωνα με τον Χανδρινό (2009) τα πουλιά είναι ζώα που χαρακτηρίζονται από μεγάλη κινητικότητα. Οι πληθυσμοί τους, σε αντίθεση με το σύνολο σχεδόν των θηλαστικών ή των ερπετών, μπορεί να είναι εξ ολοκλήρου ή εν μέρει μεταναστευτικοί. Η Ελλάδα, με το πλούσιο γεωγραφικό ανάγλυφο, είναι προορισμός διαχείμασης για αποδημητικά πουλιά που έρχονται από τον βορρά (χειμερινοί μετανάστες), ενώ συγχρόνως, αποτελεί ευνοϊκό σημείο στάσης για μεταναστευτικούς πληθυσμούς πουλιών στη διάρκεια του

---

<sup>38</sup> Ομαδική και περιοδική μετακίνηση ορισμένων ζώων σε θερμότερους τόπους για να διαχειμάσουν .

<sup>39</sup> Τόποι κατάλληλοι, κυρίως στα πεδινά, για να ξεχειμάζουν οι βοσκοί με τα κοπάδια τους.

<sup>40</sup> Να διαχειμάσουν, να περάσουν τον χειμώνα, να ξεχειμωνιάσουν.

ταξιδιού τους από και προς την αφρικανική ήπειρο (διερχόμενοι μετανάστες). Οι «χειμερινοί επισκέπτες» και οι «διερχόμενοι μετανάστες» είναι, λοιπόν, δύο από τις έξι (6) βασικές κατηγορίες στις οποίες κατανέμονται τα τετρακόσια σαράντα δύο (442) είδη της ελληνικής ορνιθοπανίδας με κριτήριο το καθεστώς και την παρουσία τους στην Ελλάδα (Χανδρινός, 2009).

Με τις δραστηριότητες της παρούσας ενότητας συνεργαζόμαστε στα πλαίσια ενός σχεδίου εργασίας για να μοιραστούμε την εκτίμησή μας για τα αποδημητικά πουλιά και την ανάγκη διατήρησής τους στην Ελλάδα και τον κόσμο. Έχοντας ως γενικό στόχο τη συλλογή υλικού για το θέμα μας, θα ενημερώσουμε τη σχολική και την τοπική κοινότητα για το περιεχόμενό του αξιοποιώντας τις δυνατότητες που μας δίνει το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

#### 4.3.2. Οι στόχοι της ενότητας.

Με τις δραστηριότητες για τη διερεύνηση του σχεδίου εργασίας «Τα αποδημητικά πουλιά συνδέουν την Ελλάδα με τον κόσμο» οι μαθητές/-τριες:

- α. Θα ενημερωθούν για τα αποδημητικά πουλιά της Ελλάδας, κυρίως τα χελιδόνια, από φορείς όπως η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, αλλά και η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.
- β. Θα ενημερωθούν για τον θεσμό της Παγκόσμιας Ημέρας Μεταναστευτικών Πουλιών World Migratory Bird Day - WMBD «μια παγκόσμια εκστρατεία αφιερωμένη στην ευαισθητοποίηση για τα αποδημητικά πτηνά και την ανάγκη διεθνούς συνεργασίας για τη διατήρησή τους».<sup>41</sup>

---

<sup>41</sup> <https://www.cms.int/en/news/world-migratory-bird-day-2020>

- γ. Θα μελετήσουν τα χαρακτηριστικά της αποδημίας των χελιδονιών, όπως τα έχει αποτυπώσει η ελληνική παράδοση στα παραμύθια και τα τραγούδια της.
- δ. Θα αντιληφθούν την αρχετυπική σύνδεση του ανθρώπου με τη φύση μέσω αρχαίων εθίμων που έχουν φτάσει ως την εποχή μας.
- ε. Θα προβληματιστούν σχετικά με την ανάγκη προστασίας των λειτουργικών συμπεριφορών των πουλιών, όπως η αποδημία.
- στ. Θα ενώσουν τις προσπάθειές τους προκειμένου να διαδώσουν όσα διδάχθηκαν.
- ζ. Θα συμβάλουν στην προσπάθεια ευαισθητοποίησης πάνω σε ένα διεθνές θέμα με βαθιές ρίζες στην ελληνική κουλτούρα

#### 4.3.3. Στοιχεία οργάνωσης και μεθόδου.

##### α. **Η ομάδα μας.**

Η ομάδα μας αποτελείται από είκοσι (20) μαθητές/-τριες Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Γυμνάσιο, Γενικό ή Επαγγελματικό Λύκειο).

##### β. **Διδακτική στρατηγική ενότητας:** Σχέδιο εργασίας.

##### γ. **Διασύνδεση με τα σχολικά γνωστικά αντικείμενα:** Αρχαία Ελληνικά, Βιολογία, Νεοελληνική Γλώσσα, Πληροφορική.

##### δ. **Χρόνος υλοποίησης:** Διακόσια εβδομήντα λεπτά (270') ή έξι (6) διδακτικές ώρες.

##### ε. **Τόπος υλοποίησης:** Σχολικό Εργαστήριο Πληροφορικής.

##### στ. **Μέσα υλοποίησης:** Σύνδεση στο διαδίκτυο, ηλεκτρονικός υπολογιστής & βιντεοπροβολέας, πρόγραμμα κειμενογράφου.

##### ζ. **Προετοιμασία.**

Αναζητούμε σε βιβλιογραφικές ή διαδικτυακές πηγές υλικό που σχετίζεται με το θέμα της ενότητας, το ταξινομούμε και το οργανώνουμε με τη μορφή επιμέρους θεμάτων για έρευνα και μελέτη.

**Δημιουργούμε Φύλλο Εργασιών.**

#### 4.3.4. Περιγραφή.

**1η διδακτική ώρα. Πρώτο στάδιο (ανάλυση): Ανάθεση επιμέρους θεμάτων στις ομάδες.**

Μετά την εισαγωγή (βλ. παραπάνω) ενημερώνουμε τους/τις μαθητές/-τριες για το θέμα με τίτλο «Τα αποδημητικά πουλιά συνδέουν την Ελλάδα με τον κόσμο» και ανακοινώνουμε ότι θα συνεργαστούμε σε ένα ομαδικό σχέδιο εργασίας προκειμένου να γνωρίσουμε οι ίδιοι και να κοινοποιήσουμε μέσω του διαδικτύου το αντικείμενο της έρευνας και της μελέτης μας.

Αφορμή για την υλοποίηση των δραστηριοτήτων της ενότητας αποτελεί ο εορτασμός της Παγκόσμιας Ημέρας Μεταναστευτικών Πουλιών 2020, που είναι ορισμένη για τις 10 Οκτωβρίου (2020) με θέμα Birds Connect Our World. «Το θέμα υπογραμμίζει τη σημασία της διατήρησης και αποκατάστασης της ακεραιότητας των οικοσυστημάτων, το γεγονός ότι τα αποδημητικά πτηνά αποτελούν μέρος της κοινής μας φυσικής κληρονομιάς και ότι εξαρτώνται από ένα δίκτυο τοποθεσιών κατά μήκος των μεταναστευτικών τους διαδρομών για αναπαραγωγή, σίτιση, ανάπαυση και χειμώνα (WMBD, 2020).» Μετά την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων θα γίνει κοινοποίηση του περιεχομένου τους<sup>42</sup>.

---

<sup>42</sup> <https://www.worldmigratorybirdday.org/register-your-event>

Προτείνουμε τον χωρισμό των μαθητών σε πέντε (5) ομάδες των τεσσάρων (4) ατόμων και ζητάμε τη συγκέντρωση των μελών ανά ομάδα στο ίδιο σημείο του χώρου του σχολικού εργαστηρίου της Πληροφορικής. Θέτουμε στις ομάδες το αρχικό ερώτημα, ποια αποδημητικά πουλιά γνωρίζουν που διαχειμάζουν ή «ξεκαλοκαιριάζουν» (προφ.) στην Ελλάδα και με ποιο τρόπο έχει γίνει αντιληπτή η παρουσία τους. Πιθανότατα οι απαντήσεις που θα πάρουμε, οι οποίες θα αντληθούν από τις εμπειρίες των μαθητών, θα αφορούν στα χελιδόνια ή τους πελαργούς που είναι εύκολα αναγνωρίσιμα, λόγω των χαρακτηριστικών τους, ιδιαίτερα όμως, επειδή φωλιάζουν συχνά σε μέρη κοντά ή εντός των ανθρώπινων οικισμών.

Τα θέματα που είναι ήδη διατυπωμένα διανέμονται ηλεκτρονικά ή τυπωμένα και ανατίθενται στις ομάδες:

**Δραστηριότητα 1. Το παιδικό καλωσόρισμα των χελιδονιών: Η αρχαιολογική σύνδεση του ανθρώπου με τη φύση μέσω αρχαίων εθίμων που έχουν φτάσει ως την εποχή μας.** Παρατηρήστε προσεκτικά τις εικόνες της αγγειογραφίας (**Εικόνα 1**) και της ασπρόμαυρης φωτογραφίας (**Εικόνα 2**). Βρείτε τα κοινά τους στοιχεία, αλλά και τις διαφορές τους. Προσπαθήστε στη συνέχεια να ανακαλύψετε με ποιο έθιμο συνδέεται η ελληνική παράδοση χιλιάδων χρόνων. Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας σε αξιόπιστες πηγές δημιουργήστε ένα κείμενο 150-200 λέξεων υπό τον τίτλο «Το παιδικό καλωσόρισμα των χελιδονιών: Η αρχαιολογική σύνδεση του ανθρώπου με τη φύση μέσω αρχαίων εθίμων που έχουν φτάσει ως την εποχή μας.» Μπορείτε επίσης να κατασκευάσετε ένα ξύλινο ομοίωμα χελιδόνας όπως αυτό της Εικόνα 2, για να διακοσμήσετε την τάξη σας.

**Εικόνα 1.** Διάλογος σε παράσταση αγγείου, ο οποίος στη νέα ελληνική αποδίδεται ως εξής: «Ένα χελιδόνι!», «Μα τον Ηρακλή, ήρθε η άνοιξη!» (παράσταση σε αττικό αγγείο, 6ος αι. π.Χ., Αγία

Πετρούπολη). Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο 6/9/2020. Πηγή: Ελληνικός Πολιτισμός.  
<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/eisodos.htm>

**Εικόνα 2.** «Χελιδόνισμα» στο Σιτοχώρι Σερρών το 1967. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο 6/9/2020. Πηγή ΘΡΑΚΗ. <https://ilovethrace.wordpress.com/>.

**Δραστηριότητα 2. Το χελιδόνι στην ελληνική λαογραφία και παράδοση. Μελέτη των χαρακτηριστικών της αποδημίας του χελιδονιού μέσα από κείμενα της ελληνικής λαογραφίας.**

Μελετήστε τα παρακάτω κείμενα και συγκεντρώστε αναφορές που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της αποδημίας του χελιδονιού. Δημιουργήστε ψηφιακό αρχείο (150 – 200 λέξεις) με τα στοιχεία της μελέτης σας. Το αρχείο σας, μετά την ολοκλήρωση της επιμέλειάς του, θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του σχολείου σας, με τον τίτλο της εργασίας που σας έχει δοθεί: «Το χελιδόνι στην ελληνική λαογραφία και παράδοση. Μελέτη των χαρακτηριστικών της αποδημίας του χελιδονιού μέσα από κείμενα της ελληνικής λαογραφίας».

- α. **Ο σπουργίτης, το χελιδόνι και το μυρμήγκι.** Λαϊκό παραμύθι, από το βιβλίο: Γ.Α. Μέγας, Ελληνικά Παραμύθια, Β΄, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & Σίας Α.Ε., 2001. Ανακτήθηκε 6/9/2020 από Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού – Νέα Ελληνική Λογοτεχνία & Πολιτισμός:
- β. **Χελιδονίσματα.** Δημοτικά. Από το βιβλίο: Τραγούδια ρωμαίικα. Popularia carmina Graeciae recentioris, edidit Arnoldus Passow, Lipsiae in aedibus B.G. Teubneri, 1860. Ανακτήθηκε 6/9/2020 από Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού – Νέα Ελληνική Λογοτεχνία & Πολιτισμός:
- γ. **Τέλλος Άγρας, Χελιδονοφωλιές.** Από το βιβλίο: Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού, μέρος δεύτερο, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, 1975.

Ανακτήθηκε 6/9/2020 από Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού – Νέα Ελληνική Λογοτεχνία & Πολιτισμός:

**Δραστηριότητα 3. «Η μετανάστευση του πελαργού σε δέκα ερωτήσεις. Πηγή Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία.»** Στην επίσημη ιστοσελίδα της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας έχετε την ευκαιρία να ενημερωθείτε για τη μετανάστευση των πελαργών: Πώς γίνεται, ποια η πορεία των πελαργών προς και από την Αφρική και ποιες είναι οι μέθοδοι παρακολούθησης της μετανάστευσής τους (μέθοδος της δακτυλίωσης και των δορυφορικών πομπών). Επιπλέον, μπορείτε να βρείτε αξιόλογα στοιχεία για τις απειλές που αντιμετωπίζει αυτό το μεταναστευτικό είδος. Αντλήστε δέκα ερωτήσεις από το υλικό της Ορνιθολογικής και δημιουργήστε ένα ψηφιακό κουίζ<sup>43</sup> που θα αναρτηθεί στην επίσημη ιστοσελίδα του σχολείου σας με τίτλο

«Η μετανάστευση του πελαργού σε δέκα ερωτήσεις. Πηγή Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία.»

**Δραστηριότητα 4. Η Ευρωπαϊκή Ένωση για τα χελιδόνια. Η Ευρωπαϊκή Γενική Διεύθυνση για το Περιβάλλον ευαισθητοποιεί τα παιδιά για τους κινδύνους που απειλούν τα χελιδόνια. Αν και το βιβλίο “Όμορφα που είναι τα χελιδόνια!” (2004) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, απευθύνεται σε παιδιά μικρότερης ηλικίας από εσάς, δεν παύει να αποτελεί μια αξιόλογη προσπάθεια ενημέρωσης και εκπαίδευσης των παιδιών πάνω στις απειλές και τους κινδύνους με τα οποία έρχονται αντιμέτωπα τα χελιδόνια. Διαβάστε τις είκοσι τέσσερις (24) σελίδες του κειμένου και συντάξτε μια παρουσίαση του βιβλίου (150 – 200 λέξεις) υπό τον τίτλο «Μια μετανάστευση που δε θέλουμε να**

---

<sup>43</sup> Στο πρόγραμμα περιήγησής σας στο Web, μεταβείτε στο [Forms.Office.com](https://forms.office.com).



σταματήσει!». Για περισσότερες πληροφορίες για τα χελιδόνια ακολουθήστε στον σύνδεσμο:

[https://www.ornithologiki.gr/page\\_cn.php?tid=2659&aID=1113](https://www.ornithologiki.gr/page_cn.php?tid=2659&aID=1113)

**Εικόνα 3.** Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος Ευρωπαϊκής Ένωσης. “Όμορφα που είναι τα χελιδόνια !”. Εκδόσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης. 2004. Σελίδες 24. Ανακτήθηκε 6/9/2020 <https://www.openbook.gr/omorfa-pou-einai-ta-xelidonia/>

**Δραστηριότητα 5.** Θεωρήστε ότι κάποιος παράφρων ηγέτης νομοθετεί υπέρ της καταστροφής των φωλιών των χελιδονιών αδιαφορώντας για την επακόλουθη θανάτωση των νεοσσών<sup>44</sup>. Συντάξτε ένα κείμενο επιχειρημάτων (150 – 200 λέξεις) για να αντισταθείτε στην καταστροφική αυτή στάση με τον τίτλο «Διατηρήστε τις χελιδονοφωλιές – προστατέψτε τα χελιδόνια!». Πριν προχωρήσετε στη σύνταξη του κειμένου, το οποίο θα αναρτηθεί στην επίσημη ιστοσελίδα του σχολείου σας, διαβάστε για την «Εξόντωση σπουργιτιών στην Κίνα» από το αντικείμενο «Μεγάλες περιβαλλοντικές καταστροφές» του Φωτόδεντρου στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-10859>

και παρακολουθήστε το σύντομο βίντεο<sup>45</sup> του Chris Jordan για τα άλμπατρος.

**2η διδακτική ώρα. Δεύτερο στάδιο (σύνθεση): Οι ομάδες προχωρούν στη σύνθεση των εργασιών τους.**

Ο εκπαιδευτικός αναμένει την ολοκλήρωση των παρακάτω εργασιών:

- α. «Το παιδικό καλωσόρισμα των χελιδονιών: Η αρχετυπική σύνδεση του ανθρώπου με τη φύση μέσω αρχαίων εθίμων που έχουν φτάσει ως την εποχή μας.»

---

<sup>44</sup> Ο Νόμος 4039/2012 - ΦΕΚ Α-15/2-2-2012 «Για τα δεσποζόμενα και τα αδέσποτα ζώα συντροφιάς και την προστασία των ζώων από την εκμετάλλευση ή τη χρησιμοποίηση με κερδοσκοπικό σκοπό.» απαγορεύει ρητά και κατηγορηματικά την κακοποίηση των ζώων, κάθε μορφής.

<sup>45</sup> <https://vimeo.com/218502282>

- β. «Το χελιδόني στην ελληνική λαογραφία και παράδοση. Μελέτη των χαρακτηριστικών της αποδημίας του χελιδονιού μέσα από κείμενα της ελληνικής λαογραφίας.»
- γ. «Η μετανάστευση του πελαργού σε δέκα ερωτήσεις.» Πηγή Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία: [https://www.ornithologiki.gr/page\\_in.php?tID=1926](https://www.ornithologiki.gr/page_in.php?tID=1926).
- δ. Η Ευρωπαϊκή Ένωση για τα χελιδόνια. Η Ευρωπαϊκή Γενική Διεύθυνση για το Περιβάλλον ευαισθητοποιεί τα παιδιά για τους κινδύνους που απειλούν τα χελιδόνια. «Μια μετανάστευση που δεν θέλουμε να σταματήσει!».
- ε. «Διατηρήστε τις χελιδονοφωλιές – προστατέψτε τα χελιδόνια».

Όσο οι μαθητές εργάζονται ομαδικά ο εκπαιδευτικός κρατάει ρόλο εμπνευστή. Ενθαρρύνει, καθοδηγεί, απαντάει σε απορίες και διαχειρίζεται τον συντονισμό των μελών των ομάδων, αν χρειαστεί.

**3η διδακτική ώρα. Τρίτο στάδιο (παρουσίαση): Οι ομάδες παρουσιάζουν τις ομαδικές εργασίες τους στην ολομέλεια της τάξης.**

Οι μαθητές/-τριες επιμελούνται τα κείμενα γλωσσικά, τα πληκτρολογούν, τα εμπλουτίζουν με φωτογραφίες<sup>46</sup> (ελεύθερες πνευματικών δικαιωμάτων ή αναφέρουν την πηγή) και τα αναρτούν στην επίσημη ιστοσελίδα του σχολείου τους, καθώς και στην ιστοσελίδα της Παγκόσμιας Ημέρας Μεταναστευτικών Πουλιών 2020 (βλ. παραπάνω).

**4η διδακτική ώρα. Τέταρτο στάδιο (προεκτάσεις): Αναστοχασμός, εμβάθυνση, συμπεράσματα.**

Ολοκληρώνοντας την ενότητα με θέμα «Τα αποδημητικά πουλιά συνδέουν την Ελλάδα με τον κόσμο» ενημερώνουμε την ολομέλεια των μαθητών/-τριών πως η προαιώνια ευνοϊκή στάση των ανθρώπων απέναντι στα συμπαθή αποδημητικά πουλιά, τις

---

<sup>46</sup> Bird Photographer of the Year 2020 Winners <https://www.birdpoty.co.uk/bpoty-2020-winners>

τελευταίες δεκαετίες δοκιμάζεται από ατομικές και συλλογικές συμπεριφορές εχθρότητας ή αδιαφορίας. Ως αντιστάθμισμα στην έλλειψη φιλοπεριβαλλοντικής στάσης παρεμβαίνουν οι δράσεις οργανώσεων και οργανισμών που αγωνίζονται να ανατρέψουν τα άσχημα δεδομένα. Ωστόσο, η φθορά θα επέλθει πιο γρήγορα από όσο φανταζόμαστε, αν δεν αλλάξει η στάση του καθενός από εμάς απέναντι στη φύση που δοκιμάζει τις αντοχές της μπροστά στην ανθρώπινη ανευθυνότητα.

**5η και 6η διδακτική ώρα. Διεξαγωγή συζήτησης και εξαγωγή συμπερασμάτων.**

Προβολή ολόκληρης της ταινίας του Chris Jordan για τα άλμπατρος. Διεξαγωγή συζήτησης και εξαγωγή συμπερασμάτων<sup>47</sup> μετά την ολοκλήρωση της προβολής.

#### **4.4. ΕΝΟΤΗΤΑ 4: “Εθελοντισμός για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών άγριας ζωής.”**

*Δεν κληρονομούμε τη γη από τους προγόνους μας, τη δανειζόμαστε από τα παιδιά μας.*

*Παροιμία αυτόχθονων Ινδιάνων της Αμερικής*

---

<sup>47</sup> <https://vimeo.com/264508490>

#### 4.4.1. Εισαγωγή.

Ορισμένες φορές στον δημόσιο διάλογο συναντάμε την άποψη ότι ο άνθρωπος αποτελεί το «κέντρο» του κόσμου μας και πως όλα τα άλλα, οι οργανισμοί και το άβιο περιβάλλον, δημιουργήθηκαν για να τον υπηρετούν. Παρόλα αυτά, γνωρίζουμε πως αν ο χρόνος, από τότε που δημιουργήθηκε ο πλανήτης μέχρι σήμερα, αντιστοιχούσε στο διάστημα ενός εικοσιτετραώρου, η παρουσία του ανθρώπου πάνω στη γη θα ισοδυναμούσε με λιγότερο από ένα λεπτό. Επομένως, πέρα από κάθε αμφιβολία, η εμφάνιση των φυτών και των ζώων προηγείται χρονικά και είναι αρχαιότερη από αυτή των ανθρώπων, παρά τη συχνά «ένοχη» αποσιώπηση αυτής της παραδοχής.

Από την άλλη πλευρά, η ταχεία οικιστική εξάπλωση μαζί με τις υποδομές των έργων για την κάλυψη των αναγκών του συνεχώς αυξανόμενου πληθυσμού της γης (εντατικές καλλιέργειες, βιομηχανίες, αυτοκινητόδρομοι, αεροδρόμια, φράγματα, ορυχεία, τεχνητές λίμνες κ.λπ.) πραγματοποιείται σε εκτάσεις όπου οι άλλοι οργανισμοί εξακολουθούν να διατηρούν τα ενδιαιτήματά τους, μέσα στον βιότοπο και το οικοσύστημα ένταξης, μικρό ή μεγάλο. Άρα, ο άνθρωπος που έχει την τάση να εξαπλώνεται και να μεταβάλλει χάρη του εαυτού του ό, τι τον περιβάλλει - το έδαφος, τα ποτάμια, τις λίμνες και τους ωκεανούς, και τον αέρα ακόμη - δεν αφήνει ανέπαφο κανέναν βιότοπο και κανένα οικοσύστημα. Όμως, η υποχρέωση των ανθρώπων είναι να διατηρήσουν τους φυσικούς πόρους για να τους κληροδοτήσουν στις μελλοντικές γενιές<sup>48</sup>.

Το αισιόδοξο είναι πως, εκτός από τους επιστήμονες, υπάρχουν ανάμεσά μας αρκετοί απλοί πολίτες, που έχουν αντιληφθεί ότι, αφού ως είδος εξαπλωθήκαμε σχεδόν σε κάθε

---

<sup>48</sup> «Δεν κληρονομούμε τη γη από τους προγόνους μας, τη δανειζόμαστε από τα παιδιά μας.» Παροιμία αυτόχθονων Ινδιάνων της Αμερικής.

γωνιά αυτού του πλανήτη χωρίς να υπολογίζουμε, από άγνοια ή εσκεμμένα, τις επιπτώσεις αυτής της χωρο-κατάληψης ή χωρο-κατάκτησης, είμαστε υποχρεωμένοι να δράσουμε για να περιορίσουμε τις συνέπειες. Αυτό σημαίνει πως καλούμαστε να εργαστούμε για τη συνύπαρξή μας με τους άλλους οργανισμούς, κάποιους από τους οποίους καταστήσαμε ευάλωτους στην εξαφάνιση, καθώς τους εξοντώνουμε άμεσα με αιχμαλωσία ή θήρευση, ενώ συγχρόνως υποβαθμίζουμε διαρκώς τα στοιχεία του άβιου περιβάλλοντος με τα οποία αλληλοεπιδρούν. Δεν πρόκειται για κάποιου είδους παραχώρηση, αλλά μάλλον για επιτακτική ανάγκη, εξαιτίας της μεγάλης και επικίνδυνης ανισορροπίας που έχει ήδη προκληθεί στο οικοσύστημα. Από αυτή την ανισορροπία πλήττεται και το ανθρώπινο είδος.

Το περιβάλλον, λόγω της κατάστασης που έχει περιέλθει, χρειάζεται επείγοντως την ανάπτυξη δράσεων εθελοντισμού<sup>49</sup> για την προστασία των ειδών που κινδυνεύουν ή απειλούνται με εξαφάνιση. Ανάμεσα στα παγκόσμια απειλούμενα είδη, σύμφωνα με το World Wide Fund for Nature – WWF και «Το Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζώων της Ελλάδας», ανήκουν ορισμένα που σημαντικοί πληθυσμοί τους συναντώνται και στην Ελλάδα, όπως το μεταναστευτικό είδος της χελώνας καρέτα.

Με τις δραστηριότητες της παρούσας ενότητας συνεργαζόμαστε στα πλαίσια ενός σχεδίου εργασίας για να γνωρίσουμε τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει ο εθελοντισμός στην προστασία της αποδημίας και της μετανάστευσης των ζώων.

---

<sup>49</sup> Η εργασία που γίνεται με τη μορφή προσφοράς και με κριτήριο, όχι την αμοιβή, αλλά την αλληλεγγύη και τον αλtruισμό ονομάζεται «εθελοντική» και αυτός που την εκτελεί «εθελοντής/-τρια».

#### 4.4.2. Οι στόχοι της ενότητας.

Με τις δραστηριότητες για τη διερεύνηση του σχεδίου εργασίας «Εθελοντισμός για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών άγριας ζωής» οι μαθητές/-τριες

- α. Θα ενημερωθούν και θα συνειδητοποιήσουν την ανάγκη της διατήρησης της βιοποικιλότητας και της ισορροπίας των οικοσυστημάτων.
- β. Θα ενημερωθούν για πρωτοβουλίες που αφορούν στη διατήρηση της αποδημίας των άγριων ζώων σε τοπικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.
- γ. Θα γνωρίσουν τα απειλούμενα μεταναστευτικά είδη άγριας ζωής της Ελλάδας με επίκεντρο τη θαλάσσια χελώνα.
- δ. Θα συγκεντρώσουν πληροφορίες για τον αγώνα επιβίωσης των αποδημητικών και μεταναστευτικών ειδών, απειλούμενων ή μη.
- ε. Θα εισαχθούν στο θέμα των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στην αποδημία των ειδών.
- στ. Θα γνωρίσουν τις δράσεις ενός φορέα διαχείρισης προστατευόμενης περιοχής και θα αναγνωρίσουν την αξία του.
- ζ. Θα ευαισθητοποιηθούν σχετικά με τον εθελοντισμό για την αποδημία των άγριων ζώων.

#### 4.4.3. Στοιχεία οργάνωσης και μεθόδου.

α. **Η ομάδα μας.**

Η ομάδα μας αποτελείται από είκοσι (20) μαθητές/-τριες Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Γυμνάσιο, Γενικό ή Επαγγελματικό Λύκειο).

β. **Διδακτική στρατηγική ενότητας:** Σχέδιο εργασίας και επίλυση προβλήματος.

- γ. **Διασύνδεση με τα σχολικά γνωστικά αντικείμενα:** Αγγλικά, Βιολογία, Καλλιτεχνικά, Νεοελληνική Γλώσσα, Πληροφορική.
- δ. **Ο χρόνος υλοποίησης:** Εκατόν ογδόντα λεπτά (180΄) ή τέσσερις (4) διδακτικές ώρες.
- ε. **Τόπος υλοποίησης:** Σχολικό Εργαστήριο Πληροφορικής.
- στ. **Μέσα υλοποίησης:** Σύνδεση στο διαδίκτυο, ηλεκτρονικός υπολογιστής & βιντεοπροβολέας, πρόγραμμα κειμενογράφου. Υλικά κατασκευών ή χειροτεχνίας. Άδεια χρησιμοποιημένα πλαστικά μπουκάλια νερού.

ζ. **Προετοιμασία.**

Αναζητούμε σε βιβλιογραφικές ή διαδικτυακές πηγές **υλικό** που σχετίζεται με το θέμα της ενότητας, το ταξινομούμε και το οργανώνουμε με τη μορφή επιμέρους θεμάτων για έρευνα και μελέτη. Προετοιμάζουμε τις κονκάρδες του εθελοντισμού και απλά υλικά κατασκευών και χειροτεχνίας. Συγκεντρώνουμε άδεια χρησιμοποιημένα πλαστικά μπουκάλια νερού.

**Δημιουργούμε Φύλλο Εργασιών**

**4.4.4. Περιγραφή.**

**1η διδακτική ώρα. Πρώτο στάδιο (ανάλυση): Χωρισμός ομάδων, ανάθεση ρόλων και επιμερισμός θεμάτων.**

Η ολομέλειά μας, μετά από τη γενική εισαγωγή στο θέμα (βλ. παραπάνω), παρακινείται από τον/την εκπαιδευτικό να οργανώσει μια εκστρατεία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για τον περιβαλλοντικό εθελοντισμό σε σχέση με τη διατήρηση της «άγριας» μετανάστευσης.

Η εικοσαμελής ομάδα χωρίζεται σε δύο υποομάδες με ίσο αριθμό μελών, τους «εθελοντές/-τριες» και τους «εκπαιδευόμενους εθελοντές/-τριες». Για να υπάρχει

διάκριση μεταξύ τους πλαστικοποιούμε νωρίτερα τις κάρτες που γράφουν «εθελοντής/-τρια» ή «εκπαιδευόμενος εθελοντής/-τρια» και τις κρεμάμε από τις μπλούζες των παιδιών, σύμφωνα με την επιλογή τους.

Γράφουμε στον πίνακα τις φράσεις «ΝΑΙ στον εθελοντισμό για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών» και «ΟΧΙ στον εθελοντισμό για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών». Ζητάμε από τους μαθητές και τις μαθήτριες να αντιγράψουν μυστικά σε μισή σελίδα τετραδίου τη φράση με την οποία πραγματικά συμφωνούν και να ψηφίσουν. Χρησιμοποιούμε για κάλπη ένα χάρτινο κουτί (κατά προτίμηση από ανακυκλωμένο χαρτί). Μετά το πέρας της ψηφοφορίας καταμετράμε και σημειώνουμε το αποτέλεσμα. Η διαδικασία θα επαναληφθεί στο τέλος, προκειμένου να σφυγμομετρήσουμε την μετατόπιση της επιλογής των μαθητών/-τριών, πριν και μετά από την ολοκλήρωση της ενότητας του προγράμματος (διερεύνηση στάσεων “πριν” και “μετά”).

Στη συνέχεια, δημιουργούμε μεικτά ζεύγη από «εθελοντές/-τριες» και «εκπαιδευόμενους/-ες εθελοντές/-τριες». Ο/Η «εθελοντής/-τρια» ενημερώνεται ο ίδιος και συγχρόνως ενημερώνει τον/την «εκπαιδευόμενο/-η εθελοντή/-τρια» και ύστερα εκείνος/-η την ολομέλεια (κυκλική αλληλεπίδραση).

Η πληροφόρηση γίνεται από το προτεινόμενο υλικό αρχών και ενημέρωσης που έχει επιλέξει ο εκπαιδευτικός (βλ. πίνακα στην επόμενη σελίδα). Οι συμμετέχοντες/-ουσες λαμβάνουν τον πίνακα με τις διευθύνσεις των κειμένων σε ηλεκτρονική μορφή, όπως ακολουθεί παρακάτω.

**2η διδακτική ώρα. Δεύτερο στάδιο (σύνθεση-παρουσίαση): Οι μαθητές/-τριες αλληλο-εκπαιδούνται.**



Οι «εθελοντές/-τριες» επιλέγουν τον τρόπο που θα κατατοπίσουν τον/την «εκπαιδευόμενο/-η» και εκείνος/-η με τη σειρά του την ολομέλεια. Τα ζεύγη των μαθητών κάθονται μπροστά στον υπολογιστή προκειμένου να λάβουν γνώση του υλικού. Μπορούν να δημιουργήσουν έναν εννοιολογικό χάρτη, έναν συγκεντρωτικό χάρτη ή μια παρουσίαση σε ηλεκτρονική ή απλή μορφή. Ο διαθέσιμος χρόνος που δίνεται για την παρουσίαση είναι 2' - 3' ανά ομάδα.

**Πίνακας 6.** Θέματα και υλικό αρχών και ενημέρωσης για εθελοντική δράση σχετικά με τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών με επίκεντρο τη χελώνα *caretta caretta*.

Δραστηριότητες	Υλικό αρχών και ενημέρωσης
α. «Ο σύγχρονος άνθρωπος και η εξάντληση των φυσικών πόρων: Το Χρονικό ενός προαναγγεληθέντος θανάτου <sup>50</sup> .»	<u>«Ένα παλιό μήνυμα για τον σύγχρονο κόσμο»</u> . Ινδιάνος Σιάτλ. Μετάφραση Ζήσιμος Λορεντζάτος. Εφημερίδα Το Βήμα 16/1/1977. Ανακτήθηκε 8/9/2020 από το διαδίκτυο.
β. Παγκόσμια Σύμβαση για τη Διατήρηση των Μεταναστευτικών Ειδών Άγριων Ζώων - Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS).	<u>Εισαγωγή στο κείμενο της σύμβασης<sup>51</sup></u> . <u>Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 από το διαδίκτυο.</u>

<sup>50</sup> Ελληνικός τίτλος μυθιστορήματος του νομπελίστα λογοτέχνη Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες σε μετάφραση της Μαρία Παλαιολόγου από τις εκδόσεις Ψυχογιός.

<sup>51</sup> Η Ελλάδα είναι μέλος της Σύμβασης από τον Οκτώβριο του 1999 (Αρ. Μέλους 062).

<p>γ. «Η μετανάστρια χελώνα που κινδυνεύει με εξαφάνιση» [Caretta (Linnaeus, 1758) Καρέτα, Loggerhead sea turtle]»</p>	<p>Μαργαριτούλης Δημήτρης (Διασκευή). Από το βιβλίο: Λεγάκις, Α. &amp; Μαραγκού, Π. 2009. Το Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζώων της Ελλάδας. Ελληνική Ζωολογική Εταιρεία, Αθήνα, 528 σελ.</p>
<p>δ. «Ο αγώνας επιβίωσης της θαλάσσιας χελώνας.»</p>	<p>Ταινία animation του Scott Gass. TED-Ed: Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 από το διαδίκτυο<sup>52</sup>.</p>
<p>ε. «Το μακρύ ταξίδι της χελώνας.»</p>	<p>Άρθρο της εφημερίδας ΤΟ ΒΗΜΑ (ηλεκτρονική έκδοση). Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 8/9/2020<sup>53</sup>.</p>
<p>στ. «Η κλιματική αλλαγή φέρνει κυριαρχία των θηλυκών στις θαλάσσιες χελώνες.»</p>	<p>Άρθρο της εφημερίδας naftemporiki.gr (ηλεκτρονική έκδοση). 21/5/2014. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 8/9/2020<sup>54</sup></p>
<p>ζ. <b><u>Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου</u></b> (ΕΘΠΖ) - National Marine Park o Zakynthos.</p>	<p>Ταινία για τις δράσεις του Φορέα Διαχείρισης του ΕΘΠΖ<sup>55</sup>.</p>

<sup>52</sup>[https://www.ted.com/talks/scott\\_gass\\_the\\_survival\\_of\\_the\\_sea\\_turtle/transcript?language=el#t-254750](https://www.ted.com/talks/scott_gass_the_survival_of_the_sea_turtle/transcript?language=el#t-254750)

<sup>53</sup><https://www.tovima.gr/2011/03/10/world/to-makry-taksidi-tis-xelwnas/>

<sup>54</sup><https://m.naftemporiki.gr/story/809444/i-klimatiki-allagi-fernei-kuriarxiatonthilukon-stis-thalassies-xelones>

<sup>55</sup><https://www.youtube.com/watch?v=S4xiQ3EDtoI>

<p>η. «Γίνε full time εθελοντής/-τρια στα προγράμματα εθελοντισμού του Συλλόγου για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας, Αρχέλων.»</p>	<p>Κείμενο ιστοσελίδας που διατίθεται στο διαδίκτυο. Ανακτήθηκε στις 8/9/2020<sup>56</sup>.</p>
<p>θ. «Γίνε part time εθελοντής/-τρια στα προγράμματα εθελοντισμού του Συλλόγου για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας, Αρχέλων.»</p>	<p>Κείμενο ιστοσελίδας που διατίθεται στο διαδίκτυο. Ανακτήθηκε στις 8/9/2020<sup>57</sup>.</p>
<p>ι. «Επιλέγω πρόγραμμα εθελοντισμού.»</p>	<p>Κείμενο Archelon, 2020. Our Projects. (Απαιτείται γνώση αγγλικής.) Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 από το διαδίκτυο στη διεύθυνση <a href="https://www.archelon.gr/files/ARCHELON_2020.pdf">https://www.archelon.gr/files/ARCHELON_2020.pdf</a></p>

### 3η διδακτική ώρα. Δραστηριότητα επίλυσης προβλήματος.

Μετά από την ολοκλήρωση της ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της ολομέλειας, οργανώνουμε δραστηριότητα με τη μέθοδο της επίλυσης προβλήματος. Το πρόβλημα που τίθεται προς διερεύνηση είναι η αντιμετώπιση των αρνητικών αντιδράσεων επαγγελματιών, κατοίκων και επισκεπτών μιας παραλίας ωοτοκίας της χελώνας καρέτα. Εντοπίζουμε ποιοι αντιδρούν και γιατί. Αποφασίζουμε τον τρόπο που θα επιλύσουμε το

<sup>56</sup> [https://www.archelon.gr/contents/volunt\\_fulltime.php?mid=2&mid2=90](https://www.archelon.gr/contents/volunt_fulltime.php?mid=2&mid2=90)

<sup>57</sup> <https://www.archelon.gr/contents/Part-time.php?mid=2&mid2=54&mid3=66>

πρόβλημα καθεμιάς ομάδας ανθρώπων από αυτούς που αντιδρούν. Συλλέγουμε πληροφορίες για τις εναλλακτικές λύσεις. Επιλέγουμε την καταλληλότερη. Την υλοποιούμε και αξιολογούμε (θεωρητικά) το αποτέλεσμα.

**4η διδακτική ώρα. Τρίτο στάδιο (δράση): Οι μαθητές/-τριες προτείνουν και υλοποιούν δράσεις στα πλαίσια του εθελοντισμού.**

Λαμβάνουμε αποφάσεις για τον τρόπο διάχυσης όσων μάθαμε και οργανώνουμε τις πρώτες εθελοντικές δράσεις μας, όπως σχεδιασμός αφίσας σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, οργάνωση έκθεσης ζωγραφικής με θέμα τα μεταναστευτικά είδη άγριας ζωής, κατασκευή «γλυπτού» θαλάσσιας χελώνας από χρησιμοποιημένα πλαστικά μπουκάλια, συγγραφή κειμένων δημιουργικού λόγου, οργάνωση εκστρατείας καθαρισμού μιας περιοχής ενδιαφέροντος και ό,τι άλλο προταθεί από τους μαθητές/-τριες.

**4.5. ΕΝΟΤΗΤΑ 5: “Το φαινόμενο της ανθρώπινης μετανάστευσης: Μετανάστες & πρόσφυγες σε κάθε σημείο του πλανήτη.”**

*Λαθεμένο μου φαινόταν πάντα τ' όνομα που μας δίναν:*

*«Μετανάστες».*

*Θα πει, κείνοι που αφήσαν την πατρίδα τους. Εμείς, ωστόσο,*

*δε φύγαμε γιατί το θέλαμε,*

*λεύτερα να διαλέξουμε μιαν άλλη γη.*

*Μπ. Μπρεχτ, Ποιήματα, μτφρ. Μάριος Πλωρίτης*

#### 4.5.1. Εισαγωγή.

Οι μαθητές και οι μαθήτριες Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, μελετούν συχνά - κυρίως μέσα από το μάθημα της ιστορίας – έννοιες και γεγονότα που σχετίζονται με τις ομαδικές ή ατομικές μετακινήσεις ανθρώπινων πληθυσμών. Η αποικιακή εξάπλωση των αρχαίων Ελλήνων, οι εγκαταστάσεις λαών στα Βαλκάνια στα χρόνια του Βυζαντίου, η εξάπλωση των Αράβων τον 6<sup>ο</sup> αιώνα, η μετανάστευση των λαών στην Ευρώπη από τον 5<sup>ο</sup> ως τον 10<sup>ο</sup> αιώνα, τα μεγάλα εξερευνητικά ταξίδια των Ευρωπαίων την εποχή των ανακαλύψεων και η περίοδος της αποικιοκρατίας που ακολούθησε, το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα τον μεσοπόλεμο, καθώς και τα ελληνικά μεταναστευτικά ρεύματα του 19<sup>ου</sup> και του 20<sup>ου</sup> αιώνα σε περιοχές της Μεσογείου, της Ευρώπης και πέρα από τον Ατλαντικό, αποτελούν μερικά από τα θέματα διδασκαλίας που σχετίζονται κυρίως με την ιστορική καταγραφή των μαζικών ανθρώπινων μετακινήσεων στην περιφέρειά μας και τον κόσμο.

Αν αφήσουμε το αντικείμενο της ιστορίας και κινηθούμε σε γλωσσικά αντικείμενα, θα διαπιστώσουμε πως κορυφαία έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, όπως η Ιλιάδα, η Οδύσσεια, αλλά και η «Ελένη» του Ευριπίδη, πλέκουν τις αφηγήσεις τους γύρω από πρόσωπα που εκπατρίστηκαν ή αγωνίζονται να επαναπατριστούν. Άλλοι πόροι πληροφόρησης των μαθητών για το θέμα στη σημερινή εκδοχή του αποτελούν το διαδίκτυο, τα μέσα ενημέρωσης καθώς και το οικογενειακό περιβάλλον. Με τις δραστηριότητες της Ενότητας 5, οι μαθητές/-τριες θα ενημερωθούν από έγκυρες πηγές για τις σύγχρονες μορφές της ανθρώπινης μετανάστευσης, θα κατανοήσουν το φαινόμενο στις γενικές του πτυχές (διαστάσεις, αίτια, επιπτώσεις) και θα μάθουν να διακρίνουν τους μετανάστες από τους πρόσφυγες.

#### 4.5.2. Οι στόχοι της ενότητας.

Με τις δραστηριότητες της ενότητας «Το φαινόμενο της ανθρώπινης μετανάστευσης:

Μετανάστες & πρόσφυγες σε κάθε σημείο του πλανήτη» οι μαθητές/-τριες

- α. Θα ενημερωθούν για το διεθνές και διαχρονικό φαινόμενο της μετανάστευσης των ανθρώπων.
- β. Θα εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους σχετικά με τις σύγχρονες μορφές της μετανάστευσης.
- γ. Θα συγκεντρώσουν πληροφορίες για τις μορφές του φαινομένου, τα αίτια που το προκαλούν και τις συνέπειές του.
- δ. Θα διακρίνουν τους μετανάστες από τους πρόσφυγες και θα γνωρίσουν τις ιδιαιτερότητες που διαφοροποιούν τη μια κατάσταση από την άλλη.
- ε. Θα ευαισθητοποιηθούν σχετικά με το θέμα αποκτώντας προσωπική επαφή με τις ιστορίες των μεταναστών και των προσφύγων.
- στ. Θα αξιοποιήσουν τις δεξιότητες και τις γνώσεις τους σε εφαρμογές του διαδικτύου και της τεχνολογίας.
- ζ. Θα αποκτήσουν την εμπειρία της προσωπικής συνέντευξης από την πλευρά του ερευνητή.
- η. Θα προετοιμαστούν για εικόνες του κόσμου μας με τις οποίες θα έρθουν αντιμέτωποι περισσότερο στο μέλλον.

#### 4.5.3. Στοιχεία οργάνωσης και μεθόδου.

##### α. Η ομάδα μας.

Η ομάδα μας αποτελείται από είκοσι (20) μαθητές/-τριες Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Γυμνάσιο, Γενικό ή Επαγγελματικό Λύκειο).

- β. **Διδακτικές στρατηγικές ενότητας:** Ανίχνευση και τροποποίηση των εναλλακτικών ιδεών των μαθητών (επικοινωνιακή προσέγγιση)<sup>58</sup>, αντιπαράθεση απόψεων<sup>59</sup>, δραστηριότητες και παιχνίδια προσομοίωσης<sup>60</sup>, κατασκευή εννοιολογικού χάρτη, παιχνίδι ρόλων<sup>61</sup>, μέθοδος έρευνας με υποβολή ερωτήσεων<sup>62</sup>.
- γ. **Διασύνδεση με τα σχολικά γνωστικά αντικείμενα:** Αγγλικά, Λογοτεχνία, Νεοελληνική Γλώσσα, Πληροφορική.
- δ. **Ο χρόνος υλοποίησης:** Διακόσια εβδομήντα λεπτά (270') ή έξι (6) διδακτικές ώρες.
- ε. **Τόπος υλοποίησης:** Σχολικό Εργαστήριο Πληροφορικής.
- στ. **Μέσα υλοποίησης:** Σύνδεση στο διαδίκτυο, ηλεκτρονικός υπολογιστής & βιντεοπροβολέας, πρόγραμμα κειμενογράφου.
- ζ. **Προετοιμασία.**
- Αναζητούμε σε βιβλιογραφικές ή διαδικτυακές πηγές **υλικό** που σχετίζεται με το θέμα της ενότητας, το ταξινομούμε και το οργανώνουμε με τη μορφή επιμέρους θεμάτων για έρευνα και μελέτη. **Δημιουργούμε Φύλλο Εργασιών.**

#### 4.5.4. Περιγραφή.

##### 1η διδακτική ώρα. Πρώτο στάδιο (ενημέρωση).

<sup>58</sup> «Η επικοινωνιακή προσέγγιση στηρίζεται σε δύο αρχές: α) η γνώση δε μεταδίδεται, αλλά οικοδομείται και β) η γνώση δεν αντανακλά μια αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά έναν κόσμο οργανωμένο βάσει των εμπειριών μας.» (Φέρμελη, Ρουσομουστακάκη - Θεοδωράκη, Χατζηκώστα, & Γκαϊτλιχ, 2008).

<sup>59</sup> «Στην αντιπαράθεση απόψεων, δύο ομάδες μαθητών αντιπαρατίθενται, δηλαδή υποστηρίζουν, τεκμηριωμένα, δύο διαφορετικές απόψεις στο πλαίσιο ενός διαλόγου.» (όπ.π.)

<sup>60</sup> «Οι μαθητές εφοδιάζονται με έναν ικανό αριθμό δεδομένων, βάσει των οποίων προσομοιώνουν μια πραγματική κατάσταση, δηλαδή την αναπαράγουν μέσα σε ένα φανταστικό περιβάλλον.» (όπ.π.)

<sup>61</sup> «Επιλέγεται από τον εκπαιδευτικό μια σχετικά απλή και ρεαλιστική κατάσταση, η οποία πρέπει να είναι στενά συνδεδεμένη με τη ζωή των παιδιών, ώστε να γίνεται εύκολα κατανοητή.» (όπ.π.)

<sup>62</sup> «Στη μέθοδο αυτή, με ημιδομημένες συνεντεύξεις και κατάλληλα ερωτηματολόγια που συντάσσουν οι ίδιοι οι μαθητές, καταγράφονται οι απόψεις, οι στάσεις και τα συναισθήματα των ερωτώμενων.» (όπ.π.)

Ύστερα από τις πρώτες ενότητες του προγράμματος, με τις οποίες οι μαθητές/-τριες εξοικειώνονται με το φαινόμενο της μετανάστευσης και της αποδημίας των ζώων, η συζήτηση μετατοπίζεται σε θέματα που σχετίζονται με την εμφάνιση της μετανάστευσης στην κοινωνική της – ανθρώπινη - διάσταση.

Η ολομέλεια βρίσκεται στο εργαστήριο πληροφορικής και τα μέλη της έχουν καταλάβει τις θέσεις τους. Ξεκινάμε την εισαγωγή στο θέμα με τον σχολιασμό της φράσης πως η ιστορία των ανθρώπων είναι πολλές φορές στενά συνυφασμένη με τις μετακινήσεις τους. Ανατρέχουμε σύντομα (μόνο με την αναφορά τίτλων) σε μεγάλα γεγονότα που έχει καταγράψει η επίσημη ιστορία τα οποία συνιστούν μαζικές μετακινήσεις ομάδων ή ολόκληρων πληθυσμών.

**Δραστηριότητα 1.** Κάνουμε ανάγνωση του ποιήματος του Μπέρτολτ Μπρεχτ, Για τον όρο «μετανάστες», το οποίο περιλαμβάνεται σε σχολικό βιβλίο Λογοτεχνίας (Β' Γυμνασίου) και ζητάμε από τα παιδιά να προσεγγίσουν ερμηνευτικά το περιεχόμενό του, απαντώντας σε ερωτήσεις όπως ποιος αφηγείται, ποιους εκπροσωπεί και γιατί είναι «λαθεμένο» το όνομα «μετανάστες». Το πλαίσιο το οποίο θα κινηθούμε έχει πλέον οριστεί μιας και έχει τεθεί το θέμα της μετανάστευσης, αλλά και αυτό των προσφύγων. Μπορούμε επομένως να προχωρήσουμε σε επόμενο στάδιο ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης.

**Δραστηριότητα 2.** Προβάλλουμε την ταινία κινούμενων σχεδίων International Migration - Διεθνής Μετανάστευση του οργανισμού /e-politik.de/ και διανέμουμε φωτοτυπημένο το περιεχόμενο της αφήγησης, αφού η ταινία είναι αγγλόφωνη. Εναλλακτικά, ζητάμε από μαθητές με καλό επίπεδο γλώσσας να αποδώσουν τη μετάφραση του κειμένου στα ελληνικά.



**Δραστηριότητα 3. Ανίχνευση και τροποποίηση των εναλλακτικών ιδεών των μαθητών.** Ακολουθεί συζήτηση με τη μορφή ελεύθερου διαλόγου γύρω από τις κύριες θεματικές της ταινίας: Τον ορισμό της μετανάστευσης, τις μορφές της σε συνάρτηση με τους παράγοντες που την προκαλούν, τα κύρια μεταναστευτικά ρεύματα παγκοσμίως, τους φόβους απέναντι στο φαινόμενο, τη μεταναστευτική πολιτική του αναπτυγμένου κόσμου (Ευρώπης και Αμερικής), τα πλεονεκτήματα της μετανάστευσης και τους προβληματισμούς σε σχέση με την υιοθέτηση μιας ορθής ηθικά, πολιτικά και οικονομικά στάσης απέναντι στους μετανάστες και τους πρόσφυγες.

**2η διδακτική ώρα. Ολοκλήρωση πρώτου σταδίου (ενημέρωση). Δραστηριότητες κατανόησης της πραγματικότητας και ευαισθητοποίησης.**

**Δραστηριότητα 4.** Προβάλλουμε την ταινία κινουμένων σχεδίων Who is a Migrant? –

Ποιος είναι μετανάστης, της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες.

Στην ταινία γίνεται διάκριση μεταξύ των εννοιών του μετανάστη και του πρόσφυγα, η οποία έχει μεγάλη σημασία. Οι χώρες ασχολούνται με τους μετανάστες βάσει των δικών τους νόμων και διαδικασιών μετανάστευσης, αλλά αντιμετωπίζουν τους πρόσφυγες μέσω κανόνων προστασίας προσφύγων και ασύλου που ορίζονται τόσο στην εθνική νομοθεσία όσο και στο διεθνές δίκαιο.

Επειδή πρόκειται επίσης για αγγλόφωνη ταινία, ίσως χρειαστεί να επαναλάβουμε την προβολή της. Θα ήταν ωφέλιμο να αναθέσουμε τη μεταγλώττιση σε ομάδα μαθητών με πολύ καλό βαθμό κατανόησης της γλώσσας.

**Δραστηριότητα 5.** Επισκεπτόμαστε την ιστοσελίδα της Ύπατης Αρμοστείας στη διεύθυνση <https://www.unhcr.org/55df0e556> και ενημερωνόμαστε περαιτέρω για το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων, τις διαφορές και τις χρήσεις τους. Τέλος,

συμπληρώνουμε τον συγκεντρωτικό χάρτη με τα χαρακτηριστικά του μετανάστη και του πρόσφυγα.

**Πρόσφυγες** είναι άτομα που διαφεύγουν από ένοπλες συγκρούσεις ή διώξεις. [...]

Η κατάστασή τους είναι συχνά τόσο επικίνδυνη και απaráδεκτη που διασχίζουν τα εθνικά σύνορα για να αναζητήσουν ασφάλεια στις γειτονικές χώρες και ως εκ τούτου αναγνωρίζονται διεθνώς ως «πρόσφυγες» με πρόσβαση σε βοήθεια από κράτη, την Ύπατη Αρμοστεία και άλλους οργανισμούς. [...] Γι' αυτούς τους ανθρώπους η άρνηση ασύλου έχει δυνητικά θανατηφόρες συνέπειες. [...] Η Σύμβαση για τους Πρόσφυγες του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 καθώς και άλλα νομικά κείμενα, παραμένουν ο ακρογωνιαίος λίθος της σύγχρονης προστασίας των προσφύγων. Μία από τις θεμελιώδεις αρχές που ορίζονται στο διεθνές δίκαιο είναι ότι οι πρόσφυγες δεν πρέπει να απελαθούν ή να επιστρέψουν σε καταστάσεις όπου η ζωή και η ελευθερία τους θα απειλούνται.

**Οι μετανάστες** επιλέγουν να κινηθούν, όχι λόγω άμεσης απειλής δίωξης ή θανάτου, αλλά κυρίως για να βελτιώσουν τη ζωή τους βρίσκοντας δουλειά, ή σε ορισμένες περιπτώσεις για εκπαίδευση, οικογενειακή επανένωση ή άλλους λόγους. Σε αντίθεση με τους πρόσφυγες που δεν μπορούν να επιστρέψουν με ασφάλεια στο σπίτι τους, οι μετανάστες δεν αντιμετωπίζουν κανένα τέτοιο εμπόδιο για να επιστρέψουν.

[...] Έτσι, στην Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες λέμε «**πρόσφυγες και μετανάστες**» όταν αναφερόμαστε στις μετακινήσεις ανθρώπων από τη θάλασσα ή σε άλλες περιπτώσεις όπου πιστεύουμε ότι μπορεί να υπάρχουν και οι δύο ομάδες. [...] Λέμε «**πρόσφυγες**» όταν εννοούμε ανθρώπους που εγκαταλείπουν τον πόλεμο ή διώξεις πέρα από τα διεθνή σύνορα.

Και λέμε «μετανάστες» όταν εννοούμε ανθρώπους που μετακινούνται για λόγους που δεν περιλαμβάνονται στον νομικό ορισμό του πρόσφυγα.

### **Δραστηριότητα 6. «Πολλοί οι μετανάστες/πρόσφυγες, μία η ιστορία.» Παιχνίδι ρόλων.**

Καλούμε από τους/τις μαθητές/-τριες να χωριστούν σε δύο ομάδες με ίσο αριθμό μελών, τους «μετανάστες/-στριες» και τους «πρόσφυγες/-πούλες». Τους ζητάμε να αφηγηθούν τη δική τους σπονδυλωτή και (επινοημένη) ιστορία μετανάστευσης και προσφυγιάς. Η αφήγησή τους θα είναι προφορική.

Τα μέλη των ομάδων τοποθετούνται σε σειρά. Την αρχή της αφήγησης κάνει το πρώτο παιδί. Το δεύτερο συνεχίζει από το σημείο που σταμάτησε το πρώτο και το τρίτο από εκεί έμεινε το δεύτερο, ώσπου να ολοκληρώσει την αφήγηση ο τελευταίος στη σειρά.

Δίνουμε στις ομάδες χρόνο να προετοιμαστούν και επιπλέον θέτουμε υπόψη τους προφορικές<sup>63</sup> και γραπτές<sup>64</sup> αφηγήσεις και μαρτυρίες μεταναστών και προσφύγων προκειμένου να λάβουν γνώση.

### **3η διδακτική ώρα. Δραστηριότητες κατανόησης της πραγματικότητας και ευαισθητοποίησης.**

#### **Δραστηριότητα 7. «Αλληλέγγυοι εναντίον πολέμιων». Αντιπαράθεση απόψεων.**

Διατηρούμε τον χωρισμό των παιδιών σε δύο ομάδες. Ετοιμαζόμαστε να οργανώσουμε έναν αγώνα αντιπαράθεσης απόψεων με θέμα τους μετανάστες και τους πρόσφυγες στην Ελλάδα. Η ομάδα των «αλληλέγγυων» κρατάει θετική στάση, ενώ οι «πολέμιοι» τοποθετούνται αρνητικά. Πριν τη διεξαγωγή του «αγώνα λόγων» αντλούμε εικόνες και

---

<sup>63</sup> «Δεν είναι μόνο αριθμοί», σειρά βίντεο με ιστορίες μεταναστών και προσφύγων στη διεύθυνση UNHCR-GR [https://www.unhcr.org/gr/den\\_einai\\_mono\\_arithmoi](https://www.unhcr.org/gr/den_einai_mono_arithmoi)

<sup>64</sup> «Μια ζωή σαν παραμύθι. Η Δόμνα Σαμίου αφηγείται» <https://www.domnasamiou.gr/?i=portal.el.domna-talks>

πληροφορίες από υλικό που προβάλλει τις δύο κύριες τάσεις απέναντι στην προσφυγική κρίση που αντιμετωπίζουν κυρίως τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου. Το υλικό έχει ως κοινό σημείο αναφοράς τη Λέσβο σε σχέση με τις εκδηλώσεις συμπαράστασης μιας ομάδας ηλικιωμένων γυναικών απέναντι σε μετανάστες και πρόσφυγες (Παπαδόπουλος, 2016)<sup>65</sup> καθώς και με τις συνθήκες διαβίωσης στο Κέντρο Υποδοχής, που βρίσκεται στο νησί, το οποίο εξελίχθηκε σε επίκεντρο σοβαρής ανθρωπιστικής κρίσης μαζί με την εξελισσόμενη προσφυγική κρίση<sup>66</sup>.

Εικόνα 4. Τι πιστεύουν οι Έλληνες για τους μετανάστες στην Ελλάδα. Έρευνα του Οργανισμού Έρευνας & Ανάλυσης διαNEOσις.

Πηγή [https://www.dianeosis.org/2016/02/apopsi\\_twn\\_ellinwn\\_gia\\_toys\\_metanastes/](https://www.dianeosis.org/2016/02/apopsi_twn_ellinwn_gia_toys_metanastes/)

**4η διδακτική ώρα. Δραστηριότητες κατανόησης της πραγματικότητας και ευαισθητοποίησης.**

**Δραστηριότητα 8. «Οι δικές μας ιστορίες μετανάστευσης.» Μέθοδος έρευνας με υποβολή ερωτήσεων.**

Χωρίζουμε τους/τις μαθητές/-τριες σε ομάδες των 3-4 ατόμων των οποίων τα μέλη συνεργάζονται στην παρακάτω δραστηριότητα:

«Σε ένα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κοινοποιώ ιστορίες μετανάστευσης από το οικογενειακό, το συγγενικό και το γνωστό κοινωνικό μου περιβάλλον, ακολουθώντας σωστά την παρακάτω διαδικασία.

<sup>65</sup> <https://www.kathimerini.gr/life/people/846088/xeroyme-apo-prosfygia-toys-poname/>

<sup>66</sup> UNHCR GREECE, Refugees speak of dreadful reality inside Lesbos' Moria camp. <https://www.youtube.com/watch?v=8XnfALEwHWA>

Ερευνώ αν στο περιβάλλον μου υπάρχουν μετανάστες και πρόσφυγες: άνθρωποι που μετακινήθηκαν για να εργαστούν μακριά από την πατρίδα λόγω φτώχειας ή λόγω πολέμου και βίας, λόγω της υψηλής επαγγελματικής τους εξειδίκευσης, για λόγους εκπαίδευσης ή εξαιτίας του περιβάλλοντος (από φυσικές καταστροφές ή υποβάθμιση).

Επικοινωνώ και ενημερώνω ότι ενδιαφέρομαι να ακούσω και να καταγράψω την προφορική ιστορία προσφυγιάς ή μετανάστευσης για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Δίνω περισσότερες διευκρινίσεις αν χρειαστεί. Εφόσον ο υποψήφιος/-α για τη συνέντευξη είναι σύμφωνος/-η, ορίζω τόπο και χρόνο της συνάντησης. Ενημερώνω ότι θα συνοδεύομαι από 2-3 συμμαθητές/-τριές μου με τους οποίους συνεργάζομαι.

Ζητώ τη συναίνεση και την άδεια να βιντεοσκοπήσω την αφήγηση.

Σημειώνω στοιχεία του ανθρώπου που δεν αποκαλύπτουν την ταυτότητα του (φύλο, ηλικία, εκπαίδευση, απασχόληση κ.λπ.) και από αυτά δημοσιοποιώ μόνο όσα μου επιτρέπει. Ακόμη ρωτώ αν τυχόν επιθυμεί να δημοσιοποιηθεί το όνομά του/της.

Σημειώνω τον τόπο και την ημέρα της συνέντευξης.

Προετοιμάζω τον/την εθελοντή/-ρια για τις ερωτήσεις που πρέπει να απαντηθούν:

- α. Από πού μετακινηθήκατε και για ποια χώρα;
- β. Ποιοι λόγοι σάς έσπρωξαν στη μετακίνηση;
- γ. Πότε πραγματοποιήθηκε και πόση διάρκεια είχε;
- δ. Ποιες συνθήκες αντιμετωπίσατε στο ταξίδι;
- ε. Πώς θα περιγράφατε τις συνθήκες που βρήκατε στη χώρα προορισμού;
- στ. Αποφύγατε τους κινδύνους που διατρέχατε; Ή εναλλακτικά, επαληθεύτηκαν οι προσδοκίες σας;
- ζ. Κατά τη διάρκεια της απουσίας, σκεφτόσασταν τον επαναπατρισμό;

Φροντίζω ώστε ο χρόνος της αφήγησης να μην ξεπερνάει τα 5'.

Μετά την ολοκλήρωση της βιντεοσκόπησης προβάλλω το υλικό στον ίδιο/-α. Ρωτάω αν είναι ικανοποιημένος/-η και αν βρεθεί σύμφωνος/-η προχωρώ στην ανάρτηση. Δεν παραλείπω να σεβαστώ τους όρους που θέτει ο άνθρωπος (πχ να μην φαίνεται το πρόσωπό του/της) και να ευχαριστήσω για την παραχώρηση της συνέντευξης.

Αναρτώ το υλικό στη θεματική ιστοσελίδα με τίτλο «Οι δικές μας ιστορίες μετανάστευσης».

Η δραστηριότητα αυτή παίρνει προθεσμία υλοποίησης και η διδασκαλία ολοκληρώνεται με επιστροφή στο ποίημα του Μπρεχτ. Ζητάμε από τους/τις μαθητές/-τριες που θέλουν, να αποστηθίσουν το ποίημα κατά τμήματα και να το απαγγείλουν διαδοχικά ο ένας μετά τον άλλο. Καταγράφουμε σε βίντεο τις απαγγελίες. Αναρτούμε το υλικό στη σελίδα κοινωνικής δικτύωσης που δημιουργήσαμε με τίτλο «Οι δικές μας ιστορίες μετανάστευσης».

### **5η διδακτική ώρα. «Asylum Seeker.» Δραστηριότητες και παιχνίδια προσομοίωσης**

Γράφουμε στον πίνακα τη λέξη «άσυλο» και ζητάμε από τους/τις μαθητές/-τριες να πουν τι σημαίνει. Θυμίζουμε φράσεις όπως το «οικογενειακό άσυλο», το «πανεπιστημιακό άσυλο» κ.λπ. Μετά τις ερμηνευτικές διευκρινίσεις περί ασύλου, σημειώνουμε τους όρους «αιτούντες άσυλο» και «ασυνόδευτοι ανήλικοι» και προχωράμε στην ερμηνεία τους:

«Αιτών διεθνή προστασία» ή «αιτών άσυλο» ή «αιτών» είναι ο αλλοδαπός ή ανιθαγενής, ο οποίος, ενώπιον οποιασδήποτε ελληνικής αρχής, στα σημεία εισόδου ή εντός της ελληνικής επικράτειας, δηλώνει προφορικά ή εγγράφως ότι ζητά άσυλο ή επικουρική προστασία στη χώρα μας ή με οποιονδήποτε τρόπο ζητά να μην απελαθεί σε κάποια χώρα από τον φόβο δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης ή επειδή κινδυνεύει να υποστεί

σοβαρή βλάβη<sup>67</sup> και για το αίτημα του οποίου δεν έχει ληφθεί ακόμη τελεσίδικη απόφαση.

«Ασυνόδευτος ανήλικος» είναι το πρόσωπο ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών που φτάνει στο έδαφος των κρατών μελών (σ.σ. της Ε.Ε.) χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικο υπεύθυνο για αυτό, σύμφωνα με το νόμο ή το έθιμο και εφόσον κανένας ενήλικος δεν ασκεί στην πράξη την επιμέλειά του. Ο ορισμός καλύπτει και τους ανηλικούς που παύουν να συνοδεύονται μετά την είσοδό τους στο έδαφος των κρατών μελών (ΕΕ, 2003)<sup>68</sup>.

### **Δραστηριότητα 9. «Asylum Seeker». Δραστηριότητες και παιχνίδια προσομοίωσης**

Στην ηλεκτρονική σελίδα για τους ασυνόδευτους ανηλικούς του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, υπό τον τίτλο “Asylum Seeker Animation” εντοπίζουμε πληροφορίες για τις συνθήκες υποδοχής των ασυνόδευτων ανηλίκων, τις διαδικασίες και τις προσφυγές για το άσυλο, με τη μορφή ψηφιακής ταινίας κινουμένων σχεδίων.

Η ταινία που είναι ομιλούσα και μεταγλωττισμένη σε έξι γλώσσες - Français, English, Arabic, Dari<sup>69</sup>, Bengali<sup>70</sup> & Urdu – είναι αποθηκευμένη και αναπαράγεται στον ιστότοπο YouTube. Πρόκειται για παραγωγή του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Union Agency for Fundamental Rights - FRA) για την Ελληνική Υπηρεσία Ασύλου.

---

<sup>67</sup> Άρθρο 15. - Σοβαρή βλάβη. Η σοβαρή βλάβη συνίσταται σε:

α) θανατική ποινή ή εκτέλεση ή β) βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία του αιτούντος στη χώρα καταγωγής του ή γ) σοβαρή και προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας σε καταστάσεις διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης.

<sup>68</sup> ΟΔΗΓΙΑ 2003/9/ΕΚ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 27ης Ιανουαρίου 2003 σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη.

<sup>69</sup> Περσική διάλεκτος που μιλιέται στο Αφγανιστάν ([Πηγή EN. WIKIPEDIA](#)).

<sup>70</sup> Bengali ή Bangla: Επίσημη γλώσσα του Μπαγκλαντές και μία από τις επίσημες γλώσσες της Ινδίας ([Πηγή EN. WIKIPEDIA](#)).

Προβάλλουμε την ταινία<sup>71</sup>, ενημερώνουμε για το περιεχόμενό της (βλ. Παράρτημα) και στη συνέχεια οργανώνουμε ένα «παιχνίδι προσομοίωσης»<sup>72</sup>. Ζητάμε από τους μαθητές/-τριες να χωριστούν σε δύο ομάδες, «τους ασυνόδευτους ανηλίκους» και τους «κρατικούς υπαλλήλους της Υπηρεσίας Ασύλου». Ανά ζεύγος ρόλων τα παιδιά προχωρούν στη διαδικασία της συνέντευξης η οποία δεν πρέπει να υπερβαίνει τα 3' λεπτά.

Οι υπόλοιποι μαθητές παρακολουθούν τη διαδικασία.

#### **6η διδακτική ώρα. Συζήτηση – συμπεράσματα.**

**Δραστηριότητα 10.** Οι μαθητές/-τριες καθισμένοι σε κύκλο ανταλλάσσουν απόψεις και σκέψεις για όσα έμαθαν ή αισθάνθηκαν κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων της ενότητας.

#### **4.6. ΕΝΟΤΗΤΑ 6: “Περιβαλλοντική μετανάστευση: Μεταβολές στο περιβάλλον και ανθρώπινη μετανάστευση.”**

*Γκρεμισμένα σπίτια μέσα στο σκοτάδι,*

*έτσι είν' η ζωή μας, μεσημέρι βράδυ.*

*Μη ζητάς, κορίτσι μου, ένα κορδελάκι.*

*Από τα ερείπια φτιάχνω ένα σπιτάκι.*

*Νίκος Περγιάλης*

---

<sup>71</sup> <https://www.youtube.com/watch?v=gMOISVyn6Bw>

<sup>72</sup> «Τα Πέρασματα». Παιχνίδι προσομοίωσης της UNHCR-GR.

Πηγή: [https://www.youtube.com/watch?v=0k110XwraqA&list=PLDhxOid2aiAFkB2H4yyrtHq\\_DKKzr4X3I](https://www.youtube.com/watch?v=0k110XwraqA&list=PLDhxOid2aiAFkB2H4yyrtHq_DKKzr4X3I)



#### 4.6.1. Εισαγωγή.

Ο υπερπληθυσμός, οι μεταβολές του κλίματος και η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, τα γεγονότα καταστροφών μεγάλης κλίμακας, αλλά και οι αναγκαστικές απαλλοτριώσεις λόγω αναπτυξιακών έργων, έχουν ενταθεί ιδιαίτερα τα τελευταία 50 χρόνια και έχουν αυξήσει τον βαθμό της εγκατάλειψης κατοικούμενων και καλλιεργούμενων εδαφών. Ένας καταστροφικός σεισμός για παράδειγμα, η έκρηξη ενός ηφαιστείου, η παρατεταμένη ξηρασία ή οι κατακλυσμιαίες πλημμύρες, εκτός από ανθρώπινα θύματα και σοβαρή οικονομική υποχώρηση, προκαλούν εκτεταμένες φθορές στις ανθρώπινες εγκαταστάσεις που μπορεί να φτάσουν ως την πλήρη ισοπέδωση ή ακόμη και την ολοκληρωτική εξαφάνιση.

Επιπλέον, σε ορισμένες περιοχές του πλανήτη, όπου οι άνθρωποι εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το φυσικό τους περιβάλλον, οι διαταραχές στο κλίμα μειώνουν τη γονιμότητα του εδάφους και επηρεάζουν την παραγωγικότητα των καλλιεργειών σε τέτοιο βαθμό που οι καλλιεργητές της γης υποσιτίζονται ή λιμοκτονούν. Γενικότερα, ελλείψεις και ανεπάρκειες στους τομείς της εγκατάστασης, της σίτισης, του πόσιμου νερού και του καθαρού αέρα, που οφείλονται σε μεταβολές του περιβάλλοντος από φυσικά ή ανθρωπογενή αίτια, απομακρύνουν συχνά άτομα, ομάδες, αλλά και μεγαλύτερους πληθυσμούς, παροδικά ή μόνιμα, προς άλλες περιοχές που θεωρείται ότι παρέχουν μεγαλύτερη ασφάλεια και περισσότερες πιθανότητες επιβίωσης. Το φαινόμενο αυτό είναι γνωστό ως περιβαλλοντική μετανάστευση.

Το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον - United Nations Environment Programme (UNEP), με έδρα το Ναϊρόμπι της Κένυας, ιδρύθηκε μετά από τη Διάσκεψη

των Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον (Στοκχόλμη, 1972)<sup>73</sup> με στόχο τη φροντίδα του και τη βελτίωση της ποιότητας της ανθρώπινης ζωής μέσα σ' αυτό, στο παρόν και το μέλλον<sup>74</sup>. Το 1985 ο ερευνητής Essam El-Hinnawi εκπόνησε για λογαριασμό του Προγράμματος μια έκθεση στην οποία προσδιόρισε τον όρο «περιβαλλοντικοί πρόσφυγες».

Είναι εκείνα τα άτομα που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τον παραδοσιακό τους βιότοπο, προσωρινά ή μόνιμα, λόγω μιας έντονης περιβαλλοντικής διαταραχής (φυσικής ή / και προκαλούμενης από ανθρώπους) που έθεσε σε κίνδυνο την ύπαρξή τους ή / και επηρέασε σοβαρά την ποιότητα της ζωής τους.

Οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες σύμφωνα με τον E. El-Hinnawi, εξαναγκάζονται σε εγκατάλειψη του βιότοπου λόγω των περιβαλλοντικών διαταραχών, ενώ οι πρόσφυγες βάσει της Σύμβασης της Γενεύης, βρίσκονται έξω από τη χώρα τους λόγω του φόβου της δίωξης από τους αντιπάλους τους. Αυτή η διαφοροποίηση έχει προκαλέσει θέματα «κενού προστασίας» των περιβαλλοντικών προσφύγων οι οποίοι, αν και υπάρχουν, υφίστανται την άρνηση της επίσημης νομικής αναγνώρισης, της παροχής προστασίας και ασύλου, καθώς και ανθρωπιστικής βοήθειας.

Το γεγονός αυτό έχει αυξήσει τις φωνές εκείνων που προτείνουν αναθεώρηση της Σύμβασης της Γενεύης προκειμένου να συμπεριλάβει στο κείμενό της τους πρόσφυγες

---

<sup>73</sup> Τα προβλήματα του περιβάλλοντος ήρθαν στο προσκήνιο και αποτέλεσαν θέματα παγκόσμιου ενδιαφέροντος μετά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ορόσημα αυτής της διεθνούς συζήτησης ως το 1972, αποτέλεσαν: 1) Η Διάσκεψη της Νέας Υόρκης (1948, με πρωτοβουλία του Η. S. Truman). 2) Η Διάσκεψη για τη Βιόσφαιρα (Παρίσι, 1968), υπό την αιγίδα της UNESCO και η έκθεση «Προβλήματα του Ανθρωπογενούς Περιβάλλοντος» (1969) που δημοσίευσε ο U. Thant. 3) Η έκθεση της Λέσχης της Ρώμης για τα «Όρια της Ανάπτυξης» - "Limits To Growth" (1972). 4) Η «Έκθεση για την Ανάπτυξη και το Περιβάλλον» - "The Founex Report on Development and Environment" (1971). 5) Η Διάσκεψη της Στοκχόλμης και η Διακήρυξη των 26 αρχών.

<sup>74</sup> Πηγή <https://unric.org/e/4312-2/>

του περιβάλλοντος. Από την υπογραφή της έως σήμερα έχουν μεσολαβήσει πολλά γεγονότα περιβαλλοντικών διαταραχών που έχουν εξαναγκάσει σε εκτοπισμό (εσωτερικό, αλλά και εκτός συνόρων) εκατομμύρια πρόσφυγες. Η σημαντικότερη διαταραχή σχετίζεται με την εξέλιξη του φαινομένου του θερμοκηπίου, την υπερθέρμανση του πλανήτη και την κλιματική αλλαγή. Τα αποτελέσματα αυτής της κατάστασης, επιβαρύνουν τους φτωχούς πολύ περισσότερο από τους πλούσιους, παρά το γεγονός πως οι πλουσιότερες χώρες έχουν μεγαλύτερη συμβολή στην πρόκληση του προβλήματος. Πρόκειται για αδικία που η αποκατάστασή της απαιτεί τη λήψη γενναίων αποφάσεων, μεταξύ αυτών και την υιοθέτηση μιας νέας στάσης απέναντι στους «περιβαλλοντικούς πρόσφυγες»<sup>75</sup>.

Στην παρούσα ενότητα για λόγους μεθοδολογίας θα υιοθετήσουμε το περιεχόμενο του όρου «περιβαλλοντικοί μετανάστες» καθώς και την ταξινομική κατηγοριοποίηση της περιβαλλοντικής μετανάστευσης, όπως δημοσιεύθηκε στην έκθεση με τίτλο *Migration And The Environment*, του Παγκόσμιου Οργανισμού Μετανάστευσης (ΠΟΜ) - International Organization for Migration (IOM).

Οι περιβαλλοντικοί μετανάστες είναι τα άτομα ή οι ομάδες των ατόμων τα οποία, εξαιτίας εξαναγκαστικών αιτιών, ξαφνικών ή σταδιακών αλλαγών στο περιβάλλον, οι οποίες επηρεάζουν δυσμενώς τις ζωές ή τις συνθήκες διαβίωσής τους, είναι υποχρεωμένα να εγκαταλείψουν τις εστίες τους ή το επιλέγουν – είτε προσωρινά, είτε μόνιμα – και τα οποία μετακινούνται μέσα στα όρια της χώρας τους ή διασυννοριακά. (IOM, 2007).

---

<sup>75</sup> «Ενώ η Σύμβαση για τους Πρόσφυγες του 1951 δεν αναφέρεται σε περιβαλλοντικούς παράγοντες το καθεστώς του πρόσφυγα ενδέχεται να ισχύει σε εξαιρετικές περιστάσεις, εάν οι υπηρεσίες οικοσυστήματος που συντηρούν τα προς το ζην μιας ομάδας καταστρέφονται σκόπιμα από το κράτος ως μορφή δίωξης εναντίον συγκεκριμένης ομάδας.» (IOM, 2007)

Ο ορισμός αυτός αναφέρεται σε ατομικές ή ομαδικές μετακινήσεις που προκαλούνται από τον αρνητικό αντίκτυπο που έχουν στην επιβίωση ή το επίπεδο διαβίωσης των ανθρώπων μεταβολές που συντελούνται στη φύση και το περιβάλλον. Οι άνθρωποι εγκαταλείπουν τις κατοικίες τους, υποχρεωτικά ή ηθελημένα, και μετακινούνται εντός ή εκτός συνόρων. Όσον αφορά στην κατηγοριοποίηση των μεταναστών με κριτήριο τον βαθμό ή το είδος της περιβαλλοντικής μεταβολής, ο ΠΟΜ διακρίνει τέσσερις κατηγορίες: Τους περιβαλλοντικούς μετανάστες λόγω μέτριας περιβαλλοντικής μεταβολής, λόγω προχωρημένης, εξαιτίας ακραίων φαινομένων και ανάπτυξης ή προστασίας περιοχών. Με τις δραστηριότητες της Ενότητας 6, οι μαθητές/-τριες θα ενημερωθούν για την έννοια και τις μορφές της σύγχρονης περιβαλλοντικής μετανάστευσης και θα ευαισθητοποιηθούν σχετικά με τις επιπτώσεις της μετανάστευσης τόσο στους ανθρώπους όσο και στο περιβάλλον.

#### **4.6.2. Οι στόχοι της ενότητας.**

Με τις δραστηριότητες της ενότητας, οι μαθητές/-τριες:

- α. Θα γνωρίσουν το φαινόμενο της περιβαλλοντικής μετανάστευσης.
- β. Θα αντιληφθούν τις διαφορετικές μορφές μετανάστευσης με κριτήριο τον βαθμό ή το είδος της περιβαλλοντικής μεταβολής.
- γ. Θα ευαισθητοποιηθούν σε θέματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος, διατήρησης των πόρων και επισιτιστικής ασφάλειας.
- δ. Θα ενημερωθούν για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην ανθρώπινη μετανάστευση.
- ε. Θα αντιληφθούν τις αιτίες αμφισβήτησης της κλιματικής αλλαγής από τις ηγεσίες ορισμένων χωρών.

- στ. Θα καταλάβουν ότι η ανάπτυξη για να είναι βιώσιμη θα πρέπει να επιτύχει τους στόχους που συνδέονται με τη φέρουσα ικανότητα των συστημάτων και τη μείωση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου.
- ζ. Θα αντιληφθούν ότι κάθε μεταβολή στο περιβάλλον επηρεάζει το σύνολο της λειτουργίας ενός οικοσυστήματος και έχει σοβαρές επιπτώσεις, τόσο στο ανθρώπινο όσο και το φυσικό περιβάλλον.

#### 4.6.3. Στοιχεία οργάνωσης και μεθόδου.

##### α. Η ομάδα μας.

Η ομάδα μας αποτελείται από είκοσι (20) μαθητές/-τριες Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Γυμνάσιο, Γενικό ή Επαγγελματικό Λύκειο).

##### β. Διδακτικές στρατηγικές ενότητας:

Ανίχνευση και τροποποίηση των εναλλακτικών ιδεών των μαθητών, δραματοποίηση<sup>76</sup>, δραστηριότητες και παιχνίδια προσομοίωσης, μελέτη περίπτωσης<sup>77</sup>, παιχνίδια ρόλων.

##### γ. Διασύνδεση με τα σχολικά γνωστικά αντικείμενα:

Αγγλικά, Γεωγραφία, Λογοτεχνία, Νεοελληνική Γλώσσα, Πληροφορική, Καλλιτεχνικά, Τεχνολογία.

##### δ. Χρόνος υλοποίησης:

Πεντακόσια σαράντα λεπτά (540') ή δώδεκα (12) διδακτικές ώρες.

##### ε. Τύπος υλοποίησης:

Σχολικό Εργαστήριο Πληροφορικής και σχολική αίθουσα.

---

<sup>76</sup> «Σκοπός της δραματοποίησης είναι η αυθόρμητη έκφραση των σκέψεων και των συναισθημάτων των μαθητών. Η δραματοποίηση είναι αυτοσχέδια μίμηση θεατρικής παράστασης και αναφέρεται σε μια κατάσταση, μια πράξη, ένα διάλογο. Η χρονική διάρκειά της μπορεί να είναι μία ή περισσότερες διδακτικές ώρες.» (Φέρμελη, & συν., 2008).

<sup>77</sup> «Η μελέτη περίπτωσης βοηθάει τους μαθητές να εξαγάγουν συμπεράσματα για το τοπικό ή το γενικό μελετώντας μια επιμέρους περίπτωση.» (όπ.π.)

στ. **Μέσα υλοποίησης:** Σύνδεση στο διαδίκτυο, ηλεκτρονικός υπολογιστής & βιντεοπροβολέας, πρόγραμμα κειμενογράφου, υλικά χειροτεχνίας.

#### ζ. **Προετοιμασία.**

Αναζητούμε σε βιβλιογραφικές ή διαδικτυακές πηγές υλικό που σχετίζεται με το θέμα της ενότητας, το ταξινομούμε και το οργανώνουμε με τη μορφή επιμέρους θεμάτων για έρευνα και μελέτη.

#### Δημιουργούμε Φύλλο Εργασιών.

#### 4.6.4. Περιγραφή.

**1η, 2η & 3η διδακτική ώρα: Μετανάστευση σε λιγότερο προχωρημένο βαθμό σταδιακής περιβαλλοντικής αλλαγής.**

Ενημερώνουμε τους μαθητές μας για το θέμα της περιβαλλοντικής μετανάστευσης (βλ. Εισαγωγή), ενώ δεν παραλείπουμε να αναφερθούμε και σε όσα ακολουθούν:

Όταν το φυσικό περιβάλλον μιας περιοχής υποβαθμίζεται, οι αγρότες, οι αλιείς και κτηνοτρόφοι μπορεί να δουν τις σοδειές, τις ψαριές και τα κοπάδια τους να λιγοστεύουν σε βαθμό που να απειλείται η παραγωγική δυνατότητά τους και η εξασφάλιση ότι θα θρέψουν τις οικογένειές τους. Σε αυτή την περίπτωση οι άνθρωποι στρέφονται σε μετανάστευση για εργασία (εσωτερική ή διασυνοριακή) προκειμένου να συμπληρώσουν το οικογενειακό εισόδημα με την αποστολή εμβασμάτων. Αυτή η κινητικότητα, που είναι προσωρινή ή κυκλική, συμβάλλει τόσο στη διατήρηση του βιοτικού επιπέδου του νοικοκυριού, όσο και στην ανάκαμψη του περιβάλλοντος. Όταν το περιβάλλον δεν πιέζεται, οι πόροι μπορεί να αποκατασταθούν. Η μπορεί οι αποταμιεύσεις του μετανάστη να συμβάλουν στην αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, παρέχοντας δυνατότητες οικονομικής βελτίωσης. (IOM, 2007)

**Δραστηριότητα 1.** Γράφουμε, εικονογραφούμε και δημοσιεύουμε μια ιστορία/παραμύθι για την περιβαλλοντική μετανάστευση, λόγω της υποβάθμισης του περιβάλλοντος.

Ζητάμε από τους μαθητές να χωριστούν σε δύο ομάδες εργασίας, τους «Παραμυθάδες» και τους «Εικονογράφους». Ανταλλάσσουμε απόψεις για το θέμα της παραγωγικής υποβάθμισης των πόρων του περιβάλλοντος και των μεταναστευτικών ροών που προκαλούνται. Συμφωνούμε να γράψουμε μια ιστορία/παραμύθι εμπνευσμένα από το θέμα. Επιλέγουμε τον τίτλο, αποφασίζουμε για το περιεχόμενο και τη δομή και ξεκινάμε το γράψιμο τμηματικά σε μέρη. Καθώς οι «Παραμυθάδες» ολοκληρώνουν ένα μέρος, δίνουν το κείμενο για εικονογράφηση στους «Εικονογράφους». Ψηφιοποιούμε την εικονογραφημένη ιστορία, τη δημοσιεύουμε στην ιστοσελίδα του προγράμματος ή του σχολείου ή ενός κοινωνικού δικτύου.

**Δραστηριότητα 2.** Δραματοποιούμε την ιστορία/παραμύθι της Δραστηριότητας 1 με τίτλο «Μικρή σοδειά, μικρή ψαριά και η αγελάδα δίχως γάλα.» Δραματοποίηση.

Παίζουμε τους ρόλους του «ανθρώπου που εξωθήθηκε στη μετανάστευση» και του «γείτονα». Η τάξη παρακολουθεί. Μετά από το θεατρικό παιχνίδι, συζητάμε και καταλήγουμε σε συμπεράσματα για τους λόγους που ο άνθρωπος της ιστορίας έγινε μετανάστης και για το αν τελικά η μετανάστευση ωφέλησε αυτόν και το περιβάλλον.

**4η, 5η & 6η διδακτική ώρα:** Μετανάστευση σε προχωρημένο βαθμό σταδιακής περιβαλλοντικής αλλαγής.

Ενημερώνουμε τους μαθητές για τα παρακάτω:

Στην Παγκόσμια Έκθεση Αξιολόγησης για τη Μείωση των Κινδύνων Καταστροφών (GAR, 2019) ο εκτοπισμός των ανθρώπων από τους βιοτόπους τους συνδέεται στενά με την επιβάρυνση του πλανήτη είτε από την πλευρά της εξάντλησης των φυσικών πόρων

λόγω υπερπληθυσμού<sup>78</sup> και μοντέλου ανάπτυξης είτε από την πλευρά της έκλυσης ρύπων, της υπερθέρμανσης του πλανήτη και της κλιματικής αλλαγής.

Τα στοιχεία από τις τελευταίες διακυβερνητικές και παγκόσμιες εκτιμήσεις δείχνουν ότι ο πλανήτης υπερθερμαίνεται την ίδια περίοδο που γίνεται όλο και πιο πυκνοκατοικημένος. Η κλιματική αλλαγή, η επισιτιστική ανασφάλεια, η ταχεία αστικοποίηση και τα αυξανόμενα επίπεδα ρύπανσης, βλάπτουν την υγεία των ανθρώπων και των οικοσυστημάτων. Οι αυξανόμενες ανισότητες στον πλούτο και την πρόσβαση στην τεχνολογία και τους πόρους οδηγούν σε υποσιτισμό, συγκρούσεις και εκτοπισμό εκατομμυρίων ανθρώπων. [...]

Η έννοια των διασυνδέσεων μεταξύ περιβαλλοντικών κινδύνων βρίσκεται στην καρδιά της έννοιας των πλανητικών ορίων και των δυναμικών συστημάτων. Τέσσερα από τα εννέα πλανητικά όρια (κλιματική αλλαγή, απώλεια ακεραιότητας βιόσφαιρας, αλλαγή συστήματος εδάφους, αλλοιωμένοι βιογεωχημικοί κύκλοι - φωσφόρος και άζωτο) (Johan Rockström et al., 2015) έχουν πλέον διασταυρωθεί. Δεκαπέντε από τις είκοσι τέσσερις κατηγορίες υπηρεσιών οικοσυστήματος βρίσκονται σε παρακμή λόγω υπερβολικής χρήσης πόρων. (GAR, 2019)

Οι παραπάνω διαπιστώσεις προσθέτουν ενδιαφέροντα στοιχεία στη συζήτηση για την περιβαλλοντική μετανάστευση, αφού τα αμιγώς περιβαλλοντικά αίτια της δείχνουν να συμφύονται με γεγονότα, όπως οι συρράξεις και οι πόλεμοι. Άλλωστε, έχει αποδειχθεί ιστορικά πως πολλές ένοπλες συγκρούσεις, εμφύλιες ή μεταξύ χωρών, σχετίζονται με χωρικές επεκτάσεις πληθυσμών για τον έλεγχο των φυσικών πόρων μιας περιοχής. Άρα,

---

<sup>78</sup> American Museum of Natural History, Human Population Through Time (χρονογραμμή). [https://www.youtube.com/watch?v=PuwmA3Q0\\_OF](https://www.youtube.com/watch?v=PuwmA3Q0_OF)



οι ομάδες των μεταναστών και των προσφύγων, εμφανίζονται να μαστιζονται ταυτόχρονα από υποσιτισμό και από πόλεμο ως απόρροια περιβαλλοντικής διαταραχής.

**Δραστηριότητα 3. «Προβολή ταινίας/βίντεο».** Παρακολουθούμε την ταινία του ΔΟΜ για τους κλιματικούς μετανάστες του Ειρηνικού λόγω κλιματικής αλλαγής<sup>79</sup> (βλ. σχετική υποσημείωση).

**Δραστηριότητα 4. «Η βύθιση των νησιών του Ειρηνικού και το ναυάγιο μιας διάσκεψης.» Δραστηριότητες και παιχνίδια προσομοίωσης.**

Η 50ή (από το 1971) σύνοδος κορυφής των 18 κρατών του Ειρηνικού Ωκεανού<sup>80</sup> πραγματοποιήθηκε το 2019 (13 - 16 Αυγούστου) στην πρωτεύουσα Funafuti του νησιωτικού κράτους Tuvalu το οποίο οι επιστήμονες αναμένουν να βυθιστεί λόγω της ανόδου της στάθμης της θάλασσας.

Κύριο θέμα της συνόδου ήταν η υπερθέρμανση του πλανήτη και οι αρνητικές επιπτώσεις της συντελούμενης κλιματικής αλλαγής. Σύμφωνα με άρθρα που δημοσιεύτηκαν στον διεθνή τύπο (Lyons, 2019 & PMC Reporter, 2019) και αφορούσαν στην κοινή γραπτή ανακοίνωση δεσμευτικών προτάσεων μετά την ολοκλήρωση των εργασιών της συνόδου, ο πρωθυπουργός της Αυστραλίας, Scott Morrison, διαφοροποιήθηκε από τους υπόλοιπους ηγέτες των μικρών νησιωτικών κρατών. Οι ηγέτες αυτοί ζητούσαν τον περιορισμό της υπερθέρμανσης του πλανήτη (-1,5 ° C) με την άμεση απόσυρση του άνθρακα από την παραγωγή ενέργειας. Ο Αυστραλός πρωθυπουργός όμως, υποβάθμισε τη δέσμευσή του για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής αρνούμενος να αλλάξει τις

---

<sup>79</sup> IOM - UN Migration, Preventing Forced Migration and Adapting to a Changing Climate. [https://www.youtube.com/watch?v=it\\_WdL00oD8&feature=youtu.be](https://www.youtube.com/watch?v=it_WdL00oD8&feature=youtu.be)

<sup>80</sup> Australia, Cook Islands, Federated States of Micronesia, the Republic of Fiji, the Republic of Kiribati, the Republic of the Marshall Islands, the Republic of Nauru, New Caledonia, New Zealand, Papua New Guinea, Samoa, Solomon Islands, the Kingdom of Tonga, Tuvalu and Vanuatu. Niue, Palau and French Polynesia. Fiftieth (50th) Pacific Islands Forum.

επενδυτικές προτεραιότητες της χώρας του, οι οποίες στηρίζονται στον άνθρακα. Το γεγονός αυτό προκάλεσε έντονες διαφωνίες και μια πρωτοφανή ρήξη μεταξύ των μελών. Εντωμεταξύ, ο πρεσβευτής της Κίνας στη Samoa, Wang Xuefeng, ο οποίος ήταν παρών στη Σύνοδο και έκρινε ως δικαιολογημένες τις ανησυχίες των ηγετών, κατηγορήθηκε για υποκρισία, μιας και η Κίνα είναι η χώρα που εκπέμπει τις μεγαλύτερες ποσότητες διοξειδίου του άνθρακα στην υφήλιο.

Καλούμε τα μέλη της ομάδας να υποδυθούν τους 18 ηγέτες των κρατών μελών της διάσκεψης, κατά τη διάρκεια των εργασιών της. Ο 19<sup>ος</sup> θα αναλάβει τον ρόλο του πρέσβη της Κίνας και ο 20<sup>ος</sup> τον εκπρόσωπο των ιθαγενών κατοίκων οι οποίοι έρχονται αντιμέτωποι με τη **μετανάστευση** λόγω της καταβύθισης των νησιών τους.

Ετοιμάζουμε ετικέτες με τα ονόματα των χωρών και των ηγετών τους, καθώς και πλακάτ με συνθήματα για την κλιματική αλλαγή και τους περιβαλλοντικούς μετανάστες.

Δημιουργούμε στην τάξη ένα δημόσιο βήμα από το οποίο θα ακουστούν οι τοποθετήσεις των συμμετεχόντων (3' - 5') και θέσεις γι' αυτούς που θα παρακολουθούν. Για τις ομιλίες, κρατάμε χρόνο με τη βοήθεια χρονόμετρου.

Στο τέλος της διαδικασίας θα εκδώσουμε μία κοινή ανακοίνωση<sup>81</sup> που αφορά στις διεργασίες, τα αποτελέσματα και τις δεσμεύσεις που προέκυψαν από τη δική μας «σύνοδο».

---

<sup>81</sup> Αυτήν τη στιγμή, η αλλαγή του κλίματος και οι καταστροφές επηρεάζουν όλες τις χώρες μας. Οι θάλασσές μας ανεβαίνουν, οι ωκεανοί θερμαίνονται και ακραία γεγονότα όπως κυκλώνες και τυφώνες, πλημμύρες, ξηρασία και παλίρροια είναι συχνά πιο έντονες, προκαλώντας ζημιές και καταστροφή στις κοινότητες και τα οικοσυστήματά μας και θέτοντας σε κίνδυνο την υγεία των λαών μας. Σε όλο τον κόσμο, τα άτομα που πλήττονται από την καταστροφή και την κλιματική μετατόπιση, χάνουν τα σπίτια και τα προς το ζην, ιδίως τα πιο ευάλωτα κράτη. Ακούμε τις φωνές της νεολαίας μας και των πιο ευάλωτων στις κοινωνίες μας, με έντονο και ηχηρό αντίκτυπο. Ενισχύοντας τον συναγερμό ακούγεται εδώ και δεκαετίες, συμπεριλαμβανομένων των νέων του Τουβαλού που ζήτησαν τη διατήρηση της πατρίδας και του πολιτισμού τους. (Από το κείμενο της Διάσκεψης στη Σύνοδο των χωρών του Ειρηνικού Ωκεανού, 2019).

## 7η, 8η, & 9η διδακτική ώρα: Μετανάστευση λόγω ακραίων περιβαλλοντικών γεγονότων.

Προηγείται ενημέρωση της ομάδας για τα παρακάτω:

Η διεθνής στρατηγική των Ηνωμένων Εθνών για τη μείωση των καταστροφών μέσω του Γραφείου για τη Μείωση των Κινδύνων Καταστροφών - United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR), επιχειρεί να δημιουργήσει για τους ανθρώπους ένα μέλλον ασφαλέστερο και βιώσιμο οικοδομώντας ανθεκτικές κοινότητες. Στα πλαίσια αυτού του στόχου δημοσιεύεται ανά διετία η Παγκόσμια Έκθεση Αξιολόγησης για τη Μείωση των Κινδύνων Καταστροφών - UN Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction (GAR) ως προϊόν της συνεισφοράς των εθνών, της επιστήμης και της έρευνας για την αντιμετώπιση των καταστροφών.

Στην έκθεση του 2019 στους κινδύνους κατατάσσονται ο σεισμικός<sup>82</sup>, τα παλιρροϊκά κύματα (τσουνάμι)<sup>83</sup>, οι κατολισθήσεις<sup>84</sup>, οι πλημμύρες<sup>85</sup>, οι πυρκαγιές<sup>86</sup>, βιολογικοί κίνδυνοι οργανικής προέλευσης<sup>87</sup>, οι κίνδυνοι από τη ραδιενέργεια και την

<sup>82</sup> Προκαλεί κατά μέσο όρο περισσότερους από 20.000 θανάτους ετησίως και οικονομικές απώλειες που αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό μέρος του πλούτου μιας χώρας.

<sup>83</sup> Τα μεγάλα παλιρροϊκά κύματα (τσουνάμι) εμφανίζονται με σχετικά χαμηλή συχνότητα, αλλά μπορεί να έχουν σοβαρό αντίκτυπο, όπως συνέβη στην περίπτωση του Ινδικού Ωκεανού (2004) και της Ιαπωνίας (2011) με την πρόκληση μεγάλης κλίμακας καταστροφών.

<sup>84</sup> Επηρεάζουν συχνά τα φτωχότερα μέρη των αστικών περιοχών, η επέκταση των οποίων περιορίζεται αναγκαστικά σε επισφαλείς περιοχές από την άποψη της στατικότητας του εδάφους (π.χ. στο Αφγανιστάν, στις πλαγιές των Ιμαλαίων στην Ασία, στη Βολιβία, στη Βραζιλία και στη Δημοκρατία της Βολιβίας, στη Βενεζουέλα στη Νότια Αμερική, και στην Ιταλία και την Ισπανία στην Ευρώπη).

<sup>85</sup> Οι πλημμύρες ορίζονται από την παρουσία νερού στη γη που είναι συνήθως ξηρά. Οι αιτίες της πλημμύρας μπορεί να είναι η έντονη βροχόπτωση, η ταχεία τήξη του χιονιού, η διάρρηξη ενός φράγματος, ένα τσουνάμι ή κύματα καταιγίδων, ανεπαρκείς πρακτικές διαχείρισης νερού κ.λπ.

<sup>86</sup> Οι προβλεπόμενες κλιματολογικές αλλαγές μπορεί να επηρεάσουν σημαντικά φαινόμενα πυρκαγιών στο μέλλον, γεγονός που προκαλεί παγκόσμια ανησυχία λόγω των υψηλών ποσοστών θνησιμότητας των απωλειών περιουσίας, των καταστροφικών παγκόσμιων συνεπειών για τη βιοποικιλότητα και τα οικοσυστήματα και το ενδεχόμενο μετατροπής τους κάθε φορά σε τεχνολογικές καταστροφές με διασυννοριακές επιδράσεις.

<sup>87</sup> Παραδείγματα είναι τα βακτήρια, οι ιοί ή τα παράσιτα, καθώς και τα δηλητηριώδη άγρια ζωή και έντομα, ορισμένα δηλητηριώδη φυτά και κουνούπια που μεταφέρουν παράγοντες που προκαλούν ασθένειες και φυσικά επηρεάζουν την ανθρώπινη υγεία και ευημερία.

ακτινοβολία<sup>88</sup>, οι βιομηχανικοί<sup>89</sup> και όσοι αποτελούν τεχνολογικές παρενέργειες των φυσικών κινδύνων.<sup>90</sup> Όλοι αυτοί οι κίνδυνοι έχουν ήδη προκαλέσει και θα συνεχίσουν να προκαλούν και στο μέλλον χωρικές μετακινήσεις ατόμων και πληθυσμιακών ομάδων που διασχίζουν διεθνώς αναγνωρισμένα σύνορα ή εγκλωβίζονται εντός των εθνικών συνόρων της δικής τους επικράτειας (Εσωτερικά Εκτοπισμένα Άτομα - Internally Displaced Persons – IDPs<sup>91</sup>).

### **Δραστηριότητα 5. «Μεγάλες καταστροφές και μετανάστευση». Κατασκευή συγκεντρωτικού χάρτη.**

Χωρίζουμε τους/τις μαθητές/-τριες σε μικρές ομάδες 3-4 ατόμων και ζητάμε να δημιουργήσουν ένα ηλεκτρονικό αρχείο με εικόνες (φωτογραφίες) εκτεταμένων φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών.

- α. Για κάθε εικόνα παραπέμπουμε τους μαθητές/-τριες να αναζητήσουν πληροφορίες για το γεγονός, τη χώρα και την περιοχή που ενέσκηψε η καταστροφή, καθώς και τον χρόνο (ημερομηνία) που έγινε.

---

<sup>88</sup> Η ραδιενέργεια και η ακτινοβολία που παράγεται υπήρχαν στη Γη πολύ πριν εμφανιστεί η ζωή. Υπήρχαν στο διάστημα από την αρχή του Σύμπαντος, και το ραδιενεργό υλικό ήταν μέρος της Γης στον ίδιο τον σχηματισμό του. Αλλά η ανθρωπότητα ανακάλυψε για πρώτη φορά αυτό το στοιχειώδες, καθολικό φαινόμενο μόνο τα τελευταία χρόνια του δέκατου ένατου αιώνα.

<sup>89</sup> Ο αντίκτυπος που σχετίζεται με βιομηχανικά ατυχήματα σχετίζεται με απώλεια ζωής, τραυματισμό, ή καταστροφή ή ζημία περιουσιακών στοιχείων που θα μπορούσαν να συμβούν σε ένα σύστημα, μια κοινωνία ή μια κοινότητα. Τα περισσότερα βιομηχανικά ατυχήματα συνεπάγονται την απελευθέρωση επικίνδυνων ουσιών σε υδατικά συστήματα με σοβαρές επιπτώσεις στους υδάτινους πόρους, απειλώντας τη διαθεσιμότητα ασφαλούς νερού για πόσιμο, οικιακή χρήση και γεωργία, καθώς και την ανθρώπινη ασφάλεια.

<sup>90</sup> Είναι ατυχήματα (π.χ. απελευθέρωση επικίνδυνων ουσιών, πυρκαγιά, έκρηξη κ.λπ) που προκαλούνται από φυσικές καταστροφές.

<sup>91</sup> Πρόσωπο ή ομάδα ατόμων που έχουν αναγκαστεί σε εκτοπισμό ή να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους ή τους τόπους συνήθους διαμονής τους ως αποτέλεσμα ή για να αποφευχθούν, ιδίως, οι επιπτώσεις της ένοπλης σύγκρουσης, καταστάσεων γενικευμένης βίας, παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή φυσικές ή ανθρωπογενείς καταστροφές, και οι οποίοι δεν έχουν διασχίσει διεθνώς αναγνωρισμένα σύνορα (Bennett 1998, αναφέρεται στο International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2001).

- β. Ζητάμε να ερευνήσουν τόσο τις αιτίες όσο και τις επιπτώσεις της καταστροφής στους ανθρώπους και το περιβάλλον και να τις καταγράψουν σύντομα. (**Ανθρώπινες επιπτώσεις:** θάνατοι, σωματικοί & ψυχικοί τραυματισμοί, βαριές νόσοι, επιδημίες, πρόβλημα επισιτισμού και πρόσβασης σε υπηρεσίες περίθαλψης και εκπαίδευσης, ανάγκες στέγασης ή μεταστέγασης, μετανάστευση, ανεργία, χωρισμός οικογενειών, έκθεση ευάλωτων ομάδων σε κινδύνους απαγωγής, εκμετάλλευσης, κακοποίησης κ.λπ. **Περιβαλλοντικές επιπτώσεις:** μεταβολές στο ανάγλυφο του εδάφους και υποβάθμιση, ρύπανση, απώλεια βιότοπων, διατάραξη οικοσυστήματος κ.λπ.)
- γ. Επικεντρωνόμαστε στην αναφορά για δημιουργία περιβαλλοντικών μεταναστών ως αποτέλεσμα της καταστροφής.
- δ. Προτείνουμε για την άντληση πληροφοριών την ιστοσελίδα του έργου Ανάπτυξη Συστήματος Παρακολούθησης & Πρόληψης Φυσικών Καταστροφών για την προσαρμογή του Δήμου Μετσόβου στην κλιματική αλλαγή <https://mirc.ntua.gr/natural-disasters-metsovo/>
- ε. Προς διευκόλυνση της έρευνας ετοιμάζουμε έναν ταξινομικό πίνακα για τη συμπλήρωση των απαραίτητων στοιχείων. Ταξινομούμε το υλικό με βάση το φαινόμενο που ευθύνεται για την καταστροφή.

Εικόνα 5. Οι 20 πιο θανατηφόρες φυσικές καταστροφές των τελευταίων 20 χρόνων, 1996–2015.

Πηγή: <https://reliefweb.int/report/world/poverty-death-disaster-and-mortality-1996-2015>

**Δραστηριότητα 6. «Μπαίνουμε στα παπούτσια του άλλου.»** Συζητάμε το θέμα επιχειρώντας να κάνουμε τους/τις μαθητές/-τριες να αντιληφθούν την πιθανότητα κάποιος από εμάς να μείνουμε άστεγοι στο μέλλον ή να γίνουμε περιβαλλοντικοί μετανάστες από μια μεγάλη κλίμακας καταστροφή. Για τον λόγο αυτό ενεργούμε με στόχο την πρόληψη. Άλλωστε, σύμφωνα με την Έκθεση του Ερυθρού Σταυρού (2019)

για τις φυσικές καταστροφές τα τελευταία 10 χρόνια, έχουν καταγραφεί 3.751 φυσικοί κίνδυνοι, περισσότεροι από έναν κάθε μέρα, από τους οποίους το 84,2% οφείλεται σε καιρικά φαινόμενα. Τέλος, το 2018 σύμφωνα με τον ΟΗΕ 134.000.000 άνθρωποι χρειάστηκαν βοήθεια, επειδή επλήγησαν από φυσική καταστροφή (IFRC, 2019). Επομένως, όλοι είμαστε εκτεθειμένοι στην πιθανότητα του κινδύνου να μεταναστεύσουμε ή να εξαναγκαστούμε σε εκτοπισμό λόγω μιας σοβαρής διαταραχής.

### **Δραστηριότητα 7. «Οι περιβαλλοντικοί μετανάστες δεν διασχίζουν πάντα σύνορα»**

#### **Μελέτη περίπτωσης.**

Ενημερώνουμε τους/τις μαθητές/-τριες για τα παρακάτω:

Πρόσφατη έρευνα (Seager, et al., 2019) που εξετάζει την κλιματική μεταβλητότητα και την αλλαγή στις κλιματικές περιοχές μεσογειακού τύπου σε πέντε ηπείρους, επισημαίνει τους ήδη υφιστάμενους περιβαλλοντικούς κινδύνους από τις πυρκαγιές και τις ξηρασίες, και προειδοποιεί για τους μελλοντικούς. Στην έρευνα επισημαίνεται πως η κλιματική αλλαγή που προκαλείται από την αύξηση των αερίων του θερμοκηπίου αναμένεται να μειώσει τις βροχοπτώσεις την ώρα που η αύξηση της θερμοκρασίας θα αυξήσει τον κίνδυνο της ξηρασίας. Επιπλέον, οι υδάτινοι πόροι σε αυτές τις περιοχές θα γίνουν όλο και περισσότερο περιορισμένοι αντίθετα με τις ξηρασίες που όχι μόνο θα αυξηθούν, αλλά θα παρουσιάσουν και μια άνευ προηγουμένου σοβαρότητα. Από την άλλη πλευρά, οι χειμώνες δεν θα μπορούν να αντισταθμίσουν την έλλειψη βροχοπτώσεων, επειδή δεν θα είναι τόσο υγροί, όσο υπήρξαν στο παρελθόν, ή μπορεί να είναι και απρόβλεπτα ξηροί. Ρωτάμε τους/τις μαθητές/-τριες αν έχουν σκεφτεί ποτέ ότι υπάρχει κίνδυνος καταβύθισης ελληνικών περιοχών λόγω της ανόδου της στάθμης της θάλασσας από την υπερθέρμανση του πλανήτη. Ή αν πιστεύουν πως η κλιματική αλλαγή δεν αφορά στη χώρα μας λόγω του μικρού αποτυπώματος στην παγκόσμια κατανάλωση του άνθρακα.

Προτείνουμε τρόπους ενημέρωσης και δράσης σχετικά με το θέμα και ζητάμε από τους/τις μαθητές/-τριες να δημιουργήσουν μία αφίσα με τίτλο «Οι περιβαλλοντικοί μετανάστες δεν διασχίζουν πάντα σύνορα» με θέμα την εσωτερική περιβαλλοντική μετανάστευση λόγω κλιματικής αλλαγής.

Εικόνες 6 & 7. Επιπτώσεις της κλιματικής στην Ελλάδα.

Πηγή: [https://www.dianeosis.org/research/climate\\_change/](https://www.dianeosis.org/research/climate_change/)

**10η, 11η & 12η διδακτική ώρα: Μετανάστευση λόγω μεγάλης κλίμακας ανάπτυξης και διατήρησης γης.**

Ενημερώνουμε τους μαθητές για τα παρακάτω:

Από τη βιβλιογραφική έρευνα προκύπτει μια μορφή μετανάστευσης ή εκτοπισμού που συνδέεται με το περιβάλλον και τη δημιουργία μεγάλων αναπτυξιακών έργων ή περιβαλλοντικά προστατευόμενων περιοχών (εθνικά πάρκα). Σε πολλές περιπτώσεις αυτής της ταξινομικής κατηγορίας άνθρωποι εξωθούνται σε αναγκαστική μετανάστευση. Ο Bascom (2001) αναφέρει χαρακτηριστικά πως «οι επαναστατικές κυβερνήσεις στην Κίνα και την Αιθιοπία ξεκίνησαν φιλόδοξα αναπτυξιακά προγράμματα που απαιτούσαν την επανεγκατάσταση εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων». Στην Κίνα ο επαναστατικός ηγέτης, Mao Zedong, ονειρεύτηκε να κατασκευάσει το μεγαλύτερο φράγμα στον κόσμο, το φράγμα Three Gorges<sup>92</sup>. Η κατασκευή ξεκίνησε το 1994 και ολοκληρώθηκε το 2006, με τη δεξαμενή να φτάνει στο πλήρες ύψος της το 2010 μετά την κατάδυση 13 πόλεων, 140 κωμοπόλεων και 1.350 χωριών. Υπολογίζεται ότι περίπου 1,4 εκατομμύρια

---

<sup>92</sup> Το τεράστιο και αμφιλεγόμενο φράγμα Three Gorges στον ποταμό Yangtze στην Κίνα είναι ο μεγαλύτερος υδροηλεκτρικός σταθμός παραγωγής ενέργειας στη γη. Ορισμένοι σκεπτικιστές εκφράζουν ανησυχία για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις σε περίπτωση σεισμικής δραστηριότητας ή κάποιας άλλης εξασθένησης στο ίδιο το φράγμα.

άνθρωποι έχουν ήδη μεταφερθεί από την περιοχή, ενώ η κυβέρνηση της χώρας παραδέχθηκε ότι δεν έχει κάνει αρκετά για όσους αναγκάστηκαν να μετακινηθούν (BBC, 2012). «Ο εκτοπισμός που προκαλείται από την ανάπτυξη είναι μια τελική μορφή αναγκαστικής μετανάστευσης» (Bascom, 2001) για την οποία θα έπρεπε μια ευνομούμενη πολιτεία να εξασφαλίζει όρους αξιοπρεπούς μετοίκησης, αλλά και προστασίας των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στη χώρα μας η κατασκευή φραγμάτων και τεχνητών λιμνών για υδροδότηση, άρδευση ή παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και η εγκατάσταση μονάδων εξόρυξης λιγνίτη και παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, προκάλεσαν ροές μετανάστευσης ομάδων του τοπικού πληθυσμού, εξαιτίας της αλλαγής χρήσης γης και των απαλλοτριώσεων εκτάσεων που έως τότε ήταν κατοικήσιμα εδάφη, καλλιέργειες ή τόποι βόσκησης. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν μεταξύ άλλων το φράγμα και η τεχνητή λίμνη του Μόρνου (Φωκίδα), του Αποσελέμη (Ηράκλειο) και των Κρεμαστών (Ευρυτανία-Αιτωλοακαρνανία). Η κατασκευή των έργων αυτών απαίτησε τη βύθιση χωριών, όπως το Κάλλιο και το Σφενδύλι, αλλά και πολιτιστικών μνημείων, όπως η αρχαία Καλλίπολη, ο βυζαντινός ναός της Επισκοπής (του 8<sup>ου</sup> αι.) και πετρόκτιστα γεφύρια. Παρά το γεγονός ότι «οι ημέρες του λιγνίτη στην Ελλάδα είναι μετρημένες», σύμφωνα με δημοσίευμα του Bloomberg<sup>93</sup> και τις επίσημες κυβερνητικές δεσμεύσεις για κλείσιμο των λιγνιτικών μονάδων στη χώρα, οι κάτοικοι των περιοχών εξόρυξης και επεξεργασίας λιγνίτη έχουν ήδη υποστεί τις μεγάλες περιβαλλοντικές συνέπειες από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος των βιοτόπων τους και την εσωτερική μετανάστευση.

---

<sup>93</sup> Πηγή <https://www.insider.gr/epiheiriseis/energeia/126459/bloomberg-risko-gia-tin-ellada-kai-ti-hreomeni-dei-o-lignitis>



## **Δραστηριότητα 8. «Η λίμνη που κατάπινε σπίτια κι εκκλησίες με τα καμπαναριά».**

### **Παιχνίδια ρόλων.**

Στον Ελλαδικό χώρο ένα από τα πλέον γνωστά υδρευτικά φράγματα είναι της λίμνης του Μόρνου το οποίο ολοκληρώθηκε το 1979. Οι κάτοικοι του Καλλίου Φωκίδας εκτοπίστηκαν στο σύνολό τους, καθώς ο οικισμός τους πλημμύρισε από τα νερά της τεχνητής λίμνης. Ο Σωτήρης Τσίγκανος, ο ένας από τους δύο δημιουργούς της ταινίας μικρού μήκους «NEROMANNA» (Bisai & Tsiganos, 2018) με θέμα το πνιγμένο Κάλιο και τη διάσπαση της κοινότητάς του, σχολιάζει πως δεν είναι μόνο ότι οι κάτοικοι έχασαν τα σπίτια τους και έγιναν πρόσφυγες, αλλά και ότι χάθηκε και η δομή της κοινότητάς τους.

Ανάμεσα στις μαρτυρίες των εκτοπισμένων που ακούγονται στη διάρκεια της ταινίας είναι κι αυτές: «Δεν το πιστεύαμε όταν μας είπαν ότι θα φύγουμε από κει. Πνιγήκαμε για να πιει ο κόσμος νερό, αλλά ποιος μας άκουσε;». «Όταν ήρθε το νερό μες στην αυλή, αναγκαστήκαμε να τα φορτώσουμε όλα και να φύγουμε. Ήμασταν εκεί που πνίγηκε η εκκλησία, μεταφέραμε τις εικόνες, πιανόταν η ψυχή σου. Μάζεψα τα πράγματα από το σπίτι κι έκλαιγα λες κι είχα πεθαμένο.» (Γιάνναρου, 2019)

Αναζητήστε στη βιβλιογραφία ή το διαδίκτυο άλλες τέτοιες περιπτώσεις βυθισμένων χωριών ή πόλεων στην Ελλάδα ή τον κόσμο. Παρακολουθήστε την ταινία **NEROMANNA** και προσπαθήστε να καταγράψετε μέσω των μαρτυριών τις επιπτώσεις της βύθισης του χωριού στους ανθρώπους που έχασαν τα σπίτια τους, κυρίως τις κοινωνικές, τις πολιτιστικές και τις ψυχολογικές.

Στη συνέχεια υποδυθείτε τους κατοίκους του βυθισμένου χωριού στην ετήσια συγκέντρωσή τους στην όχθη της τεχνητής λίμνης. Υποτίθεται ότι επαναφέρετε στη μνήμη σας εικόνες, σκέψεις και συναισθήματα από την εποχή που βυθίστηκε το χωριό κι

αναγκαστήκατε να μεταναστεύσετε αλλού. Γράφετε ο καθένας από σας έναν σύντομο ρόλο (μονόλογο), τον αποστηθίζετε και προχωράτε στη δραματοποίηση.

Χρησιμοποιήστε συμβολικές αναπαραστάσεις του υγρού στοιχείου, των σπιτιών και των άρρηκτων δεσμών σας με αυτά καθώς και με τους άλλους κατοίκους (π.χ. χρησιμοποιήστε νήματα που σας συνδέουν και κόβονται απότομα). Βυθίστε μέσα σε ποσότητα νερού βότσαλα με την ονομασία της απώλειας που σκεπάζει το νερό, υλικής και άυλης.

### **Δραστηριότητα 9. «Η λίμνη που καταπίνει σπίτια κι εκκλησίες με τα καμπαναριά».**

#### **Ανίχνευση και τροποποίηση των εναλλακτικών ιδεών των μαθητών.**

Διαβάστε το οικολογικό παραμύθι μαζί με την ομάδα και απαντήστε στις ερωτήσεις:

- α. Τι είναι η “Ανάπτυξη” στο παραμύθι;
- β. Τι σημαίνει η φράση «καταπίνει χωριά και πόλεις»;
- γ. Τι σημαίνει απαλλοτρίωση και γιατί δημιουργεί έριδες στους κατοίκους;
- δ. Πώς μεταναστεύουν οι κάτοικοι και ποια τα συναισθήματά τους καθώς φεύγουν;
- ε. Πώς επέδρασε ο σεισμός στην προσπάθεια του ανθρώπου να δαμάσει και να εκμεταλλευτεί τη φύση;
- στ. Ο άνθρωπος μεταβάλλει τη φύση και το περιβάλλον προς όφελός του, αλλά συχνά πληρώνει το τίμημα. Ποιο είναι το όφελος και ποιο το τίμημα στο παραμύθι;
- ζ. Ποιο νομίζετε ότι είναι το όριο της εκμετάλλευσης του περιβάλλοντος και των πόρων του από τον άνθρωπο;

### **Δραστηριότητα 10. «ΑΠΟΔΗΜΙΑ & ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ανθρώπων & ζώων».**

Αναθέτουμε στους/στις μαθητές/-τριες να χωριστούν σε έξι (6) ομάδες 3-4 ατόμων. Σε ένα μεγάλο χαρτόνι (200cm x 100cm ή 200cm x 200cm) σχηματίζουμε με έναν μαρκαδόρο τα κομμάτια ενός παζλ και στη συνέχεια τα κόβουμε. Κάθε ομάδα έχει στη

διάθεσή της ένα κομμάτι, το οποίο αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις έξι (6) συνολικά ενότητες του προγράμματος. Οι ομάδες αναλαμβάνουν να ζωγραφίσουν και να χρωματίσουν τα χαρτόνια και να γράψουν επάνω τον τίτλο της ενότητας που τις αφορά. Η ένωση των κομματιών στο τέλος συμβολίζει την ολοκλήρωση του προγράμματος και αλλά και την ενότητα του φαινομένου της αποδημίας & της μετανάστευσης διά μέσου των γενεών και των ειδών.

## 5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ανατρέχοντας στα επίσημα στοιχεία από την Έκθεση<sup>94</sup> για τη διεθνή μετανάστευση του Παγκόσμιου Οργανισμού Μετανάστευσης - International Organization for Migration | IOM 2020 (για το έτος 2019), εστίασαμε στα μεγέθη που αναφέρουμε παρακάτω:

Οι μετανάστες αντιπροσωπεύουν παγκοσμίως το 3,5% του πληθυσμού της γης. Από τα 7,7 δισεκατομμύρια του παγκόσμιου πληθυσμού, τα 272 εκατομμύρια είναι οι διεθνείς μετανάστες, όσος περίπου ο πληθυσμός της Ινδονησίας. Το 96,5% των ανθρώπων δεν μετανάστευσαν (το 2019), αλλά παρέμειναν στις χώρες καταγωγής τους. Περισσότερο από το 40% των διεθνών μεταναστών προέρχονται από την Ασία (112 εκατομμύρια). Οι περισσότεροι έχουν χώρα προέλευσης την Ινδία (18 εκατομμύρια), ακολουθεί το Μεξικό (12 εκατομμύρια), η Κίνα (11 εκατομμύρια), η Ρωσία (10 εκατομμύρια) και η Συρία (8 εκατομμύρια). Χώρες που αποτελούν δημοφιλείς προορισμούς για μετανάστευση είναι κατά φθίνουσα σειρά οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (51 εκατομμύρια), η Γερμανία (13 εκατομμύρια), η Σαουδική Αραβία (13 εκατομμύρια), η Ρωσία (12 εκατομμύρια), το Ηνωμένο Βασίλειο/Αγγλία (10 εκατομμύρια). 38 εκατομμύρια πρόσφυγες που ζουν πλέον στην Ευρώπη, γεννήθηκαν σε άλλη ήπειρο. 42 εκατομμύρια μετανάστες ζουν σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα από αυτή που γεννήθηκαν. Τρεις ευρωπαϊκές χώρες με τον μεγαλύτερο αριθμό μεταναστών όσον αφορά στην προέλευση είναι η Ρωσία, η Ουκρανία και η Πολωνία και όσον αφορά τον

---

<sup>94</sup> Τα στοιχεία αντλήθηκαν από <https://www.youtube.com/watch?v=2xcl8zonWg&feature=youtu.be>

προορισμό η Γερμανία, η Ρωσία και το Ηνωμένο Βασίλειο/Αγγλία. (Έκθεση Παγκόσμιου Οργανισμού Μετανάστευσης, 2020)

Τα στοιχεία αυτά αποτυπώνουν το αυταπόδεικτο: Οι άνθρωποι μεταναστεύουν διερχόμενοι σύνορα. Και μεταναστεύουν χωρίς να αποθαρρύνονται από τους κινδύνους που διατρέχουν. Ας επικαλεστούμε ορισμένους: Κίνδυνος θανάτου στη θάλασσα ή την έρημο από τις σκληρές περιβαλλοντικές συνθήκες σε συνδυασμό με την έλλειψη πρόσβασης σε υγειονομική περίθαλψη. Κίνδυνος θανάτου από έλλειψη τροφής και νερού, από ανεπαρκές καταφύγιο και την έκθεση σε δύσκολες καιρικές συνθήκες. Κίνδυνος κακοποίησης από σωματική ή σεξουαλική βία, από απαγωγή και βασανιστήρια. Άλλοι κίνδυνοι ανάλογα με την κοινωνική ομάδα που ανήκει το άτομο. Σημειωτέο, οι γυναίκες, τα παιδιά, οι ηλικιωμένοι καθώς και τα άτομα με αναπηρία είναι παγκοσμίως οι περισσότερο ευάλωτες ομάδες. Κίνδυνος εμπορίας, διακίνησης και εκμετάλλευσης καθώς και κίνδυνος εξαφάνισης (αγνοούμενοι μετανάστες) (IFRC, 2019).

Παρόλα αυτά το κύμα μεγαλώνει. Κι όσο το κύμα μεγαλώνει τόσο η Ευρώπη και η Βόρεια Αμερική θωρακίζονται ορθώνοντας τείχη προκειμένου να μην είναι ορατό το πρόβλημα. Όμως ό, τι ωθεί τους ανθρώπους στη μετανάστευση ή ό, τι τους καθιστά πρόσφυγες, δεν είναι μόνο «δικό τους», επειδή συμβαίνει στην περιοχή της εγκατάστασής τους. Είναι όλων μας. Όπως ακριβώς συμβαίνει με την κλιματική αλλαγή. Χωρίς να ευθύνονται όλοι το ίδιο, πλήττονται το ίδιο ή και περισσότερο από όσο τους αναλογεί με βάση το μερίδιο ευθύνης. Η μετανάστευση λοιπόν είναι διεθνής, όχι μόνο λόγω των στατιστικών αποδείξεων, αλλά πρωτίστως λόγω των γενεσιουργών αιτιών και των επιπτώσεων.

Αν σκεφτούμε μια μεγάλη και μαζική μετανάστευση ανθρώπινων πληθυσμών δεν μπορούμε να μην αναλογιστούμε και τις συνέπειες. Σε πολλά κράτη μια απότομη αύξηση της μεταναστευτικής ροής δημιουργεί κοινωνική ένταση, καθώς οι μετανάστες ή πρόσφυγες και οι ανάγκες τους για σίτιση, στέγαση, περίθαλψη, εκπαίδευση και ιδιοκτησία υπερβαίνουν κατά πολύ τις δυνατότητες κάλυψης από τους διαθέσιμους πόρους της τοπικής κοινωνίας. Επιπλέον, η διεθνής ή κρατική χρηματοδότηση που διοχετεύεται στους εκτοπισμένους, προκαλεί κύμα «αγανάκτησης», ιδιαίτερα όταν οι τοπικοί πληθυσμοί πλήττονται από φτώχεια. Σε περίπτωση που ο μεταναστευτικός πληθυσμός εγκατασταθεί σε αστικό περιβάλλον, ακόμα κι αν αυτό γίνει σταδιακά, ενδέχεται να προκληθεί διατάραξη της κοινωνικής συνοχής και επιβάρυνση των υποδομών και των υπηρεσιών σε βαθμό αποδιοργάνωσης.

Σε αυτά θα μπορούσαμε να προσθέσουμε τις περιβαλλοντικές συνέπειες στις περιοχές προορισμού, οι οποίες αφορούν ως επί το πλείστον στην υπερεκμετάλλευση και γενικότερα στη μη βιώσιμη διαχείριση των πόρων προκειμένου να καλυφθούν οι έκτακτες ανάγκες επιβίωσης. Οι ευάλωτοι πληθυσμοί των μεταναστών και των προσφύγων, εγκαθίστανται σε πρόχειρα και επισφαλή καταλύματα σε υποβαθμισμένες περιοχές από την αποψίλωση των δασών και τη διάβρωση του εδάφους. Το γεγονός αυτό εκθέτει τους εκτοπισμένους σε νέους κινδύνους που σχετίζονται με τη μόλυνση των αποθεμάτων νερού και τροφίμων και την επιδείνωση της δημόσιας υγείας. Αλλά και στις χώρες προέλευσης η απότομη μείωση της πυκνότητας του πληθυσμού αποδυναμώνει τον κοινωνικό ιστό, χωρίς να μπορεί να εξασφαλίσει με βεβαιότητα την αποκατάσταση της διαθεσιμότητας των πόρων.

Στην Ατζέντα του 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και τους 17 Στόχους<sup>95</sup>, αναφέρεται ρητά στο άρθρο 29 η αναγνώριση της «θετικής συμβολής» των μεταναστών στην ανάπτυξη και μάλιστα τη «βιώσιμη». Στο ίδιο κείμενο αναγνωρίζεται η πολυπλοκότητα του ζητήματος, αλλά και η σημασία του για κάθε χώρα (προέλευσης, διέλευσης και προορισμού). Επομένως, η αντιμετώπιση απαιτεί διεθνή συνεργασία, ενώ οι στόχοι για τη διεξαγωγή της μετανάστευσης, όπως ορίζονται στο κείμενο, είναι η ασφάλεια και κυρίως ο «πλήρης σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η ανθρωπιστική μεταχείριση των μεταναστών - ανεξάρτητα από το καθεστώς της μετανάστευσης - των προσφύγων και των εκτοπισμένων».

Από την άλλη πλευρά, ο ΟΗΕ και η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες έχουν δημιουργήσει ένα ισχυρό ιδεολογικό και νομικό ζεύγος όρων «δίωξη – προστασία», το οποίο υποστηρίζουν σθεναρά. Το ζεύγος των όρων αυτών εκπορεύεται από το νομικό πλαίσιο – δέσμευση της διεθνούς κοινότητας απέναντι στους πρόσφυγες σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967. Ο «πρόσφυγας» καταδιώκεται ως φυσική, ηθική, ψυχολογική ή πνευματική οντότητα και για να αποφύγει τους διώκτες του, που στοχεύουν στην εξόντωσή του, καταφεύγει σε άλλον τόπο όπου δικαιούται να ζητήσει την παροχή προστασίας, επειδή αυτοί που τον φιλοξενούν έχουν αναλάβει τη δέσμευση να την προσφέρουν. Ο πρόσφυγας λοιπόν είναι ένα εν δυνάμει προστατευόμενο πρόσωπο, εφόσον το ζητήσει, γιατί τα περισσότερα κράτη του κόσμου έχουν συμφωνήσει να του παραχωρήσουν αυτό το δικαίωμα κάτω από τη διεθνή εποπτεία του ΟΗΕ και της Αρμοστείας. Από τη μια πλευρά λοιπόν, βρίσκονται οι πρόσφυγες, το

---

<sup>95</sup> [https://hellenicaid.mfa.gr/media/images/docs/Agenda\\_2030.pdf](https://hellenicaid.mfa.gr/media/images/docs/Agenda_2030.pdf)

νομικό καθεστώς προστασίας τους και οι επιτηρητές του, και από την άλλη όλοι οι υπόλοιποι μετακινούμενοι που αποκαλούνται με τον γενικό όρο «μετανάστες».

Για τους μετανάστες δεν υπάρχει ένα ισχυρό, διεθνώς αποδεκτό και δεσμευτικό πλαίσιο νομικού ορισμού και υπαγωγής σε καθεστώς προστασίας. Ακόμη και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Μετανάστευσης – ΠΟΜ, σημειώνει στην επίσημη ιστοσελίδα του:

Ένας γενικός όρος, που δεν ορίζεται από το διεθνές δίκαιο, ο οποίος αντικατοπτρίζει την κοινή αντίληψη ενός ατόμου που απομακρύνεται από τον τόπο συνήθους διαμονής του, είτε εντός χώρας είτε διαμέσου διεθνών συνόρων, προσωρινά ή μόνιμα, και για διάφορους λόγους.

Σημείωση: Σε διεθνές επίπεδο, δεν υπάρχει καθολικά αποδεκτός ορισμός για τον «μετανάστη». Ο παρών ορισμός αναπτύχθηκε από τον ΠΟΜ για δικούς του λόγους και δεν έχει σκοπό να υπονοήσει ή να δημιουργήσει οποιαδήποτε νέα νομική κατηγορία.

Αντίστοιχα στο web page της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαβάζουμε:

Στο παγκόσμιο πλαίσιο, μετανάστευση είναι η μετακίνηση ενός ατόμου είτε διαμέσου διεθνών συνόρων (διεθνής μετανάστευση), είτε εντός κράτους (εσωτερική μετανάστευση) για περισσότερο από ένα έτος, ανεξάρτητα από τις αιτίες, εκούσια ή ακούσια, και τα μέσα που χρησιμοποιούνται για μετεγκατάσταση.

Στο πλαίσιο της ΕΕ, ως μετανάστευση θεωρείται η ενέργεια με την οποία ένα άτομο είτε:

(i) ορίζει τη συνήθη διαμονή του στην επικράτεια ενός κράτους μέλους της ΕΕ για μια περίοδο που είναι, ή αναμένεται να είναι, τουλάχιστον δώδεκα (12) μηνών, ενώ προηγουμένως ήταν συνήθως κάτοικος άλλου κράτους μέλους της



ΕΕ ή τρίτης χώρας ή (ii) στο παρελθόν είχε συνήθως διαμείνει στην επικράτεια ενός κράτους μέλους της ΕΕ και πλέον παύει να έχει τη συνήθη διαμονή του στο εν λόγω κράτος μέλος της ΕΕ για περίοδο που είναι ή αναμένεται να είναι τουλάχιστον δώδεκα (12) μήνες.

Μέχρι τώρα λοιπόν, καταστάθηκε σαφές πως η υπεράσπιση της νομικής υπόστασης και αυτοτέλειας του πρόσφυγα, με ασφαλιστική δικλείδα τη «δίωξη – προστασία», αποτελεί σχολαστική μέριμνα του ΟΗΕ και της Αρμοστείας, αφού η υπαγωγή στο καθεστώς του πρόσφυγα σημαίνει αυτόματα υπαγωγή σε καθεστώς προστασίας, δηλαδή ασύλου.

Το κενό που δημιουργείται για τους μετανάστες που εξαναγκάζονται να εκτοπιστούν λόγω της υποβάθμισης του περιβάλλοντος στο οποίο ζουν, είναι «κενό προστασίας». Φαίνεται σαν να μην τους αναγνωρίζονται θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα: «ελεύθερης κυκλοφορίας, ζωής, ανάπτυξης, ιδιοκτησίας, υγείας, τροφής και νερού καθώς και άλλα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, αστικά και πολιτικά δικαιώματα.» (Zetter, 2011)

Τη Δευτέρα 19 Σεπτεμβρίου 2016 στην έδρα των Ηνωμένων Εθνών (UNHQ) στη Νέα Υόρκη συγκλήθηκε για πρώτη φορά Διάσκεψη Κορυφής για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες<sup>96</sup> - UN Summit for Refugees and Migrants 2016. Στο σκεπτικό αυτής της Διάσκεψης συναντάμε τον σχεδιασμό δράσης, την προετοιμασία και τη συνεργασία των εκατό ενενήντα τριών (193) κρατών μελών που έλαβαν μέρος για την αντιμετώπιση ακόμα μεγαλύτερης διεθνούς μετακίνησης προσφυγικών και μεταναστευτικών πληθυσμών. Στις 3 Οκτωβρίου 2016 εκδόθηκε η Διακήρυξη της Νέας Υόρκης - New York Declaration, η οποία εγκρίθηκε ομόφωνα κατά τη Γενική Συνέλευση των

---

<sup>96</sup> Συμπεριλαμβανομένων και αυτών που μεταναστεύουν για λόγους περιβαλλοντικής μεταβολής.

Ηνωμένων Εθνών. Ως αποτέλεσμα αυτής της συνδιάσκεψης καταγράφεται το Παγκόσμιο Σύμφωνο για την Ασφαλή, Ομαλή και Νόμιμη Μετανάστευση - Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration (GCM), το πρώτο διεθνές και νομικά μη δεσμευτικό πλαίσιο συνεργασίας για τη μετανάστευση. Το αξιοσημείωτο αυτής της κίνησης είναι η παραδοχή της παγκόσμιας έκτασης του προβλήματος και της αναγκαιότητας της διεθνούς συνεργασίας, προκειμένου να επιτευχθεί, αν όχι η λύση του, τουλάχιστον η χάραξη κατευθυντήριων γραμμών αντιμετώπισης.

Τι συμβαίνει όμως πραγματικά στη διεθνή πολιτική σκηνή; Η εμπειρική παρατήρηση καταγράφει στάσεις πολιτικών ηγετών που απέχουν μακράν των αρχών που διακηρύσσονται. Ορισμένοι πολιτικοί ηγέτες εκλέγονται καλλιεργώντας κλίμα φόβου για την απώλεια της «κεκτημένης» ευμάρειας ενώ συγχρόνως κρατούν για τον εαυτό τους τον ρόλο του Μεσσία που θα σώσει την πατρίδα (και τη θρησκεία) από τις ορδές των πεινασμένων (και των απίστων). Από την άλλη, υπάρχουν ηγέτες που χρησιμοποιούν τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς για να πετύχουν στόχους, καθιστώντας τους εργαλείο πολιτικής πίεσης. Υπάρχουν βεβαίως και αυτοί που η γεωπολιτική θέση της χώρας τους τους εκθέτει περισσότερο έναντι άλλων στο πρόβλημα της εισροής και της διέλευσης μετακινούμενων και οι κινήσεις τους μπαίνουν στο μικροσκόπιο της διεθνούς παρατήρησης (ή επιτήρησης). Σε άλλες περιπτώσεις, ηγέτες που εφαρμόζουν «φιλική και ανοιχτή» μεταναστευτική πολιτική, «επιτυγχάνουν» να καταστήσουν δημοφιλή ακραία συντηρητικά κόμματα που εκκολάπτουν το «αυγό του φιδιού». Συγχρόνως, οι αιτήσεις χορήγησης ασύλου εξακολουθούν να αποτελούν ένα ζήτημα με πλείστες όσες πολιτικές και κοινωνικές αγκυλώσεις.

Εν τέλει, το πρόβλημα δεν άπτεται μόνον των διεθνώς συμφωνημένων ή μη συμφωνημένων νομικών όρων με καθολική ή περιορισμένη ισχύ. Το ζήτημα είναι ο

γενικότερος εκσυγχρονισμός της μεταναστευτικής πολιτικής των χωρών και η υιοθέτηση αρχών και πλαισίων που πράγματι θα καθιστούν ομαλή και ασφαλή τη μετανάστευση. Όσο κι αν προσπαθούμε να οριοθετήσουμε και να ταξινομήσουμε τους μετακινούμενους σε κατηγορίες και να προσδιορίσουμε τον βαθμό απόκλισης από ορισμούς διεθνών συμβάσεων των μέσων του προηγούμενου αιώνα, δε θα καταφέρουμε τίποτα παραπάνω από το να διογκώσουμε τη βιβλιογραφία. Η βασική αρχή της μετανάστευσης που απαντάται από κοινού τόσο στον άνθρωπο όσο και τα ζώα, είναι η επιβίωση που εξασφαλίζεται μέσω των φυσικών πόρων. Όσο οι πόροι θα εξαντλούνται, θα είναι ανεπαρκείς ή θα υποβαθμίζονται, η μεταναστευτική κρίση θα επιδεινώνεται.

Οι πόλεμοι για παράδειγμα φύονται εκεί όπου υπάρχει «στενοχωρία», δηλαδή το οικοσύστημα δεν μπορεί να θρέψει όλο τον πληθυσμό, οπότε επιβάλλεται μια ανακατανομή των πόρων μέσω του πολέμου, άμεσα ή έμμεσα. Πολλοί ερευνητές παρατηρούν ότι οι μετακινήσεις πληθυσμών είναι μικτές και ότι είναι δύσκολο να απομονώσει κανείς τις αποκλειστικές αιτίες που φορτώνουν τις βάρκες των μεταναστών. Μπορεί όμως να παρέμβει για να γίνουν οι πόροι αποδοτικότεροι και βιώσιμοι. Μπορεί να επιχειρήσει να ανατρέψει τα δεδομένα που, σύμφωνα με τους ειδικούς, θα προκαλέσουν τόσο έντονη διαταραχή στο περιβάλλον, ώστε ο εκτοπισμός θα αφορά - στο όχι και τόσο μακρινό μέλλον - σε πληθυσμούς που στο παρόν διαβιούν σε συνθήκες περιβαλλοντικής ασφάλειας.

Όταν η ανθρώπινη μετανάστευση ελεγχθεί και η αποδημία των ζώων πάψει να είναι απειλούμενη, τότε θα μπορούμε να πούμε ότι έχουμε βρει έναν δρόμο αειφορικό και βιώσιμο. Όπως όμως πολλά άλλα θέματα, έτσι κι αυτό είναι θέμα παιδείας. Η γενιά που τώρα μεγαλώνουμε και η επόμενη της θα παραλάβει από εμάς μία μεγάλη ατζέντα παγκόσμιων προβλημάτων. Μεταξύ αυτών και το μεταναστευτικό, το οποίο είναι στη

βάση του πρόβλημα ανθρωπιστικό. Αυτός ο πλανήτης έχει όρια αντοχών. Η δέσμευση όλων μας θα πρέπει να είναι η διατήρηση αυτών των ορίων και ο έλεγχος της ανθρώπινης πλεονεξίας. Ένας δικαιότερος κόσμος, πιο καλά μοιρασμένος, στερεώνει γερά τα σπίτια των ανθρώπων στη γη που τους τρέφει και αφήνει τα αποδημητικά πουλιά να μεταναστεύουν το φθινόπωρο με ασφάλεια για τον Νότο.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

### Αγγλική Βιβλιογραφία

- Bates, D. C. (2002, May). Environmental Refugees? Classifying Human. *Population and Environment*, 23(5). Ανάκτηση July 3, 2020, από <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1015186001919.pdf>
- Black, R. (2001). *Environmental refugees: myth or reality?* University of Sussex . Ανάκτηση July 6, 2020, από <https://www.unhcr.org/en-lk/3ae6a0d00.pdf>
- Brown, O. (2008). *Migration and Climate*. International Organization for Migration - IOM. Ανάκτηση July 5, 2020, από [https://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/activities/env\\_degradation/CCEMA\\_top\\_10FAQs.pdf](https://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/activities/env_degradation/CCEMA_top_10FAQs.pdf)
- Renaud, F. G., Dun, O., Bogardi, J., & Warner, K. (2007). *Control, Adapt or Flee How to Face Environmental Migration?* Ανάκτηση July 3, 2020, από Research Gate: <https://www.researchgate.net/>
- Ritchie , H., & Roser, M. (2017). *CO<sub>2</sub> and Greenhouse Gas Emissions*. Published online at OurWorldInData.org. Ανάκτηση July 7, 2020, από <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>
- Wilcove , D. S., & Wikelski, M. (2008, July 29). *Going, Going, Gone: Is Animal Migration Disappearing*. Ανάκτηση από Plos Biology: <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.0060188>
- N.4251, (2014, Απρίλιος 1). Κώδικας Μετανάστευσης & Κοινωνικής Ένταξης & λοιπές διατάξεις.
- Aid, C. (2017). *Human Tide - The Real Migration Crisis*. Christian Aid. Ανάκτηση July 7, 2020, από <https://www.christianaid.org.uk/sites/default/files/2017-08/human-tide-the-real-migration-crisis-may-2007.pdf>
- Bascom, J. (2001). International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Ανάκτηση Sept. 15, 2020, από <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/displaced-persons>
- Bauer , S., & Klaassen, M. (2013, February 01). Mechanistic models of animal migration behaviour – their diversity, structure and use. *Journal of Animal Ecology*. Ανάκτηση July 14, 2020, από <https://doi.org/10.1111/1365-2656.12054>
- Bettini, G. (2013, March). Climate Barbarians at the Gate? A critique of apocalyptic narratives on ‘climate refugees’. *Geoforum*, 45, σσ. 63-72. Ανάκτηση July 5, 2020, από <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2012.09.009>
- Bisai, J., & Tsiganos, S. (Σκηνοθέτες). (2018). *Neromanna* [Ταινία].
- Black, R. (2002, 222). Conceptions of ‘home’ and the political geography of refugee repatriation: between assumption and contested reality in Bosnia-Herzegovina. 123–138. *Applied Geography*.
- CCEMA, C. C. (2010 , December). *Climate Change, Environment and Migration: Frequently Asked Questions* .
- Farbotko, C., & Lazrus, H. L. (2012, May). The first climate refugees? Contesting global narratives of climate change in Tuvalu. *Global Environmental Change*(22), σσ. 382-390. Ανάκτηση July 1, 2020, από <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.11.014>
- Henderson, J. C., Gallou, C., Flemming , N. C., & Spondylis, E. (2011). The Pavlopetri Underwater Archaeology Project: investigating an ancient submerged town. (J. Benjamin , C. Bonsall , C. Pickard , & A. Fischer , Επιμ.) *Submerged Prehistory*, σσ. 207-218.
- IFRC. (2019). *IWorld disasters report 2018*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Ανάκτηση 9 19, 2020, από <https://media.ifrc.org/ifrc/world-disaster-report-2018/#>
- IIED. (1984).

- Jacobson, J. L. (1988, June 1). Environmental Refugees: a Yardstick of Habitability. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 8(3), σσ. 257-258. Ανάκτηση July 3, 2020, από <https://doi.org/10.1177/027046768800800304>
- Jamieson, D. W. (1998, February–March). Sustainability and beyond. *Ecological Economics*(Volume 24), σσ. 183-192. Ανάκτηση Ιούνιος 20, 2020, από [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(97\)00142-0](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(97)00142-0)
- Kothari, R. (1994). Environment, technology, and ethics. Στο L. Gruen, & D. Jamieson, *Reflecting on Nature: Readings in Environmental Philosophy* (σσ. 228–237). New York: Oxford University Press. Ανάκτηση Ιούνιος 20, 2020
- Kraler, A., Cernei, T., & Noack, M. (2011, 12 7). “Climate Refugees” - *Legal and Policy Responses to Environmentally Induced Migration*. European Parliament. Ανάκτηση July 4, 2020, από [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL-LIBE\\_ET%282011%29462422](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL-LIBE_ET%282011%29462422)
- Lennox, R. J., Chapman, J. M., Souliere, C. M., Tudorache, C., Wikelski, M., Metcalfe, J. D., & Cooke, S. J. (2016, February 29). Conservation physiology of animal migration. *Conservation Physiology*, 4(1). Ανάκτηση July 14, 2020, από <https://doi.org/10.1093/conphys/cov072>
- Lister, M. (2014, May 20). Climate change refugees. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 17(5), σσ. 618-634. Ανάκτηση July 11, 2020, από <https://doi.org/10.1080/13698230.2014.919059>
- Madl, P. (1999). Essay about the phenomenon of Lessepsian Migration. *Colloquial Meeting of Marine Biology I*. Salzburg. Ανάκτηση July 27, 2020, από <https://biophysics.sbg.ac.at/lm/lesseps.htm>
- Marino, E. K. (2012, May). The long history of environmental migration: Assessing vulnerability construction and obstacles to successful relocation in Shishmaref, Alaska. *Global Environmental Change*, 22(2), σσ. 374-381. Ανάκτηση July 2, 2020, από <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.09.016>
- Morinière, L. C. (2009). Tracing the footprint of ‘environmental migrants’ through 50 years of literature. (A. Smith, & X. Shen, Επιμ.) *Linking Environmental Change, Migration and Social Vulnerability*(No 12/2009). Ανάκτηση July 2, 2020, από [http://www.indiaenvironmentportal.org.in/files/Source%2012\\_web%20FINAL%20PRI%20NTED%20VERS.pdf#page=24](http://www.indiaenvironmentportal.org.in/files/Source%2012_web%20FINAL%20PRI%20NTED%20VERS.pdf#page=24)
- Mortreux, C., & Barnett, J. (2009, February). Climate change, migration and adaptation in Funafuti, Tuvalu. *Global Environmental Change*, 19(1), σσ. 105-112. Ανάκτηση July 10, 2020, από <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.09.006>
- Myers, N. (2002, April 29). Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London Series B Biological Sciences*, 357(1420), σσ. 609-613. doi:10.1098/rstb.2001.0953
- Myers, N. (2005). Environmental Refugees: An Emergent Security Issue. *13th Economic Forum*, (σσ. 1-5). Prague. Ανάκτηση July 7, 2020, από <https://www.osce.org/files/f/documents/c/3/14851.pdf>
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*(23), σσ. 256-266.
- PWCCC. (2011, June 6-17). World People's Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth. BONN. Ανάκτηση July 5, 2020, από <https://pwccc.wordpress.com/>
- Robert, K. W., Parris, T. M., & Leiserowitz, A. A. (2005). What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 47(3), σσ. 8-21. doi:10.1080/00139157.2005.10524444
- Satterfield, D. A., Maerz, J. C., & Altizer, S. (2015, February 22). Loss of migratory behaviour increases infection risk for a butterfly host. *Proc R Soc B*, 282:20141734. Ανάκτηση July 14, 2020, από <https://doi.org/10.1098/rspb.2014.1734>

- SDGs. (χ.χ.). *Sustainable Development Goals*. Ανάκτηση July 8, 2020, από United Nations: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>
- Seebacher , F., & Post , E. (2015, August 6). Climate change impacts on animal migration. *Climate Change Responses*(5). Ανάκτηση July 14, 2020, από <https://doi.org/10.1186/s40665-015-0013-9>
- Soroos, M. S. (n.d.). *Garrett Hardin and Tragedies of Global Commons. Handbook of Global Environmental Politics*.
- The Biology of Sea Turtles. (2017).
- UNHCR. (1951, July 28). Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων. Γενεύη. Ανάκτηση July 5, 2020, από <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokolllo.pdf>
- UNHCR. (χ.χ.). Η Σύμβαση του 1951 σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων. Ανάκτηση 7 5, 2020, από <https://www.unhcr.org/gr/%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-1951-%CF%83%CF%87%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%84%CF%8E%CF%82-%CF%84>
- WCED, The World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*. New York: Oxford University Press.

### Ελληνική Βιβλιογραφία

- Γιάνναρου, Λ. (2019, September 24). Το χωριό-φάντασμα που χάθηκε στη λίμνη. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. Ανάκτηση July 10, 2020, από <https://www.kathimerini.gr/1044048/gallery/epikairothta/ellada/to-xwrio-fantasma-roy-xa8hke-sth-limnh>
- Δρίτσας, Σ. (2015). Οργάνωση και διοίκηση-διαχείριση του παράκτιου χώρου - Αξιολόγηση ανθρώπινων πόρων: Οι περιβαλλοντικοί μετανάστες και χωροταξικός σχεδιασμός στην Ευρώπη και στην Μεσόγειο. *Μελέτη περιπτώσεων: Η Gironde (το δέλτα) στη Γαλλία και η Θεσσαλονίκη (τα δέλτα Αξιού-Λουδία-Αλιάκμονα) στην Ελλάδα*. Ανάκτηση Αύγουστος 26, 2020
- ΕΕ. (2003, Φεβρουάριος 6). Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *ΟΔΗΓΙΑ 2003/9/ΕΚ του Συμβουλίου της της 27ης Ιανουαρίου 2003 σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη*. Βρυξέλλες. Ανάκτηση Αύγουστος 21, 2020
- Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία*. (χ.χ.). Ανάκτηση Αύγουστος 5, 2020, από <http://www.ornithologiki.gr/>: [http://www.ornithologiki.gr/page\\_cn.php?tID=2626&aID=1097](http://www.ornithologiki.gr/page_cn.php?tID=2626&aID=1097)
- Ηλεκτρονικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Τριανταφυλλίδη)*. (χ.χ.).
- Κρότση, Μ., & Παπασπυρόπουλος, Κ. (2018). *Περιβαλλοντικές Διαταραχές και Μετακίνηση Πληθυσμών: Μια Μελλοντική Προσφυγική Κρίση*. Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet & Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα. Ανάκτηση Ιούλιος 6, 2020, από [https://jmce.gr/portal/wp-content/uploads/2018/05/Krotsi-Papaspyropoulos\\_-Perivallontikes-diataraxes-...profygyiki-krisi.pdf](https://jmce.gr/portal/wp-content/uploads/2018/05/Krotsi-Papaspyropoulos_-Perivallontikes-diataraxes-...profygyiki-krisi.pdf)
- Λενακάκης, Α. (2013). Η μορφοπαιδευτική αξία του παιχνιδιού και του θεάτρου στην εκπαίδευση. Στο Θ. Γραμματάς (Επιμ.), *Το Θέατρο ως μορφοπαιδευτικό αγαθό και καλλιτεχνική έκφραση στην Εκπαίδευση και την Κοινωνία*. (ΕΚΠΑ εκδ., σσ. 58-77). Αθήνα. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 21, 2020, από [https://www.researchgate.net/profile/Antonis\\_Lenakakis/publication/320409774\\_E\\_mo](https://www.researchgate.net/profile/Antonis_Lenakakis/publication/320409774_E_mo)

- rhopaideutike\_axia\_tou\_paichnidou\_kai\_tou\_theatrou\_sten\_ekpaideuse/links/5a07f7270f7e9b68229b5485/E-morphopaideutike-axia-tou-paichnidou-kai-tou-theatrou-sten-ekpaideuse.p
- Μαρδίρης, Θ. (2015). Η ταυτότητα του Συνεδρίου. *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση & Εκπαίδευση για την Αειφορία: Αλλάζοντας στάσεις και συμπεριφορές μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα, έρευνα, σχολικά δίκτυα, δράσεις και δραστηριότητες στην Ελλάδα*. Βόλος: 7ο Συνέδριο ΠΕΕΚΠΕ. Ανάκτηση Αύγουστος 6, 2020, από <https://www.peakmagazine.gr/article/%CE%B7-%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-7%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%B4%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%80%CE%B5%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B5>
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2010). *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.
- Μπούσδα, Φ. (2018). Λιγνιτική δραστηριότητα και περιβαλλοντική μετανάστευση στη Δυτική Μακεδονία. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών και η παιδαγωγική προσέγγιση του ζητήματος στο σχολείο. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Σχολή Επιστημών Αγωγής. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Ανάκτηση Αύγουστος 7, 2020, από <https://olympias.lib.uoi.gr/jsui/handle/123456789/29157?mode=full>
- Οικονόμου, Σ. (2015). Η προτεραιότητα των στόχων που θέτουν οι εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Εκπαίδευση για την Αειφορία Αλλάζοντας στάσεις και συμπεριφορές μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα*. Βόλος: 7ο Συνέδριο Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε. Ανάκτηση Αύγουστος 3, 2020, από [https://www.academia.edu/12332383/%CE%97\\_%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B1%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1\\_%CF%84%CF%89%CE%BD\\_%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%87%CF%89%CE%BD\\_%CF%80%CE%BF%CF%85\\_%CE%B8%CE%AD%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%BD\\_%CE%BF%CE%B9\\_%CE%B5%CE%](https://www.academia.edu/12332383/%CE%97_%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B1%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%87%CF%89%CE%BD_%CF%80%CE%BF%CF%85_%CE%B8%CE%AD%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%BD_%CE%BF%CE%B9_%CE%B5%CE%)
- Πρακτικά Επιμορφωτικού Σεμιναρίου. (2003). Μεθοδολογία για την εφαρμογή εκπαιδευτικών υλικών στην Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία. Στο Η. Αλάμπη, Β. Μαλωτίδη, & Μ. Μαντζάρα (Επιμ.). Αθήνα: ΜΙΟ-ECSDE, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών., ΔΠΕ Ανατολ. Αττικής. Ανάκτηση Ιούλιος 31, 2020, από [http://dipe.pie.sch.gr/ypperpi/bibliografia/methodol\\_gia\\_efaqrnogi\\_ekrkon\\_ylikon.pdf](http://dipe.pie.sch.gr/ypperpi/bibliografia/methodol_gia_efaqrnogi_ekrkon_ylikon.pdf)
- Σακελλαράκης, Γ. (2006). Ανασκάπτοντας το παρελθόν. Αθήνα: Ίκαρος.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1998, Δεκέμβριος). Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής Γλώσσας. (Ι. Ν. Σπυριδών, Συντάκτης) Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ανάκτηση Ιούνιος 20, 2020, από [http://www.greek-language.gr/greekLang/modern\\_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html](http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html)
- Τσιάρας, Σ. (2010). Προοπτικές για Βιώσιμη ή Αειφόρο Ανάπτυξη στον Δήμο Περίων. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- ΥΠ., Π. (2020). Ακρωτήρι Θήρας. (Υ. Πολιτισμού, Επιμ.) Ανάκτηση July 9, 2020, από [http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj\\_id=2410](http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2410)
- Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου. (χ.χ.). Διαδικασία Ασύλου. Ανάκτηση Αύγουστος 21, 2020, από <https://migration.gov.gr/>
- Φέρμελη, Γ., Ρουσομουστακάκη - Θεοδωράκη, Μ., Χατζηκώστα, Κ., & Γκαϊτλιχ, Μ. (2008). *Οδηγός Ανάπτυξης Διαθεματικών Δραστηριοτήτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Φιλίντας, Α. Θ., & Πολύζος, Σ. Θ. (2008). Φράγματα, λειτουργίες οικοσυστήματος και περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Στο ΤΕΕ (Επιμ.), *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Μεγάλων Φραγμάτων με διεθνή συμμετοχή*, (σ. 14). Λάρισα. Ανάκτηση July 10, 2020, από <http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teelar/EKDILWSEIS/damConference/eisigiseis>



### Σελίδες διαδικτύου που αξιοποιήθηκαν για άντληση υλικού

- American Museum of Natural History. <https://www.amnh.org/>.
- Bird Photographer of the Year - International wildlife .... <https://www.birdpoty.co.uk/>.
- Birds Connect Our World | World Migratory Bird Day. <https://www.worldmigratorybirdday.org/2020/birds-connect-our-world>.
- CMS | Convention on the Conservation of Migratory Species .... <https://www.cms.int/>.
- Dianeosis. <https://www.dianeosis.org/>.
- e-politik.de – Onlinemagazin für Politik, Gesellschaft und .... <https://e-politik.de/>.
- European Border and Coast Guard Agency (Frontex .... [https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/frontex\\_en](https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/frontex_en).
- Frankfurt Zoological Society. <https://fzs.org/en>.
- greek-language.gr. <http://www.greek-language.gr/>.
- Home - MEDASSET. <https://www.medasset.org/>.
- iloveithaki. <https://www.iloveithaki.gr/>.
- Kathimerini.gr - Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. <https://www.kathimerini.gr/>.
- Microsoft Forms. <https://forms.office.com/>.
- Migration | United Nations. <http://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/index.html>.
- ReliefWeb - Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/ReliefWeb>.
- snhell.gr - Νέα Ελληνική Λογοτεχνία <http://www.snhell.gr/>.
- STORIES | World Migratory Bird Day. <https://www.worldmigratorybirdday.org/>.
- TED: Ideas worth spreading. <https://www.ted.com/>.
- The Guardian. <https://www.theguardian.com.au/>.
- UNHCR - The UN Refugee Agency. <https://www.unhcr.org/>.
- United Nations Network on Migration. <https://migrationnetwork.un.org/>.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction. <https://www.undrr.org/>.
- unric.orgUNHCR - The UN Refugee Agency. <https://www.unhcr.org/>.
- Vimeo | The world's leading professional video platform. <https://vimeo.com/>.
- Wikipedia. <https://www.wikipedia.org/>.
- Wikiwand. <http://www.wikiwand.com/>.
- World Migratory Bird Day. <https://www.timeanddate.com/holidays/un/migratory-bird-day>.
- WWF - WWF ΕΛΛΑΣ. <https://wwf.gr/>.
- www.nmp-zak.org. <http://www.nmp-zak.org/>.
- YouTube. <https://www.youtube.com/>.
- Ανοικτή Βιβλιοθήκη — Ελεύθερα ψηφιακά βιβλία // Ελληνικά .... <https://www.openbook.gr/>.
- ΑΡΧΕΛΩΝ Σύλλογος για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας. <https://www.archelon.gr/>.
- Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία - Αρχική σελίδα. <http://ebooks.edu.gr/new/>.
- Δόμνα Σαμίου | Καλλιτεχνικός Σύλλογος Δημοτικής Μουσικής <https://www.domnasamiou.gr/>.
- Ειδήσεις - νέα - Το Βήμα Online. <https://www.tovima.gr/>.

- Ειδήσεις από την Ελλάδα και τον Κόσμο. Βίντεο, multimedia 15 Αυγ. 2020, <https://www.naftemporiki.gr/>.
- Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, προστασία για τα πουλιά <http://www.ornithologiki.gr/>
- ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ. <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/eisodos.htm>.
- Υπηρεσία Ασύλου | Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου. <http://asylo.gov.gr/>.
- Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. <http://www.migration.gov.gr/>.
- ΦΩΤΟΔΕΝΤΡΟ | ΕΘΝΙΚΟΣ ΣΥΣΣΩΡΕΥΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ. <http://photodentro.edu.gr>

**ABSTRACT**

This dissertation focuses on the design of an educational program for Secondary Education students on the migration of human populations in the perspective of Education for the Environment and Sustainability. For the purposes of this dissertation, we dealt with the issues of viability and sustainability, mainly in terms of the conceptual definition of the terms, as to a large extent migration in the environment, both natural and man-made, is closely related to these concepts. The sustainability of the natural and social environment works both ways with migration into cause and effect roles. The migration of human populations was approached in parallel with the emigration of animals, forming an even broader framework for the integration of the subject and the reception of its physical and biological dimensions. Emigration and migration of humans and animals work as indicators of the environmental changes, that have deteriorated sharply in recent decades due to the increase of negative phenomena related to natural resources and growth. The "migration crisis" affects people and animals, without, at least currently, providing sufficient institutionalised solutions to - as the case may be - restraining flows, or protecting migrant populations. In a country with a long immigration history, such as Greece, it is necessary to develop the proper education, not only to eliminate the scourge of xenophobia and racism, but mainly to consolidate fundamental values that recur through generations and are related to the search of an effortless and, at the same time, indistinguishable balance between the need and its fulfilment.

**Keywords:** *Environment and Sustainability Education, Emigration and Migration of Humans and Animals, Environmental Migration, Environmental Refugee, Secondary Education Program.*

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**

**Παράρτημα κειμένων εκπαιδευτικού προγράμματος «Αποδημία και Μετανάστευση Ανθρώπων και Ζώων».**

**ΕΝΟΤΗΤΑ 1. «Το γλωσσάρι της μετανάστευσης.»**

**Αλφαβητικός κατάλογος ρημάτων της νεοελληνικής γλώσσας που εμπεριέχουν την έννοια της μεγάλης μετακίνησης/μετανάστευσης.**

**Α**

**Απελύνομαι**, αναγκάζομαι ως αλλοδαπός να εγκαταλείψω τη χώρα στην οποία βρίσκομαι, επειδή κρίθηκα επικίνδυνος για την ασφάλειά της.

**Αποδημώ**, 1. φεύγω από τη χώρα μου και πηγαίνω να εγκατασταθώ σε άλλη·(πρβ. μεταναστεύω) 2. για πουλιά κυρίως που μετακινούνται ομαδικά σε θερμότερους τόπους  
Να διαχειμάσουν.

**Αποικίζω**, ιδρύω, εγκαθιστώ αποικία σε μια άλλη χώρα.

**Αποθούμαι**, με απομακρύνουν βίαια σπρώχνοντάς με.

**Δ**

**Διαβαίνω**, διασχίζω έναν τόπο, περνώ από ένα μέρος σε ένα άλλο.

**Διέρχομαι**, περνώ από κάπου.

**Δραπετεύω**, φεύγω κρυφά ενώ φρουρούμαι ή εγκαταλείπω ένα περιβάλλον που περιορίζει την ελευθερία μου.

**Ε**

**Εισβάλλω**, (σε πραγματικό χώρο) εισέρχομαι, μπαίνω βίαια σε χώρα, περιοχή κτλ. ως εχθρός ή σε χώρο με εχθρική, επιθετική διάθεση.

**Εισέρχομαι**, μπαίνω μέσα σε χώρο.

**Εκπατρίζομαι**, φεύγω μακριά από την πατρίδα μου, εκούσια ή αναγκαστικά.

**Εκτοπίζομαι**, απομακρύνομαι ή μετατοπίζομαι και κάποιος άλλος καταλαμβάνει τον χώρο μου ή τη θέση μου.

**Εξορίζομαι**, υποχρεώνομαι να ζω σε πολύ απομακρυσμένο και συνήθως έρημο τόπο.

**Επαναπατρίζομαι**, επιστρέφω στην πατρίδα μου ύστερα από συνήθη μακροχρόνια απουσία.

**Επισκέπτομαι**, πηγαίνω σε άλλο τόπο ιδίως με σκοπό τη γνώση ή την αναψυχή.

**Εποικίζω**, εγκαθιστώ ανθρώπους σε μια περιοχή συνήθως αραιοκατοικημένη.

## Κ

**Καταδιώκω**, ακολουθώ κάποιον, τρέχω πίσω από αυτόν να τον συλλάβω ή να τον φονεύσω.

**Κατατρέχω**, με συνεχείς και συστηματικές ενέργειες προσπαθώ να εξουθενώσω ή να εξοντώσω κάποιον, τον διώκω.

## Μ

**Μετακινούμαι**, α. πηγαίνω από ένα σημείο σε άλλο β. (για σύνολο προσώπων) μεταναστεύω.

**Μεταναστεύω**, φεύγω από τη χώρα που μένω και εγκαθίσταται σε κάποια άλλη, ιδίως με κίνητρο την εργασία. Ο ίδιος επίσης όρος χρησιμοποιείται και στις μετακινήσεις των ζώων, πτηνών και ιχθύων. Ειδικότερα εκ της αιτίας της μετακίνησης τα μεν ζώα και

πουλιά καθιερώθηκε να χαρακτηρίζονται «αποδημητικά», ενώ τα ψάρια «μεταναστευτικά»<sup>97</sup>.

**Μετοικίζω**, μεταφέρω ανθρώπους από έναν τόπο και τους εγκαθιστώ σε κάποιο άλλο.

**Μετοικώ**, α. αλλάζω κατοικία, εγκαθίσταμαι σε άλλο σπίτι, β. αλλάζω τόπο μόνιμης διαμονής.

**Μισεύω**, φεύγω για ταξίδι, για άλλη χώρα και ιδίως ξενιτεύομαι.

## Ξ

**Ξενιτεύομαι**, φεύγω από τη χώρα μου και εγκαθίσταμαι σε ξένο τόπο για μεγάλο χρονικό διάστημα, συνήθ. λόγω πιεστικής οικονομικής ή άλλης ανάγκης.

**Ξεριζώνω, -ομαι**, (μτφ.) αναγκάζω κάποιον να εγκαταλείψει συνήθ. βίαια και οριστικά τη γενέθλια γη ή τον τόπο όπου κατοικεί.

## Π

**Παλινοστώ**, επιστρέφω στην πατρίδα μου, ύστερα από μακρόχρονη απουσία, επαναπατρίζομαι.

**Περιηγούμαι**, ταξιδεύω σε (ξένους) τόπους για να γνωρίσω και να θαυμάσω όσα ενδιαφέροντα έχουν.

**Περιφέρομαι**, κινούμαι γύρω από κάτι ή εδώ και εκεί προς διάφορες κατευθύνσεις.

**Περιπλανιέμαι, -ώμαι**, περιφέρομαι χωρίς συγκεκριμένη πορεία είτε γιατί δεν έχω ορισμένο σκοπό είτε γιατί δε γνωρίζω τον δρόμο.

**Προσφεύγω**, απευθύνομαι σε κπ. και ζητώ τη βοήθειά του. **Πρόσφυγας**, αυτός που αναγκάζεται ή εξαναγκάζεται να εγκαταλείψει την πατρίδα του ή τον τόπο της μόνιμης

---

<sup>97</sup> Πηγή [ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ](#)

κατοικίας του και να καταφύγει σε μια ξένη χώρα ή στη χώρα της εθνικής του προέλευσης, συνήθ. πληθ., για πληθυσμούς ή για άτομα που μετακινούνται ομαδικά.

## Τ

**Ταξιδεύω**, μετακινούμαι από έναν τόπο, συνήθως τον τόπο της μόνιμης κατοικίας μου, σε κάποιον άλλο και μένω σ' αυτόν για ορισμένο χρονικό διάστημα.

**Τουρισμός (κάνω τουρισμό)**, μετακινούμαι προσωρινά από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας μου στο εσωτερικό της χώρας ή στο εξωτερικό για να ψυχαγωγηθώ, να ξεκουραστώ και να επισκεφτώ διάφορα αξιοθέατα.

## Φ

**Φυγαδεύομαι**, διευκολύνομαι να διαφύγω, να δραπετεύσω (συχνά στο εξωτερικό).

**Αλφαβητικός κατάλογος παράγωγων των ρημάτων της νεοελληνικής γλώσσας που εμπεριέχουν την έννοια της μεγάλης μετακίνησης/μετανάστευσης.**

## Α

**Απελεύνομαι**, απέλαση.

**Αποδημώ**, αποδημητικός, αποδημία, απόδημος.

**Αποικίζω**, αποικία, άποικος.

**Απωθούμαι**, απωθημένος, απώθηση, απωθητικός.

## Δ

**Διαβαίνω**, διάβαση, διαβατάρης, διαβατάρικος, διαβάτης.

**Διέρχομαι**, διέλευση.

**Δραπετεύω**, δραπέτευση (απόδραση), δραπέτης.

## Ε



**Εισβάλλω**, εισβολέας, εισβολή.

**Εισέρχομαι**, εισιτήριο, έλευση (διέλευση, προέλευση, προσέλευση), ερχομός.

**Εκπατρίζομαι**, εκπατρισμένος, εκπατρισμός.

**Εκτοπίζομαι**, εκτοπισμένος, εκτοπισμός.

**Εξορίζομαι**, εξορία, εξορισμός, εξόριστος (αυτεξόριστος).

**Επαναπατρίζομαι**, επαναπατρισμένος, επαναπατρισμός.

**Επισκέπτομαι**, επισκέπτης, επίσκεψη.

**Εποικίζω**, εποικισμός, έποικος.

## Κ

**Καταδιώκω**, καταδιωκόμενος, καταδίωξη.

**Κατατρέχω**, κατατρεγμένος, κατατρεγμός.

## Μ

**Μετακινούμαι**, μετακίνηση, μετακινούμενος.

**Μεταναστεύω**, μετανάστευση, μεταναστευτικός, μετανάστης.

**Μετοικώ**, μετοίκηση, μέτοικος.

**Μισεύω**, μισεμός.

## Ξ

**Ξενιτεύομαι**, ξενιτεμός, ξενιτεμένος, ξενιτιά.

**Ξεριζώνω, -ομαι**, ξεριζωμένος, ξεριζωμός.

## Π

**Παλινοστώ**, παλιννόστηση.

**Περιηγούμαι**, περιήγηση, περιηγητής.

**Περιφέρομαι**, περιφερόμενος.

**Περιπλανιέμαι, -ώμαι**, περιπλανώμενος, περιπλάνηση.

**Προσφεύγω**, πρόσφυγας, προσφυγιά, προσφυγικός, προσφυγοπούλα, προσφυγόπουλο.

**Τ**

**Ταξιδεύω**, ταξιδευτής, ταξίδι, ταξιδιάρης, ταξιδιώτης, ταξιδιωτικός.

**Τουρισμός (κάνω τουρισμό)**, τουρίστας, τουριστικός.

**Φ**

**Φυγαδεύομαι**, φυγάδευση, φυγάς.

## **ΕΝΟΤΗΤΑ 2. «Ταξίδι στο Serengeti National Park.»**

**Απόσπασμα από πανεπιστημιακές σημειώσεις «Εισαγωγή στη συμπεριφορά των ζώων». (Βαλάκος, 2010)**

Η παρατήρηση της συμπεριφοράς των ζώων απασχόλησε από πολύ νωρίς το ανθρώπινο είδος. Αρχαιολογικά ευρήματα στις τοιχογραφίες που άφησε ο άνθρωπος των σπηλαίων, δείχνουν ότι στον γεωγραφικό χώρο της Γαλλίας οι άνθρωποι, πριν 32.000 χρόνια παρακολουθούσαν τις μεταναστεύσεις ελαφοειδών βασιζόμενοι στον κύκλο της σελήνης. Η παρατήρηση της μεταναστευτικής συμπεριφοράς των ζώων από τους προγόνους μας, είχε να κάνει αφενός με τη βελτιστοποίηση των μεθόδων κυνηγιού και αφετέρου με την ελαχιστοποίηση των κινδύνων που διέτρεχαν οι κυνηγοί από τα θηράματά τους.[...]

Ως μετανάστευση ορίζεται το περιοδικό ταξίδι των ζώων από μια περιοχή σε μια άλλη. Η μετανάστευση προϋποθέτει μεγάλες ικανότητες αντοχής, αλλά και προσανατολισμού. Η μετανάστευση είναι ένας τρόπος αποφυγής των εποχιακών μεταβολών, που συνήθως ενεργοποιείται από τη φθίνουσα διαθεσιμότητα της

τροφής και/ή τη φωτοπερίοδο, όχι όμως από τη θερμοκρασία. Η μετανάστευση μπορεί να καλύπτει ευρύ φάσμα αποστάσεων στον χώρο. Πολλά είδη πουλιών τον χειμώνα μεταναστεύουν προς τον νότο, όπου οι κλιματικές συνθήκες είναι πιο ήπιες, ενώ είδη θηλαστικών μετακινούνται σε μεγάλες αποστάσεις για την ανεύρεση καλύτερων συνθηκών διατροφής (οπληφόρα στην Αφρική, τάρανδοι στο βόρειο ημισφαίριο).

Η άμεση αιτία για την έναρξη της μετανάστευσης είναι ερεθίσματα από το περιβάλλον που κινητοποιούν διάφορες φυσιολογικές διαδικασίες οι οποίες σχετίζονται με το παραπάνω φαινόμενο. Η αλλαγή της φωτοπερίόδου είναι ένα ερέθισμα που ενεργοποιεί διαδικασίες (ορμονικές, τροφικές κ.λπ.), ώστε να προετοιμάσει τα ζώα για το μεγάλο ταξίδι. Ο προσανατολισμός και η πλοήγηση είναι δύο σημαντικές παράμετροι που συνδέονται με τη μετανάστευση. Ο προσανατολισμός συνήθως γίνεται με τη βοήθεια της θέσης του ήλιου, για ημερήσιους ταξιδιώτες και της θέσης των αστεριών για τους νυχτερινούς ταξιδιώτες. Πειράματα με νεογέννητα πουλιά σε πλανητάρια με τροποποιημένη θέση των αστερισμών είχαν ως αποτέλεσμα, όταν τα πουλιά εκτέθηκαν σε πραγματικές συνθήκες, να προσπαθούν να πετάξουν προς την κατεύθυνση που συνδεόταν με τα τεχνικά πρότυπα του πλανηταρίου στο οποίο μεγάλωσαν. Πολλά ζώα χρησιμοποιούν το γήινο μαγνητικό πεδίο για να προσανατολιστούν. Το παραπάνω προκύπτει από το γεγονός ότι τα μεταναστευτικά πουλιά προσανατολίζονται ακόμα και όταν ο ουρανός είναι καλυμμένος με σύννεφα. Πειράματα με χελώνες της θάλασσας οι οποίες διανύουν μεγάλες αποστάσεις (ακτές Βορείου Αμερικής- Μεσόγειος) και στις οποίες είχε προσαρμοστεί κατάλληλη συσκευή που επέτρεπε στους ερευνητές να αλλάζουν την κατεύθυνση

του γήινου πεδίου, έδειξαν ότι αυτές ακολουθούσαν κάθε φορά το πεδίο που εφαρμόζε ο ερευνητής (Βαλάκος, 2010).

#### **ΕΝΟΤΗΤΑ 4. «Εθελοντισμός για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών άγριας ζωής.»**

##### **Παγκόσμια Σύμβαση για τη Διατήρηση των Μεταναστευτικών Ειδών Άγριων Ζώων Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS). Εισαγωγή.**

**Αναγνωρίζουμε** ότι τα άγρια ζώα με τις αναρίθμητες μορφές τους αποτελούν αναντικατάστατο μέρος του φυσικού συστήματος της Γης που πρέπει να διατηρηθεί για το καλό της ανθρωπότητας.

**Αναγνωρίζουμε** ότι κάθε γενιά ανθρώπων κρατά τους πόρους της γης για τις μελλοντικές γενιές και έχει την υποχρέωση να διασφαλίσει ότι αυτή η κληρονομιά διατηρείται και όπου χρησιμοποιείται, χρησιμοποιείται με σύνεση.

**Αντιλαμβανόμαστε** την ολοένα αυξανόμενη αξία των άγριων ζώων από περιβαλλοντική, οικολογική, γενετική, επιστημονική, αισθητική, ψυχαγωγική, πολιτιστική, εκπαιδευτική, κοινωνική και οικονομική άποψη.

**Λαμβάνουμε** υπόψη μας ιδίως εκείνα τα είδη άγριων ζώων που μεταναστεύουν πέρα από ή εκτός των εθνικών ορίων δικαιοδοσίας.

**Αναγνωρίζουμε** ότι τα κράτη είναι και πρέπει να είναι οι προστάτες των μεταναστευτικών ειδών άγριων ζώων που ζουν εντός ή διέρχονται από τα εθνικά τους όρια δικαιοδοσίας.

**Πιστεύουμε** ότι η διατήρηση και η αποτελεσματική διαχείριση των αποδημητικών ειδών άγριων ζώων απαιτούν τη συντονισμένη δράση όλων των κρατών εντός των εθνικών

ορίων δικαιοδοσίας των οποίων τα είδη περνούν οποιοδήποτε μέρος του κύκλου ζωής τους.

**Υπενθυμίζουμε** τη σύσταση 32 του σχεδίου δράσης που εγκρίθηκε από τη διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το ανθρώπινο περιβάλλον (Στοκχόλμη, 1972) και σημείωσε με ικανοποίηση κατά την εικοστή έβδομη σύνοδό της η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών [...].

**«Η μετανάστρια<sup>98</sup> χελώνα που κινδυνεύει με εξαφάνιση» [Caretta caretta (Linnaeus, 1758) Καρέτα, Loggerhead sea turtle].**

#### **Εξάπλωση, πληθυσμιακά στοιχεία και τάσεις:**

Πληθυσμοί της *Caretta caretta* βρίσκονται εξαπλωμένοι σε πολλά σημεία του κόσμου. Οι μεσογειακοί πληθυσμοί εμφανίστηκαν πριν από 12.000 χρόνια προερχόμενοι από αποίκους του Ατλαντικού (Bowen et al. 1993, αναφέρεται στο Μαργαριτούλης, 2009). Η Ελλάδα αποτελεί σημαντικό χώρο ωοτοκίας της *Caretta caretta* με σπουδαιότερες περιοχές τη Ζάκυνθο, την Πελοπόννησο και την Κρήτη. Από τις 5.000 φωλιές που καταγράφονται ετησίως στη Μεσόγειο, περίπου το 60% βρίσκονται στη χώρα μας. Από το σύνολο των φωλιών στην Ελλάδα, το 43% εντοπίζονται στη Ζάκυνθο και το 19% στον Κυπαρισσιακό Κόλπο (Margaritoulis et al. 2003, αναφέρεται στο Μαργαριτούλης, 2009).

#### **Οικολογία:**

---

<sup>98</sup> «Γενικά στη Βιολογία και ειδικότερα στη Ζωολογία με τον όρο μετανάστευση χαρακτηρίζεται μια ουσιώδη βιολογική λειτουργία κυκλικής μετακίνησης σταθερής περιοδικότητας, που πραγματοποιούν ορισμένα είδη ζώων (ασπόνδυλα, έντομα, ψάρια, θηλαστικά, αμφίβια και πτηνά), δηλαδή μετακινήσεις σε ετήσιο ρυθμό μεταξύ εποχικών περιόδων.» Πηγή ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ.

Πρόκειται για μεταναστευτικό είδος το οποίο διέρχεται από δύο οικολογικές φάσεις: Την «ωκεάνια» κατά την οποία βρίσκεται στο ανοικτό πέλαγος και τρέφεται με πελαγικούς οργανισμούς, και τη «νηριτική» κατά την οποία προσεγγίζει παραλίες και ακτές και τρέφεται με βενθικούς οργανισμούς. Μετά την ωοτοκία στις ελληνικές ακτές, ορισμένες caretta μεταναστεύουν για να τραφούν σε άλλες περιοχές της Μεσογείου, την Τυνησία και τη βόρεια Αδριατική (Margaritoulis 1988, Margaritoulis et al. 2003, αναφέρεται στο Μαργαριτούλης, 2009). Κατά την αναπαραγωγική τους περίοδο από τον Μάιο ως τον Αύγουστο, γεννούν από μία έως τέσσερις φορές από εκατό δέκα (110) ως εκατό τριάντα (130) αβγά ανά φωλιά (Margaritoulis 2005, αναφέρεται στο Μαργαριτούλης, 2009). Το φύλο των νεοσσών εξαρτάται από τις συνθήκες της θερμοκρασίας επώασης. Για παράδειγμα, στην περιοχή Μαραθωνήσι στη Ζάκυνθο, λόγω των ιδιαίτερων θερμοκρασιακών συνθηκών, εκκολάπτονται αρσενικοί νεοσσοί (Margaritoulis 2005, Zbinden et al. 2007, αναφέρεται στο Μαργαριτούλης, 2009).

#### **Απειλές:**

1. Οι περιοχές φωλεοποίησης των χελωνών και ο κοντινός θαλάσσιος χώρος υποβαθμίζονται από τις παράκτιες κατασκευές και από την ενόχληση λόγω του τουρισμού (εξοπλισμός, εγκαταστάσεις, φώτα, θόρυβοι). 2. Οι χελώνες κατά κύριο λόγο τραυματίζονται ή φονεύονται από αλιευτικά εργαλεία ή τους ίδιους τους αλιείς: Για το 80% των τραυματισμένων ατόμων που περιέθαλψε το Κέντρο Διάσωσης Θαλάσσιων Χελωνών (Γλυφάδα) ευθύνονται τα αλιευτικά εργαλεία ή η σκόπιμη κακοποίηση (Panagoroulos et al. 2003, αναφέρεται στο Μαργαριτούλης, 2009). 3. Τα αβγά της θαλάσσιας χελώνας θηρεύονται από τις

αλεπούδες. 4. «Στην περίπτωση της θαλάσσιας χελώνας *Caretta*, η σημαντική εξάρτηση του κύκλου ζωής της από τη στεριά, όπου γεννιέται και γεννάει, την καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτη στην άνοδο της στάθμης της θάλασσας και της θερμοκρασίας, με επιπτώσεις όπως αλλαγή της αναλογίας θηλυκών-αρσενικών (καθώς η θερμοκρασία εκκόλαψης καθορίζει το φύλο του νεοσσού), αύξηση των θανάτων νεοσσών και απώλεια των παραλιών φωτοκίας. Έρευνα που διεξήχθη στο Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου κατέδειξε ότι σε περίπτωση ανόδου της στάθμης της θάλασσας κατά 40 εκ. θα χαθεί το 11% των παραλιών φωτοκίας». (Whittock 2007 αναφέρεται στο Λεγάκις & Μαραγκού, 2009)

#### **Μέτρα διατήρησης που υπάρχουν:**

Η προστασία του απειλούμενου αυτού μεταναστευτικού είδους προβλέπεται από τη διεθνή, κοινοτική και εθνική νομοθεσία. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνεται στη Σύμβαση CITES, τη Σύμβαση της Βόννης, τα Πρωτόκολλα της Διεθνούς Σύμβασης της Βαρκελώνης, τη Σύμβαση της Βέρνης και την Οδηγία των Οικότοπων (92/43/ΕΟΚ). Σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία απαγορεύεται η αλιεία, η συλλογή νεοσσών και η καταστροφή των αβγών της *caretta caretta* (Π.Δ. 617/80), όπως επίσης απαγορεύεται η σύλληψη, το εμπόριο, η κακοποίηση, η θανάτωση και η κατοχή ατόμων του πληθυσμού της (Π.Δ. 67/81).

Ορισμένες σημαντικές παραλίες για την φωτοκία της χελώνας περιλαμβάνονται σε προστατευόμενες νομικά περιοχές, στο Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου και (Dimopoulos 2001, αναφέρεται στο Μαργαριτούλης, 2009) και στο Δίκτυο Natura 2000. Το 1994 η WWF Ελλάς προχώρησε στην αγορά της

σημαντικότερης παραλίας για τις συνέπειές της στη διατήρηση του είδους της *caretta caretta*.

Στον σκοπό της διατήρησης της χελώνας *caretta caretta* στην Ελλάδα θα συμβάλουν καθοριστικά (1) η νομική προστασία και των υπόλοιπων περιοχών φωτοκίας και (2) η μείωση της θνησιμότητας (τυχαία και εσκεμμένη) μετά από εμπλοκή σε αλιευτικά εργαλεία.

Μαργαριτούλης Δημήτρης (Διασκευή). Από το βιβλίο: Λεγάκις, Α. & Μαραγκού, Π. 2009. Το Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζώων της Ελλάδας. Ελληνική Ζωολογική Εταιρεία, Αθήνα, 528 σελ.

### **Το μακρύ ταξίδι της χελώνας.**

Με τη βοήθεια οργάνων εντοπισμού GPS και δορυφόρων, Αμερικανοί επιστήμονες κατάφεραν για πρώτη φορά να ακολουθήσουν λεπτό προς λεπτό στο υπερατλαντικό ταξίδι τους δεκαεπτά μικρές χελώνες καρέτα.

Πάνω στα δεκαεπτά μωρά – χελώνες, ηλικίας μόλις τεσσάρων μηνών, τοποθετήθηκαν ειδικές αδιάβροχες συσκευές εντοπισμού και τα συμπαθή αμφίβια ερπετά αφήθηκαν ελεύθερα από μια παραλία της Φλόριντα να κολυπήσουν σε άγνωστη κατεύθυνση. Κατά τη διάρκεια της εβδομήντα ημερών «Οδύσσειας» τους στα παγωμένα νερά του Ατλαντικού, διένυσαν μια θαλάσσια διαδρομή 8000 χλμ., αφήνοντας τους επιστήμονες έκπληκτους με τις επιδόσεις τους τόσο στο κολύμπι, όσο και στις τακτικές ανεύρεσης τροφής.

«Είναι η πρώτη φορά που μια χελώνα τόσο μικρής ηλικίας τίθεται υπό στενή παρακολούθηση», τονίζει η καθηγήτρια του πανεπιστημίου της Φλόριντα, Τζάνετ Γουάινκεν, προσθέτοντας πως «είμαστε ευχαριστημένοι κι ικανοποιημένοι από τα συμπεράσματα της μελέτης μας».



Το βασικό όμως ερώτημα που απασχόλησε τους ερευνητές είναι προς ποια κατεύθυνση θα οδεύσουν βάσει ενστίκτου αυτές οι χελώνες, αν αφεθούν ελεύθερες. Πέντε από τις μικρές χελώνες έφτασαν στο ιώδιο σχεδόν σημείο, στο Βόρειο Ατλαντικό!

«Θέλαμε να μάθουμε τον προορισμό τους, έτσι ώστε μελλοντικά να προστατεύσουμε τις θαλάσσιες περιοχές όπου έφτασαν», καταλήγει η κυρία Γουάινκεν.

Προ ημερών μια αμερικανική έρευνα από το Πανεπιστήμιο της Βόρειας Καρολίνας έδειξε πως οι χελώνες καρέτα αντιλαμβάνονται τις διαφορές του μαγνητικού πεδίου από βορρά προς νότο (γεωγραφικό πλάτος), αλλά και από ανατολή προς δύση (γεωγραφικό μήκος). Ο μηχανισμός του φαινομένου παραμένει εν πολλοίς άγνωστος, το πιθανότερο όμως είναι ότι οι χελώνες αντιλαμβάνονται το πλάτος από την ένταση του μαγνητικού πεδίου, η οποία είναι υψηλότερη στους πόλους και χαμηλότερη στους τροπικούς.

Άρθρο της εφημερίδας **ΤΟ ΒΗΜΑ** (ηλεκτρονική έκδοση). Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 8/9/2020 από τη διεύθυνση

<https://www.tovima.gr/2011/03/10/world/to-makry-taksidi-tis-xelwnas/>

### **Η κλιματική αλλαγή φέρνει κυριαρχία των θηλυκών στις θαλάσσιες χελώνες**

Η άνοδος των θερμοκρασιών είναι πολύ πιθανό να διαταράξει την αναλογία των φύλων στις θαλάσσιες χελώνες, με τα θηλυκά να επικρατούν μέσα στα επόμενα χρόνια, υποστηρίζουν επιστήμονες.

Προειδοποιούν ότι αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση των πληθυσμών βραχυπρόθεσμα, όμως εάν αυτή η τάση συνεχιστεί για πολλές δεκαετίες, το ήδη απειλούμενο ζώο θα μπορούσε ακόμη και να αφανιστεί.

Σε πολλά είδη ερπετών το φύλο καθορίζεται από τη θερμοκρασία κατά τη διάρκεια της επώασης. Στις θαλάσσιες χελώνες, οι θερμοκρασίες άνω των 29 βαθμών Κελσίου

ευνοούν τα θηλυκά. Όταν η θερμοκρασία της άμμου, όπου οι χελώνες αφήνουν τα αυγά τους, είναι χαμηλότερη από 29 βαθμούς τότε γεννιούνται σχεδόν μόνο αρσενικά.

Οι ερευνητές από τα πανεπιστήμια του Σουόνσι και του Ντίκιν συνδύασαν θερμοκρασιακά δεδομένα με την αναλογία αρσενικών-θηλυκών των μικρών χελωνών, καθώς και την αναλογία φύλων των χελωνών που ζευγαρώνουν την εκάστοτε στιγμή. Σύγκριναν τις πληροφορίες αυτές με ιστορικά δεδομένα των θερμοκρασιών των τελευταίων 150 και πλέον ετών, καθώς και με τα σενάρια ανόδου της θερμοκρασίας, όπως τα έχει παρουσιάσει η Διεθνής Διακυβερνητική Επιτροπή του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή.

Όπως γράφουν στην επιθεώρηση Nature Climate Change, μελετώντας απειλούμενες καρέτα του Ατλαντικού διαπίστωσαν βραχυπρόθεσμη αύξηση λόγω του μεγαλύτερου ποσοστού θηλυκών. Αργότερα όμως, παρατήρησαν τάση μείωσης των αρσενικών και ενίσχυσης των θηλυκών.

«Μέσα στα επόμενα 20 με 30 χρόνια, δεν θα υπάρξουν προβλήματα. Για την ακρίβεια, οι χελώνες θα ωφεληθούν γιατί θα γεννηθούν περισσότερα θηλυκά που γεννούν αυγά και θα οδηγήσουν σε αύξηση του πληθυσμού», εξήγησε μιλώντας στον Guardian ο καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Σουόνσι Γκέιμ Χέις, εκ των βασικών συντακτών της έκθεσης.

«Πηγαίνοντας όμως 100 ή περισσότερα χρόνια πιο πέρα, τα πράγματα αρχίζουν να σοβαρεύουν: Θα έχουν απομείνει τόσο λίγα αρσενικά, που πιθανότατα θα υπάρξει πρόβλημα, αφού τα θηλυκά θα είναι τόσα πολλά. Όμως, δεν θα υπάρχουν αρσενικά για να γονιμοποιήσουν όλα αυτά τα αυγά.»

Σύμφωνα με το Χείρ, δεν αποκλείεται μέχρι τότε οι χελώνες να προσαρμοστούν, π.χ. γεννώντας τα αυγά τους σε ψυχρότερες περιόδους ή μεταναστεύοντας σε ψυχρότερες τοποθεσίες. Ο καθοριστικότερος παράγοντας όμως είναι άλλος: Ο άνθρωπος, ο οποίος θα μπορούσε να προστατεύσει τις θαλάσσιες χελώνες, μεταξύ άλλων με το να μη χτίζει ξενοδοχεία σε παραλίες που προτιμούν για την ωοτοκία.

Άρθρο της εφημερίδας [naftemporiki.gr](http://naftemporiki.gr) (ηλεκτρονική έκδοση). 21/5/2014. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 8/9/2020 από τη διεύθυνση

<https://m.naftemporiki.gr/story/809444/i-klimatiki-allagi-fernei-kuriarxia>

[tonhilukon-stis-thalassies-xelones](https://m.naftemporiki.gr/story/809444/i-klimatiki-allagi-fernei-kuriarxia)

### **Χρήσιμες ηλεκτρονικές διευθύνσεις.**

Για την καρέτα, την απειλούμενη μεταναστευτική χελώνα, υπάρχουν στο διαδίκτυο σελίδες ενημέρωσης από διάφορες πηγές, όπως:

- Το **WWF Ελλάς**, το ελληνικό τμήμα της διεθνούς περιβαλλοντικής οργάνωσης WWF – World Wide Fund for nature: Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 από το διαδίκτυο <https://www.wwf.gr/angered-species/caretta>.
- Η Mediterranean Association to Save the Sea Turtles - MEDASSET, η διεθνής μη κερδοσκοπική οργάνωση που εργάζεται για την προστασία των θαλάσσιων και παράκτιων οικοσυστημάτων στη Μεσόγειο, με επίκεντρο τη θαλάσσια χελώνα: Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 από το διαδίκτυο <https://www.medasset.org/el/>.
- ΑΡΧΕΛΩΝ - Σύλλογος για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας: Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 από το διαδίκτυο <https://www.archelon.gr/>.

- Το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου - Ε.Θ.Π.Ζ. ιδρύθηκε με Προεδρικό Διάταγμα, το Δεκέμβριο του 1999 (ΦΕΚ 906Δ, 22 Δεκεμβρίου 1999): Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 από το διαδίκτυο <http://nmp-zak.org/el/node/93>.

## ΕΝΟΤΗΤΑ 5: «Το φαινόμενο της ανθρώπινης μετανάστευσης: Μετανάστες & πρόσφυγες σε κάθε σημείο του πλανήτη.»

### Διεθνής Μετανάστευση<sup>99</sup>.

#### Εισαγωγή.

Περισσότερα από 100.000 χρόνια πριν, οι πρώτοι άνθρωποι εγκατέλειψαν την Αφρική και άρχισαν να εξαπλώνονται σε ολόκληρο τον κόσμο. Από τότε, η ανθρώπινη ιστορία έγινε η ιστορία της μετανάστευσης. Η μετανάστευση υπήρξε ανέκαθεν ο παράγοντας που έδινε ισχυρή ώθηση στην ανθρώπινη ανάπτυξη. Παρόλα αυτά, στις μέρες μας η μετανάστευση αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα ή ως απειλή.

#### Ορισμός και μορφές της μετανάστευσης.

Τι σημαίνει ακριβώς ο όρος «μετανάστευση»; Ποιες είναι οι κύριες αιτίες που την προκαλούν; Ποια τα προβλήματα ή οι ευκαιρίες που δημιουργεί; Ως μετανάστευση ορίζεται η οριστική αλλαγή του τόπου κατοικίας ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων.

Είναι ένα φυσικό κοινωνικό φαινόμενο, καθώς οι άνθρωποι έχουν εξαπλωθεί σε

---

<sup>99</sup> Το σώμα του κειμένου «Διεθνής Μετανάστευση» παράχθηκε από τη συντάκτρια της παρούσας εργασίας ως μεταγλώττιση προφορικού κειμένου το οποίο ακούγεται στην αγγλική γλώσσα στο βίντεο με τίτλο *International Migration* του οργανισμού [/e-politik.de/](http://www.e-politik.de/) <http://www.e-politik.de/>. Πρόκειται για έναν ανεξάρτητο πολιτικά οργανισμό με έδρα το Μόναχο, ο οποίος «προωθεί την πολιτική και δημοσιογραφική εκπαίδευση και κατάρτιση νέων δημοσιογράφων, πολιτικών και επιστημόνων, καθώς και την πολιτική επιστήμη και την ανεξάρτητη δημοσιογραφία». «Με την επωνυμία *WissensWerte*, το [/e-politik.de/](http://www.e-politik.de/) παράγει, δημοσιεύει και διανέμει μια σειρά από κλιπ κινουμένων σχεδίων σε πολιτικά θέματα», όπως και το παρόν γύρω από τη μετανάστευση.

ολόκληρο τον κόσμο και έχουν διασπαρθεί στις πιο απομακρυσμένες περιοχές αυτού του πλανήτη. Η μετανάστευση έχει λάβει διάφορες μορφές. Η πιο συνηθισμένη είναι η φυγή λόγω του φόβου της στρατιωτικής εισβολής, της απέλασης και της αιχμαλωσίας. Ωστόσο, οι μετανάστες μετακινούνται συχνά με σκοπό την αναζήτηση οικονομικών ευκαιριών σε νέες περιοχές εγκατάστασης και για τη διεξαγωγή εμπορίου. Στην εποχή μας 216 εκατομμύρια άνθρωποι, κατά προσέγγιση, ίσοι με το 3% περίπου του παγκόσμιου πληθυσμού, ζουν μακριά από τις πατρίδες τους.

### **Αίτια της μετανάστευσης.**

Αναλύοντας τα αίτια της μετανάστευσης θα πρέπει αρχικά να κάνουμε διάκριση ανάμεσα στους «παράγοντες απόθησης» και τους «παράγοντες ώθησης», παρόλο που συχνά εμφανίζονται μαζί. «Παράγοντες απόθησης» είναι οι συνθήκες που επικρατούν στη χώρα προέλευσης οι οποίες οδηγούν τους ανθρώπους στη μετανάστευση. Για παράδειγμα, η φτώχεια, ο πόλεμος και οι περιβαλλοντικές καταστροφές. «Παράγοντες ώθησης» για μετανάστευση είναι οι συνθήκες που επικρατούν στη χώρα προορισμού οι οποίες κάνουν τη μετεγκατάσταση ελκυστική. Για παράδειγμα οι οικονομικές ευκαιρίες και η πολιτική ελευθερία.

Μιλώντας για τα αίτια και τα κίνητρα της μετανάστευσης θα πρέπει να διακρίνουμε τη μετανάστευση που πραγματοποιείται με σκοπό την αναζήτηση ασύλου. Όσοι αιτούνται άσυλο επιδιώκουν να ξεφύγουν από τον πόλεμο ή τη δίωξη. Η Διεθνής Σύμβαση της Γενεύης ορίζει ότι κανένας πρόσφυγας δεν επαναπροωθείται στη χώρα όπου αντιμετωπίζει απάνθρωπη μεταχείριση, βασανιστήρια ή θανατική ποινή. Η μετανάστευση πάλι με κίνητρο την εργασία βασίζεται στην ελπίδα ενός καλύτερου οικονομικού μέλλοντος. Όμως, για τους οικονομικούς μετανάστες που προέρχονται από φτωχές χώρες μπορεί να γίνει δύσκολο να βρουν εργασία ή να αποκτήσουν άδεια

παραμονής σε μία πλούσια χώρα. Οι πρόσφυγες που εισέρχονται στη χώρα προορισμού με παράνομο τρόπο ή αυτοί που δεν εγκαταλείπουν τη χώρα ύστερα από τη λήξη της ταξιδιωτικής άδειας, αναφέρονται ως «παράνομοι μετανάστες». Μία άλλη περίπτωση είναι η διεθνής μετανάστευση για επαγγελματίες υψηλής εξειδίκευσης από τις υπό ανάπτυξη χώρες προς τις αναπτυγμένες. Αυτή η μορφή μετανάστευσης είναι συχνά επιθυμητή και ενθαρρύνεται από τις χώρες προορισμού.

### **Η μετανάστευση σήμερα.**

Ποιες είναι όμως οι κυρίες μεταναστευτικές ροές σήμερα; Στις μέρες μας, μακράν οι περισσότεροι μετανάστες ζουν στις ΗΠΑ και ακολουθούν η Ρωσία και η Γερμανία. Οι κυρίες χώρες προέλευσης μεταναστών είναι το Μεξικό, η Ινδία, η Κίνα και η Ρωσία. Μάλιστα, αναλογικά με τον πληθυσμό τους οι χώρες του περσικού κόλπου φιλοξενούν το μεγαλύτερο ποσοστό προσφύγων οι οποίοι προέρχονται από τη Νότια Ασία και την Αίγυπτο και αντιπροσωπεύουν το 35% του συνολικού πληθυσμού τους. Οι περισσότεροι μετανάστες στις ΗΠΑ προέρχονται από τη Νότια Αμερική, κυρίως το Μεξικό. Στην Ευρώπη, η προέλευση των μεταναστών διαφέρει σημαντικά μεταξύ των χωρών και αντανακλά την ιστορική τους πορεία. Παραδείγματος χάρη, στη Γερμανία και τη Δανία ένα μεγάλο ποσοστό μεταναστών προέρχονται από την Τουρκία ενώ οι περισσότεροι μετανάστες στη Γαλλία, την Πορτογαλία και την Ισπανία προέρχονται από χώρες πρώην αποικίες. Όσον αφορά στην Ευρώπη, υπάρχει ένα ισχυρό μεταναστευτικό ρεύμα εντός των συνόρων της (εσωτερική μετανάστευση). Αυτό προωθείται από τις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης που επιτρέπουν την ελεύθερη μετακίνηση. Οι πολίτες της ΕΕ έχουν το δικαίωμα να ζουν σε οποιαδήποτε χώρα - μέλος χωρίς περιορισμούς.

### **Φόβοι για τη μετανάστευση και τους μετανάστες.**

Στην εποχή μας η μετανάστευση αντιμετωπίζεται συχνά ως απειλή. Αυτό προκαλείται από έναν αριθμό από φόβους, όπως η ιδέα ότι η μετανάστευση απορροφά κρατικές δαπάνες και αποτελεί επιβάρυνση για το σύστημα υγείας της χώρας προορισμού. Κυρίως στις χώρες φιλοξενίας που προσφέρουν λίγες ευκαιρίες κοινωνικής κινητικότητας στους πρόσφυγες, αυτοί αποτελούν συνήθως το πιο ευάλωτο τμήμα της κοινωνίας. Ένας άλλος φόβος είναι ότι η χώρα υποδοχής θα χάσει την εθνική της ταυτότητα κατά κύριο λόγο μέσω των επιρροών από ομάδες που προέρχονται από διαφορετικές θρησκείες και πολιτισμούς. Έτσι, συχνά δεν υπάρχει επιτυχημένο σχέδιο ενσωμάτωσης και οι ομάδες διαφορετικών εθνοτήτων ζουν οριοθετημένα σε ξεχωριστές γειτονιές.

#### **Σύγχρονη μεταναστευτική πολιτική.**

Αποτέλεσμα όλων αυτών των φόβων είναι η μεταναστευτική πολιτική στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες της Δύσης να έχει γίνει όλο και πιο περιοριστική. Οι ΗΠΑ έχουν υψώσει ένα γιγαντιαίο φράχτη με δυνατότητες επιτήρησης με μέσα υψηλής τεχνολογίας προκειμένου να σφραγίσουν τα νότια σύνορά τους με το Μεξικό. Η ΕΕ επίσης οχυρώνει τα σύνορα της. Η μετανάστευση αντιμετωπίζεται κατά κύριο λόγο ως πρόβλημα ασφάλειας και η Ευρώπη προσπαθεί να βάλει φραγμό στους πρόσφυγες πριν εκείνοι καταφτάσουν στην επικράτειά της. Αυτό επιτυγχάνεται με διμερείς συμφωνίες μεταξύ των χωρών αναχώρησης και διαμετακόμισης καθώς και με τον συνεχώς αυξανόμενο έλεγχο των προσφυγικών ροών σε ξηρά και θάλασσα. Το 2004 η ΕΕ καθιέρωσε τη Frontex<sup>100</sup>, έναν κοινό ευρωπαϊκό οργανισμό για τον συντονισμό της επιτήρησης και της περιφρούρησης των εξωτερικών συνόρων της. Οι οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων

---

<sup>100</sup> FRONTEX, European Border and Coast Guard Agency – Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής & Ακτοφυλακής <https://frontex.europa.eu/about-frontex/foreword/>

επισημαίνουν ότι πολλοί πρόσφυγες που υποβάλλουν αίτημα παροχής ασύλου με αυτό τον τρόπο παγιδεύονται. Τελικά, το να φτάσει ένας μετανάστης από τρίτη χώρα του εξωτερικού στην Ευρώπη, γίνεται ολοένα και δυσκολότερο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η απόπειρα μετανάστευσης να γίνεται όλο και πιο επικίνδυνη και συχνά να έχει ολέθρια και καταστροφική κατάληξη. Σύμφωνα με συντηρητικές εκτιμήσεις το χρονικό διάστημα από το 1988 έως το 2010, περίπου 15.000 άνθρωποι πέθαναν στην προσπάθειά τους να φτάσουν στην Ευρώπη. Πρόκειται για τη συνοριογραμμή με τους περισσότερους νεκρούς στον κόσμο.

### **Τα πλεονεκτήματα της μετανάστευσης.**

Αυτό που δεν εξετάζεται τις περισσότερες φορές είναι πως η μετανάστευση έχει και θετικές πλευρές. Συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών από τις οποίες προέρχονται οι μετανάστες, οι οποίοι στέλνουν σε αυτές 300 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως. Αυτό το ποσό είναι πολύ περισσότερο από την επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια που παρέχεται σε αυτές τις χώρες. Στα ευρωπαϊκά κράτη, όπως και στις υπόλοιπες βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες του κόσμου, στην Ιαπωνία για παράδειγμα, το ποσοστό των γεννήσεων έχει υποχωρήσει σε χαμηλό επίπεδο κάτω από το ποσοστό αντικατάστασης, γεγονός που συνεπάγεται μείωση και γήρανση του πληθυσμού. Οι ειδικοί πιστεύουν ότι η Ευρώπη σύντομα θα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη μετανάστευση για να καλύψει τις ανάγκες στην απασχόληση και τη σταθεροποίηση του συνταξιοδοτικού και ασφαλιστικού συστήματος.

### **Συμπεράσματα.**

Η μετανάστευση εν τέλει συμβάλλει στην πολιτιστική ποικιλία και ποικιλομορφία των χωρών προορισμού. Παρόλα αυτά βλέπουμε ότι η συζήτηση για τη μετανάστευση δυναμιτίζεται από τον φόβο και τις προκαταλήψεις με συνέπεια οι χώρες προορισμού να



εφαρμόζουν αυστηρή πολιτική περιορισμού ή αποτροπής της. Αυτό όμως δεν αποτελεί πρόβλημα μόνο σύμφωνα με τους όρους της ηθικής, αλλά συνιστά θέμα αμφισβητήσιμο από πολιτική και οικονομική σκοπιά. Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που επιβουλεύονται τη μετανάστευση είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναπτυχθεί και να εφαρμοστεί μία εποικοδομητική μεταναστευτική πολιτική τέτοια που θα περιλαμβάνει τη «ρυθμιζόμενη μετανάστευση» και θα παρέχει δικαιώματα παραχώρησης ασύλου για όσους το ζητούν νόμιμα.

**Η απόδοση στα ελληνικά του περιεχομένου της ταινίας κινουμένων σχεδίων «Ασυνόδευτοι ανήλικοι αιτούντες άσυλο - Asylum Seeker Animation».**

Είστε στην Ελλάδα που βρίσκεται στην Ευρώπη. Η ηλικία σας είναι πολύ σημαντικό στοιχείο. Στην Ελλάδα κάποιος θεωρείται παιδί μέχρι τα δεκαοκτώ του χρόνια και τα παιδιά, όπως και οι έφηβοι, προστατεύονται. Γι' αυτό παρακαλούμε πείτε την αλήθεια για την ηλικία σας.

Αν φοβόσαστε να επιστρέψετε στη χώρα καταγωγής σας, μπορείτε να ζητήσετε από την Ελληνική Πολιτεία να σας προστατεύσει, υποβάλλοντας αίτηση για άσυλο. «Άσυλο» σημαίνει προστασία. Ενώ οι ελληνικές αρχές θα εξετάζουν την αίτησή σας, εσείς δε θα επιστρέψετε στη χώρα σας.

Μήπως είστε εδώ μόνοι χωρίς την οικογένειά σας; Μήπως οι γονείς σας βρίσκονται σε άλλη χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Τότε μπορείτε να υποβάλετε αίτηση για άσυλο στην Υπηρεσία Ασύλου.

Έχετε το δικαίωμα να μιλήσετε και να σας ακούσουν. Έχετε δικαίωμα να σας παρέχουν ιατρική φροντίδα και να πάτε στο σχολείο. Μπορείτε να ζητήσετε τη χορήγηση ασύλου με τη βοήθεια διερμηνέα. Είναι δωρεάν. Ο Εισαγγελέας θα διορίσει ένα άτομο για να

μεριμνήσει για τα συμφέροντά σας. Το άτομο αυτό θα είναι ο επίτροπος ή ο εκπρόσωπός σας.

Στην Υπηρεσία Ασύλου θα σας ρωτήσουν να μάθουν το όνομά σας, την εθνικότητά σας, διάφορες προσωπικές πληροφορίες και τους λόγους που δεν μπορείτε ή δεν επιθυμείτε να επιστρέψετε στη χώρα σας. Αν επιτρέπεται με βάση την ηλικία σας, το προσωπικό της Υπηρεσίας Ασύλου μπορεί να σας πάρει δακτυλικά αποτυπώματα. Κι αν είστε κάτω των δεκαπέντε (15) ετών, σε αυτή την περίπτωση θα σας εκπροσωπήσει ο επίτροπος ή ο εκπρόσωπός σας (σ.σ. ο οποίος θα υποβάλει την αίτηση).

Μπορεί να πάρει αρκετό χρόνο, αλλά θα σας ζητηθεί να παρουσιαστείτε στην Υπηρεσία Ασύλου για να δώσετε συνέντευξη. Είναι πολύ σημαντικό να μη χάσετε τη συνέντευξη για το άσυλο. Στη συνέντευξη μπορείτε να αφηγηθείτε την ιστορία με όλα όσα σας συνέβησαν και να εξηγήσετε τους λόγους που δεν μπορείτε να επιστρέψετε στο σπίτι σας. Αυτά που θα πείτε θα ηχογραφηθούν. Αν όμως είστε πολύ μικροί στην ηλικία, μάλλον δε θα σας πάρουν συνέντευξη.

Ύστερα από τη συνέντευξη, θα μεσολαβήσει ένα χρονικό διάστημα μέχρι να εκδοθεί η απόφαση για το άσυλο. Αυτό το διάστημα θα κάνουμε ό,τι μπορούμε καλύτερο για να σας βοηθήσουμε. Εσείς μπορείτε εντωμεταξύ να πηγαίνετε στο σχολείο ή να μαθαίνετε κάτι καινούργιο.

Κατά τη διαδικασία της υποβολής της αίτησης για το άσυλο μπορείτε να μιλάτε στη δική σας γλώσσα. Θα βρίσκεται μαζί σας διερμηνέας για να σας βοηθήσει να επικοινωνήσετε. Επίσης, θα μεταφράζει οτιδήποτε λέτε στα ελληνικά για να τα καταλαβαίνουν οι εκπρόσωποι της Υπηρεσίας, αλλά κανείς άλλος. Αν δεν καταλαβαίνετε τον διερμηνέα, ειδοποιήστε μας αμέσως.

Αν αναγνωριστείτε ως πρόσφυγες ή δικαιούστε επικουρική προστασία, θα σας δοθεί άδεια για να παραμείνετε στην Ελλάδα για τρία χρόνια και ταξιδιωτικά έγγραφα για να ταξιδέψετε στο εξωτερικό. Αν όμως δεν σας παραχωρηθεί άσυλο ή επικουρική προστασία, μπορείτε να υποβάλετε ένσταση/προσφυγή.

Η Αρχή Προσφυγών θα πάρει την τελική απόφαση. Θα σας παραχωρηθεί δικηγόρος για να σας βοηθήσει με την κατάθεση της προσφυγής. Αν δείτε ότι δεν σας παραχωρείται δικηγόρος, ζητήστε τον. Η ένσταση πρέπει να ολοκληρωθεί εντός καθορισμένου χρονικού διαστήματος.

Ακόμη κι αν το αίτημά σας για άσυλο απορριφθεί από την Αρχή Προσφυγών, μπορείτε να ασκήσετε έφεση στο αρμόδιο δικαστήριο. Αν και η έφεσή σας απορριφθεί, τότε θα χρειαστεί μάλλον να επιστρέψετε στη χώρα σας, μόλις γίνετε δεκαοκτώ ετών.

## **ΕΝΟΤΗΤΑ 6: «Περιβαλλοντική μετανάστευση: Μεταβολές στο περιβάλλον και ανθρώπινη μετανάστευση.»**

**Παραμύθι με τίτλο: «Μικρή σοδειά, μικρή ψαριά και η αγελάδα δίχως γάλα.»**

**Μέρος 1<sup>ο</sup>: «Μικρή σοδειά.»**

Ο χειμώνας δεν ήταν βαρύς ούτε αυτή τη χρονιά. Στάλα βροχής μήνες τώρα και στις κορυφές των ψηλών βουνών το χιόνι ίσα που άσπριζε λίγο, όσο που να φαίνεται στο μάτι. Ο γείτονας, που κάθε πρωί κατέβαινε στην αγορά να μάθει πώς πάνε τα πράματα, συνάντησε τον άνθρωπο στον δρόμο καθώς πήγαινε στο κτήμα του.

- Πώς πάνε τα πράματα, άνθρωπέ μου;

- Τι να σου πω, γείτονα; Έσκασε η γη από την αναβροχιά και το χώμα άνοιξε χίλια διψασμένα στόματα. Σκορπίζω τους σπόρους για φύτεμα και αντί να τους καταπιεί η γη, τους τρώνε τα πουλιά.

Ο γείτονας κατάλαβε πως τα πράγματα δεν πήγαιναν καλά και πως τα πέντε στόματα στο νοικοκυριό του ανθρώπου δε χόρταιναν.

- Άσε το κτήμα και πιάσε τη βάρκα. Τι την έχεις και λιάζεται και κουνιέται και αγκυροβολάει στον ντόκο; Φόρτωσέ τη τα δίχτυα και γέμισε την κουβέρτα ψάρια! Πούλα την ψαριά και τάισε τα παιδιά σου!

### **Μέρος 2º: «Μικρή ψαριά.»**

Αμ, δε! Άδεια πετούσε τα δίχτυα ο άνθρωπος, άδεια τα μάζευε πίσω. Η σοδειά μικρή κι η ψαριά ακόμα μικρότερη. Τι κι αν άλλαζε τόπο, τι κι αν μάλωνε δίχτυα; Τα ψάρια άφαντα. Τα μάζευε όλα εκείνος ο ξενομερίτης καπετάνιος με τη μηχανότρατα. Δεν άφηνε ούτε τον γόνο.

-Πώς πάνε τα πράγματα, άνθρωπέ μου;

-Τι να σου πω, γείτονα; Έκανα ό,τι μου είπες. Άφησα το κτήμα και έπιασα τη βάρκα, αλλά από ψάρια ούτε λέπι. Όση ήταν η σοδειά, άλλη τόση είναι κι η ψαριά.

-Τότε, άσε το κτήμα, άσε και τη βάρκα. Έχω μία αγελάδα παχιά που λιάζεται, βόσκει και ξαπλώνει στο λιβάδι. Στη δίνω. Άρμεγε το γάλα και πούλα το να με ξεχρεώσεις και να ταΐσεις τα παιδιά σου.

### **Μέρος 3º: «Η αγελάδα δίχως γάλα.»**

Αμ, δε! Το λιβάδι έμεινε χωρίς χορτάρι κι η αγελάδα δίχως γάλα. Ήρθε το ζωντανό και στέγνωσε από τη νηστικομάρα. Παίρνει ο άνθρωπος την αγελάδα και την πάει πίσω στον γείτονα. Μόλις τον βλέπει ετούτος να σέρνει το ισχνό ζώο που είχε μείνει το μισό από όσο ήταν κι εκείνος πετσί και κόκαλο, τον ρωτάει χωρίς να περιμένει:

- Πώς πάνε τα πράματα, άνθρωπέ μου;
- Τι να σου πω, γείτονα; Μικρή σοδειά, μικρή ψαριά και η αγελάδα δίχως γάλα. Πάρτη πίσω, γιατί άμα μείνει κι άλλο νηστικιά, το χρέος μου θα γίνει άλλο τόσο.
- Ε, τότε άστηνε κι αυτή, όπως άφησες το κτήμα και τη βάρκα κι άντε να βρεις τον αδελφό σου που έφυγε μετανάστης στην ξενιτιά.

#### **Μέρος 4<sup>ο</sup>: «Ένας περιβαλλοντικός μετανάστης.»**

Τον άκουσε ο άνθρωπος κι ετοιμάστηκε να φύγει. Ξόδεψε ό,τι είχε και δεν είχε για ναύλα και ταξιδιωτικά. Φίλησε γυναίκα και παιδιά μέσα σε κλάματα κι αναφιλητά και αποδήμησε σαν τα πουλιά. Δούλευε μέρα νύχτα, διπλό μεροκάματο κι έστελνε στο σπίτι εμβάσματα τακτικά, μία φορά τον μήνα. Χόρταιναν τα παιδιά κι η γυναίκα μάζευε και κομπόδεμα.

Μετά από επτά χρόνια που γύρισε ο άνθρωπος από μετανάστης συνάντησε πάλι τον γείτονα.

- Καλωσόρισες! Πώς πάνε τα πράματα, άνθρωπέ μου;
- Τι να σου λέω, γείτονα; Τόσον καιρό χόρτασε το στομάχι κι έμεινε νηστική η καρδιά. Επτά χρόνια μακριά δε μάζεψα μια καλημέρα γλυκιά, δεν κονόμησα μια καληνύχτα ζεστή. Το κτήμα μου έγινε ρουμάνι κι βάρκα βυθίστηκε στον ντόκο ... Αλλά να, με το κομπόδεμα της γυναίκας παίρνω τώρα πέντε αγελάδες! Αυτές θα βόσκουν στο λιβάδι που ξαναχορτάρισε και εγώ θα σοδεύω το γάλα.

Πάνε δύο χρόνια από τότε κι όποτε ο γείτονας ρωτάει και ξαναρωτάει πώς πάνε τα πράματα, η σοδειά του ανθρώπου κάθε φορά μεγαλώνει, η ψαριά αβγαταίνει κι οι αγελάδες γίνονται ολοένα και περισσότερες.

**Οικολογικό παραμύθι: «Η λίμνη που κατάπινε σπίτια κι εκκλησίες με τα καμπαναριά».**

Υπάρχει μια λίμνη που τη λένε “Ανάπτυξη”. Αν ψάξεις, θα βρεις πολλές τέτοιες λίμνες σε διάφορα μέρη της γης, από τη Δύση ως την Ανατολή κι από τον Βορρά ως τον Νότο. Η “Ανάπτυξη” ξαπλώνει ατάραχη σε μια μεγάλη έκταση ανάμεσα στα βουνά που την τριγυρίζουν και καμαρώνει που καθρεφτίζονται οι βουνοκορφές στα νερά της. Οι γέροντες δεν τη θυμούνται πάντα εκεί. Καθώς λένε είναι τεχνητή λίμνη, από αυτές που δημιουργούν σπουδαίοι μηχανικοί όταν υψώσουν θεαματικά φράγματα σε ποτάμια ορμητικά και μεγάλα για να συγκεντρώσουν το νερό τους. Από αυτό πίνουν οι άνθρωποι, ποτίζονται οι καλλιέργειες ή παράγεται ενέργεια, που τη χρειάζονται όλοι για τις δουλειές τους.

Η “Ανάπτυξη” διψάει συνέχεια για νερό, για πολύ νερό. Πελώριοι καταρράκτες την ξεδιψούν και γιγάντιοι σωλήνες στέλνουν αυτό που της περισσεύει σε πόλεις και καλλιέργειες. Όμως, η “Ανάπτυξη” δε διψάει μονάχα. Πεινάει κιόλας! Καταπίνει χωριά και πόλεις. Τα βυθίζει σιγά-σιγά: πρώτα τα σπίτια και τις γειτονιές και μετά τις συνοικίες, ώσπου να χαθούν στον θολό βυθό της ολόκληροι οι οικισμοί. Τα σχολεία και τις εκκλησίες τα αφήνει τελευταία. Της φαίνεται δύσκολο να τα χωνέψει έτσι μεγάλα και στενόμακρα που είναι, με τους πέτρινους τοίχους και τα καμπαναριά.

Οι κάτοικοι την απειλούν για να τους τα δώσει πίσω, αλλά εκείνη τους φοβερίζει σίγουρη πως δεν θα της τα πάρουν.

- Φύγετε από εδώ, λέει. Να πάτε πιο ψηλά στο βουνό και μακριά να μη σας βλέπω. Μου χαλάτε τη διάθεση με τις γκρίνιες σας και τις διχόνοιες για την απαλλοτρίωση.

Οι κάτοικοι μεταναστεύουν. Μαζεύονται ομάδες γειτόνων και συγγενών και φεύγουν για αλλού, για το καινούργιο χωριό ή κάποια κοντινή πόλη. Η καρδιά όμως, και ο νους τους θα είναι για πάντα βυθισμένα μέσα στα σκουροπράσινα νερά της λίμνης, μαζί με τα πνιγμένα σπίτια, το σχολείο και την εκκλησία.

Ξαφνικά, μια μέρα η “Ανάπτυξη” αρχίζει να δονείται. Γίνεται σεισμός! Το πλημμυρισμένο ως το χείλος φράγμα, δεν αντέχει. Σπάει σαν τον ξύλινο φράχτη του κήπου που σάπισαν οι πάσσαλοί του από τις βροχές του χειμώνα. Εκατομμύρια τόνοι νερό ξεχύνονται τότε από την κοιλιά της την αχόρταγη. Τόσο νερό που δεν μπορούν να το συγκρατήσουν ούτε οι όχθες της ούτε τα αναχώματα. Πλημμυρίζει όλη η πεδιάδα. Πνίγονται ζώα και άνθρωποι. Σοδειές και σπίτια θάβονται κάτω από τις λάσπες.

Λένε πως από εκείνη τη μέρα, τον μηχανικό και τους βοηθούς του, δεν τους ξαναείδε κανείς. Μόνο ένας μοναχικός βαρκάρης λέει τάχα πως όταν τραβιούνται τα νερά της λίμνης, τους βλέπει στο προαύλιο του βυθισμένου σχολείου ή στην κορυφή του καμπαναριού να αγναντεύουν το φράγμα.

**Φύλλα Εργασιών. «Αποδημία και Μετανάστευση Ανθρώπων και Ζώων.»**

**ΕΝΟΤΗΤΑ 1: “Το γλωσσάρι της μετανάστευσης.”**

**Τόπος/ημερομηνία**

.....

**A/A Ομάδας .....**

**Μέλη:**

**1) .....**

**2) .....**

**3) .....**

**Δραστηριότητες.**

**«Ας οργανωθούμε για τους προκριματικούς!»**

- α. Χωριστείτε σε τέσσερις (4) πενταμελείς ομάδες.
- β. Επιλέξτε αρχηγό και το μέλος της ομάδας που θα συμμετέχει στην «επιτροπή διαιτησίας».
- γ. Η επιτροπή να ορίσει τα δύο ζεύγη των ομάδων για τους προκριματικούς αγώνες και να παραλάβει τα αντίγραφα του αλφαβητικού καταλόγου των λέξεων (ρημάτων) για τη μετακίνηση (Κατάλογος 1).
- δ. Ο αντιπρόσωπος κάθε ομάδας στην επιτροπή να σημειώσει την πρώτη (δεύτερη, τρίτη ή τέταρτη) οκτάδα λέξεων στον κατάλογο και να τον παραδώσει στον αρχηγό.
- ε. Τα μέλη των ομάδων αντιγράψτε κάθε όρο και ορισμό που έχει επισημανθεί στον κατάλογο πάνω στα κατάλληλα σχήματα (μοτίβα) από χαρτόνι και επιστρέψτε τον κατάλογο στην επιτροπή.
- στ. Ο αρχηγός να παραδώσει στην «αντίπαλη» ομάδα τους οκτώ (8) ορισμούς (ορθογώνια σχήματα) και να κρατήσει τους οκτώ (8) όρους (μοτίβο καρπού).

**«Ο αγώνας ξεκινά!»**

- α. Οι αρχηγοί διαβάστε εναλλάξ στους αντιπάλους έναν ορισμό.
- β. Οι αντίπαλοι πείτε τον όρο που αντιστοιχεί σωστά στον ορισμό που ακούσατε (εντός 1').
- γ. Η επιτροπή να ελέγξει την ορθότητα και την εγκυρότητα της απάντησης.



- δ. Για κάθε σωστή αντιστοίχιση, ο αρχηγός να αναρτήσει τον όρο (μοτίβο καρπού) σε ένα από τα κλαδιά «του δέντρου των μεγάλων μετακινήσεων» και του επιστραφεί ο ορισμός.
- ε. Νικήτρια ανά ζεύγος ανακηρύσσεται η ομάδα με τις περισσότερες αναρτήσεις «καρπών» (όρων, λέξεων-ρημάτων) στα κλαδιά.

**«Ο τελικός!»**

- α. Η επιτροπή διαιτησίας να παραδώσει στους αρχηγούς των δύο ομάδων τον αλφαβητικό κατάλογο των ρημάτων της νεοελληνικής γλώσσας που εμπεριέχουν την έννοια της μετακίνησης (Κατάλογος 1).
- β. Οι ομάδες να σημειώσουν παράγωγα των ρημάτων του καταλόγου, κυρίως ουσιαστικά και ρήματα (εντός 10') και να τα παραδώσουν στην επιτροπή.
- γ. Η επιτροπή να ελέγξει αν οι προτεινόμενες λέξεις περιλαμβάνονται στον κατάλογο που έχει στη διάθεσή της (Κατάλογος 2).
- δ. Νικήτρια αναδεικνύεται η ομάδα που βρίσκει τα περισσότερα παράγωγα.
- ε. Τα μέλη της νικήτριας ομάδας αναγράφουν κάθε παράγωγη λέξη πάνω στο σχέδιο του φύλλου και στη συνέχεια το αναρτούν στα κλαδιά του «δέντρου των μεγάλων μετακινήσεων».

**«Ας σκεφτούμε λίγο παραπάνω!»**

Η νικήτρια ομάδα κερδίζει τον έπαινο της μεγαλύτερης συμβολής στην παραγωγή «καρπών και φυλλώματος» στο «δέντρο των μεγάλων μετακινήσεων». Όμως, τα δέντρα στηρίζονται και αναπτύσσονται χάρη στο ριζικό τους σύστημα.

- α. Απαντήστε με «ιδεοθύελλα» ποιες είναι οι ρίζες του δέντρου των μεγάλων μετακινήσεων, δηλαδή γιατί μεταναστεύουμε άνθρωποι και ζώα.
- β. Οι αρχηγοί να σημειώσουν τις λέξεις στη βάση του δέντρου (ρίζες) προκειμένου η εικόνα να αποκτήσει πληρότητα.

**ΕΝΟΤΗΤΑ 2: “Αποδημία και μετανάστευση των ζώων: Ταξίδι στο Serengeti National Park.”**

**Τόπος/ημερομηνία**

**A/A Ομάδας .....**

.....

**Μέλη:**

1) .....

2) .....

### **Δραστηριότητες**

#### **Τα οικοσυστήματα και η σημασία της διατήρησής τους για τη φύση.**

**ΟΜΑΔΑ 1.** Τι ορίζουμε ως οικοσύστημα και ποια είναι τα συστατικά του; Πώς μελετάμε ένα οικοσύστημα και με ποιον τρόπο προστατεύεται η ισορροπία του; Αξιοποιήστε τις πληροφορίες από τη σχολική **Βιολογία** και συντάξτε μία παράγραφο με τίτλο «*Τα οικοσυστήματα και η σημασία της διατήρησής τους για τη φύση.*».

**ΑΠΑΝΤΗΣΗ:**.....

#### **Πέρα από την Αφρική: Πώς η αφρικανική μετανάστευση συνέβαλε στην εξέλιξη του ανθρώπου.**

**ΟΜΑΔΑ 2.** Κατά μία επιστημονική θεωρία οι σύγχρονοι άνθρωποι εμφανίστηκαν μόνο στην Ανατολική Αφρική και από εκεί μετανάστευσαν σε όλο τον κόσμο. Τι λέει η σχολική **Βιολογία** για αυτό; Μελετήστε τη σχετική ενότητα και γράψτε μία παράγραφο με τίτλο «*Πέρα από την Αφρική: Πώς η αφρικανική μετανάστευση συνέβαλε στην εξέλιξη του ανθρώπου.*».

**ΑΠΑΝΤΗΣΗ:**.....

#### **Αποδημία και μετανάστευση των ζώων.**

**ΟΜΑΔΑ 3.** Γιατί μεταναστεύουν τα ζώα και πώς καθοδηγούνται στο μακρύ ταξίδι της αποδημίας; Κάντε σύντομη αναφορά σε αντιπροσωπευτικά μεταναστευτικά είδη ζώων. Συντάξτε δύο παραγράφους υπό τον τίτλο «*Αποδημία και μετανάστευση των ζώων*».

**ΑΠΑΝΤΗΣΗ:**.....

#### **Το Serengeti National Park· εθνικό πάρκο, προστατευόμενη περιοχή και Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.**

**ΟΜΑΔΑ 4. Serengeti National Park:** Συγκεντρώστε πληροφορίες μέσω διαδικτυακής αναζήτησης και παρουσιάστε τες οργανωμένα καλύπτοντας θέματα, όπως πού βρίσκεται αυτό το πάρκο, γιατί είναι Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς και προστατευόμενη περιοχή, πώς μπορεί κάποιος να ταξιδέψει ως εκεί και τι είδους δραστηριότητα μπορεί να αναπτύξει ως επισκέπτης. Χρησιμοποιήστε τον τίτλο «*Το*

*Serengeti National Park*: εθνικό πάρκο, προστατευόμενη περιοχή και Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς».

**ΑΠΑΝΤΗΣΗ:**.....

**Η συναρπαστική μετανάστευση των μεγάλων θηλαστικών στο Serengeti National Park και οι φυσικοί κίνδυνοι για τα ζώα.**

**ΟΜΑΔΑ 5.** Παρακολουθήστε τις κινηματογραφημένες σκηνές<sup>101</sup> από την ετήσια μεγάλη αποδημία των άγριων θηλαστικών του Serengeti National Park και προσπαθήστε να καταγράψετε ορισμένους από τους φυσικούς κινδύνους που αντιμετωπίζουν τα οπληφόρα κατά τη διάρκεια της μετανάστευσής τους. Στη συνέχεια συντάξτε δύο παραγράφους με τίτλο «*Η συναρπαστική μετανάστευση των μεγάλων θηλαστικών στο Serengeti National Park και οι φυσικοί κίνδυνοι για τα ζώα.*».

**ΑΠΑΝΤΗΣΗ:**.....

**Ανθρώπινες παρεμβάσεις που θέτουν σε κίνδυνο την ισορροπία του οικοσυστήματος μιας προστατευόμενης περιοχής.**

**ΟΜΑΔΑ 6.** Το Serengeti National Park είναι εθνικό πάρκο και προστατευόμενη περιοχή. Ποιες ανθρώπινες παρεμβάσεις νομίζετε πως είναι επικίνδυνες, επειδή μπορούν να ανατρέψουν την ισορροπία του οικοσυστήματος; Στην παράγραφο που θα αναπτύξετε χρησιμοποιήστε τον τίτλο «*Ανθρώπινες παρεμβάσεις που θέτουν σε κίνδυνο την ισορροπία του οικοσυστήματος μιας προστατευόμενης περιοχής.*».

**ΕΝΟΤΗΤΑ 3: «Τα αποδημητικά πουλιά συνδέουν την Ελλάδα με τον κόσμο.»**

**Τόπος/ημερομηνία**

.....

**A/A Ομάδας .....**

**Μέλη:**

**1) .....**

**2) .....**

**3) .....**

<sup>101</sup> Ταινία με τίτλο «Great Migration from the Serengeti to the Maasai Mara, Kenya». Πηγή <https://www.youtube.com/watch?v=yI8rGO20G58>

**Δραστηριότητες.**

**Το παιδικό καλωσόρισμα των χελιδονιών: Η αρχαιολογική σύνδεση του ανθρώπου με τη φύση μέσω αρχαίων εθίμων που έχουν φτάσει ως την εποχή μας.**

**ΟΜΑΔΑ 1.** Παρατηρήστε προσεκτικά τις εικόνες της αγγειογραφίας (Εικόνα 1) και της ασπρόμαυρης φωτογραφίας (Εικόνα 2). Βρείτε τα κοινά τους στοιχεία, αλλά και τις διαφορές τους. Προσπαθήστε στη συνέχεια να ανακαλύψετε με ποιο έθιμο συνδέεται η ελληνική παράδοση χιλιάδων χρόνων. Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας σε αξιόπιστες πηγές δημιουργήστε ένα κείμενο 150-200 λέξεων υπό τον τίτλο «Το παιδικό καλωσόρισμα των χελιδονιών: Η αρχαιολογική σύνδεση του ανθρώπου με τη φύση μέσω αρχαίων εθίμων που έχουν φτάσει ως την εποχή μας.». Μπορείτε επίσης να κατασκευάσετε ένα ξύλινο ομοίωμα χελιδόνας όπως αυτό της εικόνας 2, για να διακοσμήσετε την τάξη σας.



**Εικόνα 1.** Διάλογος σε παράσταση αγγείου, ο οποίος στη νέα ελληνική αποδίδεται ως εξής: «Ένα χελιδόνι!», «Μα τον Ηρακλή, ήρθε η άνοιξη!» (παράσταση σε αττικό αγγείο, 6<sup>ος</sup> αι. π.Χ., Αγία Πετρούπολη). Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο 6/9/2020. Πηγή: Ελληνικός Πολιτισμός. <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/eisodos.htm>



**Εικόνα 2.** «Χελιδόνισμα» στο Σιτοχώρι Σερρών το 1967. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο 6/9/2020. Πηγή ΘΡΑΚΗ <https://ilovethrace.wordpress.com/>

**ΑΠΑΝΤΗΣΗ:**.....

**Το χελιδόνι στην ελληνική λαογραφία και παράδοση. Μελέτη των χαρακτηριστικών της αποδημίας του χελιδονιού μέσα από κείμενα της ελληνικής λαογραφίας.**

**ΟΜΑΔΑ 2.** Μελετήστε τα παρακάτω κείμενα και συγκεντρώστε αναφορές που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της αποδημίας του χελιδονιού. Δημιουργήστε ψηφιακό αρχείο (150 – 200 λέξεις) με τα στοιχεία της μελέτης σας. Το αρχείο σας μετά την ολοκλήρωση της επιμέλειάς του θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του σχολείου σας, με τον τίτλο της εργασίας που σας έχει δοθεί: «Το χελιδόνι στην ελληνική λαογραφία και παράδοση. Μελέτη των χαρακτηριστικών της αποδημίας του χελιδονιού μέσα από κείμενα της ελληνικής λαογραφίας».

**Ο σπουργίτης, το χελιδόνι και το μυρμήγκι.** Λαϊκό παραμύθι. από το βιβλίο: Γ.Α. Μέγας, Ελληνικά Παραμύθια, Β΄, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & Σιας Α.Ε., 2001. Ανακτήθηκε 6/9/2020 από Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού – Νέα Ελληνική Λογοτεχνία & Πολιτισμός:

**Χελιδονίσματα.** Δημοτικά. Από το βιβλίο: Τραγούδια ρωμαίικα. *Popularia carmina Graeciae recentioris*, edidit Arnoldus Passow, Lipsiae in aedibus B.G. Teubneri, 1860. Ανακτήθηκε 6/9/2020 από Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού – Νέα Ελληνική Λογοτεχνία & Πολιτισμός:

**Τέλλος Άγρας, Χελιδονοφωλιές.** Από το βιβλίο: Ανθολόγιο για τα παιδιά του Δημοτικού, μέρος δεύτερο, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, 1975. Ανακτήθηκε 6/9/2020 από Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού – Νέα Ελληνική Λογοτεχνία & Πολιτισμός:

**ΑΠΑΝΤΗΣΗ:**.....

**Η μετανάστευση του πελαργού σε δέκα ερωτήσεις.**

**ΟΜΑΔΑ 3.** Στην επίσημη ιστοσελίδα της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας έχετε την ευκαιρία να ενημερωθείτε για τη μετανάστευση των πελαργών: Πώς γίνεται, ποια η πορεία των πελαργών προς και από την Αφρική και ποιες είναι οι μέθοδοι παρακολούθησης της μετανάστευσής τους (μέθοδος της δακτυλίωσης και των δορυφορικών πομπών). Επιπλέον, μπορείτε να βρείτε αξιόλογα στοιχεία για τις απειλές που αντιμετωπίζει αυτό το μεταναστευτικό είδος. Αντλήστε δέκα ερωτήσεις από το υλικό

της Ορνιθολογικής και δημιουργήστε ένα ψηφιακό κουίζ<sup>102</sup> που θα αναρτηθεί στην επίσημη ιστοσελίδα του σχολείου σας με τίτλο

«Η μετανάστευση του πελαργού σε δέκα ερωτήσεις. Πηγή Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία.»



Εικόνα 3.

Γενική Διεύθυνση  
Περιβάλλοντος  
Ευρωπαϊκής Ένωσης.  
“Ομορφα που είναι τα  
χελιδόνια !”. Εκδόσεις  
Ευρωπαϊκής Ένωσης.  
2004. Σελίδες 24.

Ανακτήθηκε 6/9/2020

<https://www.openbook.gr/omorfa-pou-einai-ta-xelidonia/>

Η Ευρωπαϊκή Ένωση για τα χελιδόνια. Η Ευρωπαϊκή Γενική Διεύθυνση για το Περιβάλλον ευαισθητοποιεί τα παιδιά για τους κινδύνους που απειλούν τα χελιδόνια.

**ΟΜΑΔΑ 4.** Αν και το βιβλίο “Ομορφα που είναι τα χελιδόνια !” (2004) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, απευθύνεται σε παιδιά μικρότερης ηλικίας από εσάς, δεν παύει να αποτελεί μια αξιόλογη προσπάθεια ενημέρωσης και εκπαίδευσης των παιδιών πάνω στις απειλές και τους κινδύνους με τα οποία έρχονται αντιμέτωπα τα χελιδόνια. Διαβάστε τις είκοσι τέσσερις (24) σελίδες του κειμένου και συντάξτε μια παρουσίαση του βιβλίου (150 – 200 λέξεις) υπό τον τίτλο «*Μια μετανάστευση που δεν θέλουμε να σταματήσει !*». Για περισσότερες πληροφορίες για τα χελιδόνια ακολουθήστε στον σύνδεσμο:

[https://www.ornithologiki.gr/page\\_cn.php?tID=2659&aID=1113](https://www.ornithologiki.gr/page_cn.php?tID=2659&aID=1113)

**ΑΠΑΝΤΗΣΗ:**.....

**«Διατηρήστε τις χελιδονοφωλιές! Προστατέψτε τα χελιδόνια!»**

**ΟΜΑΔΑ 5.** Θεωρήστε ότι κάποιος παράφρων ηγέτης νομοθετεί υπέρ της καταστροφής των φωλιών των χελιδονιών αδιαφορώντας για την επακόλουθη θανάτωση των νεοσσών<sup>103</sup>. Συντάξτε ένα κείμενο επιχειρημάτων (150 – 200 λέξεις) για να αντισταθείτε στην καταστροφική αυτή στάση με τον τίτλο «*Διατηρήστε τις χελιδονοφωλιές! Προστατέψτε τα χελιδόνια!*». Πριν προχωρήσετε στη σύνταξη του κειμένου των

<sup>102</sup> Στο πρόγραμμα περιήγησής σας στο Web, μεταβείτε στο [Forms.Office.com](https://forms.office.com).

<sup>103</sup> Ο Νόμος 4039/2012 - ΦΕΚ Α-15/2-2-2012 «Για τα δεσποζόμενα και τα αδέσποτα ζώα συντροφιάς και την προστασία των ζώων από την εκμετάλλευση ή τη χρησιμοποίηση με κερδοσκοπικό σκοπό.» απαγορεύει ρητά και κατηγορηματικά την κακοποίηση των ζώων, κάθε μορφής.

επιχειρημάτων σας, το οποίο θα αναρτηθεί στην επίσημη ιστοσελίδα του σχολείου σας, διαβάστε για την «Εξόντωση σπουργιτιών στην Κίνα» από το αντικείμενο «Μεγάλες περιβαλλοντικές καταστροφές» του Φωτόδεντρου στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-10859> και παρακολουθήστε το σύντομο βίντεο<sup>104</sup> του Chris Jordan για τα άλμπατρος.

#### ΕΝΟΤΗΤΑ 4: «Εθελοντισμός για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών άγριας ζωής.»

Τόπος/ημερομηνία

.....

A/A Ομάδας .....

Μέλη:

1) .....

2) .....

**Δραστηριότητες.**

**Εκπαιδύοντας εθελοντές για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών άγριας ζωής.**

**Δραστηριότητα 1.** Στον πίνακα που ακολουθεί, μελετάμε οι «εθελοντές/-τριες» μαζί με τον/την «εκπαιδευόμενο/-η» το υλικό αρχών και ενημέρωσης (στήλη 2) από την οπτική του θέματος (στήλη 1). Στη συνέχεια δημιουργούμε έναν **εννοιολογικό χάρτη** ή έναν **συγκεντρωτικό χάρτη** ή **μία παρουσίαση**, σε ηλεκτρονική ή απλή μορφή, και παρουσιάζουμε σύντομα το θέμα στην ολομέλεια (διαθέσιμος χρόνος για την παρουσίαση 2' - 3' ανά ομάδα).

**Πίνακας 6.** Θέματα και υλικό αρχών και ενημέρωσης για εθελοντική δράση σχετικά με τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών με επίκεντρο τη χελώνα *caretta caretta*.

Στήλη 1	Στήλη 2
Θέματα	Υλικό αρχών και ενημέρωσης

<sup>104</sup> <https://vimeo.com/218502282>

<p><b>Ομάδα 1.</b> «Ο σύγχρονος άνθρωπος και η εξάντληση των φυσικών πόρων: Το Χρονικό ενός προαναγγεληθέντος θανάτου<sup>105</sup>.»</p>	<p><u>«Ένα παλιό μήνυμα για τον σύγχρονο κόσμο»</u> Ινδιάνος Σιάτλ. Μετάφραση Ζήσιμος Λορεντζάτος. Εφημερίδα Το Βήμα 16/1/1977. Ανακτήθηκε 8/9/2020 από το διαδίκτυο.</p>
<p><b>Ομάδα 2.</b> Παγκόσμια Σύμβαση για τη Διατήρηση των Μεταναστευτικών Ειδών Άγριων Ζώων - Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS).</p>	<p><u>Εισαγωγή στο κείμενο της σύμβασης</u><sup>106</sup>. Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 από το διαδίκτυο.</p>
<p><b>Ομάδα 3.</b> «Η μετανάστρια χελώνα που κινδυνεύει με εξαφάνιση» [Caretta caretta (Linnaeus, 1758) Καρέτα, Loggerhead sea turtle].»</p>	<p>Μαργαριτούλης Δημήτρης (Διασκευή). Από το βιβλίο: Λεγάκις, Α. &amp; Μαραγκού, Π. 2009. Το Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζώων της Ελλάδας. Ελληνική Ζωολογική Εταιρεία, Αθήνα, 528 σελ.</p>
<p><b>Ομάδα 4.</b> «Ο αγώνας επιβίωσης της θαλάσσιας χελώνας.»</p>	<p>Ταινία animation του Scott Gass. TED-Ed: Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 από το διαδίκτυο<sup>107</sup>.</p>
<p><b>Ομάδα 5.</b> «Το μακρύ ταξίδι της χελώνας.»</p>	<p>Άρθρο της εφημερίδας ΤΟ ΒΗΜΑ (ηλεκτρονική έκδοση). Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 8/9/2020<sup>108</sup>.</p>
<p><b>Ομάδα 6.</b> «Η κλιματική αλλαγή φέρνει κυριαρχία των θηλυκών στις θαλάσσιες χελώνες.»</p>	<p>Άρθρο της εφημερίδας naftemporiki.gr (ηλεκτρονική έκδοση). 21/5/2014.</p>

<sup>105</sup> Ελληνικός τίτλος μυθιστορήματος του νομπελίστα λογοτέχνη Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες σε μετάφραση της Μαρία Παλαιολόγου από τις εκδόσεις Ψυχογιός.

<sup>106</sup> Η Ελλάδα είναι μέλος της Σύμβασης από τον Οκτώβριο του 1999 (Αρ. Μέλους 062).

<sup>107</sup> [https://www.ted.com/talks/scott\\_gass\\_the\\_survival\\_of\\_the\\_sea\\_turtle/transcript?language=el#t-254750](https://www.ted.com/talks/scott_gass_the_survival_of_the_sea_turtle/transcript?language=el#t-254750)

<sup>108</sup> <https://www.tovima.gr/2011/03/10/world/to-makry-taksidi-tis-xelwnas/>



	Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο στις 8/9/2020 <sup>109</sup>
<b>Ομάδα 7. Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου</b> (ΕΘΠΖ) - National Marine Park o Zakynthos.	Ταινία για τις δράσεις του Φορέα Διαχείρισης του ΕΘΠΖ <sup>110</sup> .
<b>Ομάδα 8.</b> «Γίνε full time εθελοντής/-ντρια στα προγράμματα εθελοντισμού του Συλλόγου για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας, Αρχέλων.»	Κείμενο ιστοσελίδας που διατίθεται στο διαδίκτυο. Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 <sup>111</sup> .
<b>Ομάδα 9.</b> «Γίνε part time εθελοντής/-ντρια στα προγράμματα εθελοντισμού του Συλλόγου για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας, Αρχέλων.»	Κείμενο ιστοσελίδας που διατίθεται στο διαδίκτυο. Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 <sup>112</sup> .
<b>Ομάδα 10.</b> «Επιλέγω πρόγραμμα εθελοντισμού.»	Κείμενο Archelon, 2020. Our Projects. (Απαιτείται γνώση αγγλικής.) Ανακτήθηκε στις 8/9/2020 από το διαδίκτυο στη διεύθυνση <a href="https://www.archelon.gr/files/ARCHELON_2020.pdf">https://www.archelon.gr/files/ARCHELON_2020.pdf</a>

**Ως εθελοντές αντιμετωπίζουμε τις αρνητικές αντιδράσεις επαγγελματιών, κατοίκων και επισκεπτών μιας παραλίας ωοτοκίας της χελώνας καρέτα.**

**Δραστηριότητα 2.** Συγκεντρωνόμαστε για να επιλύσουμε το πρόβλημα που έχει δημιουργηθεί στην περιοχή δραστηριοποίησής μας ως εθελοντές/-τριες. Πρόκειται για την αντιμετώπιση των αρνητικών αντιδράσεων επαγγελματιών, κατοίκων και επισκεπτών μιας παραλίας ωοτοκίας της χελώνας καρέτα. Εντοπίζουμε ποιοι αντιδρούν

<sup>109</sup> [https://m.naftemporiki.gr/story/809444/i-klimatiki-allagi-fernei-kuriarxia\\_tonthilukon-stis-thalassies-xelones](https://m.naftemporiki.gr/story/809444/i-klimatiki-allagi-fernei-kuriarxia_tonthilukon-stis-thalassies-xelones)

<sup>110</sup> <https://www.youtube.com/watch?v=S4xiQ3EDtol>

<sup>111</sup> [https://www.archelon.gr/contents/volunt\\_fulltime.php?mid=2&mid2=90](https://www.archelon.gr/contents/volunt_fulltime.php?mid=2&mid2=90)

<sup>112</sup> <https://www.archelon.gr/contents/Part-time.php?mid=2&mid2=54&mid3=66>

και γιατί. Αποφασίζουμε τον τρόπο που θα επιλύσουμε το πρόβλημα καθεμιάς ομάδας ανθρώπων από αυτούς που αντιδρούν. Συλλέγουμε πληροφορίες για τις εναλλακτικές λύσεις. Επιλέγουμε την καταλληλότερη. Την υλοποιούμε και αξιολογούμε (θεωρητικά) το αποτέλεσμα.

### **Οργανώνουμε τις πρώτες εθελοντικές δράσεις μας!**

**Δραστηριότητα 3.** Αποφασίζουμε για τον τρόπο διάχυσης όσων μάθαμε και οργανώνουμε τις πρώτες εθελοντικές δράσεις μας όπως, σχεδιασμός αφίσας σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, οργάνωση έκθεσης ζωγραφικής με θέμα τα μεταναστευτικά είδη άγριας ζωής, κατασκευή «γλυπτού» θαλάσσιας χελώνας από χρησιμοποιημένα πλαστικά μπουκάλια, συγγραφή κειμένων δημιουργικού λόγου, οργάνωση εκστρατείας καθαρισμού μιας περιοχής ενδιαφέροντος και ό,τι άλλο προταθεί.

## **ΕΝΟΤΗΤΑ 5: “Το φαινόμενο της ανθρώπινης μετανάστευσης: Μετανάστες και πρόσφυγες σε κάθε σημείο του πλανήτη.”**

**Τόπος/ημερομηνία**

.....

**Δραστηριότητες**

**Μπέρτολτ Μπρεχτ, Για τον όρο «μετανάστες».**

**Δραστηριότητα 1.** Διαβάστε το ποίημα του Μπέρτολτ Μπρεχτ, Για τον όρο «μετανάστες», και απαντήστε στην ερώτηση γιατί είναι «λαθεμένο» το όνομα «μετανάστες», σύμφωνα με τον ποιητή, χρησιμοποιώντας φράσεις του ποιήματος. Ποιο είναι κατά τη γνώμη σας το σωστό όνομα;

**ΑΠΑΝΤΗΣΗ:**.....

**International Migration. Μια ταινία για τη Διεθνή Μετανάστευση.**

**Δραστηριότητα 2.** Παρακολουθήστε την ταινία κινούμενων σχεδίων International Migration - Διεθνής Μετανάστευση και ακολούθως απαντήστε σύντομα στα ερωτήματα:

α. Τι σημαίνει ο όρος μετανάστευση; .....

**Ονοματεπώνυμο:**

.....

- β. Ποιες είναι οι μορφές της μετανάστευσης με κριτήριο τους παράγοντες που την προκαλούν; .....
- γ. Ποια είναι τα κύρια μεταναστευτικά ρεύματα παγκοσμίως; .....
- δ. Γιατί φοβόμαστε τους μετανάστες; .....
- ε. Ποια είναι η μεταναστευτική πολιτική του αναπτυγμένου κόσμου (Ευρώπης και Αμερικής); .....
- στ. Έχει πλεονεκτήματα η μετανάστευση; Ποια είναι; .....
- ζ. Ποια στάση προτείνεται από την ταινία ως ορθή ηθικά, πολιτικά και οικονομικά απέναντι στους μετανάστες και τους πρόσφυγες; Συμφωνείτε με αυτή την πρόταση;.....

**Who is a Migrant? – Ποιος είναι μετανάστης; Μια ταινία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες.**

**Δραστηριότητα 3.** Δείτε την ταινία κινουμένων σχεδίων Who is a Migrant? – Ποιος είναι μετανάστης, της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. Στην ταινία γίνεται διάκριση μεταξύ των εννοιών του μετανάστη και του πρόσφυγα, η οποία έχει μεγάλη σημασία. Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στις δύο αυτές έννοιες και γιατί έχει τόσο μεγάλη σημασία να ξέρουμε ποιος είναι μετανάστης και ποιος πρόσφυγας;

**ΑΠΑΝΤΗΣΗ:**.....

**Κατασκευή συγκεντρωτικού πίνακα με τα χαρακτηριστικά του μετανάστη και του πρόσφυγα.**

**Δραστηριότητα 4.** Επισκεφτείτε την ιστοσελίδα της Ύπατης Αρμοστείας στη διεύθυνση <https://www.unhcr.org/55df0e556> και ενημερωθείτε περαιτέρω για το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων του μετανάστη και του πρόσφυγα καθώς και για τις διαφορές και τις χρήσεις τους. **Συμπληρώστε τον συγκεντρωτικό χάρτη με τα χαρακτηριστικά του μετανάστη και του πρόσφυγα.**

χαρακτηριστικά του μετανάστη	χαρακτηριστικά του πρόσφυγα

**«Πολλοί οι μετανάστες/πρόσφυγες, μία η ιστορία.» Παιχνίδι ρόλων.**

**Δραστηριότητα 5.** Χωριστείτε σε δύο ομάδες με ίσο αριθμό μελών, τους «μετανάστες/-στρίες» και τους «πρόσφυγες/-πούλες» και στη συνέχεια σταθείτε αντικρυστά η μία ομάδα από την άλλη. Αρχίστε να αφηγηστείτε τη δική σας ιστορία μετανάστευσης και προσφυγιάς. Την αρχή της αφήγησης κάνει το πρώτο παιδί. Το δεύτερο συνεχίζει από το σημείο που σταμάτησε το πρώτο και το τρίτο από εκεί που έμεινε το δεύτερο, ώσπου να ολοκληρώσει την αφήγηση ο τελευταίος στη σειρά. Προετοιμαστείτε νωρίτερα παρακολουθώντας ή διαβάζοντας προφορικές<sup>113</sup> ή γραπτές<sup>114</sup> αφηγήσεις και μαρτυρίες μεταναστών και προσφύγων.

**«Αλληλέγγυοι εναντίον πολέμιων». Αντιπαράθεση απόψεων για τους μετανάστες/πρόσφυγες στην Ελλάδα.**

**Δραστηριότητα 6.** Διατηρήστε τον χωρισμό σας σε ομάδες. Ετοιμαστείτε να πάρετε μέρος σε έναν αγώνα αντιπαράθεσης απόψεων με θέμα τους μετανάστες και τους πρόσφυγες στην Ελλάδα. Η ομάδα των «αλληλέγγυων» κρατάει θετική στάση, ενώ οι «πολέμιοι» τοποθετείστε αρνητικά.

Πριν τη διεξαγωγή του «αγώνα λόγων» ενημερωθείτε για τις εκδηλώσεις συμπαράστασης μιας ομάδας ηλικιωμένων γυναικών απέναντι σε μετανάστες και πρόσφυγες (Παπαδόπουλος, 2016)<sup>115</sup> καθώς και τις συνθήκες διαβίωσης στο Κέντρο Υποδοχής Λέσβου το οποίο εξελίχθηκε σε επίκεντρο σοβαρής ανθρωπιστικής κρίσης μαζί με την εξελισσόμενη προσφυγική κρίση<sup>116</sup>. Τέλος, ενημερωθείτε σχετικά με το τι πιστεύουν οι Έλληνες για τους μετανάστες στην Ελλάδα, από την έρευνα του Οργανισμού Έρευνας & Ανάλυσης διαΝΕΟσις:

**«Οι δικές μας ιστορίες μετανάστευσης.»**

**Δραστηριότητα 7.** Χωριστείτε σε ομάδες των 3-4 ατόμων και συνεργαστείτε στην παρακάτω δραστηριότητα:

<sup>113</sup> «Δεν είναι μόνο αριθμοί», σειρά βίντεο με ιστορίες μεταναστών και προσφύγων στη διεύθυνση UNHCR-GR [https://www.unhcr.org/gr/den\\_einai\\_mono\\_arithmoi](https://www.unhcr.org/gr/den_einai_mono_arithmoi)

<sup>114</sup> «Μια ζωή σαν παραμύθι. Η Δόμνα Σαμίου αφηγείται» <https://www.domnasamiou.gr/?i=portal.el.domna-talks>

<sup>115</sup> <https://www.kathimerini.gr/life/people/846088/xeroyme-apo-prosfygia-toys-poname/>

<sup>116</sup> UNHCR GREECE, Refugees speak of dreadful reality inside Lesbos' Moria camp. <https://www.youtube.com/watch?v=8XnfALEwHWA>

«Σε ένα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κοινοποιώ ιστορίες μετανάστευσης από το οικογενειακό, το συγγενικό και το γνωστό κοινωνικό μου περιβάλλον, ακολουθώντας σωστά την παρακάτω διαδικασία.

Ερευνώ αν στο περιβάλλον μου υπάρχουν μετανάστες και πρόσφυγες: άνθρωποι που μετακινήθηκαν για να εργαστούν μακριά από την πατρίδα λόγω φτώχειας ή λόγω πολέμου και βίας, λόγω της υψηλής επαγγελματικής τους εξειδίκευσης, για λόγους εκπαίδευσης ή εξαιτίας του περιβάλλοντος (από φυσικές καταστροφές ή υποβάθμιση). Επικοινωνώ και ενημερώνω ότι ενδιαφέρομαι να ακούσω και να καταγράψω την προφορική ιστορία προσφυγιάς ή μετανάστευσης για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Δίνω περισσότερες διευκρινίσεις αν χρειαστεί. Εφόσον ο υποψήφιος/-α για τη συνέντευξη είναι σύμφωνος /-η, ορίζω τόπο και χρόνο της συνάντησης. Ενημερώνω ότι θα συνοδεύομαι από 2-3 συμμαθητές/-τριές μου με τους οποίους συνεργάζομαι.

Ζητώ τη συναίνεση και την άδεια να βιντεοσκοπήσω την αφήγηση.

Σημειώνω στοιχεία του ανθρώπου που δεν αποκαλύπτουν την ταυτότητά του (φύλο, ηλικία, εκπαίδευση, απασχόληση κ.λπ.) και από αυτά δημοσιοποιώ μόνο όσα μου επιτρέπει, μεταξύ αυτών και το όνομα, αν τυχόν επιθυμεί να δημοσιοποιηθεί.

Σημειώνω τον τόπο και την ημέρα της συνέντευξης.

Προετοιμάζω τον εθελοντή για τις ερωτήσεις που πρέπει να απαντηθούν:

- η. Από πού μετακινηθήκατε και για ποια χώρα;
- θ. Ποιοι λόγοι σας έσπρωξαν στη μετακίνηση;
- ι. Πότε πραγματοποιήθηκε και πόση διάρκεια είχε;
- ια. Ποιες συνθήκες αντιμετωπίσατε στο ταξίδι;
- ιβ. Πώς θα περιγράφατε τις συνθήκες που βρήκατε στη χώρα προορισμού;+
- ιγ. Αποφύγατε τους κινδύνους που διατρέχατε; Ή εναλλακτικά, επαληθεύτηκαν οι προσδοκίες σας;
- ιδ. Σκέφτεστε τον επαναπατρισμό;

Φροντίζω ώστε ο χρόνος της αφήγησης να μην ξεπερνάει τα 5'.

Μετά την ολοκλήρωση της βιντεοσκόπησης προβάλλω το υλικό στον ίδιο/-α. Ρωτάω αν είναι ικανοποιημένος/-η και αν βρεθεί σύμφωνος/-η προχωρώ στην ανάρτηση. Δεν παραλείπω να σεβαστώ τους όρους που θέτει ο άνθρωπος (π.χ. να μην φαίνεται το πρόσωπό του/της) και να ευχαριστήσω για την παραχώρηση της συνέντευξης.

Αναρτώ το υλικό στη θεματική ιστοσελίδα με τίτλο «Οι δικές μας ιστορίες μετανάστευσης».

**«Asylum Seeker.» Ένα παιχνίδι προσομοίωσης για ένα θέμα που δεν είναι «παίξε γέλασε».**

**Δραστηριότητα 8.** Παρακολουθείστε την ταινία **Asylum Seeker Animation** και ενημερωθείτε για το περιεχόμενό της (βλ. Παράρτημα). Ακολουθώντας, οργανώστε ένα «παιχνίδι προσομοίωσης»<sup>117</sup>. Χωριστείτε σε δύο ομάδες, «τους ασυνόδευτους ανηλίκους» και τους «κρατικούς υπαλλήλους της Υπηρεσίας Ασύλου» και ανά ζεύγος ρόλων προχωρήστε στη διαδικασία της συνέντευξης η οποία δεν πρέπει να υπερβαίνει τα 3' λεπτά.

Μήπως είστε εδώ μόνοι χωρίς την οικογένειά σας; Μήπως οι γονείς σας βρίσκονται σε άλλη χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Τότε μπορείτε να υποβάλετε αίτηση για άσυλο στην Υπηρεσία Ασύλου. [...] Η ηλικία σας είναι πολύ σημαντικό στοιχείο. Στην Ελλάδα κάποιος θεωρείται παιδί μέχρι τα δεκαοκτώ του χρόνια και τα παιδιά, όπως και οι έφηβοι, προστατεύονται. [...] Αν φοβόσαστε να επιστρέψετε στη χώρα καταγωγής σας, μπορείτε να ζητήσετε από την Ελληνική Πολιτεία να σας προστατεύσει, υποβάλλοντας αίτηση για άσυλο. «Άσυλο» σημαίνει προστασία. [...] Στην Υπηρεσία Ασύλου θα σας ρωτήσουν να μάθουν το όνομά σας, την εθνικότητά σας, διάφορες προσωπικές πληροφορίες και τους λόγους που δεν μπορείτε ή δεν επιθυμείτε να επιστρέψετε στη χώρα σας. [...]

**ΕΝΟΤΗΤΑ 6: «Περιβαλλοντική μετανάστευση: Μεταβολές στο περιβάλλον και ανθρώπινη μετανάστευση.»**

---

<sup>117</sup> «Τα Πέρασματα». Παιχνίδι προσομοίωσης της UNHCR-GR. Πηγή: [https://www.youtube.com/watch?v=0kj10XwragA&list=PLDhxOid2aiAFkB2H4yyrtHg\\_DKzr4X3I](https://www.youtube.com/watch?v=0kj10XwragA&list=PLDhxOid2aiAFkB2H4yyrtHg_DKzr4X3I)

**Τόπος/ημερομηνία**

.....

**Δραστηριότητες.**

**Όνοματεπώνυμο:**

.....

**Μετανάστευση σε λιγότερο προχωρημένο βαθμό σταδιακής περιβαλλοντικής αλλαγής.**

---

**Γράφουμε, εικονογραφούμε και δημοσιεύουμε μια ιστορία/παραμύθι για την περιβαλλοντική μετανάστευση, λόγω της υποβάθμισης του περιβάλλοντος.**

**Δραστηριότητα 1.** Χωριστείτε σε δύο ομάδες εργασίας, τους «Παραμυθάδες» και τους «Εικονογράφους». Γράψτε μια ιστορία/παραμύθι εμπνευσμένα από το θέμα της παραγωγικής υποβάθμισης των πόρων του περιβάλλοντος και των μεταναστευτικών ροών που προκαλούνται. Επιλέξτε τον τίτλο, αποφασίστε για το περιεχόμενο και τη δομή και ξεκινήστε το γράψιμο τμηματικά σε μέρη. Καθώς οι «Παραμυθάδες» ολοκληρώνετε ένα μέρος, δίνετε το κείμενο για εικονογράφηση στους «Εικονογράφους». Ψηφιοποιήστε την εικονογραφημένη ιστορία και δημοσιεύστε τη στην ιστοσελίδα του προγράμματος ή του σχολείου ή ενός κοινωνικού δικτύου.

**Δραματοποιούμε την ιστορία/παραμύθι με τίτλο «Μικρή σοδειά, μικρή ψαριά και η αγελάδα δίχως γάλα.»**

**Δραστηριότητα 2.** Παίζουμε τους ρόλους του «ανθρώπου που εξωθήθηκε στη μετανάστευση» και του «γείτονα». Μετά από το θεατρικό παιχνίδι, συζητάμε και καταλήγουμε σε συμπεράσματα για τους λόγους που ο άνθρωπος της ιστορίας έγινε μετανάστης και για το αν τελικά η μετανάστευση ωφέλησε αυτόν και το περιβάλλον.

**Μετανάστευση σε προχωρημένο βαθμό σταδιακής περιβαλλοντικής αλλαγής.**

---

**«Κλιματικοί μετανάστες του Ειρηνικού». Μια ταινία του ΔΟΜ για τη μετανάστευση της κλιματικής αλλαγής.**

**Δραστηριότητα 3.** Παρακολουθείστε την ταινία του ΔΟΜ για τους μετανάστες του Ειρηνικού λόγω κλιματικής αλλαγής<sup>118</sup> (βλ. σχετική υποσημείωση).

**«Η βύθιση των νησιών του Ειρηνικού και το ναυάγιο μιας διάσκεψης.»**

**Δραστηριότητα 4.** Η 50ή (από το 1971) σύνοδος κορυφής των 18 κρατών του Ειρηνικού Ωκεανού<sup>119</sup> πραγματοποιήθηκε το 2019 (13 - 16 Αυγούστου) στην πρωτεύουσα Funafuti του νησιωτικού κράτους **Tuvalu** το οποίο οι επιστήμονες αναμένουν να βυθιστεί λόγω της ανόδου της στάθμης της θάλασσας.

Κύριο θέμα της συνόδου ήταν η υπερθέρμανση του πλανήτη και οι αρνητικές επιπτώσεις της συντελούμενης κλιματικής αλλαγής. Σύμφωνα με άρθρα που δημοσιεύτηκαν στον διεθνή τύπο (Lyons, 2019 & PMC Reporter, 2019) και αφορούσαν στην κοινή γραπτή ανακοίνωση δεσμευτικών προτάσεων μετά την ολοκλήρωση των εργασιών της συνόδου, ο πρωθυπουργός της Αυστραλίας, Scott Morrison, διαφοροποιήθηκε από τους υπόλοιπους ηγέτες των μικρών νησιωτικών κρατών. Οι ηγέτες αυτοί ζητούσαν τον περιορισμό της υπερθέρμανσης του πλανήτη (-1,5 ° C) με την άμεση απόσυρση του άνθρακα από την παραγωγή ενέργειας. Ο Αυστραλός πρωθυπουργός όμως, υποβάθμισε τη δέσμευσή του για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής αρνούμενος να αλλάξει τις επενδυτικές προτεραιότητες της χώρας του, οι οποίες στηρίζονται στον άνθρακα. Το γεγονός αυτό προκάλεσε έντονες διαφωνίες και μια πρωτοφανή ρήξη μεταξύ των μελών. Εντωμεταξύ, ο πρεσβευτής της Κίνας στη Samoa, Wang Xuefeng, ο οποίος ήταν παρών στη Σύνοδο και έκρινε ως δικαιολογημένες τις ανησυχίες των ηγετών, κατηγορήθηκε για υποκρισία, μιας και η Κίνα είναι η χώρα που εκπέμπει τις μεγαλύτερες ποσότητες διοξειδίου του άνθρακα στην υφήλιο.

Καλείστε να υποδυθείτε τους 18 ηγέτες των κρατών μελών της διάσκεψης, κατά τη διάρκεια των εργασιών της. Ο 19<sup>ος</sup> θα αναλάβει τον ρόλο του πρέσβη της Κίνας και ο 20<sup>ος</sup> τον εκπρόσωπο των ιθαγενών κατοίκων οι οποίοι έρχονται αντιμέτωποι με τη **μετανάστευση** λόγω της καταβύθισης των νησιών τους.

---

<sup>118</sup> IOM - UN Migration, Preventing Forced Migration and Adapting to a Changing Climate. [https://www.youtube.com/watch?v=it\\_WdL00oD8&feature=youtu.be](https://www.youtube.com/watch?v=it_WdL00oD8&feature=youtu.be)

<sup>119</sup> Australia, Cook Islands, Federated States of Micronesia, the Republic of Fiji, the Republic of Kiribati, the Republic of the Marshall Islands, the Republic of Nauru, New Caledonia, New Zealand, Papua New Guinea, Samoa, Solomon Islands, the Kingdom of Tonga, Tuvalu and Vanuatu. Niue, Palau and French Polynesia. Fiftieth (50th) Pacific Islands Forum.



Ετοιμάστε ετικέτες με τα ονόματα των χωρών και των ηγετών τους, καθώς και πλακάτ με συνθήματα για την κλιματική αλλαγή και τους περιβαλλοντικούς μετανάστες. Δημιουργήστε στην τάξη ένα δημόσιο βήμα από το οποίο θα ακουστούν οι τοποθετήσεις των συμμετεχόντων (3' - 5') και θέσεις γι' αυτούς που θα παρακολουθούν. (Για τις ομιλίες, κρατάμε χρόνο με τη βοήθεια χρονόμετρου.)

Στο τέλος της διαδικασίας θα εκδώσετε μία **κοινή ανακοίνωση**<sup>120</sup> που αφορά στις διεργασίες, τα αποτελέσματα και τις δεσμεύσεις που προέκυψαν από τη δική σας «σύνοδο».

### **Μετανάστευση λόγω ακραίων περιβαλλοντικών γεγονότων.**

---

#### **«Μεγάλες καταστροφές και μετανάστευση».**

**Δραστηριότητα 5.** Χωριστείτε σε μικρές ομάδες 3-4 ατόμων και δημιουργήστε ένα ηλεκτρονικό αρχείο με εικόνες (φωτογραφίες) εκτεταμένων φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών.

Για κάθε εικόνα αναζητήστε πληροφορίες για το γεγονός, τη χώρα και την περιοχή που ενέσκηψε η καταστροφή, καθώς και τον χρόνο (ημερομηνία) που έγινε. Ερευνήστε τόσο τις αιτίες όσο και τις **επιπτώσεις της καταστροφής** στους ανθρώπους και το περιβάλλον και καταγράψτε τες σύντομα. Να επισημάνετε αν υπάρχει ενδεχόμενο να δημιουργηθούν περιβαλλοντικοί μετανάστες ως αποτέλεσμα της καταστροφής. Αντλήστε πληροφορίες από την ιστοσελίδα του έργου Ανάπτυξη Συστήματος Παρακολούθησης & Πρόληψης Φυσικών Καταστροφών για την προσαρμογή του Δήμου Μετσόβου στην κλιματική αλλαγή <https://mirc.ntua.gr/natural-disasters-metsovo/> . Χρησιμοποιήστε τον παρακάτω πίνακα (8) ως υπόδειγμα για να καταγράψετε τα απαραίτητα στοιχεία και ταξινομήστε το υλικό δημιουργώντας ένα αρχείο ακραίων περιβαλλοντικών γεγονότων.

**Πίνακας 8.** Ταξινόμηση αρχειακού υλικού ακραίων περιβαλλοντικών γεγονότων.

---

<sup>120</sup> Αυτή τη στιγμή, η αλλαγή του κλίματος και οι καταστροφές επηρεάζουν όλες τις χώρες μας. Οι θάλασσές μας ανεβαίνουν, οι ωκεανοί θερμαίνονται και ακραία γεγονότα όπως κυκλώνες και τυφώνες, πλημμύρες, ξηρασία και παλίρροια είναι συχνά πιο έντονες, προκαλώντας ζημιές και καταστροφή στις κοινότητες και τα οικοσυστήματά μας και θέτοντας σε κίνδυνο την υγεία των λαών μας. Σε όλο τον κόσμο, τα άτομα που πλήττονται από την καταστροφή και την κλιματική μετατόπιση, χάνουν τα σπίτια και τα προς το ζην, ιδίως τα πιο ευάλωτα κράτη. Ακούμε τις φωνές της νεολαίας μας και των πιο ευάλωτων στις κοινωνίες μας, με έντονο και ηχηρό αντίκτυπο. Ενισχύοντας τον συναγερμό ακούγεται εδώ και δεκαετίες, συμπεριλαμβανομένων των νέων του Τουβαλού που ζήτησαν τη διατήρηση της πατρίδας και του πολιτισμού τους. (Από το κείμενο της Διάσκεψης στη Σύνοδο των χωρών του Ειρηνικού Ωκεανού, 2019).

A/A	1.
Θέμα εικόνας/τίτλος	Πλημμύρες
	
Εικόνα 7. Πηγή εικόνας: <a href="#">Διαδίκτυο</a>	Εικόνα 8. Πηγή εικόνας: <a href="#">Διαδίκτυο</a>
<b>Πληροφορίες</b>	
Χώρα/περιοχή	Ελλάδα/Δυτική Αττική
Χρονολογία/ημερομηνία	2017/Νοέμβριος
Αίτια	Ανθρωπογενή, εμπόδιση απρόσκοπτης ροής των υδάτων σε κοίτη ποταμού.
Επιπτώσεις	Θάνατοι, τραυματισμοί, υλικές ζημιές, επείγουσες ανάγκες στέγασης ή μεταστέγασης, ανεργία, καταστροφή υποδομών δικτύων κ.λπ. Υποβάθμιση υδάτινων δικτύων ποταμών μέσα στο περιβάλλον των πόλεων.
Εκτίμηση πιθανότητας δημιουργίας περιβαλλοντικών μεταναστών.	ΝΑΙ
Πρόληψη	Αποκάλυψη ρεμάτων ή ποταμών και σήμανση της κοίτης τους.

«Οι περιβαλλοντικοί μετανάστες δεν διασχίζουν πάντα σύνορα.» Δημιουργούμε μια αφίσα για την εσωτερική περιβαλλοντική μετανάστευση λόγω κλιματικής αλλαγής.

**Δραστηριότητα 6.** Δημιουργήστε μία αφίσα με τίτλο «Οι περιβαλλοντικοί μετανάστες δε διασχίζουν πάντα σύνορα» με θέμα την εσωτερική περιβαλλοντική μετανάστευση λόγω κλιματικής αλλαγής.

**Μετανάστευση λόγω μεγάλης κλίμακας ανάπτυξης και διατήρησης γης.**

**«Η λίμνη που κατάπινε σπίτια κι εκκλησίες με τα καμπαναριά».**

**Δραστηριότητα 7.** Παρακολουθήστε την ταινία NEROMANNA και προσπαθήστε να καταγράψετε μέσω των μαρτυριών τις επιπτώσεις της βύθισης του χωριού στους ανθρώπους που έχασαν τα σπίτια τους, κυρίως τις κοινωνικές, τις πολιτιστικές και τις ψυχολογικές.

Στη συνέχεια υποδυθείτε τους κατοίκους του βυθισμένου χωριού στην ετήσια συγκέντρωσή τους στην όχθη της τεχνητής λίμνης. Υποτίθεται ότι επαναφέρετε στη μνήμη σας εικόνες, σκέψεις και συναισθήματα από την εποχή που βυθίστηκε το χωριό κι αναγκαστήκατε να μεταναστεύσετε αλλού. Γράφετε ο καθένας από σας έναν σύντομο ρόλο (μονόλογο), τον αποστηθίζετε και προχωράτε στη δραματοποίηση.

Χρησιμοποιήστε συμβολικές αναπαραστάσεις του υγρού στοιχείου, των σπιτιών και των άρρηκτων δεσμών σας με αυτά καθώς και με τους άλλους κατοίκους (πχ νήματα που σας συνδέουν και κόβονται απότομα). Βυθίστε μέσα σε ποσότητα νερού βότσαλα με την ονομασία της απώλειας που σκεπάζει το νερό, υλικής και άυλης.

**«Η λίμνη που κατάπινε σπίτια κι εκκλησίες με τα καμπαναριά». Ανίχνευση και τροποποίηση των εναλλακτικών ιδεών των μαθητών.**

**Δραστηριότητα 8.** Διαβάστε το οικολογικό παραμύθι που ακολουθεί και απαντήστε στις ερωτήσεις:

- α. Τι είναι η “Ανάπτυξη” στο παραμύθι; .....
- β. Τι σημαίνει η φράση «καταπίνει χωριά και πόλεις»; .....
- γ. Τι σημαίνει απαλλοτρίωση και γιατί δημιουργεί έριδες στους κατοίκους; .....
- δ. Πώς μεταναστεύουν οι κάτοικοι και ποια τα συναισθήματά τους καθώς φεύγουν; .....
- ε. Πώς επέδρασε ο σεισμός στην προσπάθεια του ανθρώπου να δαμάσει και να εκμεταλλευτεί τη φύση; .....
- στ. Ο άνθρωπος μεταβάλλει τη φύση και το περιβάλλον προς όφελός του, αλλά συχνά πληρώνει το τίμημα. Ποιο είναι το όφελος και ποιο το τίμημα στο παραμύθι; .....
- ζ. Ποιο νομίζετε ότι είναι το όριο της εκμετάλλευσης του περιβάλλοντος και των πόρων του από τον άνθρωπο; .....

**Οικολογικό παραμύθι: «Η λίμνη που κατάπινε σπίτια κι εκκλησίες με τα καμπαναριά».**

Υπάρχει μια λίμνη που τη λένε “Ανάπτυξη”. Αν ψάξεις, θα βρεις πολλές τέτοιες λίμνες σε διάφορα μέρη της γης, από τη Δύση ως την Ανατολή κι από τον Βορρά ως τον Νότο. Η “Ανάπτυξη” ξαπλώνει ατάραχη σε μια μεγάλη έκταση ανάμεσα στα βουνά που την τριγυρίζουν και καμαρώνει που καθρεφτίζονται οι βουνοκορφές στα νερά της. Οι γέροντες δεν τη θυμούνται πάντα εκεί. Καθώς λένε είναι τεχνητή λίμνη, από αυτές που δημιουργούν σπουδαίοι μηχανικοί όταν υψώσουν θεαματικά φράγματα σε ποτάμια ορμητικά και μεγάλα για να συγκεντρώσουν το νερό τους. Από αυτό πίνουν οι άνθρωποι, ποτίζονται οι καλλιέργειες ή παράγεται ενέργεια, που τη χρειάζονται όλοι για τις δουλειές τους.

Η “Ανάπτυξη” διψάει συνέχεια για νερό, για πολύ νερό. Πελώριοι καταρράκτες την ξεδιψούν και γιγάντιοι σωλήνες στέλνουν αυτό που της περισσεύει σε πόλεις και καλλιέργειες. Όμως, η “Ανάπτυξη” δε διψάει μονάχα. Πεινάει κιόλας! Καταπίνει χωριά και πόλεις. Τα βυθίζει σιγά-σιγά πρώτα τα σπίτια και τις γειτονιές και μετά τις συνοικίες, ώσπου να χαθούν στον θολό βυθό της ολόκληροι οι οικισμοί. Τα σχολεία και τις εκκλησίες τα αφήνει τελευταία. Της φαίνεται δύσκολο να τα χωνέψει έτσι μεγάλα και στενόμακρα που είναι, με τους πέτρινους τοίχους και τα καμπαναριά.

Οι κάτοικοι την απειλούν για να τους τα δώσει πίσω, αλλά εκείνη τους φοβερίζει σίγουρη πως δεν θα της τα πάρουν.

- Φύγετε από εδώ, λέει. Να πάτε πιο ψηλά στο βουνό και μακριά να μη σας βλέπω. Μου χαλάτε τη διάθεση με τις γκρίνιες σας και τις διχόνοιες για την απαλλοτρίωση.

Οι κάτοικοι μεταναστεύουν. Μαζεύονται ομάδες γειτόνων και συγγενών και φεύγουν για αλλού, για το καινούργιο χωριό ή κάποια κοντινή πόλη. Η καρδιά όμως, και ο νους τους θα είναι για πάντα βυθισμένα μέσα στα σκουροπράσινα νερά της λίμνης, μαζί με τα πνιγμένα σπίτια, το σχολείο και την εκκλησία.

Ξαφνικά, μια μέρα η “Ανάπτυξη” αρχίζει να δονείται. Γίνεται σεισμός! Το πλημμυρισμένο ως το χείλος φράγμα, δεν αντέχει. Σπάει σαν τον ξύλινο φράχτη του κήπου που σάπισαν οι πάσσαλοί του από τις βροχές του χειμώνα. Εκατομμύρια τόνοι νερό ξεχύνονται τότε από την κοιλιά της την αχόρταγη. Τόσο νερό που δεν μπορούν να το συγκρατήσουν ούτε οι όχθες της ούτε τα αναχώματα. Πλημμυρίζει όλη η πεδιάδα. Πνίγονται ζώα και άνθρωποι. Σοδειές και σπίτια θάβονται κάτω από τις λάσπες.

Λένε πως από εκείνη τη μέρα, τον μηχανικό και τους βοηθούς του, δεν τους ξαναείδε κανείς. Μόνο ένας μοναχικός βαρκάρης λέει τάχα πως όταν τραβιούνται τα νερά της λίμνης, τους βλέπει στο προαύλιο του βυθισμένου σχολείου ή στην κορυφή του καμπαναριού να αγναντεύουν το φράγμα.

Εικόνα 9. Μεσαιωνική πόλη της Ιταλίας βυθισμένη σε λίμνη. Πηγή φωτογραφίας: Διαδίκτυο.

Εικόνα 10. Μεσαιωνική πόλη της Ιταλίας βυθισμένη σε τη λίμνη. Πηγή φωτογραφίας: Διαδίκτυο.

### **1. «Αποδημία και Μετανάστευση Ανθρώπων και Ζώων». Ενώνουμε όλα τα κομμάτια του παζλ ...**

**Δραστηριότητα 9.** Χωριστείτε σε έξι (6) ομάδες 3-4 ατόμων. Σε ένα μεγάλο χαρτόνι (200cm x 100cm ή 200cm x 200cm) σχηματίστε με έναν μαρκαδόρο τα κομμάτια ενός παζλ και στη συνέχεια κόψτε τα. Κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της ένα κομμάτι, το οποίο αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις έξι (6) συνολικά ενότητες του προγράμματος. Οι ομάδες αναλαμβάνουν να ζωγραφίσουν και να χρωματίσουν τα χαρτόνια και να γράψουν επάνω τον τίτλο της ενότητας που τις αφορά. Η ένωση των κομματιών στο τέλος συμβολίζει την ολοκλήρωση του προγράμματος, αλλά και την ενότητα του φαινομένου της αποδημίας & της μετανάστευσης διά μέσου των γενεών και των ειδών.

### Πίνακες που αναφέρονται.

**Πίνακας 1.** Η εξέλιξη των ονομασιών για τους «περιβαλλοντικούς πρόσφυγες» στη βιβλιογραφία από το 1958 έως το 2007.

Έτος πρώτης εμφάνισης στη βιβλιογραφία	Διεθνής όρος στην αγγλική γλώσσα	Απόδοση στην ελληνική γλώσσα
1958	primitive migrant	πρωτόγονος μετανάστης
1984	environmental refugee	περιβαλλοντικός πρόσφυγας
1986	famine refugee	πρόσφυγας λιμού
1991	ecomigrants	οικο-μετανάστες
1994	ecological refugee	οικολογικός πρόσφυγας
1995	distress migrant	μετανάστης ένδειας/εξαθλίωσης
1996	environmental migrant	περιβαλλοντικός μετανάστης
1997	ecological migrant	οικολογικός μετανάστης
2002	environmentally displaced person	περιβαλλοντικά εκτοπισμένο άτομο
2002	eco-refugee	οικο-πρόσφυγας
2006	climate-change exile	εκτοπισμός κλιματικής αλλαγής
2006	climate refugee	κλιματικός πρόσφυγας
2007	environmental displacee, development displacee	περιβαλλοντικός εκτοπισμός / εκτοπισμός (υπ-)ανάπτυξης

**Πίνακας 2.** Ταξινόμηση ομάδων μεταναστών/προσφύγων βάσει της διαδικασίας αίτησης ασύλου που έπεται της ολοκλήρωσης των διαδικασιών υποδοχής & ταυτοποίησης (Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου).

Παραπομπές ΥΠ.Υ.Τ.		
Μετά την ολοκλήρωση των διαδικασιών Υποδοχής και Ταυτοποίησης		
Μη Αιτούντες Άσυλο	Αιτούντες Άσυλο	Ασυνόδευτα Ανήλικα & λοιπές ευάλωτες ομάδες

Παραπομπή στην Ελληνική Αστυνομία για διαδικασίες επιστροφής (εθελούσιας ή αναγκαστικής) στις χώρες προέλευσης ή για άλλα διοικητικά μέτρα (σε περιπτώσεις ΥΤΧ που δεν μπορούν να επιστραφούν στις χώρες τους).	Παραπομπή στην Υπηρεσία Ασύλου για καταγραφή και εξέταση της αίτησής τους για διεθνή προστασία.	Παραπομπή στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης για την εύρεση Δομής Φιλοξενίας.
---	---	---

**Πίνακας 3.** Κατανομή των ωρών/εβδομάδων διάρκειας του Προγράμματος στον ενδεδειγμένο χρόνο διδασκαλίας.

Μήνας	Δεκέμβριος	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Σύνολο
Αριθμός εβδομάδων	3	3	4	4	3	17
Αριθμός ωρών	6	6	8	8	6	34

**Πίνακας 4.** Κατανομή ωρών & θεματικών ενοτήτων Προγράμματος, στο διάστημα των πέντε μηνών.

Αριθμός ενότητας	Τίτλος ενότητας	Αριθμός διδακτικών ωρών ανά ενότητα	Κατανομή διδακτικών ωρών στους προβλεπόμενους μήνες.
1.	Το γλωσσάρι της μετανάστευσης.	2	Δεκέμβριος
2.	Αποδημία & μετανάστευση των ζώων: Ταξίδι στο Serengeti National Park.	4	Δεκέμβριος
3.	Τα αποδημητικά πουλιά συνδέουν την Ελλάδα με τον κόσμο.	6	Ιανουάριος
4.	Εθελοντισμός για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών άγριας ζωής.	4	Φεβρουάριος
5.	Το φαινόμενο της ανθρώπινης μετανάστευσης: Μετανάστες και πρόσφυγες σε κάθε σημείο του πλανήτη.	6	Φεβρουάριος - μέσα Μαρτίου
6.	Περιβαλλοντική μετανάστευση: Μεταβολές στο περιβάλλον και ανθρώπινη μετανάστευση.	12	μέσα Μαρτίου - Απρίλιος
Σύνολο	-	34	

**Πίνακας 5.** Κατανομή διδακτικών στρατηγικών/ενεργειών ανά ενότητα του Προγράμματος & σύνδεση με διδακτικά αντικείμενα.

Αριθμός ενότητας	Τίτλος ενότητας	Διδακτικές στρατηγικές	Διασύνδεση με τα σχολικά γνωστικά αντικείμενα:

1.	Το γλωσσάρι της μετανάστευσης.	Κατασκευή εννοιολογικού χάρτη όρων	Καλλιτεχνικά Νεοελληνική Γλώσσα.
2.	Αποδημία & μετανάστευση των ζώων: Ταξίδι στο Serengeti National Park.	Σχέδιο Εργασίας.	Βιολογία, Γεωγραφία, Νεοελληνική Γλώσσα, Πληροφορική.
3.	Τα αποδημητικά πουλιά συνδέουν την Ελλάδα με τον κόσμο.	Σχέδιο Εργασίας.	Αρχαία Ελληνικά, Βιολογία, Νεοελληνική Γλώσσα, Πληροφορική.
4.	Εθελοντισμός για τη διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών άγριας ζωής.	Σχέδιο Εργασίας.	Αγγλικά, Βιολογία, Καλλιτεχνικά, Νεοελληνική Γλώσσα, Πληροφορική.
5.	Το φαινόμενο της ανθρώπινης μετανάστευσης: Μετανάστες και πρόσφυγες σε κάθε σημείο του πλανήτη.	Ανίχνευση & τροποποίηση των εναλλακτικών ιδεών των μαθητών (εποικοδομητική προσέγγιση), αντιπαράθεση απόψεων, δραστηριότητες & παιχνίδια προσομοίωσης, κατασκευή εννοιολογικού χάρτη, παιχνίδι ρόλων, μέθοδος έρευνας με υποβολή ερωτήσεων.	Αγγλικά, Λογοτεχνία, Νεοελληνική Γλώσσα, Πληροφορική.
6.	Περιβαλλοντική μετανάστευση: Μεταβολές στο περιβάλλον και ανθρώπινη μετανάστευση.	Ανίχνευση & τροποποίηση των εναλλακτικών ιδεών των μαθητών, δραματοποίηση, δραστηριότητες & παιχνίδια προσομοίωσης, μελέτη περίπτωσης, παιχνίδια ρόλων.	Αγγλικά, Γεωγραφία. Λογοτεχνία, Νεοελληνική Γλώσσα, Πληροφορική, Καλλιτεχνικά, Τεχνολογία.



## Εικόνες που αναφέρονται.



**Εικόνα 1.** Διάλογος σε παράσταση αγγείου, ο οποίος στη νέα ελληνική αποδίδεται ως εξής: «Ένα χελιδόνι!», «Μα τον Ηρακλή, ήρθε η άνοιξη!» (παράσταση σε αττικό αγγείο, 6ος αι. π.Χ., Αγία Πετρούπολη). Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο 6/9/2020. Πηγή: Ελληνικός Πολιτισμός.

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/eisodos.htm>



**Εικόνα 2.** «Χελιδόνισμα» στο Σιτοχώρι Σερρών το 1967. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο 6/9/2020.

Πηγή

ΘΡΑΚΗ

<https://ilovethrace.wordpress.com/>.



**Εικόνα 3.** Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος Ευρωπαϊκής Ένωσης. “Όμορφα που είναι τα χελιδόνια!”. Εκδόσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης. 2004. Σελίδες 24. Ανακτήθηκε 6/9/2020

<https://www.openbook.gr/omorfa-pou-einai-ta-xelidonia/>



**Εικόνα 4.** Τι πιστεύουν οι Έλληνες για τους μετανάστες στην

Ελλάδα. Έρευνα του Οργανισμού Έρευνας & Ανάλυσης

ΔιαΝεοσις. Πηγή

<https://www.dianeosis.org/2016/02/apopsi-twn-ellinwn-gia-toys-metanastes/>



Εικόνα 5. Οι 20 πιο θανατηφόρες φυσικές καταστροφές των τελευταίων 20 χρόνων, 1996 – 2015.

Πηγή:

<https://reliefweb.int/report/world/poverty-death-disaster-and-mortality-1996-2015>



Εικόνες 6 & 7. Επιπτώσεις της κλιματικής στην Ελλάδα.

Πηγή: [https://www.dianeosis.org/research/climate\\_change/](https://www.dianeosis.org/research/climate_change/)



Εικόνες 8 & 9. Μεσαιωνική πόλη της Ιταλίας βυθισμένη σε λίμνη. Πηγή φωτογραφιών: Διαδίκτυο.